

VODNIKOVA

19

41

PRATIKA

Članom in poverjenikom Vodnikove družbe

Za leto 1940. je izdala Vodnikova družba 4 knjige, ki jih prejmejo člani po poverjenikih. Te knjige so:

Vodnikova pratika za leto 1941.

Edo Deržaj, Pod špiki.

Ilka Vaštetova, Rožna devica.

Inž. Jakob Turk, O rastlinski, ljudski in živalski prehrani.

Vsak član prejme knjige pri poverjeniku, pri katerem se je vpisal in plačal članarino din 20'— in za ekspedicijske stroške din 2'— odn. din 1'—. Člani, ki so se vpisali neposredno pri družbi, prejmejo knjige pri njej v Ljubljani, po pošti pa le tedaj, kadar so ji poslali poleg članarine v znesku din 20'— še din 7'— za poštino in zavojnino.

Hkrati z razdelitvijo knjig se začne vpisovanje za leto 1941. Članarina za leto 1941. znaša za našo državo din 25'—, za tujino din 40'— in za Ameriko 1'25 dolar.

Svojemu poverjeniku plača vsak član v Jugoslaviji za ekspedicijske stroške din 2'— (ako prejme poverjenik knjige za svoje člane po pošti ali po železnici) odnosno din 1'— (ako poverjenik osebno dvigne knjige za člane pri družbi v Ljubljani ali se mu dostavijo v Ljubljani na avtobus). Kdor naroči knjige neposredno pri družbi v Ljubljani, mora poleg članarine din 25'— plačati še din 7'— za poštino in odpremnino.

Ta znesek plača vsak član svojemu poverjeniku istočasno s članarino.

Člani se nabirajo z nabiralnimi polami in nabiralnimi knjižicami, ki so priložene vsaki pošiljki knjig. Nabrani denar naj se pošlje po priloženih položnicah z nabiralnimi polami vred sproti Vodnikovi družbi v Ljubljani.

Nabiranje naj se vrši čim hitreje. Zaključiti pa se mora (po družbinih pravilih) konec meseca marca.

Na naročila brez denarja in na prepozno dospela naročila se družba ne bo mogla več ozirati.

Za leto 1941. bo izdala Vodnikova družba zopet štiri knjige in sicer:

Vodnikovo pratiko za l. 1942., dve pripovedni in eno poučno knjigo

* * *

V pisarni Vodnikove družbe se dobijo posamezno naslednje družbine knjige:

Iv. Albreht, *Nebo gori*. Povest.

Iv. Albreht, *Zarečani*. Povest.

Fr. Bevk, *Gospodična Irma*. Povest.

Fr. Bevk, *Hiša v strugi*. Povest.

Fr. Bevk, *Srebrniki*. Povest.

Fr. Bevk, *Žerjavi*. Povest.

V Bitenc, *Sončne pege*. Povest.

V. Bitenc, *Zlati čevljički*. Mladinska knjiga.

Dr. P. Brežnik, *Temna zvezda*. Povest.

Dr. P. Brežnik, *V sencih nebotičnikov*.

J. Daneš, *Za vozom boginje Talije*.

Fr. Govekar, *Olga*. Povest.

Dr. J. Hafner, *O boleznih ušesa, nosa in grla*.

Juš Kozak, *Beli mesec*. Povest.

Juš Kozak, *Lectov grad*. Povest.

Zofka Kvedrova, *Vladka in Mitka*. Povest.

Dr. I. Lah, *Sigmovo maščevanje*. Povest.

Dr. I. Lah, *V borbi za Jugoslavijo*, 2 dela.

Dr. I. Lah, *Vodniki in preroki*.

Vlad. Levstik, *Dejanje*. Povest.

Vlad. Levstik, *Pravica kladiva*. Povest.

Ing. F. Lupša, *V džunglah belega slona*.

I. Matičič, *Moč zemlje*. Povest.

I. Matičič, *Na mrtvi straži*. Povest.

M. Muc, *Skozi Sibirijo*, 2 dela.

I. Orožen, *Karadordevič*.

Iv. Podržaj, *Strte peruti*. Povest.

Iv. Potrč, *Sin*. Povest.

Lj. Prenner, *Neznani storilec*. Povest.

M. Pupin, *Od pastirja do izumitelja*, 2 dela.

D. Ravljen, *Pot k mrtvim bataljonom*.

D. Ravljen, *Tulipan*. Povest.

F. Roš, *Zvesta četa*. Povest.

Sl. Savinšek, *Zgrešeni cilji*. Povest.

O. Šest, *Enaintrideset in eden*.

Dr. I. Šorli, *Petdeset odstotkov*. Povest.

Dr. I. Šorli, *Večne vezi*. Povest.

Ilka Vaštetova, *Vražje dekle*. Povest.

Lojze Zupanc, *Tretji rod*. Povest.

IZ TAJNOSTI PRIRODE. Prirodoslovne črtice.

Vsaka broširana knjiga stane din 12'—, v platno vezana din 20'—.

V Ljubljani mesca oktobra 1940.

Vodnikova družba
Ljubljana — Knaflejeva 5, prislilčje

Važno opozorilo za prihodnje leto

Zaradi občutne podražitve papirja, tiska in vezave smo bili v sporazumu z znatno večino poverjenikov in članov primorani zvišati članarino za leto 1941 in sicer:

na din 25.— za Jugoslavijo
na „ 40.— za inozemstvo
na dol. 1.25 za Ameriko.

Število in obseg knjig kakor doslej. Vezava vsake knjige bo stala din 9.—. Prispevki za poštnino in odpremnino ostanejo neizpremenjeni.

Ljubljana v novembru 1940.

Vodnikova družba

44197

VODNIKOVA PRATIKA

1941

Za obhavo
Univerzitarne biblioteke

030024160

podaril a Vodnikova družba

187 4

IZDALA IN ZALOŽILA VODNIKOVA DRUŽBA V LJUBLJANI
NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI (predstavnik France Štrukelj)

RODOVNIK KRALJEVSKEGA DOMA

Njegovo Vel. kralj Peter II., rojen dne 6. septembra (24. avgusta) 1923. v Beogradu. Prestol je zasedel po tragični smrti Nj. Vel. viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja dne 10. oktobra (27. septembra) 1934.

Njeno Vel. kraljica - mati Marija, rojena dne 9. januarja 1900. (27. decembra 1899.) v Goti, je bila poročena v Beogradu dne 8. junija (26. maja) 1922.

Njeg. Visoč. kraljevič Tomislav, brat Njeg. Vel. kralja, rojen dne 19. (6.) januarja 1928. v Beogradu.

Njeg. Visoč. kraljevič Andrej, brat Njeg. Vel. kralja, rojen dne 28. (15.) junija 1929. na Bledu.

Njegovo Visočanstvo kraljevič Jurij, brat blagopokojnega kralja, rojen dne 8. septembra (26. avgusta) 1887. na Cetinju.

Njeno kralj. Visočanstvo kneginja Jelena, sestra blagopokojnega kralja, rojena dne 5. novembra (23. oktobra) 1884. na Reki. Poročila se je z Njegovim Visočanstvom knezom Ivanom Konstantinovičem dne 3. septembra (21. avgusta) 1911. v Peterhofu.

Njeg. Visoč. knez - namestnik Pavle, sin kneza Arsenija, bratranec blagopokojnega kralja, rojen dne 27. (14.) aprila 1893. v Petrogradu.

Njeno Visoč. kneginja Olga, hči grškega kneza Nikole, rojena dne 29. (16.) maja 1903. v Tatoju. Poročena je bila dne 22. (9.) oktobra 1923. v Beogradu z Njeg. Visoč. knezom Pavlom.

Njeg. Visoč. knez Aleksander, sin kneza - namestnika Pavla, rojen dne 13. avgusta (31. julija) 1924. v White Lodge (Anglija).

Njeg. Visoč. knez Nikolaj, sin kneza - namestnika Pavla, rojen dne 29. junija (16. maja) 1928. v Beogradu.

Njeno Visoč. kneginja Elizabeta, hči kneza - namestnika Pavla, rojena dne 7. aprila (25. marca) 1936. v Beogradu.

Domnevno vreme l. 1941. po stoletnem koledarju

Leto 1941., ki ga bo vladala Venera, bo bolj vlažno in precej toplo, večkrat celo soparno. Mila pomlad nastopi kasno in je dobra za vse sadeže. Če ne bo predolgo trajala pomladna mokrota, bo poletje gorko in soparično. Za zelo deževno pomladjo pride rado suho, vroče poletje. Jesen je spočetka gorka in krasna, postane pa pozneje tako hladna, da je treba zgodaj pokriti vinograde. Ne prehuda zima je spočetka sušna, s februarjem pa tako mokra, da napravi voda marsikod mnogo kvare in da polja kakor tudi živali občutno trpe.

Januar

Mraz prejšnjega meseca vztraja do 7., nato sneg, 9. do 15. mrzlo, potem do konca milo.

Februar

Do 4. mežavo, 5. lepo, 6. in 7. zelo neprijetno, 8. do 12. hud mraz, 13. mlačen dež, ki prinese povodnji; od 27. do konca ostro, vetrno, sneg in neugodno.

Marec

Od 1. do 22. večidel mrazno in nevšečno, megljeno in ostro; proti koncu se malo ublaži.

April

1. in 2. vetrovno in deževno, od 3. do 10. sneg, veter in mraz; 14. in 15. lepo, 22. dež in piš, potem nestanovitno, slana in zmrzal do konca.

Maj

V početku prav gorko, 7. grom, nato deževje do 17., potem vedro, a vetrovno; 25. do 29. ostro, nato lepo do 31.

Junij

Do 21. lepo in toplo, potem do konca vsak dan grmenje in padavine ter vobče neugodno.

Julij

Od 1. do 3. temačno, 4. mraz in zvečer nevihta, nato lepo do 12. Od 13. do 17. deževno, nakar pride vreme za sušilo, vmes pa včasih hourni dež.

Av gust

Do 9. deževno, potem vedrina, za njo zopet moča do 19. Od 20. do 23. lepo in gorko, nato do konca meseca zdržema dež.

September

Od 1. do 10. jasnina, od 17. do 25. oblačno, hladno in vlažno, zatepam pa do konca lepo vreme.

Oktober

1. in 2. lepo, 3. močna grmljava, nato neprijetno in mokrotno do 9., od 10. do 29. lepo, potem pa led; 31. oblačno.

November

Neugodno in oblačno do 5., tri dni prav čisto, od 9. do 18. mrzei dež, ki preide v sneg, tako da se mesec zimsko neha, zlasti zadnje dni je prav mraz.

December

1. in 2. hud mraz, potem sneg; 8. dež, 10. zmrzne in se zjasni; od 21. do 25. neprijetno, poslej mrzlo.

Navadno leto 1941

ima 365 dni, se prične s sredo in konča s sredo

Astronomski letni časi

Pomlad se prične dne 21. marca ob 1. uri 21 min.
Poletje se prične dne 21. junija ob 20. uri 34 min.
Jesen se prične dne 23. sept. ob 11. uri 33 min.
Zima se prične dne 22. dec. ob 6. uri 45 min.

Godovinsko število

Zlato število	4
Epakta ali lunino kazalo	II
Sončni krog	18
Rimsko število	9
Nedeljska črka	E
Letni vladar	Venera

Nebesna znamenja

Pomlad	Jesen
oven Υ	tehtnica $\♋$
bik $\♉$	škorpion $\♏$
dvojčka $\♊$	strelec $\♐$
Poletje	Zima
rak $\♋$	kozel $\♈$
lev $\♌$	vodnar $\♒$
devica $\♍$	ribi $\♓$

Znaki za mesečne spremene

Mlaj Ščip ali polna luna

Prvi krajec . . . Zadnji krajec . . .

Znamenja za dni v tednu

Nedelja . . . Postni dan . . .

Praznik . . . Delavnik . . .

Državni prazniki

Vidovdan 28. junija.
 Ciril in Metod 5. julija.
 Rojstni dan Nj. Vel. kralja Petra II. 6. septembra.
 Zedinjenje Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. decembra.

Premakljivi prazniki

Pepelnica 26. febr. Binkošti 1. junija.
 Velika noč 13. apr. Telovo 12. junija.
 Vnebohod 22. maja. Prva adv. nedelja 30. nov.

Odpravljeni cerkveni prazniki

Svečnica 2. februarja.
 Marijino ozn. 25. marca.
 Vel. ponedeljek 14. aprila.
 Bink. ponedeljek 2. junija.
 Mali Šmaren 8. septembra.
 Sv. Štefan 26. decembra.

Mrka sonca in lune leta 1941.

Leta 1941. bosta sonce in luna dvakrat mrknila. Pri nas bomo lahko videli le delni lunin mrk dne 5. septembra.

1. **Delni lunin mrk dne 13. marca.** Viden bo v Severni Ameriki razen na skrajnem severovzhodu, v zapadnem delu Južne Amerike, na Tihem oceanu, v Avstraliji, v Vzhodni Aziji in na južnem delu Indijskega oceana.

2. **Obročasti sončni mrk dne 27. marca.** Viden bo v Novi Zelandiji in Polineziji, na južnem delu Tihega oceana, v Srednji Ameriki, na Antilih in v Južni Ameriki (razen v vzhodnem delu).

3. **Delni lunin mrk dne 5. septembra.** Pričetek mrka bo ob 18. uri 18 minut, konec ob 19. uri 14 minut. Viden bo na skrajnem severozapadu Severne Amerike, v Avstraliji, v Aziji, na zapadni polovici Tihega oceana, na Indijskem oceanu, v Evropi (razen v jugozapadnem delu) in v Afriki (razen v severozapadnem delu).

4. **Popolni sončni mrk dne 21. septembra.** Viden bo v Vzhodni Evropi, na Rdečem morju, na Sundskih otokih, na Novi Gvineji, v Aziji, na Filipinih, v severnem delu Avstralije, na Japonskem, v severozapadnem delu Tihega oceana in na skrajnem zapadu Alaske.

Vremenski ključ

po zvezdoslovcu J. W. Herschlu

Kadar se spremeni mesec, pomeni:

ob uri	poletj	pozimi
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	sneg ob severozapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	mного dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Opomba: Vse leto se razdeli na dva dela: poletje in zimo. Za poletje velja čas od 15. IV. do 16. X., ostali čas pa za zimo.

Podatke o astronomskih pojavih l. 1941. nam je po prijaznem posredovanju g. ravnatelja dr. V. Miškovića sporočil Astronomski observatorij beogradske univerze, za kar mu izrekamo pristrčno zahvalo.

PROSINEC

JANUAR

Zvezda sije na snežene ceste...
Sveti trije kralji, kam pa greste?
Srečo voščit se pri vas ustavimo,
bob, kolače v cekarje pospravimo.

Novo leto

1

1

2

Genovefa

3

3

4

Sv. 3 kralji

6

5

6

Valentin

7

7

8

Pavel, p.

10

9

10

Ernest

12

11

12

Veronika

13

13

14

Hilarij

14

15

16

Anton, p.

17

17

18

Sebastijan

20

19

20

Neža

21

21

Vincenc

22

22

Spreob. Pavla

25

25

26

27

Franč. Sal.

29

28

29

Peter Nol.

31

30

31

1	S	Novo leto, Obr. Gospodovo	19	Bonifacije
2	Č	Ime Jezus; Makarij	20	Danilo, ap.
3	P	Genovefa	21	Juliana, m.
4	S	Tiž, škof; Angela	22	Anastazija
5	N	Telesfor; Grozdana	23	Tucin dan
6	P	3 Kralji ali razgl. G.; Darinka	24	Badnji dan
7	T	Valentin	25	Rožd. Hr.
8	S	Severin, op.; Bogoljub	26	Sab. p. Bog.
9	Č	Julijan, muč.	27	Stefan p. m.
10	P	Pavel, pušč.	28	20.000 muč.
11	S	Higin, škof; Božidar	29	14.000 dece
12	N	1. po razgl. G.; Ernest, op.	30	Anisije, m.
13	P	Veronika, d.; Bogomir; Juta	31	Melanija
14	T	Hilarij, škof	1	Nova Godina
15	S	Maver, op.	2	Silvestar
16	Č	Marcel, op.	3	Malahije
17	P	Anton, pušč.	4	Jevstatije
18	S	Sv. Petra stol; Priska, d.	5	Teona, muč.
19	N	2. po razgl. G.; Kanut, m.	6	Bogojav.
20	P	Fabijan in Sebastijan, m.	7	Sab. J. Krst.
21	T	Neža (Janja)	8	Georgije
22	S	Vincenc, m.	9	Polijevtko
23	Č	Zar. B. D. M.; Alfonz, šk.	10	Grigorije
24	P	Timotej, šk.	11	Teodosije
25	S	Spreobrnjenje sv. Pavla	12	Tatjana
26	N	3. po razgl. G.; Polikarp, šk.	13	Jermilo
27	P	Janez Zlatousti; Slavoja	14	Sv. Sava, ap.
28	T	Julijan, škof	15	Pavao Tiv.
29	S	Frančišek Sal.	16	Č. V. Ap. P.
30	Č	Martina, d. m.	17	Antonije
31	P	Peter Nolaški, sp.	18	Maksim

BELEŽKE

Dan zraste za 56 minut
 Sonce stopi v znamenje vodnarja
 dne 20. ob 11. uri 34 minut

Prvi krajec dne 5. ob 14^h 40'

Ščip dne 13. ob 12^h 4'

Zadnji krajec dne 20. ob 11^h 1'

Mlaj dne 27. ob 12^h 3'

SVEČAN FEBRUAR

Ples in smeh, šegavi direndaj...
Krepke roke, ljubezniv smehlaj...
Kaj od srca se do srca spleta,
očka, mamca zvedeti ne smeta.

Ignacij

1

1

2

Svečnica

2

3

4

Blaž

3

5

6

Agata

5

7

8

Apolonija

9

9

10

Katarina

13

11

12

Valentin

14

13

14

Julijana

16

15

16

Simeon

18

17

18

Konrad

19

19

20

Aleksander

Stol sv. Petra

Matija

Pust

Roman

20

21

22

22

23

24

24

25

25

26

27

28

28

1	S	Ignacij (Igo); Budimil	19	Makarije, pr.
2	N	Svečnica; Dobrošin	20	Jeftimije, P.
3	P	Blaž, šk.; Oskar	21	Maksim, pr.
4	T	Andrej, škof	22	Timotije, ap.
5	S	Agata, d.	23	Klimenta i A.
6	Č	Doroteja	24	Ksenija, pr.
7	P	Romuald, op.	25	Grigorije
8	S	Janez Matajski; Zvezdodrag	26	Ksenofont
9	N	1. predp.; Apolonija, d. muč.	27	Pr. m. J. Z.
10	P	Školastika, dev.	28	Jevrem. Sir.
11	T	Deziderij; Adolf, šk.	29	Pr. M. Ignat.
12	S	Evlalija	30	Vel. Tri Jer.
13	Č	Katarina, dev.; Štefan, opat	31	Kir. i Jovan
14	P	Valentin (Zdravko)	1	Trivun
15	S	Favstin; Ljuboslava	2	Sretenje Gosp.
16	N	2. predp.; Julijana, d. muč.	3	Simeon Bog.
17	P	Kristijan, m.; Konstancija	4	Isidor, prp.
18	T	Simeon, šk. m.	5	Muč. Agatije
19	S	Konrad, pušč.	6	Vukola, prp.
20	Č	Aleksander (Saša); Rajmund	7	Partenije
21	P	Eleonora; Feliks	8	M. T. Strat.
22	S	Marjeta K.; St. sv. Petra	9	Ničifor, m.
23	N	3. predp.; Peter Damjan, šk.	10	Pankratije
24	P	Matija, ap.	11	Đ. Kratovac
25	T	Pust; Valburga, dev.	12	Melentija
26	S	Pepelnica; Aleksander	13	Martinijan
27	Č	Viktor; Leander, škof	14	Avksentije
28	P	Roman, opat	15	Onisim, ap.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 21 minut
 Sonce stopi v znamenje rib dne 19.
 ob 1. uri 57 minut

Prvi krajec dne 4. ob 12^h 42'

Ščip dne 12. ob 1^h 26'

Zadnji krajec dne 18. ob 19^h 7'

Mlaj dne 26. ob 4^h 2'

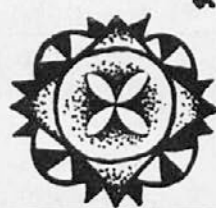
SUŠEC

MAREC

Vedi, sinček, za bodoča leta:
zemlja skrbna je in dobra mati;
kar ji daš, stotero ti povrne —
ali treba je težko dajati.

Albin, šk.

Kunigunda

Evzebij

Janez od Boga

40 mučencev

1

3

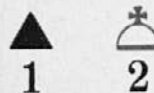
6

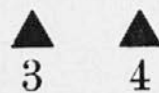
8

10

1 2

3 4

5 6

7 8

9 10

Gregor

Matilda

Jedert

Edvard

Jožef

12

14

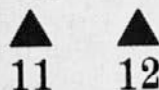
17

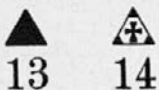
18

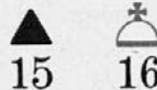
19

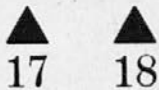
11 12

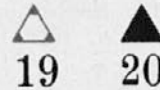
13 14

15 16

17 18

19 20

Benedikt

Mar. oznanjenje

Rupert, šk.

Janez Kap.

Benjamin

21

25

27

28

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	S	Albin (Belko), škof	16	Pamfila, m.
2	N	1. postna; Simplicij, p.	17	Teodor T.
3	P	Kunigunda, ces.	18	Lav, p. r.
4	T	Kazimir, spoz.	19	Ap. Arhipa
5	S	Janez Jožef od križa	20	Lav, ep.
6	Č	Evzebij; Friderik; Miroslav	21	Timotije
7	P	Tomaž Akvinski, c. uč.	22	Evgenija
8	S	Janez od Boga, sp.; Bodin	23	Polikarp
9	N	2. postna; Frančiška Rim.	24	Obr. gl. Pr.
10	P	40 mučencev	25	Tarasi
11	T	Heraklij; Sofronij, šk.	26	Portirije
12	S	Gregor I, p.	27	Prokopije
13	Č	Rozina, vd.; Nikefor, škof	28	Vasilije, isp.
14	P	Matilda; Desimir	1	Evdok.
15	S	Klemen; Ludovika Mar.	2	Teoder
16	N	3. postna; Hilarij, m.	3	M. Evtrop.
17	P	Jedert (Jerica), d.	4	Gerasim
18	T	Edvard; Ciril, c. uč.	5	Kanon, muč.
19	S	Sv. Jožef, ženin M. D.	6	42 muč. u A.
20	Č	Aleksandra, muč.; Niketas	7	Vasilije
21	P	Benedikt, op.	8	Teofilakt
22	S	Katarina; Oktavijan	9	40 muč. Sev.
23	N	4. postna; Jožef Or.	10	Kodrat, muč.
24	P	Gabrijel, nadangel	11	Sofronije
25	T	Marijino oznanjenje	12	Teofan, isp.
26	S	Emanuel, muč.	13	Ničifor
27	Č	Rupert, šk.	14	Benedikt
28	P	Janez Kapistran	15	Agapija i dr.
29	S	Ciril, muč.; Evstazij	16	Savin, muč.
30	N	Tiha ned.; Janez Kl.; Radivoj	17	Aleksije
31	P	Benjamin, m.	18	Cirilo

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 38 minut
 Sonce stopi v znamenje ovna dne
 21. ob 1. uri 21 minut
 Začetek pomladi

☾ Prvi krajec dne 6. ob 8^h 43'

☼ Ščip dne 13. ob 12^h 47'

☾ Zadnji krajec dne 20. ob 3^h 51'

☼ Mlaj dne 27. ob 21^h 14'

MALI TRAVEN

APRIL

V prožnem loku se vihti desnica:
»Daj nam, oče, naš vsakdanji kruh;
v bajti čaka nanj otrok kopica
in spet nova pride k nam sestrica.«

Hugon

1

1

2

Rihard

3

3

4

Vincencij Fer.

5

5

6

Viljem, op.

6

7

8

Albert

8

9

10

Viktor

12

11

12

Velika noč

18

13

14

Helena

15

15

16

Rudolf

17

17

18

Ema

19

19

20

Simeon

21

Adalbert

23

Jurij

24

Marko

25

Peregrin

27

1	T	Hugon, škof	19	Hrisanto
2	S	Frančišek Pavl.	20	Jovan i Sergije
3	Č	Rihard, škof	21	Pr. Jakob
4	P	Izidor, škof	22	Vasilije
5	S	Vincencij F.; Irena	23	Pr. Nikon
6	N	Cvetna nedelja; Viljem, op.	24	Artemije
7	P	Herman Jožef, sp.	25	Blagovesti
8	T	Albert, škof, muč.	26	Blag. Gavril
9	S	Marija Kleofova	27	Matrona
10	Č	Vel. četrtek; Ezekijel, pr.	28	Ilarion
11	P	Vel. petek; Lev I., p.; Rada	29	Marko ap.
12	S	Vel. sobota; Julij I.; Viktor	30	Jovan
13	N	Velika noč; Ida, d.; Milutina	31	Cveti
14	P	Vel. poned.; Justin, m.	1	Marija, pr.
15	T	Helena, kr.; Anastazija	2	Tito, čud.
16	S	Benedikt; Turibij, škof	3	Nikita
17	Č	Rudolf, m.	4	Vel. četrtek
18	P	Apolonij, m.	5	Vel. petak
19	S	Ema, vd.; Lev IX., p.	6	Vel. sobota
20	N	Bela nedelja; Sulpicij; Viktor	7	Uskrs
21	P	Simeon, šk.; Anzelm	8	Uskrsni pon.
22	T	Soter in Kajetan	9	Uskrsni utorak
23	S	Adalbert, škof; Vojteh	10	Terentije
24	Č	Jurij, m.; Igor	11	Antici, ap.
25	P	Marko, ev.; Tugomir	12	Pr. Vasilije
26	S	Klet in Marcellin	13	S. M. Artem.
27	N	2. povel.; Peregrin, sp.	14	Prp. Martin
28	P	Pavel od kr.; Vital	15	Ap. Aristarh
29	T	Robert, op.; Peter, m.	16	Agapije
30	S	Katarina Sienska, d.	17	P. Simeon

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 29 minut
 Sonce stopi v znamenje bika dne
 20. ob 12. uri 51 minut

Prvi krajec dne 5. ob 1^h 12'Ščip dne 11. ob 22^h 15'Zadnji krajec dne 18. ob 14^h 3'Mlaj dne 26. ob 14^h 23'

VELIKI TRAVEN

MAJ

Spominčice že sanjajo kraj brega,
pesem slavca se v večer preлива,
vsa skrivnostna, sladka, zapeljiva ...
če ni še slajša — fantova prisega.

Filip in Jakob

Najdenje sv. križa

Florijan

Stanislav

Gregorij N.

1

3

4

7

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Antonin

Servacij

Izidor

Janez Nep.

Paskal

10

13

15

16

17

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Vnebohod

22

21

22

Julija

22

24

23

Urban

25

26

27

Magdalena

29

28

29

Angela

31

30

31

1	Č	Filip in Jakob ml., ap.	18	Jovan, uč.
2	P	Atanazij, škof	19	Jovan, star.
3	S	Najdenje sv. križa; Helena	20	Teodor, Trih.
4	N	3. povel.; Florijan (Cvetko)	21	Januarije, ev.
5	P	Irenej, šk.; Pij V.	22	Teodor, sik.
6	T	Janez (Ivan)	23	Đurdev dan
7	S	Stanislav, šk. m.	24	Sava, st.
8	Č	Prik. nadang. Mihaela	25	Marko A.
9	P	Gregorij Nicianški	26	Vasilije
10	S	Antonin, škof; Izidor	27	Simeon, muč.
11	N	4. povel.; Frančišek Hier.	28	Ap. Jason
12	P	Pankracij	29	Vasilije, str.
13	T	Servacij, šk.	30	Ap. Jakob
14	S	Bonifacij, m.	1	Jevrem
15	Č	Zofija; Izidor, kmet	2	Atanasije
16	P	Janez Nep.	3	Timotije
17	S	Paskal, sp.; Bruno	4	Pelagije
18	N	5. povel.; Erik, kr.; Srečko	5	Irina, m.
19	P	Celestin, pr.	6	Jovan prav.
20	T	Bernardin, sp.	7	Akakije m.
21	S	Feliks Kant., sp.; Srečko K.	8	Jovan Bog.
22	Č	Vnebohod; Julija; Emil	9	Pr. i sv. N.
23	P	Deziderij, škof	10	Simon Z.
24	S	Mar. Dev., pom. kristj.	11	Čiril i Met.
25	N	6. povel.; Urban I., p.	12	Sv. Epifan
26	P	Filip Nerij	13	Glikerija
27	T	Janez I., p.; Beda	14	Isidor
28	S	Avguštin; Viljem	15	Pahomije
29	Č	Marija Magd.; Maksimiljan	16	Spasov dan
30	P	Ferdinand, kr.	17	Andronik, ap.
31	S	Angela, d.	18	Mč. Teodor

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 11 minut
 Sonce stopi v znamenje dvojčkov
 dne 21. ob 12. uri 23 minut

- Prvi krajec dne 4. ob 13^h 49'
- Ščip dne 11. ob 6^h 15'
- Zadnji krajec dne 18. ob 2^h 17'
- Mlaj dne 26. ob 6^h 18'

ROŽNIK

JUNIJ

Kam pa s panji v mlado zarjo, mož?
Ej, s čebelami na letovanje,
treba pašo bo dobiti zanje.
Dal obilne jim, svetnik Ambrož!

Binkošti

Bonifacij

Norbert

Medard Primož in Felician

1

5

6

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Telovo

Bazilij

Vid

Gervazij in Protazij

Alozij

12

14

15

19

21

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Ahac

22

Janez Krstnik

24

Ladislav

27

Vidov dan

1389

28

Peter in Pavel

29

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1	N	Binkošti (Duhovi); Radovan	19	Patrika
2	P	Binkošt. poned.; Marcellin, m.	20	Talalej, ev.
3	T	Klotilda, kr.	21	C. K. i C. J.
4	S	Frančišek Kar.; Kvirin	22	Sv. Vladimir
5	Č	Bonifacij	23	Mihajlo
6	P	Norbert, škof	24	Prep. Simeon
7	S	Robert, op.; Lukrecija	25	Tr. obr. gl. P.
8	N	1. pobink.; Medard, škof	26	Duhovi
9	P	Primož in Felicijan	27	Duhov. pon.
10	T	Marjeta, kr.; Bogomil, škof	28	Duhov. utorak
11	S	Barnaba, ap.	29	Teodosije
12	Č	Telovo; Janez Fakund, sp.	30	Isakije, pr.
13	P	Anton Padovanski	31	Jeremije, ap.
14	S	Bazilij, škof; Vasilij	1	Justin
15	N	2. pobink.; Vid in tov., m.	2	Ničifor
16	P	Jošt, op.; Benon	3	Lukijan
17	T	Adolf, škof	4	Mitrofan
18	S	Efrem Sirski, c. uč.	5	Dorotej
19	Č	Gervazij in Protazij, m.	6	Visarion
20	P	Silverij, p.	7	Teodor, ap.
21	S	Alozij (Vekoslav, Slavko)	8	Teodor, str.
22	N	3. pobink.; Ahacij, m.; Miloš	9	Čirilo, arh.
23	P	Agripina, d. m.; Sidonija	10	Timotije
24	T	Kres; Janez Krstnik	11	Bartolomej
25	S	Viljem, op.; Prosper, škof	12	Onufrije
26	Č	Vigilij, m.; Rudolf; Janez	13	Akilina
27	P	Ladislav, kr.; Ema, vd.	14	Pr. Jelisije
28	S	Vidov dan	15	Vidov dan
29	N	4. pobink.; Peter in Pavel, ap.	16	Tihon, čud.
30	P	Spomin sv. Pavla	17	Manojlo, muč.

BELEŽKE

Dan zraste do 21. za 16 minut in se skrči do 30. za 3 minute
 Sonce stopi v znamenje raka dne 21. ob 20. uri 34 minut
 Začetek poletja

Prvi krajec dne 2. ob 22^h 56'

Ščip dne 9. ob 13^h 34'

Zadnji krajec dne 16. ob 16^h 45'

Mlaj dne 24. ob 20^h 22'

MALI SRPAN

JULIJ

Zlatolasa, polna je pšenica,
rdečelična, brhka je žanjica,
koscu v soncu kosa se blešči,
škrjanček poje himno dobrih dni.

Obiskovanje M. D.

Urh

Ciril in Metod

Vilibald

Elizabeta

2

4

5

7

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Moh. in Fort.

Marjeta

Aleš

Vincenc Pavl.

Elija

12

13

17

19

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Magdalena

22

Apolinarij

23

Jakob

25

Ana

26

Ignacij

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	T	Teobald, pušč.	18	Leontije
2	S	Obisk Marije Dev.	19	Ap. Juda
3	Č	Lev II., p.; Heliodor, škof	20	Metodije
4	P	Urh, škof; Berta	21	Julian, Tar.
5	S	Ciril in Metod, šk.	22	Jevsehije, ep.

6	N	5. pobink.; Izaija, pr.	23	Agripina
7	P	Vilibald, škof	24	P. Jov. Krst.
8	T	Elizabeta (Špela), kr.	25	Fevronije
9	S	Veronika Jul., dev.; Nikolaj	26	David, pr.
10	Č	Amalija, dev.	27	Pr. Samson
11	P	Pij I., p.; Olga	28	Pr. Ćir. i J.
12	S	Mohor in Fortunat, muč.	29	Petrov dan

13	N	6. pobink.; Marjeta, d. m.	30	Sabor 12 ap.
14	P	Bonaventura, škof	1	Kuz. i Dam.
15	T	Vladimir, kr.; Henrik	2	Polag. h. B.
16	S	Marija, dev. Karmelska	3	Mč. Jakint
17	Č	Aleš, spoz.	4	Andrija
18	P	Miroslav (Friderik)	5	Atanasije
19	S	Vincenc Pavl.; Avrelija	6	Prp. Sisoje

20	N	7. pobink.; Elija, pr.	7	Toma i Akak.
21	P	Danijel	8	Prokopije
22	T	Marija Magdalena, spok.	9	Pankratije
23	S	Apolinarij, šk. m.	10	45 mč. u Nik.
24	Č	Kristina, dev.	11	Eufimija
25	P	Jakob (Radoslav), ap.	12	Prokle i Il.
26	S	Ana, mati D. M.	13	Sab. arh. G.

27	N	8. pobink.; Natalija, m.	14	Ap. Akila
28	P	Viktor (Zmagoslav)	15	Kirik i Jul.
29	T	Marta, dev.	16	Antinogen
30	S	Abdon in Senen, m.	17	Bm. Marina
31	Č	Ignacij (Ognjeslav)	18	Mč. Jak. i Em.

BELEŽKE

Dan se skrči za 50 minut
 Sonce stopi v znamenje leva dne
 23. ob 7. uri 27 minut
 Začetek pasjih dni

☾ Prvi krajec dne 2. ob 5^h 24'

☾ Ščip dne 8. ob 21^h 17'

☾ Zadnji krajec dne 16. ob 9^h 7'

☾ Mlaj dne 24. ob 8^h 39'

☾ Prvi krajec dne 31. ob 10^h 19'

VELIKI SRPAN + AVGUST

Trudno, zlato klasje je požeto
in v bahave, težke snope speto.
Zdaj se cepec v pesem bo pognal,
za življenje naše bo koval.

Petra vezi

Alfonz Lig.

Dominik

Marija Snežnica

Lovrenc

1

1

2

2

4

5

6

5

7

8

10

9

10

Klara

Veliki Šmaren

Rok

Bernard

Ivana Fr. Š.

12

11

15

13

14

16

15

16

20

17

18

21

19

20

Timotej

Filip Benicij

Jernej

Avguštin

Obgl. Janeza

22

23

24

28

29

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	P	Vezi Petra, ap.	19	Makrina
2	S	Porciunkula; Alfonz Lig.	20	Pr. Ilija
3	N	9. pobink.; Najdenje Štefana	21	Simeon i Jov.
4	P	Dominik, spoz.	22	Mar. Magd.
5	T	Marija Snežnica; Ožbolt	23	Trofim i T.
6	S	Gosp. spremenjenje	24	Hristina
7	Č	Kajetan, spozn.	25	Smrt p. Ane
8	P	Cirijak in tov., m.	26	Paraskeva
9	S	Afra, m.; Emigdij; Roman	27	Pantelija
10	N	10. pobink.; Lovrenc, m.	28	Prohor
11	P	Suzana, m.; Tiburcij	29	Kalinik
12	T	Klara, dev.; Hilarija, m.	30	Ap. Sila
13	S	Kasijan in Hipolit	31	Jevdokim
14	Č	Evzebij, sp.	1	N. Krst. G.
15	P	Vnebovzetje M. D.	2	Pr. M. sv. St.
16	S	Rok, spozn.	3	Isakije
17	N	11. pobink.; Emilija, dev.	4	7 detiča u E.
18	P	Helena, ces.	5	Evgenije
19	T	Ludovik Tol., škof	6	Preobraž.
20	S	Bernard, op.; Štefan	7	Dometije
21	Č	Ivana Fr. šantalska	8	Emilijan
22	P	Timotej, m.	9	Ap. Matija
23	S	Filip Benicij; Srce Marijino	10	Lavrentije
24	N	12. pobink.; Jernej, ap.	11	Mč. Euplo
25	P	Ludovik, kr.	12	Mč. Fotije
26	T	Cefirin, p.; Bernard Of., sp.	13	Maksim, prop.
27	S	Jožef Kal., sp.	14	Pr. Mihej
28	Č	Avguštin, c. uč.	15	Vel. Gospoj.
29	P	Obglav. Janeza Krst.	16	Mč. Diomid
30	S	Roža Limanska, dev.; Milka	17	Miron i Str.
31	N	13. pobink.; Rajmund, sp.	18	Flor i Lavra

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 25 minut
 Sonce stopi v znamenje device dne
 23. ob 14. uri 17 minut
 Konec pasjih dni

Ščip dne 7. ob 6^h 38'

Zadnji krajec dne 15. ob 2^h 40'

Mlaj dne 22. ob 19^h 34'

Prvi krajec dne 29. ob 15^h 4'

KIMAVEC

SEPTEMBER

Ded starina drevje je sadil,
cepil, čakal, a sadu ni vžil ...
Glej ga, svoji deci vnuk njegov
težko nese sadni blagoslov.

Egidij

1

1

2

Rozalija

4

3

4

Regina

7

5

6

Rojstvo M. D.

8

7

8

Nikolaj Tol.

10

9

10

Ime Marijino

12

11

12

Notburga

13

13

14

Pov. sv. Križa

14

15

16

Ljudmila

16

17

18

Evstahij

20

19

20

Matevž

21

21

Emeran

22

23

Kozma in Damijan

27

26

Mihael

29

28

Hieronim

30

30

1	P	Egidij, op.	19	Andrej str.
2	T	Štefan, kr.; Maksima, m.	20	Samujilo
3	S	Doroteja in tov. m.; Serafina	21	Ap. Tadej
4	Č	Rozalija, d.; Ida	22	Agatonik
5	P	Lovrencij Just., škof	23	Irenej, ep.
6	S	Rojstni dan Nj. Vel. Petra II.	24	R. Kr. P. II.
7	N	14. pobink.; Regina, d. m.	25	Vartolomej
8	P	Rojstvo M. D.	26	Andrijan
9	T	Peter Klaver, spoz.	27	Pr. Timen
10	S	Nikolaj Toledski	28	Pr. Mojsije
11	Č	Erna, d.; Milan	29	U. gl. I. Kr.
12	P	Ime Marijino	30	Aleks. Jov.
13	S	Frančišek K., sp.; Notburga	31	Pol. č. p. Bog.
14	N	15. pobink.; Povišanje sv. Kr.	1	Simeon
15	P	Nikomed, m.	2	Mamant i Jov.
16	T	Ljudmila, vd.	3	Antun Nik.
17	S	Lambert, šk.; Rane sv. Franč.	4	Vavila i m.
18	Č	Irena, m.; Jožef K.	5	Zaharija
19	P	Januarij, m.	6	Evdoksije
20	S	Evstahij, m.; Morana	7	Sozont
21	N	16. pobink.; Matevž, ap. in ev.	8	Mala Gospa
22	P	Mavricij, m.; Emeran	9	Joakim i Ana
23	T	Tekla, d. m.; Linus, p.	10	Mč. Mitrona
24	S	M. D., reš. ujetn.	11	Pr. Teodora
25	Č	Kamil in tov., m.; Kleofa	12	Avtonomije
26	P	Ciprijan, m.	13	Kornilije
27	S	Kozma in Damijan, m.	14	Krstov dan
28	N	17. pobink.; Venčeslav, kr.	15	Vm. Nikita
29	P	Mihael, nadangel	16	Vm. Eufimija
30	T	Hieronim (Jerko), c. uč.	17	Sv. Sofija

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 33 minut
 Sonce stopi v znamenje tehtnice
 dne 23. ob 11. uri 33 minut
 Začetek jeseni

Ščip dne 5. ob 18^h 36'

Zadnji krajec dne 13. ob 20^h 31'

Mlaj dne 21. ob 5^h 38'

Prvi krajec dne 27. ob 21^h 9'

VINOTOK

OKTOBER

Sonce v gorice razsipa zlatá,
grozdje se s trte prepolne smehlja.
Čriček o vinski dobroti drobi,
kdor ne verjameš mu, vina ne pij!

Remigij

1

1

2

Frančišek Ser.

4

3

4

Rožnvenska

7

5

6

Brigita

8

7

8

Dionizij

9

9

10

Kalist

14

11

12

Terezija

15

13

14

Gal

16

15

16

Luka

18

17

18

Uršula

21

19

20

Klotilda

Rafael

Evarist

Simon in Juda

Volbenk

23

24

26

28

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	S	Remigij, škof	18	Evmenije, ep.
2	Č	Angeli varuhi	19	Trofim
3	P	Terezika Deteta J.	20	Mč. Jevstat
4	S	Frančišek Serafinski, sp.	21	Ap. Kodrat
5	N	18. pobink.; Placid in tov., m.	22	Foka i Jona
6	P	Brunon, sp.	23	Z. Jov. Krst.
7	T	Marija, kraljica sv. rož. ven.	24	Simeon
8	S	Brigita, vd.	25	Mati Jevrosima
9	Č	Dionizij, škof	26	Smrt Jov. ev.
10	P	Frančišek Bor., sp.	27	Kalistrat
11	S	Nikazij; Aleksander	28	Hariton
12	N	19. pobink.; Maksimilijan, šk.	29	Miholj dan
13	P	Edvard, kr.	30	Grigorije
14	T	Kalist, pap. muč.	1	P. Bog.
15	S	Terezija, dev.	2	Kiprijan
16	Č	Hedvika; Gal, op.; Florentin	3	Dionisije
17	P	Jadviga, kr.; Mira	4	Stevan št.
18	S	Luka, evang.	5	Haritina
19	N	20. pobink.; Peter Alkant., sp.	6	Ap. Toma
20	P	Felician, m.; Janez Kanc.	7	Ig. Sergije
21	T	Uršula, d. m.	8	Pr. Pelagija
22	S	Kordula, m.	9	Ap. Jak. Alf.
23	Č	Klotilda, m.; Janez Kap.	10	Evlampije
24	P	Rafael, nadang.	11	Ap. Filip
25	S	Krizant in Darija; Krišpin	12	Prov. i Tar.
26	N	21. pobink.; Kristus Kralj	13	Karpo i Tar.
27	P	Frumencij, škof; Sabina	14	Pr. i Parask.
28	T	Simon in Juda, ap.	15	Jeft. i Luk.
29	S	Narcis, škof; Ida, dev.	16	Muč. Longin
30	Č	Alfonz Rodrig., sp.; Klavdij	17	Pr. Osija
31	P	Volbenk, škof	18	Ev. Luka

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 33 minut
 Sonce stopi v znamenje škorpjona
 dne 23. ob 20. uri 28 minut

Ščip dne 5. ob 9^h 32'

Zadnji krajec dne 13. ob 13^h 52'

Mlaj dne 20. ob 15^h 20'

Prvi krajec dne 27. ob 6^h 4'

LISTOPAD

NOVEMBER

Tu so našli poslednji mirni dom,
v naročju matere jim je topló.
Kako so srečni, da nič več
za naše težke boje ne vedo.

Vsi svetniki

Verne duše

Karel Bor.

Lenart

Bogomir

1

2

4

6

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Martin

Stanislav Kostka

Leopold

Gregorij Čudod.

Elizabeta

11

13

15

17

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Dar. Marijino

21

Cecilija

22

Katarina

25

Virgilij

27

Andrej

30

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1	S	God vseh svetnikov	19	Prohor
2	N	22. pobink.; Verne duše	20	Artemije
3	P	Viktorin, šk. m.; Hubert	21	Ilarion
4	T	Karel Bor., šk. (Dragotin)	22	Averkije
5	S	Emerik, spozn.; Mirko	23	Ap. Jakob
6	Č	Lenart (Lenko), op.	24	Muč. Areta
7	P	Engelbert; Zdenka	25	Makrijan
8	S	Bogomir, škof	26	Mitrov dan
9	N	23. pobink.; Božidar, m.	27	Mč. Nestor
10	P	Andrej Av., sp.	28	Tarent i H.
11	T	Martin (Davorin), škof	29	Anastasija
12	S	Martin, papež m.	30	Zinovije
13	Č	Stanislav Kostka	31	Stah, i A.
14	P	Borislava; Jozafat	1	Kuzman
15	S	Leopold (Levko), kr.	2	Akindin
16	N	24. pobink.; Otmar, op.	3	Durdic
17	P	Gregorij Čudod., škof	4	Pr. Janičije
18	T	Hilda; Odon, op.	5	Galaktije
19	S	Elizabeta, kr.	6	Pavao, arh.
20	Č	Feliks Val., spozn., Srečko	7	33 mučenika
21	P	Darovanje M. D.	8	Sab. a Mih.
22	S	Cecilija, d. m.	9	Muč. Onisifor
23	N	25. pobink.; Klemen, p.	10	Erasto i dr.
24	P	Janez od Križa	11	Stevan D.
25	T	Katarina, d. m.	12	Jovan, Mil.
26	S	Konrad	13	Jovan, Zl.
27	Č	Virgilij, škof	14	Ap. Filip
28	P	Eberhart, škof; Sosten	15	Mč. Gurije
29	S	Saturnin, m.	16	Ap. Matej
30	N	1. adv.; Andrej, ap.	17	Grigorije

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 10 minut
Sonce stopi v znamenje strelca dne
22. ob 17. uri 38 minut

Ščip dne 4. ob 3^hZadnji krajec dne 12. ob 5^h 53'Mlaj dne 19. ob 1^h 4'Prvi krajec dne 25. ob 18^h 52'

GRUDEN

DECEMBER

Daljne zvezde svetijo na vas
in na trudno, tiho, zasneženo polje ...
S cerkvice samotne vabi glas:
Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje.

Zedinjenje

Frančišek Ks.

Barbara

Miklavž

Ambrož

1

3

4

6

7

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Br. spoč. D. M.

Lucija

Spiridion

Lazar

Tomaž

8

13

14

17

21

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Božič

25

21

Štefan

26

23

Janez Evang.

27

25

Ned. otročiči

28

28

Silvester

31

30

31

1	P	Narodno zedinjenje	18	Ujedinjenje
2	T	Bibijana, d.	19	Pr. Avdije
3	S	Frančišek Ksaverij, sp.	20	Grigorije
4	Č	Barbara (Bara), d.	21	Vavedenije
5	P	Saba, op.; Stojana	22	Ap. Filimon
6	S	Miklavž (Nikolaj), škof	23	Amfiloh, ep.
7	N	2. adv.; Ambrož, škof	24	Vm. Katarina
8	P	Brezmadežno sp. M. D.	25	Kliment
9	T	Peter Fourier, škof; Valerija	26	Alimpije
10	S	Lavretanska M. B.	27	Jakov, Perz.
11	Č	Damaz, p.; Hugolin	28	Stevan i Ir.
12	P	Aleksander, m.; Maksencij	29	Mč. Paramon
13	S	Lucija, d. m.; Otilija, d.	30	Andrija, ap.
14	N	3. adv.; Spiridion, op.	1	Naum
15	P	Kristina, dekla	2	Uroš, car S.
16	T	Albina, d. m.	3	Sofronije
17	S	Lazar, škof	4	Barbara, vm.
18	Č	Gracijan, škof	5	Sv. Sava sev.
19	P	Urban V., p.; Vladimir	6	Sv. Nikola
20	S	Evgenij in Makarij, m.	7	Ambrosije
21	N	4. adv.; Tomaž, ap.	8	Patapije
22	P	Demetrij, m.	9	Zač. Bogor.
23	T	Viktorija (Zmagosl.), d. m.	10	Jovan, d. Srp.
24	S	Adam in Eva; sv. večer	11	Danilo, st.
25	Č	Božič; Rojstvo Gospodovo	12	Spiridion
26	P	Štefan, m.; Zlatka	13	Evstatije
27	S	Janez Evangelist, ap.	14	Tirso i dr.
28	N	1. po rojstvu G.; Ned. otr.	15	Eleverije
29	P	Tomaž, šk. m.	16	Pr. Agej
30	T	Evgenij, škof.; David, kralj	17	Danilo i 3 m.
31	S	Silvester, p.	18	Sevastijan

BELEŽKE

Dan se skrči do 22. za 16 minut in zraste do 31. za 2 minuti
 Sonce stopi v znamenje kozla dne 22. ob 6. uri 45 minut
 Začetek zime

Ščip dne 3. ob 21^h 51'

Zadnji krajec dne 11. ob 19^h 48'

Mlaj dne 18. ob 11^h 18'

Prvi krajec dne 25. ob 11^h 43'

Poštne pristojbine

Pisemske pošiljke — a) Redne pristojbine

Vrsta pošiljk	V t u z e m s t v u						V i n o z e m s t v u		
	v krajevem prometu			v medkrajevem prometu					
		dln	p		dln	p	dln	p	
1. Pisma V tuzemskem in inozemskem prometu je največja teža 2 kg. Razsežnost: Vsota njihove dolžine, širine in višine sme znašati največ 90 cm, pri tem pa največja od teh treh izmer ne sme presegati 90 cm. Pri pismih v obliki zvitka ne sme znašati dolžina in dvakratni premer več ko 100 cm, toda največja izmed teh izmer ne sme presegati 80 cm.	do 20 g	1	—	do 20 g	1	50	do 20 g ¹	4	—
	" 50 "	2	—	" 50 "	2	—	" 40 "	6	—
	" 250 "	3	50	" 250 "	3	50	" 60 "	8	—
	" 500 "	5	—	" 500 "	5	—	" 80 "	10	—
	" 1000 "	10	—	" 1000 "	10	—	" 100 "	12	—
	" 2000 "	15	—	" 2000 "	15	—	itd., za vsakih 20 g 2 din več		
2. Dopisnice, izdane po poštni upravi ali zasebniku, morajo biti iz trdega papirja. Dolžina 15—10 cm, širina 10 ⁵ —7 cm.				navadne	1	—	navadne ³	2	—
				z odgovorom s slikami	2	—	z odgovorom s slikami	4	—
				(drž. izdanje)	1	25	(drž. izdanje)	2	25
3. Tiskovine Največja teža 2 kg, za knjige, ki se odpravljajo posebej, pa 3 kg. Razsežnost kakor pri pismih. Proste in nezložene v obliki dopisnice ista razsežnost kakor za dopisnice. Pošiljajo se odprte.	do 50 g	—	50	do 50 g	—	75	do 50 g	—	75
	" 100 "	1	—	" 100 "	1	50	" 100 "	1	50
	" 250 "	1	50	" 250 "	1	50	" 150 "	2	25
	" 500 "	2	50	" 500 "	2	50	" 200 "	3	—
	" 1000 "	4	—	" 1000 "	4	—	" 250 "	3	75
	" 2000 "	7	—	" 2000 "	7	—	" 300 "	4	50
	" 3000 "	10	—	" 3000 "	10	—	" 350 "	5	25
							" 400 "	6	—
						" 450 "	6	75	
						" 500 "	7	50	
itd., za vsakih 50 g 75 p več									
4. Vzorci brez vrednosti Vsebina: blago brez prodajne vrednosti. Tuzemstvo in inozemstvo: največja teža 500 g. Razsežnost kakor pri pismih. Zaviti morajo biti tako, da se vsebina lahko pregleda. Vanje ne sme biti vloženo pismo, spis ali dokument, ki bi imel značaj stvarnega in osebnega dopisovanja, niti ne smejo imeti nobenih drugih z roko zapisanih podatkov razen naslova pošiljatelja in naslovnika, tvorniške ali trgovske znamke, zaporednih števil in opomb, ki se nanašajo na ceno, težo, mero, obseg, količino, izvor, kakovost ali kemično analizo.	do 100 g	1	—	do 100 g	1	—	do 100 g ⁴	1	50
	" 250 "	1	50	" 250 "	1	50	" 150 "	2	25
	" 500 "	2	50	" 500 "	2	50	" 200 "	3	—
							" 250 "	3	75
							" 300 "	4	50
							" 350 "	5	25
5. Mali paketi Največja teža 1 kg. ⁵ Razsežnost kakor pri pismih. Vsebina: blago s prodajno vrednostjo razen dragocenosti. Zaviti morajo biti tako, da se vsebina lahko pregleda. Priložen sme biti račun in seznam blaga.				v tuzemskem prometu			do 250 g	7	50
				niso dovoljeni			" 300 "	9	—
							" 400 "	10	50
							" 450 "	12	—
							" 500 "	13	50
itd., za vsakih 50 g 150 din več									
6. Poslovni papirji Največja teža 2 kg. Razsežnost kakor pri pismih. Za poslovne papirje se smatrajo spisi in listine, ki so docela ali deloma pisani ali risani z roko in nimajo značaja osebnih dopisov, n. pr.: pravnici spisi, tovarni listi, nakladnice, računi, posl. papirji zavarovalnic, rokopisne partiture, delavske knjižice itd. Pošiljajo se odprti.	do 100 g	1	50	do 100 g	1	50	do 300 g ⁶	4	50
	" 250 "	1	75	" 250 "	1	75	" 350 "	5	25
	" 500 "	2	50	" 500 "	2	50	" 400 "	6	—
	" 1000 "	4	—	" 1000 "	4	—	" 450 "	6	75
	" 2000 "	7	—	" 2000 "	7	—	" 500 "	7	50
							" 550 "	8	25
							" 600 "	9	—
itd., za vsakih 50 g 75 p več									

¹ V prometu z Italijo, Romunijo, Grško in Turčijo znaša pristojbina za pisma do 20 g 3 din.

² V prometu z Romunijo, Grško in Turčijo za vsakih nadaljnjih 20 g 150 par več, v prometu z Italijo pa 2 din več.

³ V prometu z Italijo, Romunijo, Grško in Turčijo znaša pristojbina za navadne dopisnice din 150.

⁴ V prometu s Turčijo, Grško in Romunijo za vsakih 50 g 0'50 din, a najmanj 1'50 din.

⁵ V prometu s Turčijo, Romunijo in Grško do 2 kg.

⁶ V prometu z Grško, Romunijo in Turčijo znaša pristojbina za poslovne papirje za vsakih 50 g ali del te teže 50 par, a najmanj 3 din.

b) Slučajne pristojbine

Vrsta pošiljka	Pristojbina	V tu- zemstvu		V ino- zemstvu	
		din	p	din	p
Pisma, dopisnice, tiskovine, vzorci brez vrednosti, poslovni papirji, mešane pošiljke in mali paketi	Priloga:				
	a) v krajevnem prometu . . .	3			
	b) v medkrajevnem prometu . . .	4		5 ^a	
	Povratnica:				
	a) ako jo zahteva pošiljatelj ob predaji:				
	v krajevnem prometu . . .	3			
	v medkrajevnem prometu . . .	4		5 ^a	
	b) ako jo zahteva pošiljatelj po predaji:				
	v krajevnem prometu . . .	4			
	v medkrajevnem prometu . . .	5	50	8 ^a	
Ekspressna	4		8 ^a		
Polzvednica:					
v krajevnem prometu . . .	4				
v medkrajevnem prometu . . .	5	50	8 ^a		
Preklic pošiljke, izprememba naslova in znižanje ali črtanje odkupnine:	5	50	9		
Pristojbina za ocarinjenje inozem. pisemskih pošiljk			7	50	
Mali paketi	Dostavna za male pakete ¹			2	
	Pristojbina za izročitev . . .			3	

¹ Plača naslovnik samo tedaj, kadar mu pošta mali paket dostavi na dom. — ² V prometu z Romunijo, Grško in Turčijo 4 din. — ³ V prometu z Romunijo, Grško in Turčijo 4 din. — ⁴ V prometu z Romunijo, Grško in Turčijo 7 din. — ⁵ V prometu z Romunijo, Grško in Turčijo 7 din.

Opombe:

Pisemske pristojbine

za izterjavanje denarnih zneskov do 5000 dinarjev
a) Odkupne pošiljke. — b) Poštni nalogi.

Odkupne pošiljke:

1. Tuzemske: pristojbine pri predaji: 1. kakor za priporočene pošiljke brez odkupnine; 2. pristojbina za pokaz 1 din. — Dovoljene so samo priporočene pisemske pošiljke.
2. Pristojbine pri izdaji: Od izterjane odkupnine se odbije nakaznina za dotični znesek in cena nakaznične goliče.

Poštni nalogi:

1. Pristojbine pri predaji: za pismo s poštnim nalogom pristojbina za priporočeno pismo in pristojbina za pokaz 1 din.
2. Pristojbine pri izdaji: kakor pri odkupnih pisemskih pošiljkah in eventualna finančna kolkovina.

Nakaznice

Za tuzemstvo:

Navadne do 5000 din — Navadne pristojbine:

Nakaznina za znesek
do 100 din 3— din preko 2000 do 3000 din 11— din
preko 100 do 500 din 5— din „ 3000 do 4000 din 13— din
„ 500 do 1000 din 7— din „ 4000 do 5000 din 15— din
„ 1000 do 2000 din 9— din

Slučajne pristojbine:

Ekspressna 4— din
Poizvednica a) v krajevnem prometu 4— din
b) v medkrajevnem prometu 5'50 din

Izplačilno obvestilo:

pri predaji v krajevnem prometu 3— din
pri predaji v medkrajevnem prometu 4— din
po predaji v krajevnem prometu 4— din
po predaji v medkrajevnem prometu 5'50 din
Preklic nakaznice, izprememba naslova 5'50 din
(eventualno tudi še pristojbina za brzojavko.)

Brzojavne do 5000 din — Pristojbine:

- a) nakaznina kakor pri navadnih nakaznicah;
- b) brzojavna pristojbina;
- c) ekspresna 4 din, tudi tedaj, če gre brzojavna nakaznina v kraj, kjer ni pošte.

Za inozemstvo:

Navadne pristojbine:

Nakaznina do 100 din 4'25 din od 400 do 500 din 6'25 din
od 100 „ 200 „ 4'75 „ potem pa za vsakih 100
„ 200 „ 300 „ 5'25 „ din ali del te vsote še
„ 300 „ 400 „ 5'75 „ po 0'50 din.

Slučajne pristojbine:

Izplačilna se pobira pri izplačilu nakaznice od naslovnika, in sicer
do zneska 100 din . . . 1— din Pristojbina
do 1000 din 1'50 din za poizvednico . . . 8— din
do 3000 din 2— din
do 5000 din 3— din Izplačilno pooblastilo
Ekspressna 8— din in podaljšanje izpla-
izplačilno obvestilo . 4— din čilnega roka . . . 6— din

Opomba:

Dovoljene so samo navadne pošne nakaznice do najvišjega zneska 1000 din (brzojavne niso dovoljene). Vsak pošiljatelj sme poslati ta znesek samo enkrat na mesec. Nakaznični promet je za sedaj uveden samo z Madžarsko.
Znesek mora biti napisan na nakaznici v valuti naslovne dežele, z besedami pa v francoščini.

Pristojbina za čekovna vplačila:

Za vplačila po čekovnih položnicah se plača do zneska

100 din	—50 din
preko 100 do 250 din	—75 din
„ 250 do 500 din	1— din
„ 500 do 1000 din	1'50 din
„ 1000 do 2.500 din	2— din
„ 2.500 do 5.000 din	2'50 din
„ 5.000 do 10.000 din	3— din
„ 10.000 do 25.000 din	4— din
„ 25.000 do 50.000 din	5— din
„ 50.000 do 100.000 din	6— din

in za vsakih nadaljnjih 100.000 din ali del tega zneska še po 1— din.

To pristojbino plača vplačnik v gotovini. Za pisemna sporočila na zadnji strani položnic se ne plača nobena pristojbina.

Vrednostna (denarna) pisma za tuzemstvo

Pristojbina								
težna						vrednostna		
v krajevnem pro- metu			v medkrajev- nem prometu					
do g	din	p	do g	din	p	do din	din	p
20	4	—	20	5	50	100	1	—
50	5	—	50	6	—	500	2	—
250	6	50	250	7	50	1000	5	—
500	8	—	500	9	—	5000	10	—
1000	13	—	1000	14	—	potem pa za vsakih 1000 din ali del te vrednosti še po 1 din.		
2000	18	—	2000	19	—			

Dostavna 1 din, če je naslovljeno pismo v kraj, kjer pošta vrednostna pisma dostavlja na dom.

Obvestina 1— din
Ekspressna 4— din
Poizvednica a) v krajevnem prometu 4— din
b) v medkrajevnem prometu 5'50 din
Povratnica: pri predaji v krajevnem prometu 3— din
pri predaji v medkrajevnem prometu 4— din
po predaji v krajevnem prometu 4— din
po predaji v medkrajevnem prometu 5'50 din

Za preklic pisma, za izpremembo naslova in za znižanje ali črtanje odkupnine se plača pristojbina za priporočeno pismo in eventualno tudi za brzojavko.

Opomba:

Teža 2 kg, vrednost neomejena.
Sprejemajo se samo zaprta pisma.

Vrednostna pisma (lettres de valeur) za inozemstvo

Promet z vrednostnimi pismi je dovoljen za sedaj le s posebnim dovoljenjem fin. ministarstva.

Teža 2 kg, največja vrednost 100.000 din.

Pristojbina kakor za priporočene pošiljke iste teže in vrednostna pristojbina din 9— za vsakih 300 frankov (= 5400 din) ali del te vrednosti. V prometu z Romunijo, Grčijo in Turčijo znaša ta pristojbina din 4'50.

Opomba:

Pošiljatelj mora pri predaji predložiti dovoljenje finančnega ministarstva za izvoz valute. — Vrednost je treba označiti razen v dinarski veljavi tudi v frankih in centimih po relaciji (sedaj 1 : 18).

Vrednostne škatle (boîtes avec valeur déclarée) za inozemstvo

Pristojbine:

- težna pristojbina za vsakih 50 gramov po 4 din, najmanj pa 14'50 din;
- priporočnina 5 din;
- vrednostna pristojbina za vsakih 300 frs (5400 dinarjev) ali del tega zneska po 9 din.

Opomba:

Za izvoz nakitov, dragocenih predmetov, zlata, srebra, dragoga kamenja in kovanega denarja je potrebno dovoljenje generalne direkcije carin v Beogradu.

Paketi za tuzemstvo

P r i s t o j b i n e													
t e ž n a		vrednostna			obvestnina			dostavna			n a k a z n i n a		
do kg		do din	din	p	do kg	din	p	do kg	din	p	za odkupnino	din	p
preko	do 1	5—	100	1 —	25	1 —		5	2 —		do 100 din	3 —	
	3 do 5	9—	500	2 —	za vsak paket			10	4 —		" 500 "	5 —	
	5 do 10	13—	1000	5 —				25	5 —		" 1000 "	7 —	
	10 do 15	20—	5000	10 —				se izterja od naslovnika v krajih, kjer pošta dostavlja pakete na dom					
	15 do 20	28—											
	20 do 25	36—											
		55—											
Za ločenko (t.j. obsežnejši paket ali paket, ki zahteva večjo opreznost) se plača po kg redne pristojbine še 50% težne pristojbine													

Povratnica in poizvednica, kakor pri pisemskih pošiljkah. — Za preklic paketa, za izpremembo naslova in za znižanje ali črtanje odkupnine se plača pristojbina za priporočeno pismo in eventualno tudi za brzojavko.

Opombe:

Največja teža 20 kg, vrednost neomejena

Za ekspresni paket se ne plača dostavnina. Paketi se ekspresno dostavljajo samo v krajih, kjer je pošta.

Za paket z odkupnino se plača ob predaji tudi še nakaznina za odkupni znesek. Tudi ta pristojbina se naleplja v znamkah na spremnico. Pristojbina za pokaz se pri odkupnih paketih ne plačuje, a od izterjane odkupnine se nikakršne pristojbine ne odbijajo.

Obvestilo o nedostavljivem paketu se izroči zapro pošiljatelju, ki plača zanj 4 din, za inozemski paket pa 4 din.

Ležnina za pakete do vrednosti 1000 din znaša 2 din za vsak dan, za katerega se ležnina zaračunava, preko 1000 din pa 3 din dnevno.

Za pošiljanje paketov za naslovnikom in za vračanje paketov se zaračunava težna pristojbina, vrednostna pristojbina (če je vrednost označena) in dostavnina, oziroma obvestnina.

Paketi za inozemstvo

V katere države in do katere teže se pošiljajo paketi v inozemstvo in kakšne so pristojbine, se lahko poizve na vsaki pošti.

Vsaka pošiljka mora biti frankirana že pri predaji. Izvozne pošiljke se lahko predajajo na vseh poštah. V krajih, kjer so carinarne, skrbe za ocarinjene pošiljatelj sami, ki potem pošti predajajo že ocarinjene in plombirane pošiljke. Kjer ni carinarne, sprejemajo izvozne pakete odnodne pošte in jih odpravljajo na najbližjo pošto, kjer je carinarica.

Zavoj izvoznih paketov naj bo iz močne lepenke, zavite v platno (če mogoče voščeno), ali pa iz nočnih lesenih ali pločevinastih zabojev. Naslov naj bo napisan na pošiljki sami, ne s svinčnikom in samo v latinici. Vrednost mora biti označena v frankih z besedami (v latinici) s številkami.

Stvar pošiljateljeva je, da poizve, ali je uvoz predmetov v naslovno državo dovoljen ali ne. Prav tako si mora pošiljatelj sam preskrbeti razna potrebna izvozna in uvozna dovoljenja.

Pošiljatelj mora na spremnici označiti, kaj naj se s paketom zgodi, ako bi se naslovniku ne mogel izročiti.

Paketi s svežim sadjem

T E Ž A	Pristojbina	
	din	p
do 6 kg	5	—
preko 6 do 9 kg	8	—
9 do 12 kg	10	—

Za vse pakete s svežim sadjem, ne glede na oddaljenost naslov. kraja

Se sprejemajo vse leto. Največja teža 12 kg. Vsebina: sadje v svežem in nepredelanem stanju, in sicer: češnje, jabolka, hruške, grozdje, marelice, breskve, češnje, višnje, kutne, sveže fige, lešniki, mandlji in orehi v lupinah, kostanj, oranže in mandarine (domaćih proizvajalcev). Paketom ne sme biti priloženo pismeno sporočilo. Tudi se ne sprejemajo kot ločenke, z označeno vrednostjo, naslovljeni na poste restante ali kot ekspresni. Z eno spremnico se lahko predajo največ trije paketi s svežim sadjem, ako so prodani od istega pošiljatelja in naslovljeni na istega naslovnika in ako niso odkupni. Odkupnina in povratnica dovoljeni. Dostavnina oziroma obvestnina se za te pakete ne zaračunava.

Najvažnejše takse

Vloge in prošnje din 10—. Priloge k prošnjam, vlogam in pritožbam, ako že niso taksirane z večjo takso, din 4—.

Izpričevala in potrdila, ne glede, ali jih izdajo oblastva ali privatniki, din 20—.

Odlombe (rešitve), odloki in vsa pismena obvestila administrativnih oblasti din 20—.

Pritožbe zoper odlombe nižjega administrativnega oblastva

na višje oblastvo din 30—.

V vseh gornjih primerih se za posle iz državnega področja plačuje označena taksa v državnih kolkih, a za posle iz banovinskega področja v banovinskih kolkih.

Pritožbe zoper obsodbe po davčnih, carinskih, trošarskih, taksnih zakonih in zakonu o drž. monopolih din 50—, vlozene pri kasacijskem ali apelacijskem sodišču, din 100—.

Za pritožbe zoper odločbe upravnih oblastev v samoupravnih stvareh (po zakonu o mestnih občinah, po zakonu o občinah itd.): pri državnem svetu din 200.—, pri upravnih sodiščih din 100.—.

Reklame ali objave: lepaki din 0'50, ako pa se nosijo po mestu, din 10— za vsak izvod.

Stalne reklame ali objave, napisane ali naslikane na zidovih, ograjah itd., kakor tudi svetlobne reklame po njih velikosti, in sicer:

pod pol kv. metra letno din 40.—, od pol kv. metra do 1 kv. metra letno din 80.—, nad 1 kv. meter do 4 kv. metre letno din 150.—, nad 4 kv. metre letno din 250.—.

H gornji taksi se pobira še 50% banov. doklada. — Taksa za stalne reklame se plačuje za koledarsko leto, ne glede na čas, kdaj poteče ali se prične reklama. Takso plačuje in je za isto odgovoren lastnik objekta, na katerem je objava ali reklama. Plačana mora biti pri davčni upravi najkasneje v 5 dneh, ko se izvezi ali prične reklama, a za stare najkasneje do dne 15. januarja.

Pogodbe o daritvi med živimi in za primer smrti kakor vobče za vse prenose premičnih in nepremičnih stvari ali pravic z daritvijo, oporoko ali po zakonitem dednem nasledstvu (dedna oz. darilna taksa):

Skupina	Osebo razmerje med zapustnikom in pridobiteljem, oziroma med darovalcem in obdarjencem	Stopnja											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Čista vrednost pripadle ali darovane imovine v dinarjih											
		do 2.000	nad 2.000 do 10.000	nad 10.000 do 25.000	nad 25.000 do 50.000	nad 50.000 do 100.000	nad 100.000 do 200.000	nad 200.000 do 400.000	nad 400.000 do 600.000	nad 600.000 do 1.000.000	nad 1.000.000 do 2.000.000	nad 2.000.000 do 3.000.000	nad 3.000.000
		Taksna stopnja v odstotkih											
I.	Otroci	1	1	1'5	2	2'5	3	3'5	4	5	6	7	8
II.	Posvojeni (adoptirani), nezakonski in pozakonjeni otroci; vnuki in ostali sorodniki v ravni vrsti; zakonec, ki v času nastanka takse obveznosti ni bil ločen od mize in postelje ali razporočen, in zakonec, ki je bil ločen ali razporočen brez lastne krivde	1'5	1'5	2	2'5	3	4	5	6	7	8	9	10
III.	Bratje in sestre, najsi tudi le po enem roditelju; pastorki (ke)	3	4	5	6	7	8	10	12	14	16	18	20
IV.	Prvostopni potomci bratov in sester; zeti in snaha	5	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26
V.	Tast, tašča, posvojitelj in posvojiteljica, drugostopni potomci bratov in sester	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32
VI.	Vse ostale osebe, kakor tudi naprave in ustanove, kolikor niso oproščene	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37

Darilna taksa se plačuje tudi po gornji razpredelnici. K drž. taksi od dediščin se pobira banovinska doklada v višini 20%. Pri dediščinah in darilih, ki so namenjena obči koristi (zapuščine državi, znanstvenim, dobrodelnim napravam

itd.) in ki so oproščena drž. takse, se pobira banov. taksa v višini 1% čistega pripadka nad din 20.000.—.

Za prenos nepremičnina zaradi smrti ali daritve med živimi:

Skupina	Osebo razmerje med zapustnikom in pridobiteljem, oziroma med darovalcem in obdarjencem	Stopnja					
		1	2	3	4	5	6
		Kosmata vrednost pripadle ali darovane nepremičnine v dinarjih					
		do 50.000	nad 50.000	do 30.000	nad 30.000	ne glede na vrednost	
		taksna stopnja v odstotkih					
I.	Otroci in vnuki: posvojeni (adoptirani), nezakonski in pozakonjeni otroci; ostali sorodniki v ravni vrsti; zakonec, ki v času nastanka takse obveznosti ni bil ločen od mize in postelje ali razporočen, in zakonec, ki je bil ločen brez lastne krivde	1/3	1				
II.	Bratje in sestre, najsi tudi le po enem roditelju; pastorki (ke)			1 1/2	2		
III.	Prvostopni potomci bratov in sester; zeti in snaha					3	
IV.	Tast, tašča; posvojitelj in posvojiteljica; drugostopni potomci bratov in sester					3	
V.	Vse ostale osebe, kakor tudi naprave in ustanove, kolikor niso oproščene						4

K navedeni drž. taksi se pobira še 2% banov. doklada odn. 1% od prenosa kmečkih nepremičnin na kmetih med živimi, če so odsvojitelji in pridobitelji med seboj sorodniki v prvi črti, ali so s takimi poročeni ali zaročeni, med možem in ženo, kakor tudi med ženinom in nevesto z ženitovansko pogodbo.

Pogodbe — dobavne in gradbene — 2%, za priloge k takim pogodbam: načrt, pogoji, preračun itd. din 5.— od pole. — Ta taksa se plačuje tudi za vse presežke nad prvotno pogodbeno vrednostjo ne glede na to, ali so ti presežki nastali zaradi

povečanega obsega prvotno pogojenih del in dobav, zaradi zvišanja pogojenih cen ali zaradi naknadnega priznanja raznih odškodnin, utemeljenih po pogodbi ali zaradi naknadnih sprememb v pogojenih delih in dobavah.

Pogodbe: pooblastilne 1%, posojilne 0'5%, službene 1%, rabokupne, zakupne po trajanju in vrednosti zakupa 1%.

Kupne in prodajne pogodbe od vrednosti: za nakup in prodajo premičnin 2%, za nakup in prodajo nepremičnin 6%, za listino din 10.—.

Pogodbe o najemu zgradb, stanovanj in lokalov po velikosti letne najemnine in sicer:

nad din 2.400—	do din 3.600—	din 20—
„ „ 3.600—	„ „ 6.000—	„ 40—
„ „ 6.000—	„ „ 10.000—	„ 60—
„ „ 10.000—	„ „ 20.000—	„ 100—
„ „ 20.000—	„ „ 30.000—	„ 200—
„ „ 30.000—	„ „ 50.000—	„ 400—

nad tem zneskom pa od vsakih nadaljnjih din 100— še 1/5. — Za najemnico nad din 2.400— letno je sklenitev pogodbe za najemodajalca obvezna. Uporabiti se mora monopolski obrazec.

Pooblastilo, neomejeno ali omejeno, občno ali posebno din 20—

Menice — za iste se mora po vsoti uporabljati ustrezni takсни papir menične goliče, razen če se glasi menica na vsoto, za katero menične goliče ni.

Listine o jamstvu in za kavejce 0'2 1/2.

Ponudbe na ofertnih licitacijah (pri drž. uradnih, samopr. telesih in imovinskih občinah) od proračunane vrednosti posla do din 20.000— din 50—

nad din 20.000—	do din 100.000—	din 100—
„ „ 100.000—	„ „ 500.000—	„ 200—
„ „ 500.000—	„ „ 1.000.000—	„ 300—

in za vsak nadaljnji pričetni milijon še po din 100—

V banovinskih poslih se pobira h gornji taksi še 50% banovinska doklada.

Eskontne liste din 2—

Podrila ali priznanice — po vrednosti prejete vsote ali predmetov 0'5 %.

Podrila ali priznanice o prejeti najemnini za stanovanja in lokale: do din 500— din 1—, od din 500— do din 1000— din 2—, od din 1000— do din 2000— din 3—, od din 2000— do din 3000— din 4—, od din 3000— do din 5000— za vsakih din 100— še din 0'50.

Lastniki stanovanj in lokalov morajo izdajati priznanice o prejeti najemnini in zanje uporabljati le monopolne obrazce.

Naročilnice, zaključnice din 1—

Računi — na iznos do din 50— so takse prosti, nad din 50— do din 100— din 1—; nad din 100— do din 500— din 2—; nad din 500— do din 1000— din 3—; nad din 1000— do din 5000— od vsake pole. Pola papirja, ki se uporabi za račun, zavezan taksi, ne sme biti večja od 1750 kv. cm. Za račune je smatrati tudi izpiske računov, note, popise blaga in tudi njihove prepise.

Nabavne knjižice, v katere zapisujejo trgovci ali obrtniki prodano blago, din 10— na leto.

Ceki, boni in priznanice v bančnih poslih med privatniki din 1—, pri poštini hranilnicah din 0'25.

Za prepis uradnih spisov in listin od polovične pole: ako izvrši prepis privatna oseba, din 2—, ako pa oblastvo, din 10—. V banov. poslih se pobira k tej taksi še 50% banov. doklada.

Za potrditev ali overitev vseh listin din 10—, ako listina ni večja od ene pole; a za vsako nadaljnjo polo din 5—. K tej taksi se v banov. poslih pobira še 50% banov. doklada.

Prekmejni potni listi: za čas do vstetih 6 mesecev din 50—; nad 6 do 12 mesecev din 100—; od enega do dveh let din 200—. Izseljeniški potni list za Ameriko in prekmorske krajine din 200—.

Potni listi se smejo izdati največ za dobo 2 let.

Mali potni list ali izkaznica din 5—

Poselska listina s podpisom din 10— in za vsak nadaljnji podpis pri oblastvu din 5—

Državljanstvo: prošnja za sprejem din 100—, dekret din 1000—, za odpust din 600—.

Dražbe — zapisnik od pole din 5—, za prodajo premeščen in izkupička 2%; za prodajo nepremičnin od prometne vrednosti odn. izkupička 6%, za oddajo v zakup od vrednosti 1%.

Izpričevala: pomožniško din 10—, mojstrsko (zidarske, tesarke, klesarske in vodnjakarske obrti) din 50—, ostala din 30—.

Orožni listi: prijava din 10—, enoletno dovolilo za vsako orožje din 50—. K tej taksi se pobira letna banov. taksa v višini 50% drž. takse.

Za lovsko karto se plača letno: za lov brez psa din 30—, z 1 psom din 40—, z 2 psoma din 50—, s 3 ali več psi din 60— in banovinska taksa din 50—. Ribolovni list (knjižice) din 20—.

Zivinski potni listi: za male živali, ovce, koze in prašiče din 0'25; za enega konja ali rogato žival do 2 let starosti ali za osla ali mežga ne glede na starost din 0'50; za 1 konja ali 1 rogato žival nad 2 leti starosti din 1—.

Za prenos lastništva na kupca: za vsako malo žival din 1— in banov. taksa din 2—; za vsako veliko žival din 5— in banov. taksa din 4—.

Poleg gornjih taks se plačuje v korist veterinarskega sklada: za izdajo živinskega potnega lista din 1—; za prenos lastništva oziroma od odpisu dela kupljene živine iz živinskega potnega lista din 0'50 in za podaljšavo potrdila o zdravju in za izpremembo namembnega kraja din 0'50.

Trgovske knjige: glavne od lista din 1—, pomožne din 0'50.

Tovorni listi: za kosovne pošiljke din 2—, za vozovne pošiljke din 10—.

Poleg te takse se plačuje v korist državnega in banovinskega cestnega sklada din 15— za vsak tovorni list, a za vagonске pošiljke preмога, kamna, sladkorne pese, peska, zidne in stršne opeke, rude in ambalže (že rabljene) kakor tudi za prazne vozove din 10—.

Gradbene dovolilte od proračunske vsote: do din 50.000— 0'5 %, nad din 50.000— do 200.000— 1 %, nad din 200.000— 1'5 %.

Solske takse: za vpis v višji razred na srednji in učiteljski šoli, srednji strokovni šoli itd. din 50—, na meščanski, strokovno-obrtni itd. din 5—, na univerzi (vsak semester) din 25—.

Izpričevala: osnovne šole din 5—, srednje šole za nižje razrede din 10—, za višje din 20—, strokovnih šol din 20—, meščanskih šol din 50—, nižji tečajni izpit din 100—, višji tečajni izpit din 250—; diploma univerze din 600—; doktorska diploma din 1000—.

Solnina za obiskovanje vseh drž. srednjih in visokih šol: če znaša davek na leto

dinarjev		II. skupina	I. skupina
dinarjev		dinarjev	
nad 800—	do 1.000—	75—	100—
„ 1.000—	„ 3.000—	112 50	150—
„ 3.000—	„ 5.000—	150—	200—
„ 5.000—	„ 6.000—	262 50	350—
„ 6.000—	„ 7.000—	300—	400—
„ 7.000—	„ 8.000—	375—	500—
„ 8.000—	„ 9.000—	487 50	650—
„ 9.000—	„ 10.000—	600—	800—
„ 10.000—	„ 12.000—	750—	1.000—
„ 12.000—	„ 15.000—	1.125—	1.500—
„ 15.000—	„ 20.000—	1.500—	2.000—
„ 20.000—	„ 25.000—	1.875—	2.500—
„ 25.000—	„ 30.000—	2.250—	3.000—
„ 30.000—	„ 40.000—	2.625—	3.500—
„ 40.000—	„ 50.000—	3.000—	4.000—

Nad din 50.000— davka se plača za vsakih nadaljnjih začetih din 1000— še po din 10— več.

Po I. skupini se plačuje za učence na univerzah in šolah iste veljave, za višje razrede srednjih šol, na učiteljskih, srednjih teh. šolah, trgov. akademijah, bogoslovnicah itd.; po II. skupini: za nižje razrede srednjih šol, na babiških šolah itd.

Na meščanskih, strokovno-obrtnih in gozdarskih šolah se plačuje polovična solnina iz II. skupine.

Osnova za plačevanje solnine je seštevek neposrednih davkov roditeljev in učencev.

Prireditve: dovolilo din 5—, javne radijske prireditve pavšalno največ din 1— dnevno.

Vstopnice k prireditvam: od vrednosti prodane vstopnice ali od prostovoljnih prispevkov 20% in 5% kontrolne takse. K tej taksi se pobira še 40% banov. doklada, razen za gledališke predstave, koncerte in športne prireditve.

Za javno plesno prireditev se plačuje banovinska taksa in sicer v mestih z nad 40.000 prebivalci, v kopališčih in zdraviliščih din 300—, 200—, 150—, 100—; — v mestih do 4.000 prebivalcev in v trgih din 200—, 150—, 100—, 60—; — v vseh ostalih krajih din 100—, 50—. Za odmero takse je odločilna uvrstitev in skupine po tar. post. 62 zakona o taksah (točilna taksa).

Za podaljšanje policijske ure v mestih z nad 4000 prebivalci, kopališčih in zdraviliščih din 100—, v vseh ostalih krajih din 50—. Za podaljšanje policijske ure preko 2. ure se plača dvojna banov. taksa.

Za prošnjo in dovolitev prireditve tombole in srečolovov din 50—; za loterijo še pol 1/2 od vrednosti srečk, ako je ista nad din 2000—. Če so dobitki v denarju, še 25% od izžrebanih dobitkov.

Za prijavo posesti vozil se plača letno: za avtomobile, prikolico in avtomob. din 100—; za motocikle z ali brez prikolice din 50—; za kočije din 25— in za bicikel din 5—.

Poleg te takse se plača še pristojbina v korist državnega in banovinskega cestnega sklada.

Za vozniške izkaznice (šoferske legitimacije) se plača letna banov. taksa za usposobljenca za avtomobilsko vožnjo din 100—, za motocikle din 50—. Ob prvi izdaji izkaznice se plača din 250— odn. din 125—. Poklicnim šoferjem se taksa zniža na eno četrtino.

Krstni in rojstni list, samski, poročni in mrtvaški list po din 10—.

Oporoke: za predajo izpisen sodne izjave v hrambo din 75—; ustna izjava, dana na zapisnik, din 150—, za listino od pole din 15—.

Davek na dohodek hišnega služabništva znaša din 50— na leto za vsako osebo. K temu davku se pobira din 5— v korist sklada za narodno obrambo in din 25— v korist banovinskega bednostnega sklada.

Davek se plača z nakupom davčne karte pri davčni upravi najkasneje do konca januarja vsakega leta, odn. v 15 dneh po sprejemu v službo. Karta velja za leto dni za 1 služabniško osebo, ne glede na osebo, čas zaposlitve in višino dohodka. Poslodavec, ki nima te davčne karte ali je ne dobavi pravočasno, plača za kazen 5 kratno vrednost davčne karte.

NOVOLETNA

SPET JE V SIVO VEČNOST
LETO UTONILO,
VSEGA DOBREGA IN ZLEGA
NAM PRINESLO JE OBILO.

VEČ NE VRNEJO SE
STARI DNEVI,
V DOBRI VOLJI PREŽIVETI,
PREJOKÁNI V REVI.

KAJ GA ČAKA V NOVEM LETU,
VSAK UGIBA:
BO LI MIŠKA V POLNI KAŠČI
AL BREZ VODE RIBA?

BALKAN BALKANSKIM NARODOM

Svetovno zemljepisni položaj Balkanskega polotoka

Vojna, ki se je začela lanskega septembra kot evropska vojna, se po dogodkih poslednjih mescev in tednov vedno bolj približuje kritični točki, ko se napoveduje odločilni spopad med velesilami Berlin-Rim in britanskim imperijem. V enem letu vojne so nastale presenetljive teritorialne in politične izpremembe na evropski celine, ko so se nekatere države kar čez noč zapletle v vojno in izgubile svojo samostojnost. Pri vsem tem pa je značilno, da je Balkanski polotok ostal nevtralen in miren ter do danes še ni potegnjena v vojni vrtinec, čeprav je bil nekakaj kakor sod smodnika. Toda ne smemo se vdajati iluzijam, biti moramo budni stražarji balkanske nevtralnosti, oprezno moramo motriti ves evropski razvoj, skrbno je treba proučevati dogodke in na tej osnovi delate zaključke, če hočemo ohraniti mir. Kajti, če je Balkan do danes ostal izven vojne, je to mogoče predvsem zaradi različnih interesov velesil in njegovega zemljepisnega položaja.

Balkanski polotok meri okoli 500.000 km², obsega jugovzhodni del Evrope in tvori s Pirenejskim in Apeninskim polotokom del Sredozemlja. To so trije južnoevropski polotoki, ki pa niso enako jasno ločeni od evropskega kontinentalnega trupa in se v tem Balkanski polotok znatno razlikuje od ostalih dveh polotokov. Po velikosti je sicer največji Pirenejski polotok, ima pa periferno lego v Sredozemlju in je v tesni zvezi z Afriko, dočim ga ob špansko-francoski meji strmi in visoki Pireneji kakor ogromen zid ločijo od ostale Evrope. Apeninski polotok, ki leži v sredini Sredozemskega morja, je najmanjši med vsemi tremi polotoki in ga Alpe v velikem loku ločijo od srednje Evrope, obenem pa ga z njo tudi spajajo, ker so mnogo lažje prehodne kakor Pireneji. Zato so bili geografski, pa tudi kulturni in politični stiki med Apeninskim polotokom in celino Evrope vedno mnogo živahniji kakor med Španijo in Francijo. Najmanj pa je ločen od evropske celine Balkanski polotok, ki je po velikosti na drugem mestu med južnoevropskimi polotoki in v nasprotju s Pirenejskim in Apeninskim polotokom nima izrazite naravne meje, ki bi ga ločila od evropskega trupa. Na severu je Balkanski polotok odprt, omejujejo ga Donava in Sava ter črta nekako od Ljubljanske kotline preko Vrhničke, Logatca, Idrije do Soče in potem Soča do izliva v Tržaški zaliv. Na zapadu ga ločita od Apeninskega polotoka Jadransko in Jonsko morje, ki ju veže Otrantski preliv, na jugu ga obdaja Sredozemsko morje, na vzhodu pa ga oblivata Egejsko in Črno morje. Med slednjima dvema

posreduje malo Marmarsko morje z morskima ožinama Bosporom in Dardanelami, v starem veku Helespont imenovanimi.

Balkanski polotok je sestavljen iz dveh delov. Severni del tvori trapezu podoben trup, ki ga na jugu omejuje približno črta od Carigrada ob Marmarskem morju čez Galipoli, Solun in macedonsko-tesalsko mejo na Valono, južni del pa je znatno ožji in se imenuje Grški polotok, ki pa je na severu zaprt s planinskimi venci in ima slabe zveze z glavnimi balkanskimi komunikacijami. Zato je ta del znatno ločen od ostalega Balkanskega polotoka in ga je priroda že v davni preteklosti usmerila na obalo in morje, ko je stara Helada vzdrževala zveze z Azijo, Afriko, Apeninskim polotokom in z drugimi pokrajinami v mediteranskem območju. Te živahne stike pa je posredovala izredna razčlenjenost obale; kajti od vseh evropskih polotokov je Balkanski polotok najbolj členovit. To pomeni, da ima najbolj razvito obalo, veliko množino zalivov, otokov in malih polotokov. V tem oziru se predvsem odlikujejo obale Egejskega morja ter ves Grški polotok in vzhodna obala Jadranskega morja. Za obliko polotoka sta najznačilnejša Solunski zaliv, kjer sega Egejsko morje najgloblje v polotok, in Medovski zaliv, kjer je zapadna obala najgloblje upognjena, ko prehaja iz severozapadne v meridionalno smer.

Bolj kakor oblika pa je važen svetovno-geografski položaj Balkanskega polotoka, ker se razprostira nekako na meji treh kontinentov: Evrope, Azije in Afrike. Na severu je široko zrastle z evropskim celinskim trupom in mnogo bolj kakor sta Pirenejski in Apeninski polotok s Sicilijo primaknjena k Afriki, je Balkanski polotok primaknjen k Aziji ter leži izmed teh treh delov južne Evrope najbolj proti vzhodu. Z Azijo ga vežejo ozka morja, skozi katera posredujejo promet morske ožine Bospor in Dardanele ter Marmarsko in izredno razčlenjeno Egejsko morje, ki tvori s svojimi številnimi otoki naraven most do Male Azije. Balkanski polotok je torej prehodno ozemlje med Evropo in Azijo, bližina Afrike pa je posebno važna zlasti zaradi tega, ker je Balkanski polotok najbližji ravno Egiptu s Sueškim prekopom, ki je postal ena najvažnejših žil svetovnega prometa skozi Sredozemsko morje med Atlantskim in Indijskim oceanom. S tem svetovnim prometom pa so v zvezi glavne komunikacije Balkanskega polotoka, med katerimi tvori osrednjo žilo moravsko-vardarska dolina, ki se na severu združuje z dolino Donave in Save, pri Nišu pa z nišavsko-mariško dolino. Po teh dolinah teče najvažnejša prometna črta iz Srednje Evrope v Orient, to je

iz Podonavja preko Beograda v Niš, kjer se cepi in vodi ena pot preko Sofije in Drinopolja v Carigrad ob Bosporu in od tod naprej preko Male Azije do Perzijskega zaliva, druga pot pa od Niša v Skoplje in dalje v Solun ter preko Egejskega morja in Sueškega prekopa v Indijski ocean. Na glavno moravsko-wardarsko dolino so že v starem veku bile priključene ceste, ki so vodile od jadranske obale v notranjost Balkanskega polotoka. Med temi komunikacijami je imela veliko važnost za južni del balkanske notranjosti tako imenovana Via Egnatia, ki so jo po osvojitvi Macedonije zgradili Rimljani in je vodila iz Drača mimo Bitolja v Solun in od tod v Carigrad, kjer se Azija spaja z Evropo in je zaradi tega to mesto eno najvažnejših prometnih križišč na svetu ter so se že od nekdanj potegovali zanj razni narodi.

Kulturni vpliv na Balkanu

Posredovalni svetovni položaj pa se kaže tudi v zgodovini Balkanskega polotoka, odlikujoči se po številnih izpremembah in vplivih, ki so se tu križali, kajti doline Marice, Strumice in zlasti Vardarja so vrata, skozi katera je prodirala na Balkanski polotok Azija s svojimi kulturnimi in političnimi vplivi. Skozi ista vrata je našla glavno pot v Azijo tudi Evropa, čeprav je na ruskem vzhodu z njo mnogo bolj tesno zraščena kakor na Črnem in Egejskem morju. V tem predelu se razprostirajo pokrajine: Grčija, Macedonija in Trakija, ki so s svojimi središči v Carigradu, Solunu in Smirni tvorile z nekaterimi drugimi deli Balkana v dobi rimske, bizantinske in turške vladavine skupno s sosednimi deli Azije in severovzhodne Afrike eno politično celoto. Zaradi teh političnih zvez in posredovalne vloge, ki so jo imele omenjene pokrajine, se je izoblikovala v južnih in jugovzhodnih delih Balkanskega polotoka posebna kultura, ki se znatno razlikuje od ostalih delov v Evropi. Zato so bili Angleži po pravici prvi, ki so uvrstili te pokrajine v posebno območje in ga nazvali *Bližnji vzhod*, da ga s tem ločijo od ostale Evrope in Daljnega vzhoda.

Medtem ko so južni in jugovzhodni deli Balkana posredovali med Azijo in Evropo, je pa njegova zapadni del vzdrževal zveze z Italijo. Toda vplivi Italije so bili vselej razmeroma majhni, dasi bi sicer pričakovali prav nasprotno; uveljavljali so se nekoliko ob jadranski obali in v južni Grčiji, v notranjost Balkana pa niso prodrli, ker so jim to branile visoke stene balkanskih gorovij. Tudi Otrantska vrata, čeprav so po svojem položaju in majhni razdalji med Apeninskim in Balkanskim polotokom že naprej določena, da postanejo važen svetovni most med Italijo in Balkanom, tega kulturnega pomena v preteklosti niso imele in ga tudi danes še nimajo, ker je ozemlje okrog te ožine še neurejeno in je polno malarčnih gnezd. Pač pa ima Otrantska ožina velik

Beograd

vojaški pomen za prehod na Balkan. Preko te ožine je prešel Cezar na Balkanski polotok v vojnem pohodu proti Pompeju, prav tako so preko Otranta prehajali normanski knezi, ki so napadali bizantinsko ozemlje, in enako se je zgodilo nedavno, ko je Italija zasedla Albanijo in nato v sedanjih vojni zaprla Otrantsko ožino, ki loči Jadransko in Jonsko morje, to pa vodi dalje v Sredozemsko morje in obratno.

Pod vplivom mnogovrstnih zemljepisnih činiteljev so prešle na Balkanski polotok ali pa so se na njem razvile različne kulture, ki pa niso zapustile povsod enakih sledov med Balkanci. Prvotne kulture, ki so nastale pred naselitvijo Jugoslovanov in Turkov, niso imele posebnega vpliva na jedro današnjih prebivalcev Balkana. Čista helenska kultura se ni ohranila niti pri Grkih, prav tako pa tudi Kelti, ki so prodrli od severa na Balkanski polotok in se razširili do Egejskega morja, niso zapustili nobenih trajnih sledov svoje kulture. Mnoge vidne sledove, predvsem ob jadranski obali Balkana, pa je zapustila rimska kultura. Po naselitvi Jugoslovanov so nastale nove kulture, ki so se često zelo izpreminjale, v nekaterih krajih pa so celo propadle zaradi turške invazije. V splošnem razlikujemo na Balkanskem polotoku nekatere kulturne pasove, med katerimi je na balkanske narode najmočnejše vplivala bizantinska kultura in je ta zajela skoro ves Balkanski polotok ter je s tem postala balkanska kultura, ki se je najbolj razširila v srednjeveški srbski in bolgarski državi. Ta kultura se kaže v arhitekturi, upravi, zakonodaji, književnosti, verski organizaciji in v materialnem življenju. Toda bolgarska država je bila vplivu bizantinske kulture bolj podrejena kakor pa srbska država, na katero je vplival tudi zapad, obenem pa njena civilizacija kaže tudi nekatere izvirne črte. Poleg bizantinske kulture se je širila tudi zapadna kultura in so stiki med zapadom in Balkanom oživeli zlasti v dobi križarskih vojn, v času ko so Anžuvinci zavladali v Albaniji in so se Franki ter Latinci utrdili ob Egejskem primorju in v Carigradu. Pomemben je bil tudi vpliv italijanskih mestnih republik, predvsem Benetk in Genove, toda ta vpliv ni prodril globoko v notranjost Bal-

kanskega polotoka, ker je to preprečil njegov relief. Ponovno je pričel zapad širiti svoj vpliv na Balkan v XIX. stoletju, ko se je pričela borba za turško dediščino.

S turško invazijo se je balkanska kultura izpremenila, ko je sprejela nekatere turške elemente, toda vkljub temu pa se je ohranil na Balkanu še en kulturni pas, ki ga predstavlja patriarhalni kulturni režim in so ga prinesli Jugoslovani s seboj, ko so se naselili na Balkanskem polotoku. Značilno za to kulturo je posebno moralno pojmovanje, originalni način življenjskega razumevanja, umetnost v ornamentiki in poeziji ter preizkušene ustanove v družabni in gospodarski organizaciji. Pod vplivom bizantinske kulture je pozneje plemenska in zadržna organizacija izginila ali pa oslabela, toda v dobi turške vladavine so se prebivalci zopet povrnili k patriarhalnemu režimu, ki pa se od prvotnega razlikuje v tem, da so vekovne izkušnje ustvarile nove ideje in moralna čustva za akcije podjarmljenih narodov. Poleg tega so se prebivalci v območju patriarhalnega kulturnega režima bolj popolno in bolj svobodno izoblikovali kakor pa tisti Jugoslovani, ki so bili pod nemškim vplivom.

Zedinjenost in razcepljenost v zgodovinskem razvoju Balkana

Na kulturni in politični razvoj pa je vplivala izredno tudi površina Balkanskega polotoka, za katero so značilni nekateri gorski sestavi. Na vzhodnem delu se razprostira gorovje Balkan v loku od Timoka do Črnega morja, dolga, razmeroma ozka in dovolj prehodna gorska vrsta. Na njegovi severni strani se razprostira do Donave široka bolgarska podonavska nižina, ki kaže zlasti proti severovzhodu že stepni značaj. Na južni strani gorovja leži dokaj rodovitna kotlina ob gorenji in srednji Marici. Zapadno stran polotoka zavzemajo gorovja in planote Dinarskega gorstva, ki se vleče v smeri od severozapada proti jugovzhodu do okolice Skadarskega jezera, kjer zavije z gorovjem Prokletije v severni Albaniji proti vzhodu in celo severovzhodu. Vse obsežno gorovje Dinarskega gorstva, ki strojno pada proti jadranski obali, je sestavljeno pretežno iz apnenca, kar je združeno z znamenitimi kraškimi pojavi. Južno od Skadarske kotline pričinja Šarsko-pindsko gorovje, ki se vleče po Albaniji in dalje v Grčijo ter se s svojim severnim delom zaobrne proti severovzhodu in konča z visoko Šar-planino. V nasprotju z Dinarskim gorovjem prevladujejo v njem škriljevci in peščenec, zato so kraški pojavi tod redkejši. Osrednje dele polotoka zapadno in jugozapadno od Balkana in vzhodno od Dinarskega in Šarsko-pindskega gorstva pa zavzema Rodopska gorska skupina, ki je sestavljena iz starejših kamnin in ima znatno število samostojnih gorskih kotlin, globoko ugreznjenih v gorato pokrajino.

Balkanski polotok je torej zemljepisno razcepljen in kaže izmed vseh južноеvropskih polotokov najmanj enotno lice. Skupno mu je le to, da povsod prevladuje gorati svet in se posamezna gorovja vlečejo v različnih smereh. Razen na severovzhodu ni nikjer večjih ravnin, pač pa se razprostirajo povsod med posameznimi gorovji manjše ali pa obsežnejše planote in kotline, ki pa so zopet medsebojno ostro ločene, tako da je vzdrževanje zvez med njimi močno otežkočeno po mnogoštevilnih vmesnih gorskih hrbtih in soteskah. Posamezni deli polotoka težijo na periferijo. Vse Podravje, Posavje in Pomoravje tvori prehod v ogrsko nižino, kakor tvori ravan severno od Balkana odprt prehod k Vlaški nižini, čez Moldavijo in preko Dobruđe pa dohod k obširnimi stepam južne Rusije. Vse te obsežne ravnine so od zunanje strani lahko dostopne tako na jugu v Macedoniji kakor na vzhodu v Trakiji ali na severu v Bolgariji ali v Pomoravju, Podonavju in Posavju naše države.

Površina Balkanskega polotoka je torej taka, da ne pospešuje političnega združenja, pač pa politično razkosanost in je priroda sama povzročila, da Balkan sam nikdar ni mogel doseči kulturne enotnosti. Pa tudi politično je bil enoten samo takrat, kadar so ga podjarmile tuje sile. Zato se v balkanski zgodovini javlja enkrat integracija (zedinjenost), potem pa zopet partikularizacija (razcepljenost), ki je značilna za politični razvoj Balkanskega polotoka. Tako je bil ta polotok politično razcepljen, ko so se v najstarejši dobi naselili na balkanskem ozemlju Tračani, Iliri in Grki. Iliri so podlegli naposled Keltom, ki so v prvi polovici 4. stoletja prodirali iz Galije čez Alpe vedno bolj proti vzhodu in jugovzhodu na Balkanski polotok, kjer so se s podvrženimi Iliri polagoma spojili v razne ilirsko-keltske rodove. Toda ti rodovi niso mogli združiti Balkana, ker so bili na stopnji plemenske, ne pa državne organizacije. Tudi oblast Macedoncev Filipa II. in njegovega sina Aleksandra Vel., ki je ustanovil makedonsko-grško svetovno državo, ni zajela vsega Balkanskega polotoka, marveč je obsegala samo njegove vzhodne dele, dočim na sever in zapad ni segla mnogo izven Macedonije.

Po smrti Aleksandra Vel. je za njegovih naslednikov država razpadla na več posameznih državnih tvorb, katerih so se polagoma polastili Rimljani, in je potem velikanska rimska država obsegala vse območje Sredozemskega morja. V zvezi s temi teritorialnimi izpremembami so končno Rimljani osvojili tudi ves Balkanski polotok ter nad njim za več stoletij ustanovili in utrdili rimsko oblast. Tako je prvo zedinjenje Balkana udejstvila država, ki je imela svoje središče izven polotoka. Dolgotrajno rimsko gospodarstvo je povzročilo, da so se v marsikaterem oziru izpremenile civilizacijske razmere in etnografski (narodopisni) odnošaji na Balkanskem polotoku, ki je doživel nove izpremembe, ko se je l. 395. iz

obrambnih in upravnih razlogov rimska država razdelila na zapadno in vzhodno polovico ter se nato ni več združila. Meja je potekala od Velike Sirte v Sredozemskem morju čez Jonsko in Jadransko morje nekako do Boke Kotorske in od tod približno do Beograda. Ta razdelitev je ostala sedaj trajna ter je imela za Balkanski polotok velike politične, pa tudi verske in kulturne posledice, ki se še dandanes kažejo v rabi pravoslavja in cirilice.

Zapadnorimska država je kmalu prenehala. Preplavili so jo razni germanski rodovi ter ustanovili na njenem ozemlju svoje države. Vzhodnorimsko cesarstvo, imenovano po glavnem mestu tudi Bizantinsko ali Grško cesarstvo, pa se je obdržalo, dasi v zmanjšanem obsegu, še celih tisoč let. V njem je kmalu prevladal v vsem javnem življenju grški jezik nad latinskim; kajti ves vzhodni del Balkanskega polotoka je bil že od Aleksandrove dobe dalje močno pogrčen. S tem je prenehala rimska integracija (zedinjenost) Balkana, čeprav je pozneje bizantinski cesar Justinian skušal obnoviti nekdanjo enotno rimsko državo; kajti v dobi Justiniana so pričeli že Slovani napadati bizantinsko ozemlje in so se za njegovih naslednikov do sredine VII. stoletja stalno naselili na Balkanskem polotoku. Nasilitev Slovanov pomeni dobo partikularizma (razcepljenosti), ki ga bizantinsko cesarstvo nikakor ni moglo odstraniti. Balkan je ostal razdeljen na več posameznih političnih enot, med katerimi je dosegla največji teritorialni razmah srbska srednjeveška država, ko so zavladali Nemanjići in je postala Srbija najmočnejša država na Balkanskem polotoku; obvladala je razen središča na vzhodni strani moravsko, vardarsko in tudi strumsko dolino ter se stopnjema, toda nevzdržno širila na jug. Ko je nato 1331. l. zavladal Dušan, je osvojil Macedonijo razen Soluna ter Albanijo in razširil meje svoje države do obale Jadranskega in Egejskega morja. Ti uspehi so v Dušanu še bolj okrepili davni načrt, da si osvoji vse bizantinsko cesarstvo in preloži svojo prestolnico v Carigrad. Zato se je dal okronati za carja Srbov in Grkov ter je združil pod svojo oblastjo velik del Balkanskega polotoka, kakor je to dosegel že v I. pol. X. stoletja najimenitnejši bolgarski vladar Simeon, ki je hotel uničiti bizantinsko državo na Balkanu, zavzeti Carigrad ter sam tam zavladati kot naslednik bizantinskih cesarjev. Zato se je dal Simeon oklicati za carja Bolgarov in Grkov. Toda kakor Simeonov tako je tudi Dušanov poizkus zedinjenja Balkana pomenil le kratkotrajno dejanje; kajti v obeh primerih ni bilo močnih naslednikov, ki bi bili sposobni do konca udejstviti započeto delo svojih prednikov. Po Dušanovi smrti so zopet zmagale partikularistične težnje in vsa država se je razkrojila na več posameznih velikaških teritorijev, ki so, bili le rahlo povezani med seboj in to prav v času, ko se je na Balkanu pojavila nova in sveža sila

Sofija

turške države s krepko in disciplinirano vojaško organizacijo.

Turki so spretno izkoristili notranje zmede v bizantinski državi in že l. 1354. osvojili Galipoli, prevažno mesto ob morski ožini, kjer je najlažji prehod med Evropo in Malo Azijo. Od tu so Turki vedno bolj napadali sosedne pokrajine, razširili so se po Trakiji in ob Marici osvojili Drinopolje, ki je postalo nova prestolnica turške države. S tem so Turki položili temelj svojemu gospodstvu na Balkanskem polotoku in njihov razmah je pospeševal težek notranji položaj, v kakršnem so bile takrat vse tri balkanske države: Bizantinsko cesarstvo, Bolgarija in Srbija. Vendar pa so polagoma vsi sosedje spoznali pretečo nevarnost in Srbi so sklenili iztisniti Turke iz Trakije, doživeli pa so težek poraz l. 1371. v bitki ob Marici. Ta bitka je eden najusodnejših dogodkov v zgodovini Balkanskega polotoka, ker se z njo začelja turško gospodstvo nad južnimi Slovani. Turkom so bila sedaj odprta pota na vse strani, njihove čete so začele prihajati v Macedonijo do Sar-planine in Skopske Crne gore, do Tesalije in Albanije. Spoznali so, da je Kosovo važno križišče cest od zapada v Carigrad in iz Stare Srbije na sever v Srbijo in proti jugozapadu v Črno goro in Albanijo. Tako je na Vidov dan 1389. l. prišlo do bitke na Kosovem polju, ki je zapečatila usodo srbstva in se je začela doba skoro 500 letnega suženjstva. Po kosovski bitki so Turki nadaljevali z osvajanji, napravili so konec bolgarski državi, osvojili Carigrad 1453. l., nato pa zavzeli Bosno, Hercegovino in Črno goro ter proti koncu XV. stoletja neomejeno zavladali na vsem Balkanskem polotoku do Donave in Save, do Črnega in Egejskega morja. S tem so Turki ustvarili popolno integracijo Balkana, ki je trajala več stoletij. Ta integracija pa se je zopet razkrojila in je zmagal na Balkanu partikularizem, ko je narodni preporod po krvavih uporih in težkih bojih proti Turkom v preteklem stoletju ustvaril nacionalne države Srbov, Bolgarov, Grkov in Romunov. V te boje pa so se vmešavale evropske velesile, da bi uveljavile svoje posebne politične interese

na Balkanskem polotoku, najhujša pa je bila tekma med Avstrijo in Rusijo.

Avstrija je začela prodirati na Balkanski polotok že na koncu XVII. stoletja, ko so bili Turki pred Dunajem 1683. l. poraženi in so nekatere krščanske države, katerim se je pridružila tudi Rusija, prešle v protiturško ofenzivo. Boj proti Turkom je Avstrija nadaljevala v začetku XVIII. stoletja, osvojila je vso severno Srbijo, po novi vojni pa se je morala zopet umakniti, ko sta se z mirom v Beogradu 1739. l. določili Donava in Sava kot meja med Avstrijo in Turčijo. S tem je ves Balkan obdržala Turčija, Avstrija se pa odlej več ko četrt veka ni vmešavala v balkanske zadeve, ker je vodila dolgotrajne vojne s Prusko v Nemčiji. Preokret je nastal šele 1768. l., ko je izbruhnila rusko-turška vojna in so ruski vojni uspehi preplašili Avstrijo, ki se je sedaj približala Pruski in sporazumno z njo preprečila nadaljevanje vojne. Po posredovanju Avstrije je Turčija, ki je že l. 1739. ponovno morala prepustiti Rusom Azov ob Črnem morju, pričela pogajanja z Rusijo in sklenila l. 1774. mir v Kučuk Kajnardžu južno od Silistrije ob spodnji Donavi. Turčija je odstopila Rusiji črnomoško obalo med Dnjeprom in Bugom. Odrékla se je vrhovnemu gospodarstvu nad krimskimj Tatarji in priznala Rusiji svobodno plovo na Črnem in Egejskem morju ter svoboden prehod skozi Dardanele. Pravoslavni kristjani v Turčiji so prišli pod ruski protektorat. Ta mir je izredno pomemben v zgodovini propadanja turške države v Evropi, ker je povzročil, da je Turčija pričela izgubljeni gospodarstvu nad Črnim morjem in Balkanskim polotokom. Obenem se je pričelo tako imenovano vzhodno vprašanje, ki pomeni borbo med evropskimi velesilami, zlasti pa med Avstrijo in Rusijo za razdelitev turške dediščine.

Po miru v Kučuk Kajnardžu se je Avstrija približala Rusiji, pričela so se pogajanja in med obema državama se je sklenil 1781. l. dogovor o medsebojni pomoči proti vsakemu napadu. Že naslednje leto je Rusija predložila načrt o razdelitvi Turčije; kajti dosedanj uspehi so v Rusiji vzbudili nado, da bo mogoče večeriti Turke iz Evrope in obnoviti bizantinsko cesarstvo, v Carigradu pa posaditi ruskega kneza na cesarski prestol. Na ta načrt je pristala tudi Avstrija, zahtevala pa je pas ozemlja ob desnem bregu Donave od Nikopolja do Beograda ter razen teh dveh mest še Vidin in Oršavo. Od Beograda naj bi tekla meja naravnost na ustje Drima ter prepustila Avstriji tudi benečansko Istro in Dalmacijo. Avstrijske zahteve je Rusija sprejela in tako sta obe državi razdelili Balkanski polotok v zapadno avstrijsko in vzhodno rusko interesno sfero. Kmalu nato so se pričele vojaške priprave, toda Turki so hoteli prehiteti Rusijo in Avstrijo ter so napovedali vojno, ki pa ni prinesla posebnih teritorialnih izprememb. Ta vojna se je zaključila v času, ko je že francoska revolucija doživela silen

razmah in se je Napoleon zapletel v koalicijske vojne z evropskimi državami. Napoleon je hotel obdržati odločilen vpliv v Turčiji, čeprav je po potrebi dajal na račun Turčije tajne obljube Avstriji in Rusiji. Pri tem so pa Napoleona v njegovi balkanski politiki vodili predvsem gospodarski razlogi, kajti ves promet med Francijo in vzhodom se je vršil po suhem preko Balkana na črti: Solun-Skoplje-Priština-Plevlje-Sarajevo-Travnik-Kostajnica. Na tej progi so predvsem prevajali pošto in bombaž iz vzhodnih pokrajin.

Po Napoleonovi dobi je Rusija postala prva in odločilna velesila v Evropi, ki je hotela povsem uveljaviti svoj vpliv v Turčiji in doseči nove koncesije. Zato je Rusija izkoristila težek položaj sultana, ko se mu je uprl namestnik v Egiptu in prodiral proti Carigradu, da bi ga zavzel. Toda ta namera namestnika se je izjalovila, ker je varovala glavno mesto ruska mornarica. Turke so rešili Rusi in car je celo sklenil s sultanom obrambno pogodbo, sultan pa je iz hvaležnosti dovolil edinole ruskim vojnim ladjam vožnjo po Dardanelah. Ta pogodba iz l. 1833. pomeni višek ruskega vpliva v vzhodnem in balkanskem vprašanju. Toda evropske velesile s tem stanjem nikakor niso bile zadovoljne in končno so Anglija, Francija, Rusija, Avstrija in Pruska l. 1841. v Londonu sklenile dardanelsko pogodbo, ki preprečuje vojnim ladjam vseh tujih držav plovo skozi Bospor in Dardanele, ako Turčija miruje. Dardanelska pogodba pomeni prenos ruskega protektorata nad Turčijo na evropske velesile in znaten upad ugleda Rusije.

Medtem je Turčija vedno bolj propadala in ruski car Nikolaj I. je videl v Turčiji »bolnika z Bospora«, ki mu je treba pospešiti smrt. Car je upal, da se bo nudila prilika za delitev Turčije in je med drugim zahteval tudi protektorat nad turškimi podložniki pravoslavne vere v Palestini. Po nasvetu Francije in Anglije je sultan odbil to zahtevo in vnela se je vojna, ki je postala evropska; kajti Turčiji sta priskočili na pomoč Francija in Anglija. Obe državi sta se bali okrepitve ruske moči, ki bi po zavzetju Carigrada ogrožala Sredozemsko morje, vrhu tega je bila Rusija na zapadu osvojevana kot zaščitnica reakcije in Napoleon III. je še posebej mrzel carja, ker ga ta ni hotel priznati za sebi enakega. Med vojno, ki se je vodila po večini na Krimskem polotoku in se zato imenuje Krimska vojna, se je turško-francosko-angleški zvezi pridružila še Sardinija, Avstrija pa se je odločila za oboroženo nevtralnost in ni priskočila Rusiji na pomoč, čeprav je car to pričakoval, ker je pomagal Avstriji zatreti revolucijo na Ogrskem. Tako je Rusija ostala osamljena in, ko je padla trdnjava Sebastopol, so se pričela pogajanja in se je sklenil mir v Parizu 1856. leta. V tem miru je bila zamčena nedotakljivost Turčije in je bila ta sprejeta v tako imenovani koncert evropskih držav, ki so ga tvorile: Anglija, Francija, Rusija, Avstri-

ja, Pruska in Sardinija. Pariški mir je določil, da ostane Črno morje nevtralnno. Po njem smejo voziti trgovske ladje vseh držav, ne pa vojne ladje. Prav tako je bila proglašena plovba po Donavi za svobodno, nadzorstvo nad njo pa poverjeno posebni mednarodni komisiji. Rusija je izgubila Besarabijo, ki je bila združena z Moldavijo. Nad Moldavijo in Vlaško ob Donavi kakor tudi nad Srbijo so prevzele vse države skupaj pokroviteljstvo ter s tem izrinile Rusijo kot edino zaščitnico balkanskih narodov.

Pariški mir je zadal hud udarec Rusiji, toda odnehala ni, marveč se je pričela diplomatično in vojaško pripravljati, da reši vzhodno vprašanje in prisili Turčijo, če treba tudi z vojno, da prizna svobodo ali vsaj avtonomijo balkanskim Slovanom. Toda Anglija je nasprotovala ruskim težnjam, ker se je bala, da bodo Rusi zasedli Carigrad in Dardanele. Zato je bila Anglija bolj ali manj odkrito na strani Turčije. Z Nemčijo in Avstrijo pa je tvorila Rusija sicer od l. 1872. zvezo treh cesarjev, toda znano je bilo, da ima Avstrija aspiracije na severozapadne dele Balkana zlasti, odkar je hotela nadomestiti izgube v Italiji in Nemčiji. Da si zagotovi nevtralnost Avstrije, se je sestal ruski car Aleksander II. 1876. l. z avstrijskim cesarjem Francem Jožefom v Reichsstadtu na Češkem. Tu je izjavila Avstrija, da njeni življenjski interesi ne dovoljujejo, da bi se ustanovila velika in enotna slovanska država južno od Donave, kvečjemu se lahko ustanovi več manjših kneževin. Razen tega je Avstrija poudarila, da bo, če se izpremeni status quo na Balkanu, primorana zahtevati zase teritorialno odškodnino v Bosni in Hercegovini. Car Aleksander temu ni nasprotoval, izjavil pa je, da bo zato Rusija zahtevala Besarabijo, ki jo je bila odstopila l. 1856. To zagotovilo je ostalo neznano širokim krogom v Rusiji, prav tako Srbiji in enako seveda tudi prebivalstvu Bosne in Hercegovine, kjer je 1875. l. izbruhnil velik upor proti turškemu nasilju, ki je potegnil Srbijo in Črno goro v vojno proti Turčiji. Ko je postalo jasno, da se bo tudi Rusija zapletla v vojno s Turčijo, je Rusija, ki se je bala sovražne intervencije Avstrije in Anglije, podpisala z Avstrijo, da bi si zagotovila njeno nevtralnost, konvencijo, po kateri je Avstrija dobila pravico, da po končani rusko-turški vojni zasede Bosno in Hercegovino. Obenem je Rusija Avstriji priznala, da spada Srbija in zapadni del Turčije do Vardarja v interesno sfero Avstrije. Tako je le vzhodni del Balkana postal interesna sfera ruske politike, ki je odslej skrbelo v prvi vrsti za Bolgare; kajti Bolgarija leži bliže Rusiji na njeni poti v Carigrad, ki je bil vedno cilj ruske politike, dočim je že dogovor iz l. 1782. Srbijo z Bosno in Hercegovino prepustil avstrijski interesni sferi.

Ko si je Rusija zagotovila nevtralnost Avstrije, je l. 1877. napovedala Turčiji vojno, za katero je vladalo na Ruskem izredno navdušenje. Po ve-

Atene

likih vojaških uspeh, ko so Rusi prekoračili Donavo, zavzeli Plevno in v hudi zimji preko Balkana prodirali proti Carigradu, je Rusija na intervencijo Anglije sklenila s Turki premirje, ki mu je 1878. l. sledil mir v San Stefanu, vasi blizu Carigrada. Ta mir je ustvaril veliko Bolgarijo, ki je segala do Egejskega morja in Albanije. Bila je v notranjosti popolnoma samostojna, sultanu pa je plačevala letni davek. Srbija, Črna gora in Romunija so postale neodvisne države. Srbija je dobila Niš in tudi Črna gora je bila povečana. Tako je moč Rusije na Balkanu izredno narasla in Rusija je mislila, da je s tem, ko je ustanovila veliko Bolgarijo, odstranila vse ovire za pohod na Carigrad, ki naj bi se izvršil ob ugodnem trenutku.

Toda z določbami sanstefanskega mirovnega dogovora niso bile zadovoljne evropske velesile, predvsem so nasprotovale Anglija, Avstrija in Nemčija, ki so zahtevale, da se sanstefanski mir preuredi. Napetost je naraščala in Rusija je imela izbirati med novo vojno z večino Evrope in popustljivostjo. Odločila se je naposled za slednje in l. 1878. se je zbral v Berlinu kongres evropskih sil, na katerem se je izvršila temeljita revizija sanstefanskih mirovnih določb. Predvsem je bila velika Bolgarija občutno zmanjšana, od nje sta ostali prava, severna Bolgarija kot samostojna kneževina ter od nje ločena južna Bolgarija, vzhodna Rumelija imenovana, ki je ostala v turški oblasti, toda po uporu 1885. l. se je združila s pravo Bolgarijo v enotno državo. Črna gora je dobila kos obale z Barom, Srbija pa okrožja Niš, Piroč, Vranje in Toplico. Glede Grčije je bilo določeno, da se njene meje pozneje uredi, dobila je Tesalijo in jugozapadni del do Epira. Dočim se je Rusija povečala z Besarabijo in nekaterimi kraji v Aziji, je pa Avstrija dobila mandat za okupacijo Bosne in Hercegovine. Toda zasedba obeh dežel ni bila lahka stvar; izbruhnili so upori in šele po mnogih bojih so avstro-ogrske čete zasedle obe deželi ter nato po sporazumu s Turčijo vkorakale tudi v severozapadni del Novopazarškega sandžaka. Okolnosti, v katerih je Avstro-Ogrska okupirala Bosno in Hercegovino, so bile

zelo težke in končno je, ker se je bala narodnega gibanja, l. 1908. anektirala obe deželi in povzročila tako imenovano aneksijsko krizo, ki je že grozila Evropi z vojno, toda se je še enkrat mirno rešila.

Aneksija Bosne in Hercegovine je odkrila avstro-ogrske osvajaalne načrte na Balkanu in težnje nemštva, da prodre v moravsko-vargarsko dolino in osvoji Solun. Avstrija naj bi Nemcem služila kot most za njihovo prodiranje na Balkan, v bližnjo Azijo in Afriko. V tem času je Nemčija že dosegla odločilen vpliv v Turčiji, postala je nevarna Angliji, Franciji in Rusiji ne samo na morju, marveč tudi na kopnem, ker je skupno z Avstro-Ogrsko smatrala Turčijo kot prikladno ozemlje za srednjeevropski naval proti vzhodu, ki naj postavi zvezo Berlin-Bagdad. Tako se je začela med velesilami tekma na Balkanu in tej tekmi se je pridružila tudi Italija, ki je hotela uveljaviti svoj vpliv v Albaniji. Velesile so bile takrat združene v antanti z Rusijo, Anglijo in Francijo ter v trozvezi, ki jo je tvorila Nemčija z Avstro-Ogrsko in Italijo. Oba tabora sta merila svoje sile ob času aneksijske krize in v balkanskih vojnah 1912.—13., ko se je na pobudo Rusije leta 1912. ustanovila zveza balkanskih držav med Srbijo, Bolgarijo, Črno goro in Grčijo proti Turčiji. Ta zveza je izvajala sijajne zmage nad Turki in si je Rusija pridobila velik ugled in vpliv na Balkanu, obenem pa se je začela pripravljati na razdelitev Turčije, da bi zavladala nad Carigradom in s tem uresničila davno željo vseh Rusov, da se polastijo Bospora in Dardanel.

Za Gibraltarjem in Suezom so Dardanele in Bospor z Marmarskim morjem najvažnejša točka v Sredozemlju. Marmarsko morje se zdi kakor steklenica, ki se v Bosporu polni z vodo iz Črnega morja, vrat steklenice, skozi katerega se ta voda izliva v Egejsko morje, pa so Dardanele. Te morske ožine ležijo sicer nekoliko vstran od svetovne pomorske ceste: Atlantik—Sredozemsko morje—Indijski ocean—Pacifik, toda njihova politična in strategična važnost prav nič ne ostaja za drugimi morskimi prehodi. To najbolj dokazuje njihova burna zgodovina in borbe, ki so se vodile okrog njih; kajti razprostirajo se na mestu, kjer se Evropa najbolj približuje Aziji in tvorijo ne samo prirodno mejo, marveč tudi naravno in najkrajšo zvezo med evropskim in azijskim kontinentom. Kdor ima v rokah te ožine, ima v rokah tudi ključ do Evrope in Azije. Po teh cestah so prehajali narodi iz Azije v Evropo in obratno iz Evrope v Azijo. Tako je že perzijski vladar Darej dal na Bosporu zgraditi most, ko je z veliko vojsko krenil proti Skitom, da jih pokori. Za njim je Kserks prekoračil Helespont, ko je hotel zavojevati Grčijo. Prav tako je preko omenjenih ožin vodila pot tudi Aleksandra Vel., ko je prodiral v Orient, enako so tod v srednjem veku prehajale križarske armade na poti v Sveto

deželo in obratno so končno Turki preko Galipolija prodrli v Evropo in na Balkan. Kakor so Dardanele z Bosporom evropsko-azijski ključ, prav tako imajo še drugo važnost, ker tvorijo prehod iz Črnega morja v Sredozemsko morje. Zato je v času, ko se je na obalah Črnega morja pojavila velika in močna ruska država, važnost Dardanel in Bospora narasla do viška, ker so morske ožine postale eden najvažnejših zunanjepolitičnih problemov Rusije in s tem dajale smer njeni politični dinamiki na Balkanu. Rusija si je hotela zagotoviti svoboden prehod skozi morske ožine, skušala pa jih je celo osvojiti s Carigradom vred in je za doseg tega cilja vodila vojne s Turčijo ali pa je podpirala oborožene vstaje balkanskih narodov proti Turkom v borbah za njihovo nacionalno svobodo. Rusijo so vodili lastni politični, verski in nacionalni interesi, toda njene uspehe so okrnile velesile, ki so se deloma bale, da prodre Rusija v njihovo interesno sfero do Sredozemskega morja, deloma pa so same stremele po balkanski posesti. Tako je postalo vprašanje o usodi Turčije prvovrstno vprašanje mednarodne politične borbe na Balkanu in je baš ta borba zadržala razpad evropske Turčije. Toda Rusija ni odnehala, pogodila se je celo z Anglijo in sporazumela glede interesnih sfer v Aziji, ali vprašanje Dardanel je ostalo še vedno odprto in ključ do Evrope in Azije je ostal v rokah Turkov, ki so imeli v Nemcih močno zaslombo. K temu se je pridružila še nemška penetracija (vdiranje) k Jadranskemu morju in preko Balkana na Solun.

Pred balkansko vojno 1912. l., ko je Turčija še s precejšnjo posestjo sedela v Evropi, so Nemci pritiskali, da se zgradi železniška proga iz Bosne skozi Novi Pazar na Solun. Srbija je bila vedno v napotje avstro-madžarskim in nemškim načrtom na Balkanu. Nemški vojaški učitelji so vežbali in dvigali duha turške armade, nemški tehniki so pa hiteli, da zgrade železnico tja do Bagdada s ciljem na Perzijski zaliv. Takšno nemško poseganje na Balkan in dalje je pogrevalo angleško-rusko ljubosumje in pljuskalo ob njuna najobčutljivejša interesna območja. Zaprta od železnega oklepa nemške eskadre v Baltiku in ogrožena v svojih interesih še pri Carigradu, na drugi morski odprtini v široki svet, se je Rusija znašla na strani Angležev, katerih briga za dardanelski prehod in stoletne spletke okrog njega so bile prav tako velike, kakor so bili zaskrbljeni po turško-nemškem pritisku na Suez in Perzijski zaliv. Napetost med evropskimi državami je vedno bolj naraščala in končno je iz političnih in gospodarskih razlogov izbruhnila vojna, ki je postala svetovna.

V svetovni vojni je zemljepisna lega določila izredno pomembno vlogo Balkanskemu polotoku. Po zmagah srbske armade in vojnih dobrovoljcev na Cer planini in pri Suvoboru je srbska diplomacija po nasvetu svojih vojnih strokovnjakov predlagala antanti, naj se srbska armada ojači z

zavezniškimi četami in pripravi za odločilen sunek v Podonavje. Položaj je bil izredno ugoden. Rusi so čakali le 400 km daleč zakopani v Karpatih, v Romuniji pa je narodno razpoloženje zahtevalo, da se osvobodi Erdeljsko. Pojav močne zavezniške armade pred Solunom bi okrepil antantno politiko Venizelosa v Grčiji, zavezniške operacije na Savi in Donavi pa bi prisilile Nemcem naklonjeno bolgarsko diplomacijo k vsaj strogi nevtralnosti. Romunija bi več ko leto prej posegla v vojno in poldrug milijon borcev združene rusko-romunsko-srbske ofenzive, ojačene z angleškimi in francoskimi četami, bi vdrla v Podonavje. Avstro-Ogrska bi se morala udati na lastnih tleh in zavezniški oklep bi se iz Rusije raztegnil preko Romunije krepko na Balkan. Turčija, oropana zveze z Nemčijo, bi morala kaj kmalu odnehati. Prometno omrežje zavezniške Grčije, Srbije in Romunije bi nudilo večje ofenzivne možnosti in donavska plovba bi bila prosta za ruski dovoz. Turčija brez zveze z Nemčijo in njenega dovoza preko Romunije in Bolgarije bi se morala kmalu vdati. Dardanele pa bi se odprle brez težkih žrtev, ki jih je pozneje terjala usodna in brezuspešna ekspedicija. Toda s srbskim daljnosežnim načrtom se ni strinjal zavezniški generalni štab, ker je nasprotoval vsaki oslabitvi fronte na zapadu. Tako so zavezniki izgubili ugodno priliko na Balkanu in ko je stopila Bolgarija ob strani Nemcev v svetovno vojno, je zadela Srbijo neizbežna katastrofa 1915. leta. Silni premoči združenih Nemcev, Madžarov, Avstrijcev in Bolgarov Srbija kljub junaškemu odporu ni mogla odoleti in njena armada se je morala pozimi v dežju, mrazu in snegu s težkimi žrtvami umikati preko Albanije k Jadranskemu morju.

Po albanskem umiku se je srbska armada naglo reorganizirala in skupno z vojnimi dobrovoljci nadaljevala na solunski fronti borbe za naše narodno osvobojenje in zedinjenje, dokler ni bila fronta prebita in so se odprla vrata v svobodo. Posledice preboja so bile vprav izredne in pokazale so veliko važnost balkanskega bojišča. Bolgarija je bila poražena, Turčija je morala kapitulirati in zveza Berlin-Carigrad je bila presekana. Naravnost bliskovito je srbska armada z vojnimi dobrovoljci prodrla na Donavo in Savo, vkorakala v Beograd in hitela naprej, da osvobodi vse jugoslovenske pokrajine in jih združi v enotno državo, ko se je razsula avstro-ogrška monarhija in so nastale nove narodne države.

Po svetovni vojni je Balkan ostal naprej razcepljen in v političnem oziru se deli na več držav. Največja med njimi je Jugoslavija, ki meri 249.000 km² in šteje okrog 15 in pol milijona prebivalcev. Glavno mesto je Beograd. Jugoslavija pripada s svojim glavnim delom Balkanskemu polotoku, s severnimi in severnozahodnimi predeli pa sega v Srednjo Evropo in sicer preko Save in Donave v Panonsko nižino ter v Vzhodne Alpe. Njena jugozapadna stran je široka in leži

Carigrad

ob Jadranskem morju. Jugoslavija je torej po legi balkanska, podonavska, srednjeevropska in jadranska država; to pa je za njen politični, trgovsko-prometni in gospodarski položaj velikega pomena. Za mednarodno življenje je lega naše države izredno važna, saj leži na prehodu med Evropo in Azijo; ker je na severu in proti severozapadu odprta, vodi vanjo preobilo odličnih poti, ki se stekajo pri Beogradu, od koder vodi skupna pot po moravsko-varždarski dolini preko Niša v Skoplje in Solun ali pa preko Niša po nišavsko-mariški dolini v Sofijo in dalje v Carigrad. Tako je osrednja vez Balkanskega polotoka v posesti Jugoslavije. To je naš življenjski prostor, za katerega je predvsem odločilna edina os, to je os Đevđelija - Triglav. Jugoslavije ni ustvaril duh Versaillesa, marveč jo je narodnostno celo okrnil, ko je poteptal načelo o narodni samoodločbi in izročil več stotisoč naših rojakov tuji oblasti, tudj je ni ustvaril duh Trianona ali Neuillya, temveč Jugoslavijo je ustvaril s težkimi in krvavimi žrtvami duh Cera, Suvobora, Dobrudže in Kajmakčalana. Zato ima Jugoslavija vso pravico do obstanka in do tiste mednarodne vloge, ki ji pripada po njenem zemljepisnem položaju.

Povsem balkanske države pa so Bolgarija, Grčija in Albanija. Toda slednja je že izgubila svojo državno samostojnost, ko jo je nedavno anektirala Italija in s tem stopila na balkanska tla, dočim se je Bolgarija z južno Dobrudžo, ki jo ji je odstopila Romunija, nekoliko povečala in meri sedaj okrog 108.000 km² ter ima z glavnim mestom Sofijo 6 in pol milijona prebivalcev. Grčija je po svojem položaju pomorska država, katere glavno mesto so Atene, in meri 130.000 kvadratnih kilometrov ter je po številu prebivalcev enaka Bolgariji. Turčija pa, ki je nekdanj gospodovala vsemu Balkanskemu polotoku, poseduje danes na njem le še vzhodno Trakijo, Galipolski in Bosporski polotok. To ozemlje obsega sicer le dobro tridesetino njene celotne površine,

a je važno zaradi posesti Carigrada in morskih ožin. Vsa Turčija, katere glavno mesto je Ankara, meri preko 700.000 km² in ima več ko 14 milijonov prebivalcev. Za balkansko državo pa lahko smatramo tudi Romunijo, ki po odstopitvi Erdelja Madžarom, južno Dobrudže Bolgarom in Besarabije Rusom šteje še vedno okrog 200.000 km² in ima 13 milijonov prebivalcev. Glavno mesto Romunije je Bukarešta.

Razvidno je torej, da je za Balkanski polotok v sedanosti zopet značilna politična razcepljenost, ki je še vedno ni premagala zedinjenost od znotraj in se zaradi tega nudi izvenbalkanskim silam prilika za vmešavanje v balkanske zadeve, čeprav se je Balkan že od nekdanj trdil, da bi se osvobodil in otrsela tujega vpliva, ker je prav tuji vpliv najbolj oviral njegov razvoj. To je spoznal naš pokojni vladar Viteški kralj Aleksander I. Zedinitelj in v želji, da pripravi temelje skupnemu sodelovanju balkanskih držav, je krenil l. 1934. na krožno balkansko pot v Romunijo, Bolgarijo, Turčijo in Grčijo. Njegova prizadevanja so bila venčana z uspehom, ko se je ustvaril Balkanski sporazum, s katerim se obvezujejo štiri države Balkanskega polotoka in sicer Jugoslavija, Grčija, Turčija in Romunija, da bodo gojile med seboj prijateljske odnose in da bodo vse spore, ki bi med njimi nastali, reševale na miren način pred razsodiščem. To je

lep diplomatični uspeh, ako pomislimo, kako je bil Balkan razvpit v toku svoje burne zgodovine in se je vedno prerokovalo, da bo ravno tukaj zopet šinila iskra, ki bo zanela evropski požar. Z balkanskim sporazumom je podan temelj in utrla se je pot za skupno sodelovanje ne samo na političnem, marveč tudi na gospodarskem in kulturnem polju na osnovi skupnih interesov. Vsa prizadevanja morajo iti za tem, da se omogoči tudi Bolgariji vstop v Balkanski sporazum, ki naj postane izhodišče za daljnosežno organizacijo Balkana v obliki carinske unije (zveze) in politične konfederacije (združbe). Ekonomski individualizem je treba zamenjati s sistemom socialne in materialne solidarnosti posameznih balkanskih narodov. Tako bo mogoče balkanske interese medsebojno povezati in ustvariti na Balkanu politično skupnost, v kateri bi bili vsi narodi pravno enaki z enim in občim življenjskim prostorom, ki bi zajel ves Balkanski polotok po načelu: »Balkan balkanskim narodom«; kajti miren, složen in močan Balkan je edina oblika, ki lahko napravi ves Balkan in vsako državo na Balkanu močno. Le na ta način bodo lahko balkanske države dosegle zedinjenost Balkana od znotraj in uspešno kljubovale morebitnim viharjem.

15. septembra 1940.

Alojzij Potočnik

IVAN VAJKARD VALVASOR

1641 — 1941

Sredi šestnajstega stoletja je prišel na nekdanje Kranjsko iz Telgate v bergamski pokrajini na severnem Laškem podjeten trgovec, poznejši veletržec Ivan Krstnik Valvasor ter si pridobil mnogo posestev v bivših vojvodinah Štajerski in Kranjski. Po njem je podedoval posestva na Kranjskem rojak Hieronim Valvasor, ki je imel sina Jerneja in Adama. Prvi je bil zelo bogat plemič in imetnik več gradov, med njimi tudi Medije. Oženjen je bil dvakrat, vdrugič z Ano Marijo Ravbarjevo, ki mu je rodila dne 28. maja 1641. v Ljubljani na Starem trgu v hiši s sedanjo št. 4 sina, ki je dobil pri krstu v stolnici ime Ivan Vajkard. V tej hiši je bilo svoje dni skladišče, v katerem so morali ogrski in laški trgovci hraniti svoje blago, ki ga niso smeli šest tednov, razen meščanom ponujati nikomur drugemu v nakup. Pri hiši sta bili tudi mestna tehničnica, ki je ugotavljala za nizko pristojbino težo različnemu blagu, in kruharna, v kateri je moral vsak pek sveži kruh vlagati v poseben predal, neprodanega pa odnašati iz nje.

Kakor večina sinov takratnih kranjskih plemičev, tako je tudi Ivan Vajkard baron Valvasor

obiskoval kolegij ljubljanskih jezuitov, kjer je poučeval znameniti zgodovinar Ivan Ludovik Schönleben, ki je vzbudil v mladem Ivanovem srcu ljubezen do rodne zemlje. Ko je bilo Valvasorju osemnajst let, se je po tedanji navadi plemičev dijakov napotil v tujino, da bi se seznanil s potrebnimi znanostmi in si pridobil življenjskihkušenj. Ravnal se je po knjigi Adama Sebastijana Siezenheimba o vzgoji plemičev, ki jim je priporočal pisatelj, da naj bodo »oprezni v življenju, previdni v govorjenju, krepotni v vedenju in sposobni koristiti splošnosti.« Ni pa odšel kakor večidel njegovi sodobniki najpoprej v Italijo, marveč v Nemčijo. Leta 1659. je potoval preko Koroške in Solnograške na Bavarsko ter obiskal Monakovo, Ingolstadt, Norinberk in Augsburg. Toda v tistem času ga je poklical v domovino »trombe glas«, ker so Turki napadli Vojaško Krajino. Odriniti je moral v Senj, kjer se je seznanil s hrvatskim rodoljubom, plemičem Pavlom Ritter-Vitezovičem, ki mu je bil kot navdušen pisatelj pri znanstvenem delovanju pozneje sila marljiv sotrudnik. Udeležil se je več vojnih podvzetij, ki jim je načeloval kot povelj-

nik grof Nikolaj Zrinjski. Po končani vojni vihri se je leta 1666. znova odpravil na znanstveno potovanje. Predvsem je ostal dlje časa na Dunaju, od koder je šel v severnozahodno nemško mesto Brunšvik in nadalje po Bavarskem v Benetke. Vedoželjnost ga je gnala leta 1669. celo čez takrat jako nevarno Sredozemsko morje v Afriko, kjer se je mudil približno pol leta. Ko si je ogledal mesta ter se poučil o ljudeh in njihovih navadah in razmerah, se je vrnil naslednje leto v Evropo ter pristal v Lyonu na Francoskem, kjer je skoraj dve leti proučeval zgodovino, starinoslovje in prirodoslovje. Po šestletnem obiskovanju tujih krajev je dospel domov obogaten z dragocenimi izkušnjami, obilno vednostjo in ves prešinjten ljubezni do rodne zemlje.

Leta 1672. se je poročil. Soproga mu je postala Ana Rozina Grafenweger pl. Grafenau. Ker je prevzel grad Medijo njegov starejši brat Karel, je kupil Ivan Vajkard grad Bogenšperk (Wagensberg) pri Litiji kakor tudi sosedna gradiča Črni potok in Lichtenberg. V prvem si ni oskrbel samo lastnega ognjišča, marveč je ustanovil tudi hram modric, zakaj le-tu je pričelo njegovo plodonosno pisateljevanje, s katerim je proslavil svojo ožjo domovino tako kakor le še malokdo. Dolgotrajno potovanje po tujini je prepričalo Valvasorja, da je njegova domača gruda svetu skoraj popolnoma neznana. O tem piše v enajsti knjigi svojega dela »Die Ehre des Herzogtums Krain« (stran 3.): »Napačno je, če se misli, kakor bi bila ta, vse hvale vredna vojvodina le slab, majhen, neznamen kot evropskega ozemlja brez lepih mest in krasnih gradov ter bi se nikakor ne mogla vzporejati z drugimi deželami.« To spoznanje je rodilo v njegovem srcu odločen sklep in trdno voljo, pokazati javnosti lepoto drage domovine v besedi in slikah ter spisati knjigo, ki naj bi še poznim rodovom pričala o njegovi neizmerni ljubezni do očetnjave. Ne dvojbeno je že Schönleben vplival na Valvasorja, da je že v zgodnji mladosti posvečal čas in pažnjo zgodovinskemu študiju, ki ga je povečevalo pozneje še potovanje. Vse to je pripomoglo, da je začel domače razmere pravičneje in natanč-

neje presojeti. Tisti čas sta izdajala Matej Merian in Martin Zeiller topografijo srednje Evrope. V njuni zbirki je izšel leta 1676. krajepis avstrijskih dežel, v katerem so opisani in s slikami predočeni le nekateri kraji posameznih dežel. In vendar je prav to delo odločilno vplivalo na Valvasorja ter ga vzpodbudilo, da se je resno namenil, pokazati svetu čim celotnejšo sliko dežele Kranjske.

Dosego svojega velikega namena je jel pripravljati in pospeševati z neutrudljivim potovanjem po domovini, kajti hotel je sam preiskati in videti vse, kar je namerjal kasneje opisati. Na konju jezdeč, spremljan od služabnika in psa ter opasan s samokresom, je večkrat prepotoval križem vso Kranjsko ter risal med tem predmete, ki so se mu zdeli vredni pozornosti. A ne le Kranjsko, temveč tudi sosedne dežele Koroško, Štajersko, Hrvatsko in Primorje si je dobro ogledal. Prav nič zanimivega in znamenitega v mestih, trgih, vaseh, gradovih, samostanih in cerkvah ni ušlo njegovim očem. Povsod je bistro opazoval šege in navade, nošnje in življenje ljudstva. »Sam sem hodil po hribih in dolinah, meril, risal, tiskal«, pravi v drugi knjigi že navedenega dela (stran 109.). Toda na

Ivan Vajkard Valvasor
(po sliki Jurija Šubica)

potovanju ni zbiral z redkim razumom zgolj omenjenih reči, marveč na njem je nabral tudi lepo kopicico rudnin, zanimivih novcev in knjig, matematičnih instrumentov i. dr. Graščake je naprošal z okrožnicami za različne podatke. K njim je pošiljal slugo, da bi mu prinašali zaželeno črtice, a vračali so se ponavadi praznih rok in »z vozovi, polnimi obljub«. Pri zbiranju potrebnega gradiva sta mu zelo uslužno pomagala Volk Engelbert Turjaški in stiški opat Ludovik baron Raumbschüssel. Prvi mu je dal na uporabo svojo obilno knjižnico, drugi pa preskrbel podatke o marsikateri zanimivosti iz stiškega arhiva. Razen teh dveh uslužnikov so mu bili kot častne izjeme v pomoč še kranjski stanovci, knezoškofijska pisarna in stolni kapitelj v Ljubljani kakor tudi bolj ali manj več mest in samostanov.

Ker za izgotovitev tako obsežnega zamišljenega dela — krajepisa dežele Kranjske v besedi in slikah — takrat kajpak ni bilo na naših tleh

ustreznega tehničnega zavoda, se je Valvasor odločil, ustanoviti lastno bakroreznico in zasilno tiskarnico na Bogenšperku. Za udeležitev te namere je zbral okoli sebe precejšen krog strokovnjakov, da so izdelovali po njegovih navodilih in smernicah slike in ploskance (klišeje). Tako se je izpremenil grad v pravcati dom umetnosti, v katerem so se naselili risarji in bakrorezci Ivan Koch iz Novega mesta, Peter Werex iz Antwerpna, Ivan Werex, Jernej Ramshissl, Peter Mungerstorf (? Müngersdorff), že spred omenjeni Pavel Ritter-Vitezović, Andrej Trost, Matija Greyscher, J. A. Boener in neki Atzelt.

Več ko šest let se je trudil Valvasor za objavo svojih domoznanstvenih del. Leta 1679. je izdal »Pasijonsko knjižico« s sedemnajstimi stranmi, v kateri se vidijo značilnejši prizori Kristusovega trpljenja. Podobe za knjižico je naslikal »z neverjetno veliko marljivostjo in potrpežljivostjo« Ivan Werex. Prav istega leta je dal Valvasor na svetlo prvo delo o rojstni deželi z naslovom »Topographia Carnioliae moderna« (krajepis nove Kranjske), opremljeno s slikami kranjskih mest, trgov, gradov in samostanov. Čez dve leti je izšla »Topographia Archiducatus Carinthiae moderna« (krajepis sedanjega nadvojvodstva Koroškega) s podobami koroških mest, trgov in samostanov. To delo, a pomnoženo, je bilo znova natisnjeno leta 1688. Posebej sta bila izdana krajepisa o Lambergovih gradovih (leta 1679.) in solnograških posestvih na Koroškem (leta 1681.). Nekako ob istem času sta bila dotiskana umetniška zbirka slik k Ovidovim pesmim in »Smrtni ples«, s katerim se poveličuje moč smrti ob času kuge. Valvasor je napisal še več drugih del, katerih nekatera pa so ostala le rokopisi.

Leta 1683. — sredi svojega zgodovinskega slovstvenega dela — je moral opustiti Valvasor peresno delovanje in oditi na vojno proti Turkom. Prevzel je vodstvo pomožne čete kranjskih stanov na vzhodnem Štajerskem v smeri proti Radgoni, kjer je zavaroval mejo ter s svojimi ljudmi uspešno zoprval madžarskim upornikom in njihovim turškim zaveznikom. V bojih je nazorno dokazal, da ume enako spretno sukati meč kakor pero. Ko je bil uporniški voditelj Battayani priznal cesarja Leopolda I. za ogrskega kralja,

so bile kranjske čete odpoklicane domov. Z njimi se je vrnil tudi Valvasor. Odložil je leskeči oklep in čelado, ozaljšano z modro-rumenimi peresi, ter jel nadaljevati zgodovinsko delo v svojem mirnem gradu.

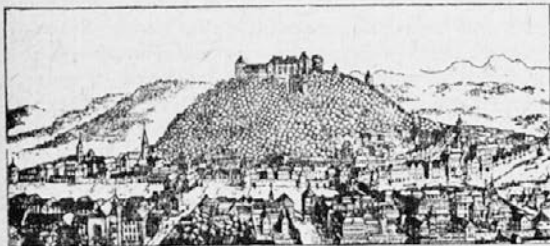
Valvasorju je umrla dne 25. aprila 1687., le nekoliko tednov po smrti njegovega najmlajšega sina Franca Jožefa, še ljubljena soproga, ki mu je zapustila tri sinove in hčerko. Ker spričo upravljanja obširnih posestev in zlasti še vsestranskega študijskega delovanja nikakor ni mogel biti brez gospodinje, se je še isto leto spet oženil. Njegova druga soproga je bila baronica Ana Maksimila Čečkar, doma na gradu Vrhovem (Freihof) pri Kostanjevici.

Med mnogoterimi Valvasorjevimi znanstvenimi deli je tudi točen opis Cerknškega jezera, ki ga je Ivan Vajkard sam večkrat preiskal do vseh tančin. Zavaljo tega dela ga je angleška Royal Society (kraljevska družba) visoko odlikovala z imenovanjem za svojega pravega člana.

Po dolgih letih naporenega zbiranja, korenitega raziskovanja in neprestanega pripravljanja se je lotil naposled dela, ki mu je doma in na tujem priborilo neminljivo slavo in najčastnejše mesto med zgodovinarji in znanstveniki ter je izšlo leta 1689. z natančno temle imenom: Die Ehre dess Hertzogthums Crain« (Slava vojvodine Kranjske). To veliko in slavno delo — štiri debele knjige —, ki ga je natisnil Wolfgang Moritz Endter v Norimberku, ima 3320 strani in 533 slik ter je razdeljeno na petnajst glavnih oddelkov ali »knjig« s posameznimi poglavji. Kakšen dokaz obilice pridnosti, delavnosti in truda, spretnosti, vednosti in skušenj pisatelja, umetnosti njegove in njegovih sodelavcev! Kolikšna pobuda za dosedanje in še bodoče rodove, ki so in bodo črpali iz tega neusahljivega vira podatke o naši lepi ožji domovini, poznani spričo njega tudi najširšim krogom izven njenih mej!

Valvasorjevo delo je zaslovelo kmalu po vseh deželah ter oznanjalo tako pisateljevo slavo kakor slavo poprej domala neznane dežele Kranjske. Glede te knjige so se pač uresničile besede Jožefa Sisentschelija, ki jih jej je dal na pot:

»Bukve tedaj pojte,
na vsem svetu stojte,
po vseh deželah letite
in mojo čast nosite.«

Ljubljana pred 300 leti

Valvasorjeva mojstrovina, ki jo je v drugi izdaji natisnil in založil 1877. leta Ivan Krajec, tiskarnar v Novem mestu, je za Slovence navzlic temu, da je spisana v nemščini, prav izrednega pomena, ker vsebuje neštetevalne važne podatke o njih rodu, zgodovini, veri, jeziku, šegah, navadah i. dr. Pisatelj je dodal namreč domala vsepovsod nemškimi imeni krajev, gor, rek, rastlin, živali itd. tudi slovenske označbe. Otel je nadalje neizprosne pozabe premnoge osebnosti, vele-

zaslužne za naš narod, ki bi utegnile ostati sicer povsem pozabljene. Njegovo odkrito in zaupno kramljanje s kmetskimi ljudmi kakor tudi njegovo skoraj stalno bivanje med njimi sta pripomogli, da je popolnoma spoznal dušo, srce in čustvo slovenskega ljudstva.

Zdaj pa navedimo še vsebino posameznih »knjig« — oddelkov priznanelega veledele, seve le toliko, kolikor je neogibno potrebno za njegovo boljše spoznavanje in kolikor nam dopušča prepričilo odmerjeni prostor.

Prva knjiga obravnava najstarejšo zgodovino dežele Kranjske, imena njenih prebivalcev in njeno ime samo. Ta del je napisal Valvasorjev učeni prijatelj Erazem Francisci. Druga, tretja in četrta knjiga obsegajo krajepis Kranjske, nje meje, prebivalce, gorovje, vodovje, podnebje, živalstvo in rastlinstvo. V teh knjigah se prikazujejo mičnostni in zanimivosti podzemeljskih jam in Cerkniškega jezera, navajajo rude in plavži, vremenske in toplotne razmere in gorki vrelci. Peta knjiga opisuje najstarejše naseljenice v naši domovini, stara kranjska mesta, posebno obširno pa zgodovino Emone (prednice Ljubljane) in arheološke najdbe, kakor kamenje, novce ipd. Šesta knjiga ima skoraj izključno narodopisno in prosvetno zgodovinsko vsebino. V njej so razprave o jeziku, nošah, šegah, stanovanjih in orožju. Knjiga pojasnjuje navade ob ženitovanju, krstu, pogrebu, plesu, ljudskih veselicah, zlasti pa šege kranjskih meščanov in plemstva. Sedma knjiga je odmerjena važnemu pojavu v zgodovini ožje domovine, namreč reformaciji in protireformaciji. V osmi knjigi je objavljena snov o veri Staroslovnanov in pokristjanjevanju na Kranjskem, nadalje o svetnikih, ki jih pri nas posebno častimo, župnijah in kranjskih škofih. Zanimivo sta opisana cistercijski samostan v Stični in jezuitski kolegij v Ljubljani. Ta knjiga prinaša tudi statističen pregled rojencev in umrlecev na Kranjskem. Deveta knjiga obravnava ustavo takratne ožje domovine ter se peča največ s kranjskim plemstvom, tedaj najbolj odločilnim stanom. Deseta knjiga je posvečena deželni knezom. Naslednjo »knjigo gradov«, ki popisuje mesta, trge, gradove in samostane na Kranjskem, krasi mnoge slike. Znamenit je opis Ljubljane, prirejen po prvotnih zapiskih današnjega mestnega arhiva in dopolnjen z veliko sliko nekdanje ljubljanske panorame. Dvanajsta knjiga pripoveduje o turški granici, napojeni s krvjo kranjskih junakov. Trinajsta knjiga obdelava prazgodovino ter omenja Jazona in Argonavte. Štirinajsta knjiga je posvečena rimski zgodovini, preseljevanju narodov in temu sledečim časom. Zadnja — petnajsta knjiga — poroča o dogodkih na Kranjskem za časa Habsburžanov. Važni so opisi bojev s Turki — zlasti natančno je orisana bitka pri Sisku na dan sv. Ahacija (22. junija) 1593. leta — celjskimi grofi in Benečani kakor tudi opisi kmetskih uporov in preganjanja Židov.

Beständige
Wahrheit
der Natur
aus der
eigenen
Beobachtung
zu erweisen
ist.

Instrumenten bey den Vießhöfen solcher
Gärten, oder meine kleine Bibliothek von
einem köstlichen Auge eines Vießes würdig
geachtet werden werden einig andern
Gärten; darunter auch ein Wagen, der
sich und vierzig Stuk schoner Eisen, als
ein eigenes Gewehr austrägt, in die Höhe
hebt, welches vornehmlich einer Verwundung
werth sein dürfte.
Ich bin auch, ohne Ruhm zu sagen,
der Ehre gewesen, bey in dieses Schloß,
Deroheymen Graun die Russen-Gelehrten
eingeführt. Da ich habe hier in Wagens-
berg im 1678. Jahr selbst ein solches
Werk aufgerichtet und dieses Jahr Russen-
Fischer und Drecker bey mir im Schloß
unterhalten.

Anmerkung E. fr.

[Was berichtet mathematische Instru-
menten wie auch die Widere bey Herrn
Paus-Rathes betrifft, derselben Vießelie
nicht nur einen oder andern Vieß, sondern
eine gute Verweilung curioser und gelehrter
Augen verdienen, und die Vießhaber der
Wissenschaften dadurch get reglich un-
tersuchen werden. Eben ich habe diese
Wachheit, daß selbige mathematische In-

strumenten vortheillich, und derselben
anderem, nicht allein in Graun, sondern
auch in vielen andern Ländern köstlich
sich werden anzuwenden seyn. So ist mir
bekannt, daß Er auf herrlichen Ver-
muthung als ein Herr, bey in der Mathe-
matic und Natur-Gelehrtheit eine hohe
Stuffe erachtet hat und mit sonderbarem
Eifer darauf ergriffen ist, ein künstliches
Instrument. Obgleich Er auch nicht weniger
auf ansehnliche seine Bibliothek merket,
welche, wie ich gründlich berichtet bin, in
etlich tausend Bänden schon besteht, auch
noch jährlich mehr und mehr anwächst,
wie denen fürnehmlichen Buchführern zu
Rürnberg und Randsfurt unterzogen
seyn kann. Unter denen aber, welche Er
allererst gesammelt, seynd manche Werke
und Kunstverß begriffen, so nicht allfällig,
noch Fremanten anderem so leicht vor die
Augen kommen. Dabey dieses hohe Ver-
schloß Wagensberg mit allen Werken für
einen Parthen kann geachtet werden.]
Als dieses Schloß ehezeiten, so Vieß
den Herren Wagen annoch gehalten, ist
von ihnen bey Ansehn dieses Jarhunder-
ts, wie der gemeine Vieß berichtet,
Geh gemindert worden. Das Vieß hatte
mir derselben selbige Bringen eingereicht,

Derer von
Hagen
ausgegeben.

Stran 620 iz Valvasorjeve znamenite knjige o naši zemlji. Zgoraj grad Bogenšperk

To je kratka vsebina ogromnega dela, polnega zgodovinskih, zemljepisnih in naravoslovnih podatkov o slovenskem ozemlju. Valvasor je spisal svoje veledelo nemški, ker je hotel vsemu svetu, a posebno Nemcem pokazati čuda in vrline svoje domače dežele. Toda ne le to, temveč tudi smer njegove izobrazbe, mišljenje in nazori takratnega plemstva so bili odločilnega pomena za določitev jezika.

Čeprav italijanskega rodu je Valvasor vendarle ljubil deželo, v kateri se je rodil ter je bil vdan narodu, med katerim je živel, zakaj njegove pravice in potrebe je zmeraj cenil, upošteval in zagovarjal. Mnogo zanimivih in dragocenih spominov nam je ohranil ter napisal tako živo, prepričevalno in dosledno, kakor bi komaj danes mogel to storiti ta ali oni sin slovenske domovine. Le-te čast in ponos sta mu bila najvišji smoter, vzor, za katerega uresničenje je žrtvoval vse dušne moči in gmotne vire. O njem je dejal po vsej pravici Jakob Zupan:

»Za Kraj'no premožen,
za Kraj'no učen,
za Kraj'no ubožen,
za Kraj'no rojen.«

Ivan Vajkart baron Valvasor ni bil samo zgodovinar, ampak tudi spreten risar. Pri tem, ko je občeval s svojimi sodelavci — izvrstnimi risarji — se je tudi sam čedalje bolj izpopolnjeval v risanju in načrtovanju. Dejstvo je, da je napravil načrt za zaobljubljeni spomenik, ki je stal nekoč na sedanjem Sv. Jakoba trgu v Ljubljani, kakor tudi da je zasnoval model za Marijin kip, ki še dandanes lepša na istem trgu vrh velikega stebra (kot naslednika nekdanjega spomenika), ki ga je dala postaviti mestna občina ljubljanska l. 1938. po zamisli vseučiliškega profesorja in arhitekta Jožefa Plečnika.

Pa se vrnimo spet k Valvasorjevemu epohalnemu delu! Knjiga je bila za avtorja, dasiravno mu je priborila neoporečno doma in na tujem mnogo slave, spričo ogromnih stroškov vendar zelo usodna. Povzročila je namreč popoln polom piščevca gospodarstva, in to kljub temu, da so mu nakazali deželni stanovi znatno podporo in da so dospevali tudi od drugod večji gmotni pripomočki. Valvasor je bil zaradi skrajno neugodnih razmer, v katere je zabredel, primoran prodati leta 1690. obilno svojo knjižnico zagrebskega škofu Mikuliću, dve leti nato grad Bogenšperk z vsemi priteklinami, a leto pozneje še hišo v Ljubljani. Z ostankom poprejšnje kaj

znatne imovine si je kupil v Krškem preprosto meščansko hišo z vrtom, kjer je bival poslednja leta svojega življenja in tudi umrl dne 19. septembra 1693., ko mu je bilo jedva dva in petdeset let. Njegovo truplo je bilo prepeljano v Medijo in tam položeno v rodbinsko grobnico, kjer ga pa dandanes ni več. Zakaj in kdaj so izginili zemeljski ostanki slavnega moža iz grobnice in kam so prešli, ni nikomur znano in po vsej priliki to tudi nihče več ne bi mogel ugotoviti.

Leta 1903. je dala postaviti velikemu domoljubu Valvasorju Kranjska hranilnica (zdaj Hranilnica dravske banovine) v Ljubljani na trgu, ki se zdaj po njem imenuje, odnosno pred Narodnim muzejem, lep spomenik, ki ga je izgotovil domači kipar Alojzij Gangl, a Ivan Vajkart si je že tako sam v življenju zagotovil neminljiv spomin predvsem s svojim največjim književnim delom.

Docela resnični in umestni so zatorej stihii Jakoba Zupana o Valvasorju:

»Čast Kraj'ne on trobi
po svetu okrog,
čast njemu v grobi,
bod' hvaljen zanj Bog!«

D r . P a v e l B r e ž n i k

NAŠ CLEVELAND

(Z izvirnimi posnetki pisca)

Ko so me na povratku iz Amerike vprašali v Ljubljani, kaj je bil moj najmogočnejši vtis, ko sem stopil med naše rojake v Clevelandu, sem odgovoril kot profesor, da sem bil prav prijetno iznenaden, ko sem slišal tudi one Slovence, ki so se rodili v Ameriki in ki niso nikdar imeli te sreče, da bi bili obiskali rodno zemljo svojih staršev, govoriti tako lepo in čisto slovenščino, da sem bil po svojem razgovorjanju v ameriški angleščini, na katere glasove sem se bil že odvadil, naravnost prijetno presenečen in se mi je kar milo storilo. Tako daleč sem bil od domovine in vendar sem se počutil, kakor bi bil doma. In ko sem bil nekaj dni pozneje s prijateljem Antonom Klančarjem, nam vsem dobro znanim književnikom in mojim vodnikom po Clevelandu, v prijaznem domu našega pesnika Ivana Zormana in smo prav prijateljsko kramljali ter drug drugega spraševali o mnogih različnih stvareh, kj so nas zanimalo, sem ga vprašal, kaj je bil njegov najjačji vtis pri njegovem prvem obisku stare domovine. In naš ameriški poet mi je odgovoril, da mu je bilo kar toplo pri srcu in da se kar ni mogel znajti, ko ga je pri prestopu jugoslovanske meje nagovoril sprevodnik v slo-

venščini in v domači govorici od njega zahteval vozni listek, ko so vsi sopotniki v vlaku govorili samo slovensko in je prav povsod ves dan čul samo mile domače glasove: »Ne morete si predstavljati, kakšni občutki so me obhajali. To je bil najmogočnejši vtis, ki sem ga sploh kdaj imel v svojem življenju.«

Ljubezen do materinščine, do Slovenije, do Jugoslavije, skratka globoka in zdrava narodna zavest odlikuje naše Clevelandčane, pa naj bodo že katerega koli političnega prepričanja.

Ker sem bil v Clevelandu samo nekaj tednov pred izbruhom sedanje evropske vojne, je razumljivo, da so se naši pogovori vrteli predvsem o zunanjepolitičnem položaju naše države, in tu sem spoznal, kako naši izseljenci zelo skrbijo, kaj bo z njih staro domovino v prihajajočih težkih časih. Povsod sem čul izraze pripravljenosti, da nam bodo z vsemi silami, ki so jim na razpolago, in v vsakem oziru pomagali v primeru nevarnosti. Gospod kanonik Oman, odlični ameriški slovenski duhovnik, mi je v družbi dejal: »Ako bi bilo treba braniti Jugoslavijo, bi tudi mi ameriški Slovenci z vsem srcem pristopili, da jo branimo. Tudi jaz sam bi rad šel v boj

zanjo, ako bi mogel!« Častitljivemu starčku so od navdušenja žarele oči pri tej izjavi, ki me je globoko prevzela.

Da, naši Amerikanci in predvsem Clevelandčani, ki so ustvarili s svojimi žulji in v težkem boju izredno močno in zdravo, vsega občudovanja vredno kulturno postojanko, imajo že sijajno narodno obrambno tradicijo za seboj. Med svetovno vojno se je začel v Clevelandu med Slovenci mogočen jugoslovanski pokret, ki je prišel do manifestantnega izraza na velikem protiavstrijskem zboru dne 28. aprila 1916., s katerega je bila poslana z ogromnim navdušenjem sprejeta resolucija, naslovljena na takratnega predsednika Zedinjenih držav Woodrowa Wilsona. Ta resolucija je med drugim dejala, da izražajo Slovenci mesta Clevelanda in okolice svoje najtoplejše simpatije onim, ki se bore za vzore prave demokracije in osvobojenje malih narodov. Končala pa se je ta brzobjavka s temile besedami:

»Vezani s krvjo, z jezikom in v trpljenju s Hrvati in Srbi, čutimo žrtve in muke Srbije kot naše lastno trpljenje in upamo iz vsega našega srca, da pride do osvobojenja in zedinjenja našega naroda v eno nezavisno in demokratsko državo Jugoslavijo.«

Ta depeša, na katero je predsednik Wilson tudi odgovoril, je važna zaradi tega, ker v njej ameriški Slovenci prvič opozarjajo predsednika Zedinjenih držav na postoječi problem jugoslovanskega narodnega edinstva. Treba je naglasiti, da je bilo to ravno po neprijateljski zasedbi Srbije, v času, ko je bila Amerika še nevtralna

**Predsednik Anton Grdina
pred Nfegoševim spomenikom**

**Književnik Anton Klančar
pred Cankarjevim spomenikom**

in ko so še tam po večjih mestih obstajali avstrijski konzulati, zaradi česar je bilo za mnoge naše ljudi zelo nevarno odkrito delovati zoper Avstrijo.

Eden prvoboriteljev za jugoslovansko idejo med slovenskimi izseljenci v Ameriki je bil Louis Pirc s svojim listom »Clevelandska Amerika«. Ta naš nepozabni in delavni pionir je bil rojen v Vavti vasi pri Novem mestu leta 1888. Študiral je klasično gimnazijo v Ljubljani, a že kot sedemnajstletni fant je odšel v Ameriko. Deloval je v uredništvih raznih listov in se slednjič naselil v Clevelandu, kjer je postal solastnik »Clevelandske Amerike«, kateri je dal novo ime »Ameriška Domovina«.

Prav posebno sem se veselil, da bom po dolgih letih videl svojega starega in dragega prijatelja iz dijaških let, toda usoda je hotela drugače. Ko sem se izkrcal v New Yorku, sem zvedel žalostno vest, da Lojzeta Pirca ni več med živimi. († 29. VI. 1939.). In tako je moj obisk v Clevelandu bil zatemnjen — položil sem šopek rdečih nageljnov na še sveži grob dragega prijatelja na pokopališču Kalvariji. Naj mu bo lahka clevelandska gruda!

Dragi pokojnik ni bil samo eden prvoboriteljev jugoslovanske ideje, temveč je tudi zelo mnogo dobrega storil za našo ameriško slovensko metropolo, predvsem pa našim ljudem za pridobivanje ameriškega državljanstva. Polnih 28 let je vodil šolo za pridobivanje državljanstva in pripomogel okrog 18.000 prosilcem, da so ga dosegli. Eno-

sliko njegovih učencev so pred leti poslali v Washington, kajti njegova šola za državljanstvo je bila največja izmed vseh v Ameriki. Številnim našim rojakom je tudi pomagal in posredoval, da niso bili deportirani, tako tudi mnogim, da so mogli dobiti svojce v Ameriko, ali pa se vrniti v staro domovino. Mnogim je preskrbel tudi mestne, okrajne in državne službe. Ko se je porodila ideja ustanovitve domače podporne organizacije, »Slovenske dobrodelne zveze«, je bil med njenimi prvimi organizatorji in je mnogo pripomogel k njenemu napredku.

Skratka: Lojze Pirc je bil našemu ljudstvu voditelj, svetovalec in pomočnik, kakršnega bo težko nadomestiti.

Kako mogočen je razmah clevelandskih Jugoslovanov, nam priča članek Antona Klančarja v junijski številki 1940 »Cankarjevega Glasnika«. Iz njega posnemamo sledeče: Nekateri clevelandski Jugoslovani so prišli lokalno pa tudi mednarodno na glas v politiki, umetnosti, izobrazbi in literaturi. Sodnik Frank J. Lausche je spoštovan vodja v demokratski stranki. Pred kratkim umrl Harvey G. Perušek je zapisan skoraj v vsakem seznamu ameriških umetnikov. Ivan Zorman, ki je enako dober komponist kot pesnik, je od jugoslovanskih kritikov v Evropi priznan za najboljšega slovenskega pesnika, kar jih je izšlo iz Zedinjenih držav. Dr. Frank Tomich na visoki šoli »Western Reserve's Fenn College« se smatra za avtoriteto za esperanto. Paul Gusdanovič je važna osebnost med clevelandskimi lastniki gledališč.

Cleveland je tudi središče slovenskih publikacij v Zedinjenih državah. Tu izhajata dva dnevnik (Enakopravnost in Ameriška Domovina), štirje bratovski tedniki (Glas SDZ, Nova Doba JSKJ, Napredek SSPZ

in Glasilo KSKJ), dva mesečnika (Zarja, glasilo Slovenske ženske zveze, in Cankarjev Glasnik, literarna revija Cankarjeve ustanove). Pred kratkim se je še en list, Naprej, preselil iz Pittsburga v Cleveland.

Zadnja leta so clevelandski pisatelji doprinesli nekoliko važnih spisov slovenski književnosti. Nekako pred štirimi leti je Ivan Zupan izdal prvi zvezek svojih pesmi »Iz življenja za življenje«. Leta 1937. so izšli Kernovi »Spomini«, ki so vzbudili zanimanje v Ljubljani. Leta 1938. smo dobili šesti zvezek pesmi Ivana Zorman »Iz novega sveta«. Zadnje leto je dr. Franc Trdan izdal avtobiografijo kanonika Johna J. Omana pod naslovom »Za božjim klicem«. Istega leta je izšel tudi Antona Klančarja prevod Lončarjeve socialne zgodovine pod naslovom: The Slovenes a Social History. Letos bo izdal Josip Grdina svoj potopis »Po širokem svetu«.

Če preidemo na polje glasbe, najdemo tri može, ki so največ doprinesli za glasbeno življenje clevelandskih Slovencev. Njih starosta je Ivan Zorman, ki komponira, obenem pa vodi več pevskih zborov. John Ivanush je že dolgo spojen s Samostojno Zarjo; pred leti je komponiral opero Turjaška Rozamunda, ki še vedno prihaja na oder. Kot vodja mladinskih zborov se odlikuje Louis Šeme, ki je komponiral tudi več ljudskih spevov za koncerte teh zborov. Omenimo naj še doktorja Williama Lauscheta, ki je komponiral »Jaz pa ti pa židana marena«. Louis Belle, Frank Plut, Louis Grdina, Josephine Lausche - Wolf, Mary Udovich, Antonette Simčič, Olga Kolman so pevci oziroma pevke velike nadarjenosti.

Presenetljivo mnogo je število slovenskih žena, ki imajo vodilna ali druga važna mesta v jugoslovanskih organizacijah v Clevelandu.

»Miss Slovenia« — Ljubljana Clevelandu!
15. V. 1938. Darilo ljubljanske mestne občine clevelandski.
Kip T. Kosa v sprejemnici clevelandskega župana

PRISEGANJE

ODDAVNAJ DO DANAŠNJIH DNI

I. Na prvi mah se misli danes, če se govori o priseganju, na prisege pred sodiščem. Tu se daje s prisego slovesno zagotovilo resničnosti o izpovedani okolnosti iz preteklosti ali sedanjosti. Pred temi prisegami ima naše preprosto ljudstvo silen »respekt«. Nedavno mi je zatrjeval eden naših najboljših beletristov, trdna gorenjska korenina, da mu je naravnost mučno, če ga sodišče kliče za pričo in mora priseči. Ve namreč, da mora vse po resnici povedati, pa se le boji, da bi mu spomin nehote ne odrekel. Druga splošno znana, pa manj uvaževana prisega je tista, ki jo stori n. pr. državni uslužbenec ob nastopu službe, da bo vestno izpolnjeval svoje službene dolžnosti, ali vojak, da bo zvesto služil kralju in domovini. Tu gre za posebno zagotovilo resnične volje nekega zadržanja v bodočnosti. Tretja vrsta prisege pa je tista iz zasebnega življenja: n. pr. mladenič prisega svoji izvoljenki prav zares večno zvestobo, prijatelj prisega prijatelju, da tega ni zgrešil, česar ga oni dolži, in podobno.

Kakor rdeča nit pa se vendar pri vseh treh vrstah priseg vije ena misel-vodilja: Prišežnik se sklicuje na Boga, ki vé vse, vé, da govori resnico, če bi se pa zlagal, naj ga kaznuje... Prav res: to je prevladujoči nagib, da se slovenski človek tako rad odteguje priseganju, strah pred posledicami na drugem svetu. Za posledice na tem svetu, ki nastopijo pri sodni prisegi v obliki kazni, mu ni toliko mar, pri drugih vrstah pa jih itak ni...

Odkod pride ta dvojni strah, prvi pred božjim maščevanjem, drugi, pač bolj oddaljen, pred posledico od sodišča izrečene kazni? Ali je bilo vedno tako?

II. Pri razmišljanju o rešitvi teh vprašanj opazimo pred vsem, da imamo Slovenci za to, kar se imenuje danes na splošno »prisega«, troje različnih izrazov: zakletev, roto in prisego. Najstarejši in najsplošnejši izraz je zakletev, ona dva druga pa sta skoraj v isti zgodovinski dobi nastala, vendar sta različnega porekla. Ako bi kdo podvomil, da je rota naš izraz, mu moramo seveda priznati, da se v tej obliki ne uporablja več. Tiči pa vendar še danes v naših besedah zarota, porota, rotiti koga in rotiti se.

V obče bi rekli, da je zakletev izraz iz predkrščanske, rota in prisega pa iz krščanske dobe; obe sta namreč združeni v vnanjski oblikami, ki koreninijo v krščanski veri. Poganstvo pa se je umaknilo krščanstvu tu prej, tam pozneje tako, da dobimo položaj, da

nam zgodovinske listine pričajo o paganskih zakletvah tudi še za dobo, ko so drugod veljale le še prisege krščanskega značaja; seveda pa tudi narobe.

Pr eden bi navajali nekatere, z zgodovinskimi listinami potrjene primere priseg ali zakletev ali rot, naj poskusimo besedoslovno razložiti postanek naših treh izrazov za prisego.

Zakletev, zaklinjanje obstoji v neki več ali manj stalni rečenici, s katero tisti, ki se zakolne, resno, izrečno poželi, da mu propade ali se pogubi, to kar mu je najsvetejše ali najmilejše, ako ne bi govoril čiste resnice. Izvor besede smatrajo za pra- in vseslovanski. Zveza tega izraza z besedo »prokletstvo« je jasna in kaže, da gre prvotno tudi pri tej za neki čarodejsko-nabožen čin. Hrvati in Srbi uporabljajo ta izraz še danes vprav za prisego, pri Slovencih pa se je v tem pomenu izgubil. Uporabljajo ga pa še vedno pri zaklinjanju »pri moji duši«, celo pri »krvavi duši«, vendar se ljudstvo zaveda, da spada presoja takšnih zakletev le v spovednico. Da pa je bilo tudi pri Slovencih nekoč drugače, o tem bomo še govorili.

»Prisega« je nedvomno slovanskega porekla, nastala pa je tako, da je prišla do izraza prispedoba dejanja, ki je spremljalo slovesno izjavo: kdor je prisegal, ta je izgovarjal neke predpisane besede in pri tem opravil hkrati telesno kretnjo: z roko je, kleč ali stojč, segel po posvečenem predmetu, n. pr. razpelu, križu, evangeliju, in vprav ta predmet k sebi pritegnil, najrajši na srce, v poznejši dobi se vsaj dotaknil omenjenega predmeta. Tista kretnja prisegajoče osebe podkrepnja v prispedobi sklicevanja na Boga, češ Bog naj ji odreče vsako pomoč za primer, da bi prisega ne bila resnična. Pri tem načinu priseganja gre že za krščansko miselnost, take prisege si pred pokristjanjenjem ne bi mogli zamisliti.

Izraz »rota« je stara beseda. Naš učenjak Miklošič je že ugotovil, da ni slovanskega, pač pa indogermanskega porekla. Najbolj verjetna je razlaga, da je nastala po nekem načinu dokazovanja med Germani. Kdor je nekaj dokazoval, se je zaklel, t. j. prisegel, njegovo polno verodostojnost in resničnost trditve pa so potrdile osebe, ki so se prisežnika držale za roko in za njim izrekale predpisani niz besed, da overovijo njegovo trditve, dasi se o njej niso osebno po svojem vidu, sluhu in pod. prepričale. To so bili prisežni pomagači; lanec ali skup le-teh se je v srednjeveški latinščini označeval kot »cohors rupta«, iz »rupta« je nastalo »ruota«, iz tega pa »rota«. Tak

način dokazovanja se je razširil zlasti v Angliji, ko je l. 1219. prišlo do prepovedi uporabe božjih sodb ali »ordalov«. Pri Slovencih pa se je govorilo o roti, kakor bomo slišali, že vsaj dve stoletji prej. Dokazali pa bomo tudi, da je ostal ta izraz v slovenskih tekstih tudi še tedaj, ko o omenjenem načinu dokazovanja ni bilo več ne duha ne sluha.

III. V naslednjem poglavju si hočemo ogledati nekoliko primerov priseg in sicer najprej takšnih, ki so zabeležene v Kosovem Gradivu za zgodovino slovenskega naroda v srednjem veku. Tu gre za listine, pisane nemško ali latinsko. Skušali bomo, da opredelimo posamezne primere v pogledu, pod katero skupino naše razdelitve spadajo. Seveda bomo vzeli iz pestre množice primerov le najznačilnejše.

Prva omemba priseg na jugoslovanskem »življenjskem prostoru« izvirja iz l. 580., torej iz dobe, ko so Slovenci ravnokar zasedli svoje tedajšnje pokrajine, med njimi vse današnje. Šlo je za pregovarjanje med obrskim kakanom Bajanom in Bizantincem Tiberijem o tem, kako bi skupno napadli Slovence. Bajani je zahteval, da nima namena napasti Bizantince, ampak le Slovence, a Bizantinci mu niso dali dovoljnega odgovora. Na to pa je Bajani žugal in prisegal, da ravna točno po medsebojno sklenjenih mirovnih pogodbah in je na zahtevo res prisegel, najprej na obrski in paganski, potem pa še na krščanski način. Da je bila to neke vrste zakletev, ne pa krščanska prisega ali rota, leži na dlani.

Prvi slovenski župan, ki ga poznamo po zgodovinskih listinah, je bil Phisso. Za leto 777. nam je izpričano, da je s svojo prisego odobril odstop svoje slovenske dekanije, deset let pozneje pa je prisegel frankovskemu kralju zvestobo. Tu gre za predkrščansko dobo, torej za zakletev. Značaj tega slovenskega zagotovila spada seveda v skupino uradnih ali službenih priseg, vendar ne vemo, na kakšen način se je izvršila. Samo sklepati smemo iz nekega poznejšega poročila, o katerem bo še govora, da se je to zgodilo z zaklinjanjem pri drevesu, studencu ali pa — na germanski način pri orožju, konju, ladji in pod.

Iz dobe okoli l. 801. je listinsko izpričan predpis oglejskega patriarha, ki odreja obred priseganja za škofe; ob prisegi naj se dotaknejo svetih evangelijev, v ostalem pa jim zabičuje, naj se nikar ne obvezujejo s prisego, ampak le pismeno. To so seveda krščanske prisege, ki spadajo pač v skupino zagotovila določenega zadržanja ali ravnjanja v bodočnosti.

O prisežnih pomagačih, o katerih smo že govorili pri razlagi besede rota, je govora prvič l. 840. v neki pogodbi med cesarjem Lotarjem in beneškim doždom, pa le na splošno. Bolj natančne predpise pa smo spoznali v naslednici navedene pogodbe, sklenjene l. 880. Tu je bilo rečeno, da zadostuje v pravdi glede vrednosti

pravdnega predmeta do 6 mankozov za dokaz resnice prisega ene osebe; do 12 mankozov dveh, in tako naprej do 12 beneških liber, da se doseže število 12 izvoljenih pomagačev. Tu imamo v bistvu opraviti s prisežnimi pomagači, torej z roto. Ni rečeno, da morajo biti ti pomagači sosedje — kakor se je to zadrževalo prvotno za poroto na Angleškem. Vsekakor pa je šlo za slovesno zagotovilo prisežnika za resničnost neke trditve v pravdi, dočim so pomagači potrjevali poštenost in verodostojnost pravdne stranke.

Za l. 900. nam pripoveduje listina, da so Ogrji — tedaj še pagani — prisegali, da bodo varovali mir, pri psu, volku in drugih gnusnih in paganskih stvarih. Fran Kos, naš izvestitelj, pa navaja, da so Ogrji tudi še l. 1181. pri sklepanju zveze z Bizantinci razrezali psa, češ tista stran, ki bi prelomila pogodbo, naj se razreže tako kakor tisti pes. Ta prisega je zopet čista zakletev, v bistvu pagansko obečanje nekega zadržanja v prihodnosti.

V sloviti Raffelstättenski carinski pogodbi iz dobe okrog 903. l. pa nastopajo prvič na tedaj še slovenskem ozemlju prave priče, ki prisegajo po svoji vednosti, kje se nahajajo carinska mesta in kako visoka je bila carina pri trgovanju, tisti čas celó še — s sužnji.

Zelo pogosti so primeri, v katerih je prišlo do priseg nedoločene množice oseb, n. pr. vseh prebivalcev nekega kraja. Tako so prisegli l. 1165. prebivalci mesta Albukan, da bodo samostanu odrajtovati pripadajoče dajatve. Tu pa pravi listina, da se je prisega opravila pred oknom samostana v navzočnosti »dobrih ljudi«. Pred njimi je priseglo od strani samostana šest, od nasprotne strani pa deset mož. Prisega se je izvršila pred oknom, kajpada odprtim. To znači, da se je še vedno smatralo za potrebno, da naj bo prisežni čin javno in očitno izvršen, da ga vidijo in slišijo — po pagansko mišljeno — vsi zli duhovi, seveda zato, da se bodo maščevali nad osebo, ako bi po krivem prisegla. Da se naše preprosto ljudstvo takšne paganske miselnosti še vedno ni popolnoma otreslo, bomo še s primeri dokazali. Znamenita je pa ta prisega tudi zavoljo tega, ker se je izvršila »pred dobrimi ljudmi«, ki so bili tipični sodniki starim Slovincem, vse to še konec XII. stoletja v našem Primorju, ko so Slovenci še ustoličevali na Gosposvetškem polju svoje kneze.

Po časovnem redu moramo nadalje omeniti izvestje, ki nam ga daje Chronica Slavorum nekega župnika Helmolda na Holsteinskem. Opisuje dobo od l. 1066. do 1171., ko so Nemci uničili Slovence po Holsteinu in v okolici mesta Lübeck. Tudi pokristjanilo so jih ter jim prepovedali, da bi se zaklinjali — pri drevesih, studencih ali kamnih. Tu je šlo za nekakšno nabožne čine čisto poganskega porekla, po katerih naj pride maščevanje po tajinstvenih predstavi-

teljih dreves, studencev ali kamnov. Zakletev pa je veljala kot zagotovilo resne volje ravnanja v bodočnosti.

Precej čudno pojmovanje, nekakšno izmikanje pred lastno odgovornostjo, kaže pogodba iz leta 1202., sklenjena med oglejskim patriarhom Peregrinom II. in goriškim škofom Majnhardom II., da hočeta dati drug drugemu mir. Na to pogodbo so prisegli — seveda po krščanskem obredu — najprej pooblaščenca obeh strank, vsak za svojo, šele dan za tem je tudi patriarh položil prisego. Prisega pooblaščenecv vnaprej je bila neka posebna vrsta rote; oni jamčijo za resnično voljo pooblastitelja, so pa, morebiti, tudi soodgovorni za izpolnitev obljube.

V prepiru med piranskimi prebivalci in koperskim škofom l. 1216. so pod prisego izpovedali o obsegu škofove oblasti njegov presbiter, svečar, vratar, sodnik in še več drugih oseb; zaslišanje pa je izvedel zaprošeni notar v navzočnosti papeževga poslanca. Tu je šlo že za nekakšno pravdo; zapriganje je veljalo potrdilo okolnosti, ki so jih prisežniki sami zaznali.

IV. Primerov priseg iz Kosovega Gradiva, ki bi nam kazali pota, po katerih se je ta naprava nadalje razvijala, ne moremo več zasledovati, ker omenjeno Gradivo za sedaj v sredi XIII. stoletja neha. Zato pa se hočemo ozreti po drugih besedilih, da vidimo, h kakšnim izrazom in oblikam priseg so se Slovenci zatekali. Na prvem mestu moramo navesti naše Brižinske spomenike, nastale okoli l. 1000. Imajo tri spovedne molitve, v vseh treh je govora tudi o prisegi, toda za to, čemur pravimo danes prisega, uporabljajo te slovensko pisane molitve izraz »rota«. V prvi molitvi je rečeno: »lli unepavdnej rote«, v drugi: »u gougenige Ete roti, Choi se lh nepazeni«, v tretji: »u zpitnih rotah«. V vseh treh je mišljena ena izmed vrst težkih pregreh, namreč kriva prisega. Pridevki so — na mesto: kriva — nepravda, nepazena, zpitna rota, to je nepravda, nepazljiva, stranpotna prisega. Važno pa je, da so te molitve veljale za že krščene Slovence v zapadni Koroški, da so se torej zaprisege vršile po krščanskem obredu, pač tako, da se je prisežnik dotaknil razpela ali evangelije in jih pritegnil k sebi. Odkod pa je prišlo, da je sestavljalec molitvic uporabljal vse trikrat izraz »rota«? Domnevati smemo, da je bil sestavljalec ali bolje prevajalec bavarski duhovnik, po mnenju nekaterih učenjakov celó sam škof Abraham, brižinski, in da je le-ta poznal germansko napravo priseganja ali zaklinjanja v roti — cohors rupta, ruota —, pa je vendar ta izraz prenesel v slovenske molitvice kot občeznan, to pa tem raje, ker je bila mišljena res grešna prisega, nepravda, nepazena, zpitna rota.

Če se pomaknemo za eno stoletje naprej, vidimo, da se vrši v jezikovnem pogledu že huda borba med izrazoma prisega in rota. Iz l. 1120.

imamo jugoslovansko listino, ki potrjuje pogodbo, pa pravi ob sklepu, naj prekolnejo Bog, blažena porodica in štirje evangelisti tistega, ki bi pogodbo prelomil. Tu se uporablja zakletvi ustrezajoč izraz. V vinodolskem zakonu, zapisanem v l. 1280., pa sta uporabljena oba izraza: rota in prisega; celó skupno sta zaznamovana, n. pr. v členu 69.: »Da s onu rotu prisegu«. Vinodolski zakon kaže pa tudi prav imenitno, kako se je med Jugoslovani v tem času, kraj XIII. stoletja, še vedno vršila borba med pravo prisego po lastni vednosti in vesti prisežnika in med roto, t. j. načinom zagotovila, da smatra več ali manj dolga vrsta izpovedbo neposrednega prisežnika, ki naj nekaj dokaže, za popolnoma verodostojno. Oboje vrst priseg — pravo prisego in roto s prisežnimi pomagači — uporablja ta zakon, v nekih primerih prvo, v drugih roto. Število oseb pri roti je v raznih primerih različno: šest, dvanajst, dvajset pet, celo petdeset pomagačev je treba. Predalec bi vedlo v okviru te razprave, ako bi hoteli posamezne primere tega ali onega števila razčleniti. Navedemo pa naj, da ti pomagači niso morali biti sosedje; nabere naj si jih tisti, ki mora nekaj dokazati, kjer koli. Pač so se morali ob prisegi držati za roke. Ženska, ki je tožila nekoga, da jo je spolno rabil po sili, je smela vzeti za pomagače tudi ženske. Prav posebno podčrtamo pa še to: Če tisti, ki naj izvede dokaz s prisežnimi pomagači in pomagačicami, ne more dobiti polnega števila, kot je predpisano, lahko sam tolikokrat priseže, da si izpolni število potrebnih pomagačev. Na to določbo se še povrnemo. Tu vidimo torej, kako se je konec XIII. stoletja vzdržalo neko posredovalno stanje, ki je vzdrževalo oboje naprav, pa jih izpolnjevalo na čuden način.

Po starosti naslednja spomenika, ki ju hočemo pritegniti v našo razpravo, sta srbska. Iz leta 1335. imamo Sintagmat Matije Vlastara, zakonik urejen po abecednem redu pravnih pravil. Ta določa, da se škofje in kleriki sploh ne smejo »kleti«; oni naj svojo izjavo zapišejo in to velja, kakor da so storili prisego. (Takšen predpis smo že srečali v dobi 500 let prej v Ogleju!) Drugim osebam je dovoljeno zakleti se na carja »iz toplih osecaja«. Kdor se zakolne po krivem, izgubi pravdo, a odreže se mu za kazen jezik (kakor da bi bil jezik grešnik!). Vsekakor govori ta spomenik samo o kletvi, ne pa o prisegi ali o roti, dasi predpisuje obred dotaknitve prisežnika svetih evangelijev v cerkvi.

Sloviti Dušanov zakonik iz leta 1349. in 1354. navaja različne sodniške naprave, med njimi duševnike, klevetnike in porotnike. Gre za dokazne izvestitelje, pri porotnikih za neke vrste ljudskih sodnikov. Ali, oziroma kako so duševniki tudi prisegali, ne vemo. Za porotnike pa vemo, da jih je moral pop v cerkvi, v svojo duhovniško opravo odet, zakleti. Da gre tu za zaprisego

LJUBLJANA NEPOZABNEMU KRALJU

Z venci obloženi spomenik v Zvezdi

Mladi kralj ob sviranju državne himne

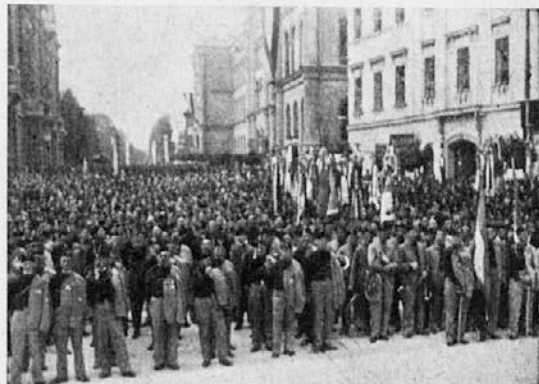
Nj. Del. kralj Peter II. odkriva na svoj 17. rojstni dan spomenik zaslužnemu očetu, Difeškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju

Pogled na slavnostni Kongresni trg

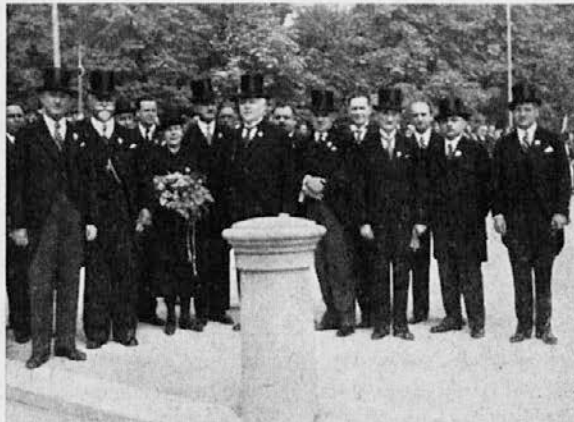
Naša strumna vojska pred Nunsko cerkvijo

Sokolske množice v Vegovi ulici

*Kipar
Ljuzje Dolinar*

Odbor za postavitev spomenika

*Zastopniki Vodnikove
družbe z vencem*

krščanskem obredu, ki zagotavlja nepristransko, vestno sojenje, leži na dlani; vendar izraz prisega ni uporabljen, ampak »pop u rizah zakune«. Celó poroka med soprogo se vrši »z zaklinjanjem« — pač nasprotno zvestobe.

V važnem spomeniku »Istarskem razvodu«, ki je nastal približno v začetku XIV. stoletja, pa je govora, da so starci ali »dobri ljudje« hodili pred razmejitveno komisijo s križem v roki, in paleč sveče kazali meje, nazadnje pa na svoje navedbe prisegali. To priseganje se je vršilo hkrati od večjega števila oseb, ki so vedele za meje po svojih razmerah, toda v besedilu spomenika pa stoji, da so izjavili »rotu«.

V. Da se povrnemo k slovenskim virom v širšem smislu besede! Skoraj v isti dobi kakor zgoraj navedena srbska spomenika, namreč okoli l. 1340., sta nastala dva samo malo različna prepisa Švabskega zrcala, v katerih je govora o obredu ustoličenja deželnega kneza in v tej zvezi tudi o zaprilegi sodnika, ki izprašuje svobodne deželne stanovalce (freye Landsassen) »off den aid, den sie gesworen hant«. O značaju in pomenu teh priseg se je že mnogo pisalo. Tu se s podrobnostmi ne moremo baviti, lahko pa rečemo, da je govora o prisegi zvestobe sodnika pa tudi svobodnih stanovalcev, ki so jo storili že prejšnjemu deželnemu knezu. Torej ne gre tukaj ne za zakletev ne za roto, ampak za krščansko osebno prisego, s katero se daje zagotovilo določenega zadržanja v bodočnosti, ki pa velja še iz prejšnjih časov. Tudi v škofjeloškem urbarju iz l. 1318. se navajajo podobni predpisi. Pri spomladanskih obhodih mejá (pojzda), pri katerih se je tudi sodilo, je »sodja« poklical enega izmed zbranih, ki je bil za župana, ga opomnil, naj odgovarja na vprašanja po resnici, in ga zaprilegel. Oba, sodja in župan, sta na to pozivala podložne kmete in jih izpraševala, ali so kot kmetje marljivi, ali odrajtujejo davščine, ali se drže določenih mejá zemljišč. Morda je bila delitev vloge sodje in župana potrebna zaradi neznanja domače slovenske govornice. Vsekakor pa je bil značaj teh priseg po krščanskih načelih zagotovilo pravilnega zadržanja v preteklosti in sedanjosti.

Kranjski deželni ročin (Landhandveste), velika knjiga svoboščin deželnih stanov, ki je nastal l. 1460., je sprejel tudi določbe o svoboščinah iz prejšnjih časov, med temi se nahaja predpis, da naj se dokaže izvršeno nasilje »selbdritt«, t. j. s prisego oškodovane ali napadene osebe in še dveh prič, ki pa so veljale bržčas za prisežne pomagače. Za razbojnika, ki ga niso na samem dejanju zasačili, pa je bilo treba sedem priseg, to je: oškodovane osebe in šest pomagačev. To je bilo tisto postopanje, ki se je imenovalo po nemško »Übersiebmung«, po slovensko pa smo ga krstili »presedmovanje«. V njem tiče seveda še elementi »rote«.

Okoli l. 1430. je nastal slovenski zapis listine, ki vsebuje očitno spoved. V njej je govora enkrat o »falsch prisegayem«, dvakrat o »falsch priczty«. Tu je pač težko določiti, za kakšne vrste priseg je šlo; najbrž za pravo osebno kakor tudi za ono v roti, vsekakor pa za prisego po krščanskem obredu v sodnem postopanju, ne pa za zakletev.

Borba med prisego, ki daje zagotovilo o doživetem dogodku priče, in med prisego prisežnih pomagačev v roti te ali one oblike pa je bila končana konec XV. stoletja: Državni zbor v Freiburgu je l. 1498. sklenil, da se po vsej nemški državi, v katero so spadale tudi skoraj vse slovenske pokrajine, uvede nov red pravljanja v kazenskih stvareh. Odtlej dalje se giblje zakonodaja samo še v okviru določb o pravi prisegi, s katero priča ali stranka izpoveduje samo o tem, kar sama ve na podlagi zaznatve svojih čutov, zlasti vida in sluha. Rota je odpravljena! Prisega se vrši seveda le po krščanskem obredu, kriva prisega pa se smatra kot zločin zoper vero. Seveda je nastala potreba, da se oskrbi nadomestilo za prisego v roti, če je osumljenec tajil, prič pa ni bilo. Nadomestilo je bila žalostna zabloda človeškega duha: Pri nas se je pojavilo prvič v redu za deželska sodišča vojvodine Kranjske iz l. 1535. Bila je to natezalnica, postopek s »torturo«, mučenjem. Obdolženec, ki ni hotel priznati, se je prisilil k priznanju s strašnimi mukami! Ta način postopanja se je ohranil poslej še več ko 250 let, poleg tega pa se je zakonodaja trudila, da ustanovi prav posebne predpise v pogledu zasliševanja prič pod prisego, ki so veljali zlasti v tej smeri, da se pač ne bi dajala prilika za priseganje osebam, ki veljajo kar vnaprej za sposobne, da bi krivo pričale.

VI. Zanimivo je, kako se je nova doba po popolni odpravi prisežnih pomagačev odražala v slovenskih tekstih. Gre tu pred vsem za slovenske obrazce (formularje) priseg. Ni jih mnogo, pa so značilni.

Najstarejši obrazci so za mesto Kranj; izvirajo iz prve polovice XVI. stoletja. Tu se začne tekst prisega mestnega svetovalca, ko nastopa svojo službo: »Jest N. perseschem Wogu«, konča pa se »tako meni Wog pomagaj, Amen!«.

Obrazec za zaprileganje fevdnikov iz Celovca (l. 1653.) ne govori ne o prisegi ne o roti, pač pa pravi: »Vi bodete na uashe dushe mesti oblubili«. V slovenskih fevdskih prisegah iz Gradca, ki so se prilično istega časa uporabljale, pa je bilo rečeno »Vi boste oblubili inu prisegli«. Torej nimamo v doslejšnjih obrazcih o roti nobenega spomina več. Tem bolj nas začudi pestra nenotnost, ki se zrcali v tem pogledu iz prisežnih obrazcev mesta Ljubljane. So pač vsaj deloma iz začetka XVI. stoletja, uporabljali pa so se še v drugi polovici XVIII. stoletja. Prisežni obrazec

za ljubljanske meščane se je začel: »Jest prifsefsem pruti Gospudi« itd., za žitomerce: »Jest perfsefsem Gospudi Bogu«, za mestne svetovalce »Jest perfsefsem na močno Rothu Gospodi Bogu«. Priče pa so morale govoriti: »Jest N. persehsem s to moio rotu«, mestni upravitelj pa: »Jest N. pershezem z letu moio persego«, mestni merilec za sol: »Jest N. persezem s moim gori Vsigneinim persti« ... Vse to znači prvič, da so bili ti obrazci vsaj deloma prevzeti iz starejše dobe, najmanj iz tiste, ko se je vršila še borba med prisego in roto; drugič, da se je v poznejši dobi, pač od XVII. stoletja dalje, pojmovanje rote, torej skupne prisega več prisežnikov-pomagačev povsem izgubilo, a pod besedo rota se je razumela tudi prisega posameznika.

VII. Ko smo pojasnili različne vrste prisega in ugotovili njihovo usodo v zakonodaji, naj nam bo dovoljeno, ozreti se po praktični uporabi tisto oblike prisega, ki je — v zakonodaji — premagala oboje drugih vrst, to pa vprav na slovenskem ozemlju v ljudskem sodstvu. Poznamo ga od l. 1590. naprej iz zapisnikov o pravnih na večah ali vinogorskih zborih.

Kjer se je pravdalo, je bilo tako rekoč vedno dokazovanje. Toda prisežni pomagači kot rota so v praksi izginiti, le tisti bori ostanki v izrazu rota so se še med ljudstvom obdržali. Priče so bile v največji meri dokazno sredstvo ter so se tudi zaprisegale, toda le na izpoved o tem, kar so same videle in slišale. Obrazca za slovensko zaprisego iz dobe konec XVI. stoletja še nismo zasledili. Šele iz prve polovice XVIII. stoletja poznamo slovenski tekst zaprisege. Uvod se je glasil: »Jest persheshem eno pravo Zhisto perseg...«

Značilno pa je, da so slovenski ljudski sodniki tej ali oni stranki mnogokrat že na samo besedo, da hoče priseči, verjeli, zlasti če nasprotna stran-ka ni ugovarjala. Izvršitev prisežnega čina na samem pravnem zborovanju je postala sploh izjema. Zdi se, da se je priseganje dejansko izvajalo predvsem v cerkvi ali pa v uradnem poslojpu gosposke. Za dejansko izvedbo zaprisege je bil tu pa tam dovoljen daljši rok, da si je mogla oseba, ki naj priseže, dobro premisliti, ali naj ponujeno ali pa naloženo prisego res stori ali ne. Večkrat so zabeleženi primeri, da se je tista oseba na vse zadnje premislila in raje pravdo izgubila nego bi prisegla. Ni bilo pa nobenega zadržka, da so tudi ženske prisego dobile ali pričale.

Kakor rečeno: Priseganje je pomenilo slovesno zagotovilo, da je okolnost, ki naj se potrdi v pravdi, prisežniku znana iz lastnega zaznanja. O kakšnem zaklinjanju na ljudskih zborih ni bilo govora: Ali krščanska prisega pri Bogu ali — nič. In vendar je prišlo tu pa tam le še nekako pri-tajeno do izraza tisto mišljenje, ki je imelo svoj

izvor v pojmovanju opravičenosti skupne prisega več oseb. N. pr. taječi obdolženec je dobil prisego, da je nedolžen. Ta prisega se je ime-novala razčistilna prisega. Da mu je bilo verjeto, sta morala ž njim hkratu priseči oče in svak. Nekoč, leta 1662., je ponudil toženec v Kosta-njevici sebe in svojo ženo za pričo, da se oprosti suma, da je hotel tožitelju zavdati; prisegla naj bi, da pri njegovi hiši ni bilo nikoli mišnice. Tožiteljeva žena pa je izjavila, da hoče desetkrat priseči, da ni dala mišnice v mleko. Tista izjava o pripravljenosti desetkrat priseči, je, kakor smo že ugotovili, pravecati spomin na priseganje v roti. Leta 1759. so v okolici Novega mesta naložili tožencu, ki je bil obdolžen, da je izdrl in vrgel križ iz »zakrižanega« vinograda, prisego, da mora za sebe in za vse svoje ljudi priseči, da nihče od njih omenjenega dejanja ni zagrešil. Tudi tu se je zahtevalo zagotovilo za dejanje več ljudi po osebi, ki iz svojih zaznanj ne bi smela določno tujih dejanj zanikati.

Skupnih priseg več ljudi je v zapisnikih ljud-skih sodišč še več zabeleženih, tu pa tam pa je pristavljeno, da so morali sodniki paziti, da te osebe ne bi prisegle z nekakšnim pritajenim pri-držkom.

VIII. Na vsak način se je spomin na nekdanje rote in zakletve ohranil ne samo v tisti, še danes pogosto uporabljani rečenici, da hoče nekdo desetkrat, dvajsetkrat priseči, ampak tudi drugod. Starega zaklinjanja pri drevesih, studencu, orožju ni več, tudi rote kot takšne se ne omenjajo; toda poganskih nazorov se še vedno nismo docela otresli. Če se govori na nekih krajih »Bes te plentaj«, t. j. zli duh te začaraj, drugod »Strela božja te ubij«, to seveda ni krščansko mišljenje, to je poganskega izvora. Besov ne pozna krščan-ska vera, Bog ne ubija. Omenili smo že prisega-nje pred oknom samostana in razložili, da se skriva v tem dejstvu spomin na poganski nazor, da je treba dati zakletvi, pozneje zaprisegi, čim večjo javnost: zli duhovi maščevalci naj tega nikar ne preslišijo. V poganskih časih so se krivoprisežniki bali maščevanja teh duhov. Tudi tista navada, da pokajo z biči, stre-ljajo iz pušk ob poroki ali na božični večer, je poganskega izvora; s tistim hrupom naj se od-pode zločesti duhovi, da ne naškodujejo. Tisto zgodovinsko izpričano zapriseganje pred oknom in strah pred zločestimi duhovi se odražata še danes v rečenici, sporočeni nam z Blok, ko pra-vijo, če so vsa okna in vrata odprta: »Tako imate vse odprto, kakor da bi prisegali.« Z Gorenjskega pa smo zvedeli, da kmet ni dovolil, da bi sodnik zaprisegel priče v hiši, ampak to se je moralo zgoditi na prostem, kamor so prenesli mizo. Če so drugi pisatelji omenili, da so se nekdanje prisega vršile med cerkvenimi vrati, so pač naši slovenski

primeri iz današnje dobe le dokaz za to, da označena poganska miselnost še vedno nekako podzavestno tli v narodni duši, seveda ne izvirno, temveč po izročilu iz davnine. Preden bi prišle posledice krive prisega »na drugem svetu«, gre za strah pred maščevanjem še »na tem svetu«. Vse to pa na vse zadnje daje tudi razlago za to, da preprosto ljudstvo ne vidi rado priseganja, da se mu kolikor mogoče izogiblje. Slovenska pregovora »Boj se tega, ki rad prisega« in pa »Kjer se zelo roté, resnice né!« kažeta na to prezgovorno.

Prisega je in ostane v slovenski ljudski miselnosti nabožen čin, pa najsi se vrši pred sodnijo; z mnogim priseganjem se da prilika krivega priseganja, ki ga Bog kaznuje!

Toda tudi tisti, ki po sili razmer po krivem priseže, se tega zaveda! Splošno je znano, da mislijo preprosti prisežniki, da se obvarujejo posledic krive prisega s tem, da drže v levem žepu, ko z desnico prisegajo, pest leveice stisnjeno v figo, tako da palec meri v tla. Po tej pesti in po tem palcu naj odbeže posledice v tla, resnost prisega naj bo s tem uničena. Srbi in Hrvati imajo še bolj drastične načine, kako se zaprisežnik zaščiti sam pred zlimi posledicami krive prisega. V okolici Niša drži prisežnik za časa priseganja z drugo roko kamen pod pasom, pa gre zakletev po drugi roki na kamen, ne pa na srce. V Slavoniji dene tisti, ki prisega, nov robec v desni rokav in ko dvigne roko, da priseže, misli na ta robec, ne pa na roko, ko pa odide s sodišča, raztrže robec na četvero, pa govori takole: »Jaz dilim svoje griehé na maramu, nek ih nose psi na slamu, miši u jamu.« V Knjaževcu se tisti, ki prisežejo na evangelije, dotaknejo knjige samo z nohti, pa jih potem obrežejo. Žene pa se v tistih krajih, da se obvarujejo posledic krive prisega, hitro po prisegi pomočijo na tleh sobe. V okolici Aleksandrinca pa spuste žene, ki so po krivem prisegle, od pasu do tal črn trak, da po njem kriva prisega odrzli v zemljo.

IX. Iz teh primerov se zrcali pač brez dvoma še pogansko pojmovanje. Srbi sploh niso sprejeli izraza prisega, ampak so ohranili besedo zaklinjanje. In vendar gre za kristjane, ki prisegajo krščansko prisego, pa so seveda po ustnem izročilu podzavestno prevzeti kolikor toliko še s poganskim duhom. Vera v vraže še vedno pritaženo tli v ljudstvu, pa najsi gre za krščanski obred prisega pri Slovencih, Srbih ali Hrvatih. Tem bolj pa nas mora začuditi, da celó v prisežnem obredu, ki je danes v naši državi pred-

pisan za kristjane, trčimo na spomine iz poganske davnine, kakor so veljali za — zakletev najstarejše oblike.

Po bivšem avstrijskem pravu je bila predpisana oblika prisega, da je priča, stoječa pred razpelom in dvema prižganima svečama, dvignila z desnico kazalec, palec in sredinec pa izgovarjala besede: »Prisežem pri Bogu vsegamogočnem in vsevedočem čisto prisego, da sem na vse, kar me je sodišče vprašalo, govoril resnico in nič drugega kot resnico« itd. Tisti trije prsti predstavljajo po ljudskem naziranju tri božje osebe. V prejšnjem srbskem pravu pa se je vršilo zapriseganje prič krščanske vere tako, »da polažu tri prsta desne ruke na Krst i Evangelije«, pa izgovarjajo slovesno ustno prisego (zakletvu). Torej je bila predpisana dotaknitev križa in evangelija, besedilo pa se je glasilo: »Zaklinjem se jedinom Bogom i svim što mi je po mom zakonu najsvetije i što mi je na ovome svetu najmilije, da sam u svemu, što me je sud pitao...« itd. Tu vidimo jasno starodavne znake poganske ali, če hočete, predkrščanske miselnosti. Razen Boga in tega, kar je po prisežnikovem zakonu, t. j. po verskih predpisih najsvetejše (pač svetniki, cerkev in pod.), pride še to v poštev, kar mu je na tem svetu najmilejše, torej n. pr. dekle, konj, hiša in pod., prav kakor v poganskih časih, ko so se zaklinjali pri drevesih, konjih, orožju itd.

Naš sedaj veljavni sodni kazenski postopnik pa je sprejel zunanjo obliko prisega po avstrijskem vzorcu (razpelo, sveče), besedilo pa je ohranil vsaj v bistvu prejšnje srbsko. Glasi se namreč slovensko: »Prisegam na edinega Boga in na vse, kar mi je najsvetejše (po zakonu je izpuščeno) in na tem svetu najdražje, da sem govoril v vsem, kar me je sodišče vprašalo« itd. Ostalo je torej pri tem, da se danes prisega na Boga in na svetne tuzemske dobrine, torej je ustvarjen nekakšen kompromis, da se upošteva hkrati ono- in tostransko življenje.

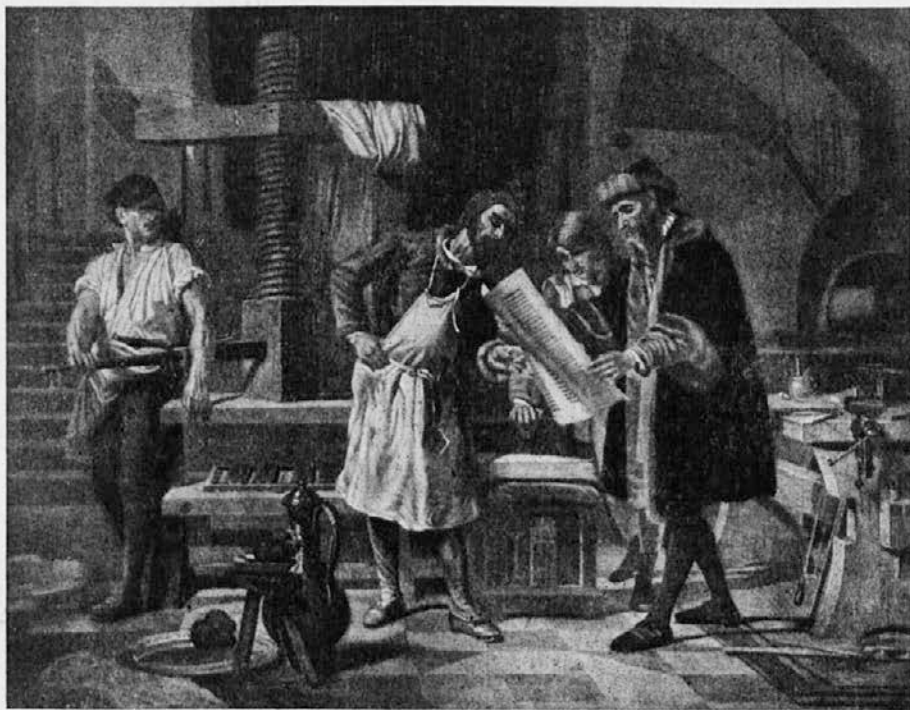
Dvomimo, da so se zakonodavci pri tej določbi zavedali, da so združili pogansko in krščansko pojmovanje prisega. Res pa je, da bo naše slovensko ljudstvo tudi še v bodočnosti ohranilo veliko spoštovanje pred prisego. Kriva prisega se pač na tem svetu zelo težko dokaže, Bog pa vendarle vé za vsako in jo kaznuje; to je nekakšna splošna razlaga, ki kaže, kako globoko korenini tisto spoštovanje v vernosti. Če se v zadnjem času spoštovanje krha, je prav verjetno, da je temu vzrok tudi zapriseganje pri svetnih rečeh...

KAKO NASTANE VODNIKOVA PRATIKA

Ob petstoletnici Gutenbergovega izuma tipografije

Kako nastane naša Pratika? Tako kakor vsaka druga tipografsko tiskana knjiga. Razlika med njo in morda kakim v knjigi tiskanim romanom brez ilustracij je samo v tem, da je nastanek Pratique, ki ima zelo mešano vsebino in stavek,

mora še za posamezne sestavke priskrbeti slike in ilustracije. Koledarske podatke dobi za precej drag denar od »pratkarja« strokovnjaka, da ne postavi na primer pustnega torka na petek ali pepelnične srede na nedeljo, kar se je tudi že

E. Hillemacher: *Gutenberg v svoji delavnici*

Gutenberg drži odtis v rokah. Za njegovim hrbtom je delavna miza za risanje in rezanje žigov (štempljev) in za izdelovanje matic za ulivanje črk. Za mizo vidimo peč, kjer je topil kovino za ulivanje. Na levi strani je stiskalnica. V njej vidimo spodaj stavek: štiri stolpce Gutenbergove biblije. Po dva stolpca tvorita eno stran. Okraske okrog stolpcev so risali ročno. Pred tem je vrč z barvo; na trinožnem stolčku je posoda za barvo z oblom, s katerim so nanašali barvo na stavek. Zraven na tleh pa je posoda z vodo in gobo, kar so rabili za močenje papirja pred odtiskom, ker so tiskali na zelo vlažen papir

manj enostaven. Nastanek prav Vodnikove pratike pa opisujemo zavoljo tega, da ima vsak čitatelj pred seboj predmet, o katerem govorimo, in je opis s tem zelo ponazorjen.

Temeljno delo za nastanek Vodnikove pratike opravi urednik. Ta pripravi gradivo; različni pisici mu prispevajo članke, razprave itd., ki jih urednik preceni, če so primerna snov za njegovo publikacijo, jih potem opili in popravi, če je potrebno, ter končno pravilno razvrsti. Vrhu tega

zgodilo, čeprav ne ravno v Vodnikovi pratiki. Za zunanjo in deloma tudi za notranjo opremo dobi umetnike risarje, ki prispevajo potrebne osnutke in risbe. Ko je vse to, mnogokrat zelo nehvaležno delo dovolj pripravljeno, odda gradivo tiskarni.

Naša Pratika je tiskana na tisti način tiska, ki ga je ravno pred pet sto leti (l. 1440.) izumil Johannes Gutenberg. To je najstarejši, klasičen in še danes najbolj razširjeni tisk, ki ga

imenujemo tipografijo ali tudi višinski tisk, ker se z njim odtiskuje na papir idr. z vrha vzbočenih likov. Šele pozneje sta nastala mnogo manj razširjeni kamnotisk ali litografija, za katero je potreben kemični postopek, ki sloni na odbijanju vode od maščobe; in še zelo redek bakrotisk, pri katerem dobivajo papir in druge snovi pri tiskanju barvo iz vdolbenin v tiskalu podobno kakor pri tiskanju bakrorezov in radirank.

Johannes Gutenberg je bil potomec patricijske rodbine Gensfleisch zum Gutenberg v Mainzu. Izumil je tiskarstvo in s tem postavil znamenit mejnik v zgodovino človeštva; šele ob tem mejniku je dobil kulturni razvoj možnost pravega razmaha; tiskana beseda, knjiga je postala dostopna vsakemu človeku. Bistvo njegovega genialnega izuma je v temle: Našel je postopek za ulivanje nekaj centimetrov dolgih, četrerooglatih, enakomerno debelih in enako dolgih kovinastih klinčkov, ki nosijo na gornjem koncu vzbočen obrnjeni lik črke. Če ta lik namažemo s primerno barvo in ga pritismo na papir ipd., se barva odtisne in dobimo podobo pravilno obrnjene črke. Zato tudi te klinčke imenujemo črke. Če postavimo te kovinaste črke drugo zraven druge, sestavljamo besede in stavke; če jih tako sestavljene odtisnemo, dobimo tiskane besede in stavke. Na ta način lahko postavljamo cele knjige (stavke); ko pa smo stavke večkrat odtisnili, tiskali, stavek razderemo (razmečemo), to se pravi: črke sortiramo. Iz sortiranih črk postavimo drug stavek in jih tako rabimo, dokler se ne obrabijo. Takrat jih nadomestimo z novimi.

Kakor je Gutenberg črke izumil, jih je tudi ulival sam. V trdo kovino je vrisal in vrezal podobo črke (obrnjeno); nastal je žig, tako imenovani štempelj. Tega je zatolkel v košček bakra in dobil matico za ulivanje. Na matico je postavil obod, ki je ustrezen velikosti črke: visokosti, širokosti in debelosti. Danes uporabljajo za izdelavo žiga in matice največ jeklo, ki ga pred obdelovanjem zmeščajo, potem pa zopet utrdijo. Poslužujejo pa se tudi galvanostegije. Opisani obod z matico je izumitelj polnil s tekočo kovino in tako ulival črke, kakor se, na primer, po domače ulivajo sveče. Kovina za ulivanje črk je zlitina antimona, kositra in svinca, ki ga ima nad 80%.

Danes črk ne ulivajo tiskarne same razen v stavkih strojih, temveč jih ulivajo posebne tovarne, črkolivnice. Tam jih tiskar naročuje in do-

biva. Postopek pa se od Gutenbergovega razlikuje samo v tem, da je bil prvi čisto ročno delo, današnji pa je čisto strojno delo. Za risanje, rezanje in drugačno izdelovanje štempljev pa seveda danes uporabljajo vse tehnične pripomočke, ki Gutenbergu še niso bili na razpolago. Današnji črkolivniški izdelki so bolj raznovrstni in v nekaterih pogledih bolj natančni zaradi novih strokovnih pripomočkov; v umetnostnem oziru pa podobe današnjih črk ne nadkriljujejo starih izdelkov; kopije starih klasičnih pisav in okraskov so še danes najlepše stavno gradivo.

Obsežnost in veličino Gutenbergovega izuma kot tehničnega sredstva brez ozira na njegov ogromen kulturni pomen pa spoznamo šele tedaj, ko ugotovimo, da je njegov strokovni postopek ostal v bistvu isti do danes, torej celih pet sto let: sestavina kovine za črke, ki ima važne naloge, da je pravilno tekoča, odporna, prožna in da pravilno sprejema in oddaja barvo, je ostala ista (šele v zadnjih letih poskušajo z neko novo sintetično snovjo); še danes je nepogrešljiva črna barva iz saj; današnja oblika stavka ne nadkriljuje klasičnih mojstrov in v prvih knjigah (inkunabulah), Nov način daje tiskanju samo večjo zmogljivost; stavni stroji vrhu tega tudi sočasno opravljajo ulivanje črk; brzina tiskanja s stroji se je neverjetno zvišala; v bistvu pa je ostal ves postopek isti. Poznejši izum kamnotiska in najnovejši postopek bakrotiska sta lahko odlično dopolnilo Gutenbergove tipografije, toda nadomestiti je tudi oba skupaj ne moreta. Marsikdaj lahko dajeta bolj dovršene slike, v pogledu tiskane besede pa sta popolnoma odvisna od prvotne tipografije, ker se tudi za litografijo in bakrotisk stavek postavi z Gutenbergovim postopkom.

V bistveno enakih okoliščinah tehničnega značaja, kakor je bila prišla pred pet sto leti v Gutenbergovo tiskarno knjiga, ki je bila prva v zgodovini natisnjena, pride tudi Vodnikova praksa v neko ljubljansko tiskarno. Urednik odda rokopis, kolikor ga ima že pripravljenega, zraven pove svoje želje glede velikosti črk, razporeditve ipd., obenem odda tudi izvornike risb in slik, namenjene za ilustracije spisanim sestavkom. S tiskarjem se domenita o velikosti in namestitvi posameznih slik in, kako naj bodo napravljene; tiskar pa uredniku svetuje, če so strokovni nasveti potrebni in na mestu.

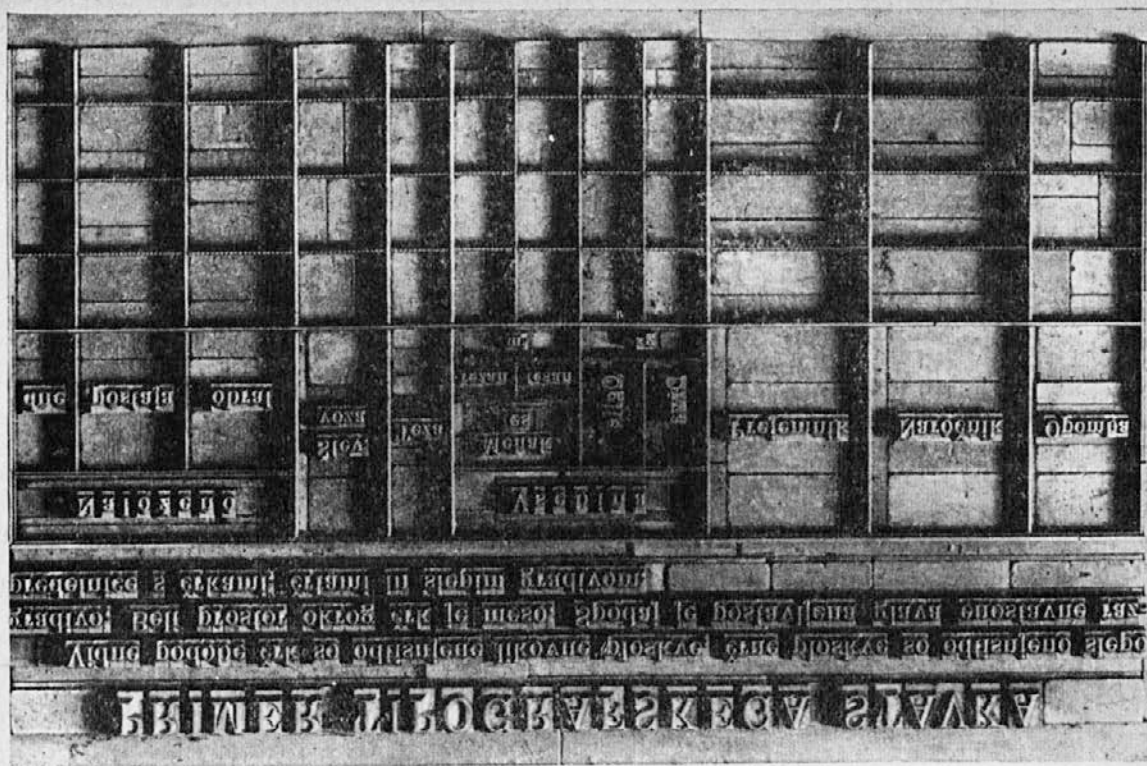
Potem gre rokopis v stavnico, da ga tam postavijo; risbe in slike pa oddamo klišarni, da tam napravijo ploskanice (klišeje).

Stavnica je velika dvorana, ki je polna omar (regalov) s črkami in drugim stavnim gradivom. Vrhu opisanih črk so potrebni podobni kosi gradiva najrazličnejših izmer, ki zgoraj nimajo likov črk in so nižji od črk. Z njimi izpolnjeni prostor v stavku ostane ob odtisku prazen (med besedami, odstavki, krog stavka itd.). To stavno gradivo se imenuje polnilo ali slepo gradivo. Vrhu tega so potrebni koščki za črte, okraske in

**Žig (štempelj),
sodobni**

iz jekla, ki so ga pred rezanjem zmeščali, ko pa je bil lik črke izgotovljen, so z elektriko jeklo zopet utrdili

Primer tipografskega stavka

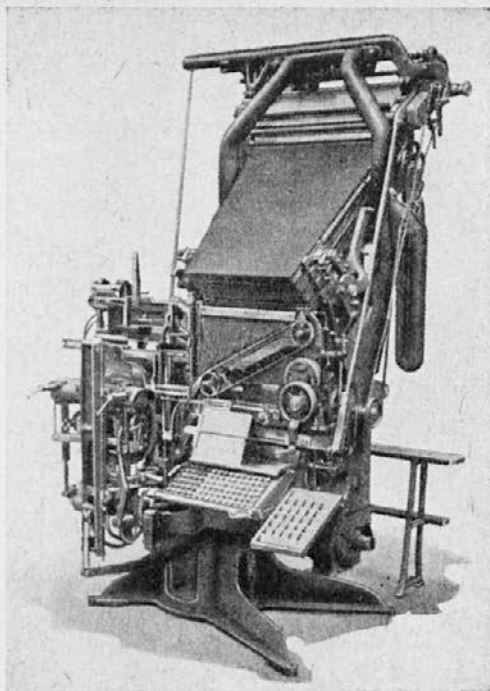
Na fotografiji vidimo tiskarske črke (tudi tipe imenovane) in črte različne debelosti in pikčaste. Črte niso iz svinčene zlitine, temveč iz medi. Vidimo pa tudi posamezne kose nižjega stavnega gradiva (slepega), ki ga imenujemo polnilo. S tem so izpolnjeni vsi prazni prostori med črkami, besedami, vrstami, okrog besed in v rubrikah razpredelnice. — Stavce stavi obrnjeno, to je od spodaj navzgor, toda od leve proti desni. Čita obrnjene črke od leve proti desni

različna znamenja: matematična, koledarska itd. in za glasbene note. Vsaka tiskarna ima mnogo vrst črk različnih velikosti in tudi različnih slogov in jezikov. Množina tega stavnega gradiva gre v količkej večjih tiskarnah v deset tisoče kilogramov.

Vsaka velika omara (regal) ima po več manjših in večjih predalov (običajno po 22) z omarami, v katerih so v vsaki po predelkih sortirane črke ene vrste. Črke ležijo po predelkih na kupu (manjše) ali pa stojijo (večje). Predelki s posameznimi črkami so razporejeni povsod in vselej enako tako, da stavec brez označbe ali pripomočka točno ve, katere črke leže v katerem koli predelku. Zavaljo tega jih, kadar stavi, nikoli ne išče, temveč jih neverjetno naglo pobira iz predelkov in sestavlja besede, stavke, odstavke, stolpce. Z desno roko črke pobira in devlje v »vrstomer«, ki ga drži v levi roki in tam z levim palcem pritiska vsako novo došlo črko, da se pravilno prileže in da se vrsta ne podere. Ko je vrsta polna, z drobnimi polnilci (špaciji) izpolni prostore med posameznimi besedami enakomerno in tako, da postane vrsta polna. Zavaljo tega opazamo med besedami različnih vrst različno široke

presledke. Ko je vrstomer poln (8 do 12 vrst), spretno prime postavljeni stavek s šestimi sprednjimi prsti obeh rok, ga s posebno kovinasto deščico vzdigne iz vrstomera in prenese na neke vrste posodo z ravnim dnom, ki se imenuje čoln. Ko je čoln poln, stavek, ki ga v tej obliki imenujemo stolpec, zveže z motvozom in ga porine s čolna na posebno, za ta namen pripravljeno desko. Tam čakajo stolpci nadaljnega obravnavanja. To je ročni stavek. Ročni stavec postavi povprečno 1500 črk gladkega stavka na uro.

Vsaka večja tiskarna pri nas pa ima tudi stroje za stavljenje, stavne stroje. Prvi stavni stroji so bili v Ljubljani uvedeni nekaj pred tridesetimi leti. Stavnih strojev je več vrst. Vodnikova pratika se stavi na stroj, ki se imenuje *linotyp* (izg. lajnotajp). To je čudo današnje tehnike; izumil ga je Nemeč Mergenthaler v Ameriki. Stroj je popoln avtomat na električni pogon in sestoji iz treh zvezanih organizmov. Potek stavljenja se prične pri magazinu matic, ki stoji skoraj navpično in ima v sebi medenaste matice, ki nosijo vrezane matice črkovnih likov in so naložene v sporednih predelkih tako, da stojijo druga na drugi in zgornje pritiskajo na

Stavni stroj llinotype (lajnotajp)

s štirimi magazinii. V vsakem magazinu je posebna vrsta matic, črk, ki so različne po velikosti ali po obliki. Običajno nosi vsaka matica po dva vreza iste vrste črk, od katerih je ena navadna, druga pa debelejša ali poševna. Na takem stroju stavec lahko stavi stavek, ki sestoji iz osmih vrst črk. S kolesom na desni strani uravnava, katera vrsta črk naj pada v nabiralnik

spodnje. V tem primeru se stavijo matice in ne ulite črke, ker se v vseh stavnih strojih črke ali vrste šele ulivajo. Pod magazinom je tastatura. Stavec tipka nanjo podobno (ne enako) kakor na pisalnem stroju. Najmanjši dotik na tastaturo odpre spodaj tisti predelek matic, s katerim je tipka v zvezi, in matica pade ter se neznansko hitro po tekočem traku prepelje v nabiralnik, kjer se postavljajo matice druga k drugi, dokler ni vrsta polna. To je prvi del stroja in tukaj sodeluje odnosno vodi delo stavec. Vse nadaljnje se izvršuje samo. Stavec premakne samo nek ročaj, stroj pa dela naprej avtomatično: vrsto matic spré (zenači prostor med besedami in s posebnimi klinastimi pripravami vrsto razširi, da postane polna); vrsto stisne in jo pritisne na odprtino sosednega kolesa, skozi katero bo brizgnila tekoča zlitina. Za tem kolesom je kotel, v katerem se topi kovinska zlitina (s plinskim ali električnim gretjem). Ta kotel se sedaj nagne na kolo in k njemu pritisne od nasprotne strani matic, takoj nato pa brizgne v odprtino kolesa in s tem ulije celo vrsto; takoj pa se zopet odmakne; medtem se odmakne na drugi strani kolesa tudi vrsta matic; kolo, ki ima sedaj v svoji odprtini ulito in že strjeno vrsto, se zavrti do dolo-

čenega mesta; tam pa posebna naprava porine vrsto iz kolesne odprtine na za to pripravljeni čoln. S tem je končan drugi potek dela. Še preden pa je bil končan, se je bil že začel tretji. Od vrha stroja se je sklonil kakor živa človeška roka dolg ročaj, ki je pograbil že odlito vrsto matic, jo odnesel v višino vrha magazina in porinil matice na tečajno os nad magazinom. Ta os je zobata — matice pa imajo tudi zobe in s temi zobmi se matice obesijo na os. V tem položaju jih kolesca rinejo naprej nad magazinom. Osno in maticno zobovje pa sta narejeni tako, da vsaki matici točno nad odprtino svojega predelka zmanjka zob osi in zavoljo tega izgubi držo ter pade točno na svoje določeno mesto nazaj v magazin. Ves potek od prvega padca matice v zbiralnik do njenega povratka na svoje mesto v magazinu traja deset do petnajst sekund. Na stroju postavi stavec povprečno 120 vrst naše Pratique na uro, to je okoli 6200 črk.

Imamo pa še druge vrste stavnih strojev kakor intertype (izg. intertajpe), ki so točna kopija lino-typov; tipografe, ki tudi stavijo in ulivajo cele vrste; monotype (izg. monotajpe), ki ulivajo posamezne črke in so najprikladnejši za kakovostni knjižni stavek.

Praviloma se stavi na stroj manj sestavljeni knjižni stavek manjših črk do cicera.¹ Večje črke se stavijo na stroju bolj redko; pač pa imamo za stavljenje večjih črk stavnim strojem podobne dodatne naprave. Za našo Pratico je postavljen na stroju ves gladki stavek. Na roko pa so postavljeni vsi naslovi, razpredelnice, koledarski del in oglasi. Tako se dela praviloma povsod. Važno pa je, da tiskarne brez stavnih strojev morejo izhajati, dočim bi samo s stroji brez ročnega stavka ne mogle, ker je mnogo stvari, ki jih s strojem ne moremo postaviti. Tudi v tem vidimo, da se starega Gutenbergovega izuma in načina dela tudi z najbolj prevežano novo tehniko ne dá izpodrinuti. —

Sedaj imamo postavljene stolpce besedila; medtem se stavijo tudi koledarski del, oglasi in razpredelnice. Vse, kar je postavljenega, sproti od-tiskujemo za tiskarskega korektorja, ki vse primerja z rokopisom, popravi izpuščeno, napačno stavljeno, slovnične in večkrat tudi stilistične pogoške, ki sta jih bila avtor in urednik prezrla (kar se pri najboljšem znanju neverjetno rado zgodi); korektor popravi tudi vse strokovne hibe stavka. Korekture se opravljajo s posebnimi mednarodno veljavnimi popravnimi znamenji. Po teh korekturah, ki jih imenujemo »domače«, popravimo stavek in ga odtisnemo ponovno za drugo korekturo, ki jo opravi urednik ali avtor ali pa še oba.

Med tem časom smo bili oddali vse risbe in slike klišarni, da nam napravi ploskanice (klišeje).

¹ To ime je za neko velikost tip in sicer je to velikost, ki jo vidite na prvi strani inseratov v oglasu »Bačke apoteke«.

Gutenberg in stari tiskarji so ilustrirali in z okraski poživljali svoje knjige z ročnim vrisavanjem inicialk in okraskov v različnih barvah, z lesorezi in pozneje tudi z ročno odtisnjenimi bakrorezi in jeklorezi. Naša Pratika pa v to svrhu dobi ploskanice. To so fotomehanečne ponareditve risb in slik, ki nastanejo takole.

Klišar (kemigraf) predmet, ki ga hoče kliširati, fotografira tako, da dobi obrnjeni negativ. Potem vzame nekaj milimetrov debelo cin-

papir. Fotografiranje skozi mrežo je potrebno zato, da dobimo posnetek, ki ni strujen, temveč ga tvori nebroj drobnih pičic. Čim temnejša so polja na originalu, tem debelejšje odnosno gostejše so pičice; čim svetlejši je odtenek na sliki, tem manjše in redkejšje so pičice. Iz teh gostih in redkih skupin pičic nastanejo po odtisu ploskanice temnejša in svetlejša polja različnih odtenkov; nastanejo poltoni, ki pa so optična prevara, o čemer se lahko prepričamo, če pogledamo

Ploskanica avtotipija

z mrežo 25 črt na 1 centimetru. Čim manj je papir gladek, tem redkejšo mrežo uporabljamo. Ta raster je primeren za časopisni papir

kasto ploščo (v novejšem času tudi elektron, kovino, ki sestoji iz 97 delov magnezije, 2 delov aluminija in 1 dela cinka), na katero s posebno napravo nanese tanko plast za svetlobo občutljive snovi (emulzije). Na to plast kopira negativ. Pri tem se v emulziji, ki jo zadenejo žarki, izvrši kemična preosnova, da od svetlobe zadeta mesta postanejo trdna, dočim se ostala polja, ki niso bila osvetljena, v vodni kopeli odločijo. Po tej kopeli je ostala na plošči podoba. Kemigraf ploščo segreje in jo potrese z asfaltnim lakom in kolofonijo, ki se primeta podobe. To je potrebno, ker bo sedaj ploščo jedkal in morajo biti polja, ki naj ostanejo neprizadeta, zavarovana s snovjo, ki je odporna proti jedkovini. Nato jedka v kopeli solitne kisline toliko časa, da dobi podobo zadosti izbočeno. Zjedkano ploščo primerno obdela in jo potem običajno pribije na leseno podlago, da dobi ploskanica tisto višino, kakor jo imajo črke.

Omeniti moramo, da imamo dve vrsti tipografskih ploskavic, ki jih izdeluje kemigraf. Prve so za tiste podobe, ki nimajo poltonov, črno-bele. Imenujemo jih črtne klišaje ali fototipije. Druge so za podobe s poltoni in jih imenujemo avtotipije. Pri izdelovanju drugih, avtotipij, je potrebno, da jih fotografiramo skozi drobno mrežo (raster), ki pa je v različnih primerih različno gosta: od 25 do 90 križajočih se črt na dolžini 1 centimetra. Čim drobnejša je mreža, tem večji je učinek slike, tiskane na primeren

Ploskanica avtotipija

z mrežo 80 črt na 1 centimetru. Čim bolj je papir gladek, tem gostejšo mrežo uporabljamo. Ta raster je primeren za najbolj zlikani (satinirani) papir

avtotipijo zelo povečano; v povečani sliki vidimo množino različno debelih točk, ne pa podobe. —

Urednik je vrnil tiskarni popravljene stolpce stavka, klišar je izročil izgotovljene ploskavice. Sedaj se lahko začne z lomljenjem (metiranjem) posameznih strani in pol. Lomljenje je tisto delo, ko stavec, ki mu pravimo metir, po navodilih urednika iz stavka v stolpcih naredi pravilne in lepe strani knjige. Pri tej priliki metir lahko pokaže svoj čut za lepoto, kajti razvrstitev in ureditev ploskave stavka v straneh mora ustrezati lepotnim načelom. Vsaka stran záse in v skupnosti z drugimi stranmi mora po svoji obliki in podobi ugodno učinkovati. Naslovi morajo biti v slogu in v skladu s celoto, v skupnosti ne sme biti nikjer kaj pretežkega ali raztrganega; vsaka stran mora dati za oko strnjeno podobo s popolnoma pravilno razdeljenimi pokritimi in praznimi polji.

V tiskarsko tehničnem pogledu se vrši lomljenje tako, da stavec razporedi stavke na točno določene izmere posameznih strani, ki so do pičice enako velike. Med stavke je treba razmestiti tudi ploskavice. To je mogoče napraviti, ker je vse tiskarsko stavno gradivo izdelano po posebni tiskarski meri, ki je osnova dovršenega sistema. Po tem sistemu je narejeno vse stavno gradivo tako natančno, da ne morejo nastati nikjer ka-

² Fototipije glej na straneh 65, 83; avtotipije so pa vse ploskavice v tem članku in tudi na straneh 52, 53, 73.

kršne koli razlike. Edino ploskanice, ki niso sistematično odmerjene, delajo včasih preglavice, če so vegaste ipd. Toda tudi tu si zna stavec pomagati. Vse prazne prostore med besedilom, naslovi in klišeji stavec izpolni z najrazličnejšimi polnili tako točno, da lahko z rokama vzdigne stran, ki sestoji iz tisočev koščkov, pa niti en košček ne bo padel iz tega sestava.

Posebno poglavje glede tehnike dela pri nastajanju Pratike sta prvi dve poli s koledarskim delom. (Tiskovna pola ima 16 strani). Ta del Pratique je tiskan v dveh barvah. Na koledarskih straneh imamo Gasparijevo podobice, koledarska znamenja in koledarsko besedilo. Podobice so fototipije na leseni podlagi, koledarska znamenja so stavno gradivo kakor črke, besedilo vsakodnevni svetnikov in praznikov je postavljeno na stroju, vse ostalo na roko. To je precej težak kombinirani stavek, ki je zelo zamuden. Vrh tega pa gre še za dve barvi, ki ju je treba tiskati vsako zase, in je treba zavoljo tega dva dopolnjujoča se sestavka. Kako to naredimo?

Postavimo en stavek in ga stereotipiramo. Stereotipiranje se izvrši takole: Stavek odtisnemo v posebno prirejen karton — za to je več vrst postopkov in kartona —, ki ima lastnost, da po vtisku, ki ga dobi, obdrži nespremenjeno obliko kljub kakemu zunanemu fizičnemu vplivu ali vročini; samo mokrota bi ga pokvarila. Vtisk je oster in so izražene v njem vse, tudi najmanjše podrobnosti; imenujemo ga stereotipna matica. Ta matica ponovno prenese vročino tekoče zlitine stavnega gradiva. Zavoljo tega z eno matico lahko napravimo več stereotipnih ulitkov, ki so enaki stavku.

V našem primeru napravimo dva ulitka, ki sta seveda čisto enaka. Ker ju potrebujemo za dvakratno tiskanje z dvema različnima barvama, izrežemo (kar gre brez težkoče) iz prvega ulitka tisto, kar mora biti tiskano z drugo barvo; iz drugega ulitka pa tisto, kar mora biti tiskano s prvo barvo. Tako dobimo dvojce tiskal, ki si medsebojno popolnoma ustrezata. Stereotipne plošče ulivamo ali na polno višino stavka ali napravimo tanjše plošče, ki jih pritrdimo na les ali posebne kovinaste podložke (fasete), da dosežemo pravilno višino stavka.

Ulomljene strani odtisnemo in še enkrat pregledamo ter popravimo vse napake in tehnične hibe. Damo jih tudi uredniku, da jih še enkrat pregleda. Šele na te odtiske nam urednik dá svoj »imprimatur« (naj se tiska). Tudi ta »imprimatur« se drži še iz Gutenbergove dobe.

Potem pošljemo polo za polo v strojnico za tiskanje. Tam stojijo med drugimi tudi stroji, ki lahko tiskajo po 16 strani Pratique naenkrat.

Tiskarski strojnik položi vseh šestnajst strani na gladko železno mizo, ki ji pravimo fundament. Tam razporedi strani tako, da si bodo potem, ko bodo odtisnjene na eni poli papirja

in bomo to polo trikrat preganili, sledile strani pravilno druga drugi. Med posamezne strani naloži sistematičnega slepega polnila, ki je v večjih kosih tudi železno, tako, da dobi novo enoto stavka, ki jo imenujemo s e s t a v e k (f o r m a). Krog sestavka položi železen okvir, med okvir in stavek pa dene kovinaste zapiralnike in sestavek s ključem stisne in zaklene tako, da okvir s sestavkom lahko dvigne, pa iz njega ne sme pasti niti en košček izmed stotisočev, ki jih ima v sebi zaprte. To je važno, ker bi drugače med tiskom barvni valji iz sestavka vlekli črke in bi se dvigalo polnilo ter mazalo prazna polja, kar na tiskovinah večkrat tudi vidimo.

Strojnik potegne sestavek s fundamenta na prenosno desko in ga z nje porine na enak fundament v stroju. Tam ga pritrdi, da ne more med tiskom zdrkniti iz stroja, kar bi bila največja škoda in nezgoda.

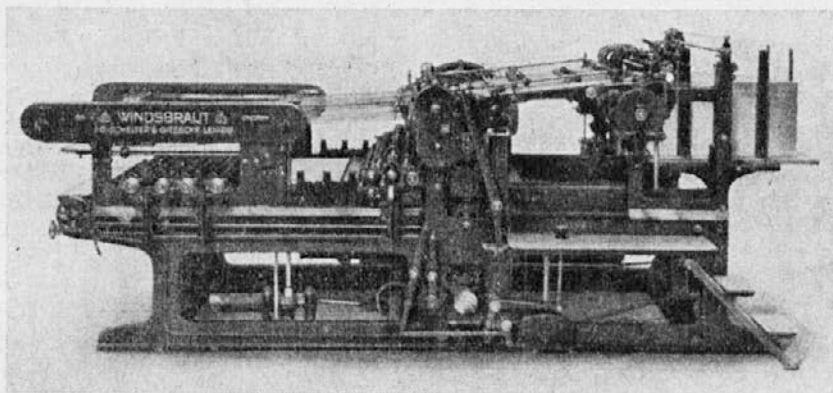
Gutenberg je tiskal takole: Stavek je položil na ravno ploskev in ga zaprl. Potem so s posebnimi, za to napravljenimi obli iz ovčje ali pasje kože, nagačenimi z žimo, skrbno nanegli barvo na tiskalo. Na to so položili papir, na katerega so hoteli napraviti odtisk, na papir pa kako prožnejšo stvar, polst ali kaj podobnega. To so pokrili z ravno desko, ki so jo v za tiskanje napravljene tiskalnici z vijakom na kolo primerno močno pritisnili na stavek. Nato so dvignili desko in njeno podlogo, potem pa še odtisk, ki so ga obesili, da se barva ni razmazala in se je posušila. Po naši presoji je bilo mogoče napraviti deset do petnajst takih odtiskov na uro. Tako so tiskali do začetka XIX. stoletja, ko je nastal znamenit prevrat z izumom Friderika Königa, ki je znatno pospešil tiskanje. Ta je izumil stroj za tiskanje po novem načelu: ravna ploskev tiskala se odtiskuje na okroglo ploskev, cilindar. Po tem načelu so zgrajeni še današnji brzotiskalni stroji, s katerimi se tiska tudi Pratika. Seveda so danes zgrajeni in opremljeni z vsemi novimi tehničnimi sredstvi in pripomočki, v načelu pa dela stroj takole:

Ima fundament, ki smo ga že omenili, in na njem pritrdjeni stavek. Fundament se vozi v podolžni smeri stroja naprej in nazaj. Nad njim je velik in težak cilindar, ki ima enake izmere kakor fundament. Obenem, ko se fundament pelje pod cilindrom, se ta zavrti, se dotakne tiskala in tako vrteč se in pritiskajoč na tiskalo, odtisne stavek na papir, ki je ovit na cilindru. Poleg tiskalnega cilindra ima stroj še več valjev iz glicerine in korito z barvo. Valji jemljejo barvo iz korita, barvo med vrtenjem popolnoma enakomerno razdelijo, nekaj pa jih potem barvo prenaša na tiskalo.

Za tiskanje je treba temeljite priprave. Cilindar sam mora biti pravilno obložen s prožnimi snovmi, posebnim platnom, kartonom in papirjem. Obloga ne sme biti mehka, temveč primerno trda. Ko pa odtisnemo prvi iztis, vidimo, da je

tisk neenakomeren, sem in tja so posamezne črke in vrste pregloboko vtisnjene v papir, drugje jih zopet manjka ali so preslabo odtisnjene. Vzrok temu je neenakomerna višina stavnega gradiva, pri čemer se vidijo že razlike stotink milimetra; pa tudi obloga cilindra ni tako natančno enakomerno debela, kakor bi si želeli. Razlike v visokosti gradiva nastanejo zaradi obrabljenosti posameznih črk.

Te razlike je treba pred tiskom izenačiti in popraviti tako, da je na »pripravljenem« odtisku

Brzotiskalni stroj

na katerem se tiska Vodnikova pratika. Tovarna, ki gradi te stroje v raznih velikostih, mu je dala ime »Windsbraut« (vetrova nevesta). To je eden najhitrejših tiskalnih strojev, ki so zgrajeni za odtiskovanje ravne ploskve na okroglo ploskev

vse popolnoma enakomerno odtisnjeno. V ta namen tiskarski strojnik napravi tako imenovano »pripravo«, sestoječo iz več pol papirja, ki jih nalepi na cilindrovo oblogo. V teh polah strojnik izreže vse, kar je pregloboko vtisnjena; tam pa, kjer je premalo odtisnjeno, nalepi več ali manj plasti prav tankega papirja. Črke ne smejo biti nikdar vtisnjene v papir, ker bi se to na drugi strani videlo izbočeno, temveč mora papir posneti samo barvo črk in sicer popolnoma, da je odtisnjena vsaka črka jasno in čisto. To delo pri eni formi Pratique traja 5 do 6 ur. Šele, ko je vse točno izenačeno in je tisk popolnoma enakomeren, pričnemo tiskati.

Med tem časom so poslali prvi odtisk, ki pa mora biti že dobro čitljiv, ponovno korektorju v pregled. Ta pola in posel se imenujeta »revizija«. Korektor še enkrat pregleda, če so bili vsi popravki izvršeni, če ni nastala ob tem poslu kaka nova napaka; če je tehnično vse v redu. Morebiti najdene napake se popravijo. Strojnik uredi še pravilno, enakomerno nanašanje barve. Nato začnemo tiskati.

Stroj deluje avtomatično. Na zadnjem koncu stroja smo bili naložili urejen sklad za potiskanje namenjenega papirja. Pred njim je posebna naprava, ki s srkajočim zrakom pobira s sklada polo

za polo. Po tekočih trakovih popelje vsako polo točno na določeno mesto k cilindru; tam jo priime posebna naprava na cilindru, ki jo odloži s seboj, ko se cilindri zavrti; jo odtisne na tiskalo, na drugi strani pa zopet izpusti na drugo tekoče trakovje, ki polo pelje na sklad že tiskane naklade.

Naklado imenujemo številčno množino iztisov, ki jih moramo napraviti za naročilo ene tiskovine. V našem primeru vzamemo za vsako tiskovno polo polovično število pol papirja, ker

so te pole tako velike, da tiskamo vseh 16 strani naenkrat. Ko smo bili potiskali eno stran papirja, ga obrnemo in tiskamo po drugi strani. Po končanem tiskanju pole prerežemo na polovico in dobimo naklado tiskovnih pol. Stroj, ki tiska Pratico, napravi okrog 1800 iztisov na uro. —

Tako tiskamo polo za polo, končno ali vmes pa še ovitek na manjšem stroju. Vsako tiskovno polo pa sproti oddamo knjigovoznici.

Tam pole s stroji zgibajo. Vsako preganejo trikrat: posamezne strani potem sledijo druga drugi in padajo točno druga na drugo. Ko so vse pole gotove, jih v knjigovoznici zlože v knjigo, tako da si posamezne pole pravilno sledijo; potem jih v hrbtu s strojem sešijejo z jekleno žico. Te sešitke vlepajo v ovitek in jih v stiskalnici stisnejo, da se papir vleže in sešitki z ovitkom dobijo pravo obliko. Nato jih z avtomatičnim obrezovalnim strojem obrežejo. Po kakih dvajset izvodov denejo naenkrat v rezalni stroj, ki jih stisne; potem pa šine od zgoraj ostro rezilo, ki obreže eno stran; sklad se še dvakrat zavrti za 45°, obakrat nož zopet odreže in sešitki so dovršeni, broširani.

Za trdo vezane izvode napravi knjigovez popolno trdo vezavo.

Tako je nastala Vodnikova pratika.

PRI ŠKOFU STROSSMAYERJU

(Listič iz »Pevskih spominov«)

Pred velikonočnimi prazniki leta 1899. sem odptoval z ženo in dvema otrokoma iz Ljubljane v Djakovo, da nastopim službo koralista, pevca v znameniti biskupski katedrali.

Na dvorišču pred mojo stanovanjsko hišo me je čakala oprava, ki sem jo bil odposlal na novo službeno mesto že dva dni pred odhodom. Ker se niso upali brez moje prisotnosti namestiti v sobe omar in postelj, češ morebiti mu ne bo po volji, sem našel stanovanje prečiščeno, preslikano — a prazno.

Djakovska katedrala je ena najlepših in največjih cerkva v Jugoslaviji, zlasti se odlikuje notranjost s krasnimi freskami in bogatimi oltarji.

Takoj drugi dan po mojem prihodu me je ravnatelj zbora predstavil kanonikom ter pozneje uradništvu škofijskih pisarn.

Plača koralistov je bila 50 gld. mesečno, stanovanje pa v naravi, to je: vsak koralist je imel svojo lastno hišo s tremi sobami in priteklinami, veliko dvorišče z drvarnico, hlevom in svinjakom ter velikim vrtom, vse ograjeno z debelimi klanimi hrastovimi deskami, skupno čez eno jutro zemlje, razno sadno drevje in vinske trte ter šest sežnjev bukovih drv na leto. Življenje je bilo zelo udobno, zdelo se mi je, da sem že v pokoju, zakaj moja pevska služba je bila vse prej kakor težka. Vsak dan ob devetih smo peli enoglasno koralno mašo, ob nedeljah in praznikih pa figurarno mašo z mešanim zborom, soprani, alti, tenorji in basi. V sobotah, pred prazniki in v nedeljah smo pevski sodelovali tudi pri večernicah, ki pa so trajale le dvajset minut.

Na vrtu je bilo mnogo češpelj, čez petdeset po številu, nekaj hrušk in drugega sadja ter mnogo malin. Na dvorišču je bilo tudi nekaj dreves, velik, košat oreh, ki je dajal poleti udobno senco, cepljene marelice ter vrtiček in vodnjak s pitno mehko vodo.

Takoj prvi teden so me uvedli v djakovsko pevsko društvo »Preradovič«. Člani tega društva so bili tudi sam škof Strossmayer in vsi kanoniki. Vaje smo imeli po dvakrat na teden. Predsednik je bil odvetnik dr. Djuro Kovačević. Društvo je imelo moški pevski in tamburaški zbor. Pri vsakem koncertu je sodeloval tamburaški zbor, ker so bili nekateri pevci tudi tamburaši.

Zame je bilo to zelo dobrodejno in tolažljivo, da nisem imel preveč domotožja po ljubljanskih pevskih društvih.

Kmalu po mojem prihodu je društvo imelo koncert v akustični dvorani Kazine (škofijskega poslopja). Pel sem solo »Na tujih tleh« s spremeljevanjem kravirja, kvarteta in zbora ter se takoj priljubil vsemu občinstvu.

Imel sem kmalu tudi svoj kvartet. Ker sem prinasel iz Ljubljane mnogo partitur najlepših slovenskih pesmi, so kmalu postale domače v Djakovo in ljudstvo je zahtevalo pri vsakem koncertu kar največ slovenskih pesmi. Pozneje je naš kvartet sodeloval ne le na koncertih temveč tudi pri godovanjih ali pa, kadar smo bili povabljeni v privatne družine, kjer sva s Pozničem z velikim uspehom v duetu pela lepe naše zdravice.

Pozimi smo koralisti Slovenci hodili drug k drugemu, si pripovedovali razne anekdote in zbuiali lepe spomine na Ljubljano, na njena pevska društva, na opero in nepozabne pevske tovariše.

Čez leta se je marsikaj spremenilo. Postal sem dirigent tamburaškega društva, ko pa je bil na občnem zboru društva »Preradovič« izvoljen novi predsednik, sem bil imenovan še za pevovodjo zbora tako, da sem bil zelo zaposlen s petjem in tamburanjem.

Krasno je bilo ob izvestnih letnih časih. Za velikonoč, za Telovo in o božiču smo bili koralisti vabljeni z boljšimi polovicami na »biskupov ručak« (obed). Tudi ob znamenitih prilikah, če je imel biskup odlične goste, je povabil koraliste na obed, da smo zapeli nekaj pesmi, in sicer v dvorani, ki smo ji rekli »kavarna«, ker je tam veliki škof gostil s kavo, pecivom, cigaretami in smotkami. Ob taki priliki je vedno od gostov stopil k svojim pevcem s prošnjo: »Molim, gospodo koralisti, zapjevajte ovu ljepu slovensku pjesmu o ljubavi!« Bila je to Nedvédova pesem »Ljubezen in pomlad«.

8. septembra leta 1900. je imel škof dr. Josip Juraj Strossmayer zlati jubilej: 50 letnico svojega škofovanja v Djakovo. Bila je to velika slava. Prišli so gratulanti iz raznih krajev in dežel, da se poklonijo velikemu in bojevitemu Slovanu.

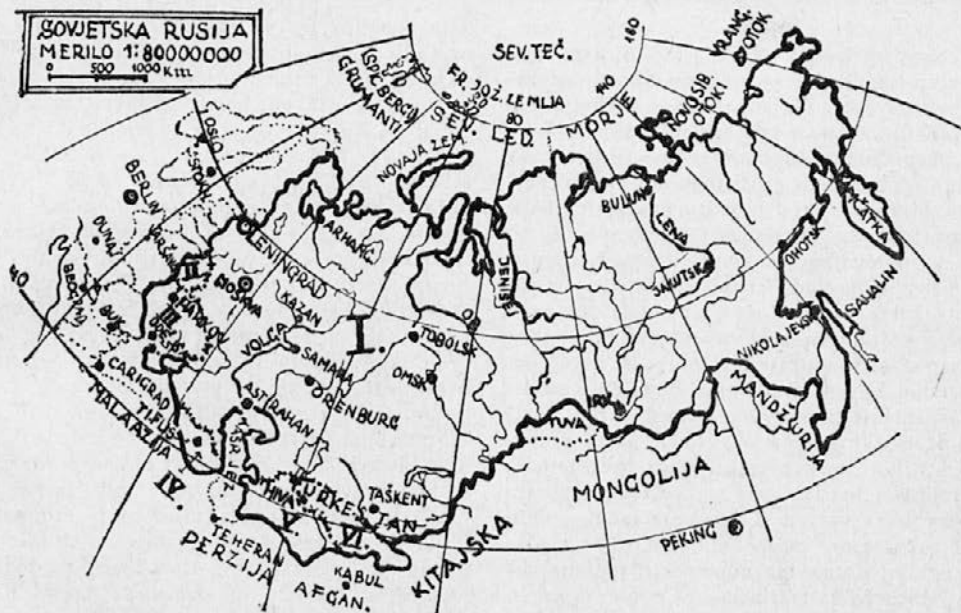
Pri slovesni maši smo peli staro slovansko mašo s pomnoženim zborom »Preradovič«. Po maši smo šli v škofijo, da se poklonimo slavnemu cerkvenemu knezu in mu čestitamo k petdesetletnici škofovanja. Bilo nas je več sto, med njimi več škofov in drugih odličnikov. Stali smo v vrstah. Z vsakim čestilcem je sivolasi biskup govoril. Hodil je po dvorani od osebe do osebe ter je imel za vsakega prijazno in nasmejeno besedo.

Med mnogimi priznanimi govorniki se je oglašil tudi ljubljanski župan Ivan Hribar, ki je bil biskupov osebni prijatelj in ljubljenec. Saj ga je slavni Strossmayer cenil kot enega najodličnejših boriteljev za svobodo in pravice Slovanov v tedanjih časih. Vsa slavnost je bila nepozabno krasna. Vsi zunanji in domači listi so mnogo pisali o njej.

DANAŠNJA RUSIJA - SSSR

Današnja Rusija, ali kakor se uradno imenuje SSSR (Sojuz Sovjetskih Socialističeskikh republik), je prav kakor nekdanja carska Rusija najogromnejša državna tvorba na svetu: saj obsega v enem kosu toliko ozemlja, kolikor nobena druga velesila ne. Pred najnovejšimi razširitvami, ko je močno pomaknila svoje meje proti zapadu s pridobitvijo nekdanj poljskega ozemlja, s priključitvijo dela finske Karelije in Besarabije ter končno z vključitvijo baltskih držav v svojo državno zvezo, je obsegala 21.267.714 km², kar pomeni skoraj

Vse to ogromno ozemlje je po svojem obsegu kakor tudi po svojem zemljepisnem položaju razmeroma dobro zavarovano na vse strani. Na severu ga čuva odljudno Severno ledeno morje, na jugu široki pasovi puščav in visokih velegorij. Na vzhodu ima Rusija strateško obvladujoči položaj nad Japonskim in Ohotskim morjem, na zapadu pa si je svojo najbolj občutljivo mejo v najnovejšem času izdatno izboljšala s tem, da si je pridobila nazaj svoje stare postojanke na Baltiškem in na Črnem morju.

3krat toliko kakor Severno-ameriške Združene države, 90krat toliko kakor Velika Britanija in 85krat toliko kakor Jugoslavija. Kako ogromne izmere ima ta država, nam povedo še naslednje navedbe: SSSR obsega sedmino vse kopne zemlje in polovico vse azijske celine. Njen evropski del je večji od polovice celotne Evrope. Od njene vzhodne do njene zapadne meje je skoraj enako daleč, kakor od pola do ekvatorja; razlika v krajevnem času od enega konca do drugega znaša celih deset ur. Zračna črta od nove zapadne meje do izliva reke Amur na Daljnem vzhodu znaša 7500 km, ona od Murmanska na Severnem morju do Odese ob Črnem morju pa 2500 km. Od prestolnice Moskve do najbližje nemške meje je 950 kilometrov daleč, na jug, do turške odnosno perzijske meje, je več kot 1500 km. Železnica od Moskve do Vladivostoka ob Japonskem morju je 9300 km dolga, brzovlak porabi za njo osem dni.

Razen svojega ogromnega obsega pa ima ozemlje Sovjetske zveze še to veliko prednost, da združuje v sklenjenem področju vse prirodno najrazličnejše pokrajinske tipe, s čimer je tudi mogoče uveljavljanje vseh najraznovrstnejših gospodarskih panog, samooskrba z domala vsemi gospodarskimi proizvodi ter s tem popolna življenjska neodvisnost od ostalega sveta. Kar daje tej velesili prednost, na primer, pred Britanskim imperijem, je dejstvo, da poseduje vse to v sklenjenem kosu zemljišča, da ima torej v svojih rokah vse zveze posameznih svojih gospodarskih področij med seboj, dočim mora Britanski imperij vzdrževati drage in od drugih velesil bistveno ogrožene pomorske zveze s svojimi kolonijami odnosno zveznimi državami.

Ze tako zvana Evropska Rusija, pod katerim nazivom razumemo v glavnem vse področje tostran gorovja Urala, kaže nenavadno pe-

Usaševka, delavsko predmestje Moskve

stroj v svoji prirodni obliki, saj obsega vse podnebne in rastlinske pasove od skrajnega severa do suhega juga. Na severu sega preko polarnika s predeli, ki danes nikakor niso več povsem pusti in gospodarsko brezpomembni (n. pr. polotok Kola), na kar sledi proti jugu široki pas brezmejnih ruskih gozdov, jedro nekdanje ruske države, pa tudi vse do danes še gospodarsko in politično najpomembnejše središče s prestolico v Moskvi. Proti jugu sledi široki pas izredno rodovitne črne prsti, t. zv. črno zjoma; ta je v nasprotju z gozdnatim severom stara žitnica Rusije, ki se preko Besarabije in Dobrudže nadaljuje tja na Balkan. V tem predelu se bogatemu poljedelstvu pridružujejo prirodna bogastva tal, zlasti ogromna ležišča premoga ob Donu, ki so ustvarila iz Ukrajine že v prejšnji dobi industrijsko najpomembnejši predel Rusije. Proti jugovzhodu pa se razprostira vse do Kaspiškega morja in do Kavkaza brezmejno področje step in pustinj, nekdanj domovina nomadskih (pastirskih) narodov, danes pa že vključeno v moderni racionalni gospodarski sistem. Na jugu zaključuje ves ta prerez visokogorska pokrajina Kavkaza ter njegovih predgorij proti jugu, ki mu posebno gospodarsko važnost dajejo bogata petrolejska polja, ki so med najbogatejšimi na svetu.

Prehod iz evropske v azijsko Rusijo tvori dolga gorska vrsta Urala, že staro rudarsko in industrijsko področje, ki mu je pomen v moderni dobi še neprimerno narastel. Onstran tega gorovja prične ogromno zapadno-sibirsko nižavje, ki obsega prav kakor nižavje evropske Rusije vse podnebne in rastlinske pasove od polarnega severa preko gozdnega pasu do rodovitnih step na jugu, pa je v svoji celoti vendarle samo še en del ogromne zakladnice, ki jo predstavlja azijski del Rusije. Na jugu prehaja namreč zapadnosibirsko nižavje v obsežne stepe, katerim je ravno v zadnjih desetletjih zaradi bližnjih rudarskih bogastev silno narastla gospodarska pomembnost, nato pa se svet dvigne v visoka osred-

nja azijska gorovja (Pamir, Tien-šan, Altaj), kjer teko meje Sovjetske zveze proti Perziji, Afganistanu in Kitajski, ter se močno približajo Indiji. Vzhodni del azijske Rusije, t. zv. vzhodna Sibirija, pa je v nasprotju z zapadno gorat, v gospodarskem pogledu vse do najnovejše dobe skoraj docela deviški in redko naseljen, področje ogromnih gozdov in velikih rek ter še neslutnih rudnih bogastev. Južni del tega »Daljnega vzhoda« prečka velika transsibirska železnica, ki je že v stari Rusiji bila jedro prve ruske kolonizacije in gospodarskega uveljavljenja na Daljnem vzhodu.

Ves ta ogromni prostor je danes v okviru Zveze sovjetskih socialističnih republik organiziran docela drugače, kakor je bil v carski Rusiji. Vso državno zvezo sestavlja namreč sedem povsem enakopravnih federativnih (t. j. zveznih) sovjetskih republik, ki se upravljajo vsaka na svojem ozemlju povsem svobodno, uporabljajo svoj lastni narodni jezik ter morejo, ako žele, svobodno izstopiti iz državne zveze. Glavna in daleč največja je Ruska Sovjetska Federativna Socialistična republika (RSFSR), ki obsega skoraj 93 % vsega ozemlja in 68 % celotnega prebivalstva. Zavzema ogromno večino evropske Rusije, izvzemši skrajni jugozapad (Ukrajino in Belo Rusijo), prav tako pa veliko večino azijske Rusije, predvsem vso Sibirijo. Ta največja sovjetska republika je seveda zopet sama na sebi prava zveza več ko 30 manjših enot, ki so organizirane predvsem na osnovi posameznih manjših, neruskih narodnosti, ali pa na podlagi posebnih možnosti gospodarskega razvoja. Tako obsega med drugim 11 posebnih, tako zvanih avtonomnih republik; slednje imajo večinoma imena po narodnosti, ki tam prevladuje: Baškirska pod Uralom (sedež Ufa); Burjato-Mongolska ob meji Mongolije ob Bajkalskem jezeru; Dagestanska ob Kaspiškem morju pod Kavkazom; Kazakstan med Uralom, Kaspiškim morjem in Osrednjo Azijo; Karelska ob finski meji, v zadnjem letu povečana z novimi pridobitvami; Kirgiška v gorati osrednji Aziji; Krimska na polotoku Krimu ob Črnem morju, Republika Nemcev ob Volgi; Tatarska in Čuvaška tudi ob Volgi ter končno Jakutska, ki obsega skoraj vso vzhodno Sibirijo. Vse ostalo ozemlje velike federativne Ruske republike je razdeljeno še na večje število avtonomnih oblasti in manjših upravnih enot. Od narodnosti prebivalstva prevladuje velikoruska, na ostale odpade le 26 % (v avtonomnih republikah, ki imajo svoj posebni položaj ravno iz narodnostnih odnosno jezikovnih razlogov, pa celih 70 %).

Druga velika enota je Ukrajina (Ukrajinska sovjetska federativna socialistična republika) s sedežem v Kijevu, ki je obsegala pred najnovejšo priključitvijo ukrajinskih področij Poljske in Rumunije 28 % vsega državnega ozemlja in 19,2 % prebivalstva; pomeni torej neprimerno večji delež glede prebivalstva

kakor glede ozemlja, saj je eno najgosteje naseljenih in gospodarsko najpomembnejših področij Rusije. V okviru Ukrajine je avtonomna Moldavska republika, ki obsega zdaj tudi nanovo priključeno Besarabijo. Po narodnosti je v vsej Ukrajini (brez Besarabije) 88 % Ukrajincev (Malorusov).

Tretja federativna republika v evropski Rusiji je Beloruska sovjetska socialistična republika na skrajnem zapadu, ki po velikosti močno zaostaja, saj je obsegala pred nedavno priključitvijo poljskih predelov le 0,6 % ozemlja in 3,3 % prebivalstva vse države. Po narodnosti je v njej nad 80 % Belorusov in po 8 % Velikorosov in Židov. Bela Rusija je namreč poleg Ukrajine tisto rusko področje, kjer je bil židovski živelj od nekdanj najmočnejši, saj je imel v nekdanji Rusiji samo tu možnost naselitve.

Četrta velika federativna republika je že na azijskem področju. To je Zakavkaška sovjetska federativna socialistična republika (ZSFSR), ki obsega Kavkaz ter ozemlje južno od njega do turške in perzijske meje. Od vse države ji pripada le 0,8 % ozemlja, a 4,3 % prebivalstva; je velikega gospodarskega (petrolej) in še večjega strateškega pomena. Sestavljajo jo tri posebne republike s širšo samoupravo, kakor pa jo imajo t. zv. avtonomne republike v drugih področjih Sovjetske zveze. To so: Azerbaidžanska (sedež Baku ob Kaspiškem morju), Armenska (sedež Erivan) in Gruzinska (Georgija, sedež Tiflis). V narodnostnem sestavu prevladujejo z veliko večino 78 % domače, neruske narodnosti (Gruzini, Armenci itd.).

Končno imamo še tri republike na ozemlju med Kaspiškim morjem in osrednjeazijskimi velegorji, ki so sicer po obsegu precej manjše, a zavzemajo spričo posebnih narodnostnih prilik in samostojne svoje odločitve v Sovjetski zvezi staljšče, povsem enakopravno ostalim štirim velikim federativnim republikam. To so: Turkmenska sovjetska socialistična republika (TSSR), s sedežem v Aškabadu, obsegajoča 2,8 % ozemlja in le 0,7 % prebivalstva celotne države s prevladujočo turkmensko narodnostjo (78 %); Uzbekška sovjetska socialistična republika (USSR) s sedežem v Taškentu, obsegajoča 0,8 % ozemlja in 3,0 % prebivalstva vse države, po narodnosti pretežno uzbeška (73 %); ter končno Tadžikistan (TSSR) s sedežem v Stalinabadu, obsegajoč 0,7 % zemlje in prav toliko prebivalstva, kjer prevladujeta tadžiška (78 %) in uzbeška (18 %) narodnost.

Kakor je razvidno, je bila torej pri novi politični razdelitvi Rusije merodajna ravno narodnostna sestava prebivalstva: vsak tudi najmanjši narod naj bi imel možnost čim širše samouprave z uporabo lastnega jezika, bodisi kot avtonomna republika ali vsaj kot avtonomna sovjetska oblast. Ker so posamezne male neruske odnosno neslovanske narodnosti razporejene predvsem na obrobju, zlasti na južnem, ni čuda, da je tudi poli-

Trg Džrginski v Harkovu

tična razdelitev tam najbolj pestra. Kar se tiče narodnostne sestave celotne Rusije pa seveda te male narodnosti pridejo kaj malo v poštev spričo ogromne razprostanjenosti slovanskih, predvsem velikoruske narodnosti. Od 170 in pol milijonov, kolikor je znašalo prebivalstvo Rusije pred najnovejšimi priključitvami (zdaj jih ima nad 180), zavzemajo slovanske narodnosti nekako 78 % in sicer pravi Rusi (Velikorusi) okrog 53 %, Ukrajinci okrog 21 % in Belorusi okrog 3 %. Vse ostale narodnosti so v primeri s tem le neznatni drobci. Znatnejše skupine (nad 500.000 ljudi) tvorijo od indoevropskih plemen Nemci (več ko 1¹/₄ milij.), Poljaki (okr. 800.000), in Tadžiki v Turkestanu (okr. 1 milij.); od Semitov Židje (skoro 3 milij.); od kavkaških plemen Armenci (nad poldrug milij.) in Gruzini ali Georgijci (skoraj 2 milij.); od finsko-ogrskih plemen ona ob Volgi (Mordvini in Čeremisi, skoraj 2 milijona); od turških plemen t. zv. Kazaški Kirgizi (v stepah Kazakstana, okr. 4 milij.), Uzbeki v Turkestanu (okr. 4 milij.), Tataři (po vsej Rusiji, zlasti pa ob Volgi, okr. 3 milij.), Azerbaidžanski, t. j. zakavkaški Turki (skoraj 2 milij.), Čuvaši (ob Volgi, nad 1 milij.), Karakirgizi (v gorovjih Turkestanu, ¼ milij.) in Baškiri (med Volgo in Uralom, ¼ milij.). V glavnem se tudi v današnji Rusiji vedno bolj uveljavlja velikoruski element. To velja zlasti za vzhodna, sibirski področja velikoruske federativne republike, kjer nagli gospodarski razvoj vedno bolj uveljavlja ne samo številčno, temveč tudi gospodarsko nadmočno velikoruskega življa nad tamošnjimi primitivnimi, redko naseljenimi neslovanskimi ljudstvi. Zlasti na nekdanj odljudni sibirski sever je moderna sovjetska industrija zanesla krepak ruski element.

Gospodarska slika današnje Rusije je tudi dokaj različna od one, ki jo je kazala predvojna, carska Rusija. Slednja je bila pretežno kmetijska, agrarna zemlja. Industrija je bila do neke mere razvita le v evropski Rusiji in sicer v bližini njenih dveh glavnih in največjih mest Moskve in Petrograda (današnjega Leningrada). Močno industrializirana je bila tudi že Ukrajina.

Vsi ostali, zlasti azijski predeli, pa so bili brez lastne industrije ter sploh brez samostojnega gospodarstva, v glavnem le področje kolonizacije in gospodarske eksploatacije s strani evropskega državnega središča, skratka kolonije, ki bi naj le pripomogle h gospodarskemu procvitu in blagostanju osrčja evropske Rusije od Moskve pa do Petrograda.

Z boljševisko revolucijo se v Rusiji ni bistveno spremenil samo družabni red, temveč tudi gospodarska politika. Treba je seveda pripomniti, da vse spremembe v tej politiki niso le posledice spremembe v družabnem redu in v režimu, temveč pomenijo tudi normalen gospodarski razvoj v smislu, kakor se je v povojni dobi prav tako izvršil v marsikateri drugi državi. Značilno za ta razvoj je zlasti stremljenje, da se gospodarstvo ne pripusti več volji in samovolji vsakega posameznika, temveč da skupnost ustvari enoten in smiseln gospodarski načrt, ki onemogoča vsako nepotrebno tratenje moči v medsebojnem tekmovanju posameznikov, pač pa pod strokovnim vodstvom skuša spraviti v čim bolj smiselno medsebojno sodelovanje vse gospodarske panoge in vsa gospodarska prizadevanja posamezne pokrajine odnosno države. To je tisto, kar se danes pod pojmom »načrtno gospodarstvo« kaže povsod kot nujen izhod iz zmede, v katero nas vedno bolj zapleta komplicirani razvoj narodnega gospodarstva. Drugo stremljenje takega načrtnega gospodarstva je zlasti pri vsaki velesili prizadevanje, da ima doma, na svojem, na razpolago ne samo vse življenjske potrebščine, ki jih daje zemlja, pa vse sirovine, temveč da tudi sama izdeluje vse industrijske proizvode, ki jih potrebuje za svoje življenje pa za obrambo svojega ozemlja v primeru vojne. To je ono, kar gospodarstveniki imenujejo avtarhija (t. j. samooskrba). Taka samooskrba je danes skrb vsake velesile; na vsak način jo skušata uresničiti Nemčija in Italija, izrazit tak cilj pa ima tudi gospodarska politika Sovjetske Rusije, ki ima zato tudi dovolj možnosti na razpolago sprič silne mnogovrstnosti v prirodni obliki državnega ozemlja in njegovih prirodnih bogastev.

Rusija pa mora v zvezi s svojim načrtnim gospodarstvom in stremljenjem za samooskrbo pšvečati svojo pozornost v zelo veliki meri še ogromnim razdaljam, ki ločijo posamezne njene pokrajine med seboj. Paziti mora na to, da so vse gospodarske panoge po možnosti razporejene čim bolj enakomerno po vsem ogromnem državnem teritoriju, to se pravi, da se ne razvijejo posamezni kraji v izrazito industrijske, drugi, zelo oddaljeni, pa zopet ostanejo čisto poljedelski, kar ima za posledico, da sta oba gospodarska tipa, ki v današnjem življenju nujno morata zamenjavati svoje proizvode, navezana na silno dolga in draga prevozna sredstva. Gospodarska politika take ogromne države mora poskrbeti za to, da ima vsaka poljedelska pokrajina razme-

roma blizu svojo lastno industrijo ter obratno, da ima nadalje vsaka industrija svojo pogonsko moč v bližini itd. Tako se, na primer, pri Rusiji že iz vojaško-obrambnih razlogov nujno postavlja problem gospodarske osamosvojitve Daljnega Vzhoda, ki ima svoja okna odprta na Pacifični ocean; ta ruska pokrajina zaradi silne razdalje nikakor ne sme biti v svojem gospodarskem obratu navezana na gospodarstvo zapadne, evropske polovice države, temveč mora živeti v svojem lastnem, čim bolj gibčnem in prožnem gospodarskem telesu, ki pa mora seveda biti smiselno in načrtno povezano z ostalimi gospodarskimi področji države. Kajti popolna samooskrba more biti cilj vse ogromne državne celote, ki razpolaga v resnici z vsemi potrebnimi prirodnimi in družabnimi osnovami za to, nemogoča pa je v manjših pokrajinskih enotah, ki takih pogojev ne izpolnjujejo v zadostni meri.

Končno mora biti cilj gospodarske politike države v dobi moderne zračne vojne, da si ustvari čim več industrije, zlasti tiste, ki služi vojnim svrham, čim dalje v notranjosti, to se pravi, čim bolj na varnem pred zračnimi napadi, za kar niti ena država na svetu nima toliko možnosti kakor prav Sovjetska Rusija.

Naslednji kratki pregled gospodarstva Sovjetske Rusije naj pokaže, kako se njeno moderno gospodarstvo v resnici giblje v smeri pravkar navedenih smernic ter kako si z večjim ali manjšim uspehom prizadeva doseči zgoraj navedeno gospodarsko popolnost.

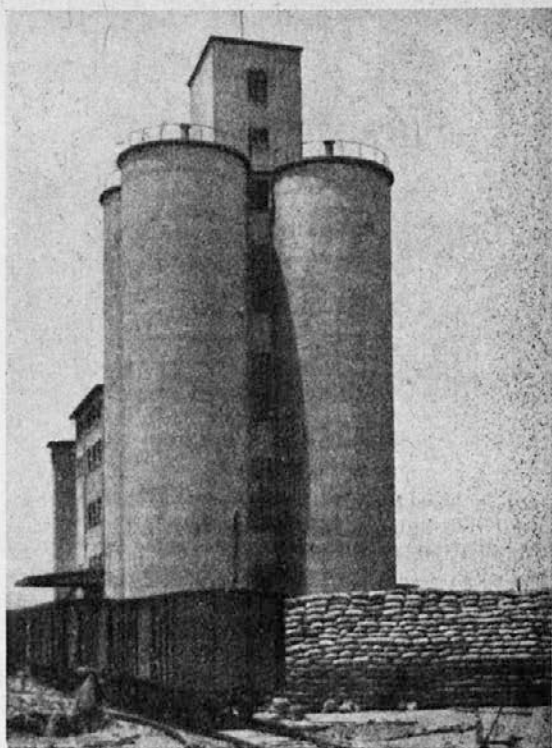
Kar se tiče industrije, danes nikakor nista več osrednja evropska Rusija in Ukrajina edini ruski pokrajini, ki jo v večji meri poznata. Danes so krepko oživljena in modernizirana industrijska področja na Uralu, nastalo je eno najkrepkejših industrijskih področij na zapadno-sibirskem področju med Uralom in Altajem, t. zv. k o m b i n a t U r a l - K u z n j e c k, ki smiselno kombinira bogata ležišča premoga pri Kuznjecku pod Altajskim gorovjem z znamenito železno rudo z južnega Urala, dasiravno gre še tu izmenjava obeh surovin na razdalje nad 2000 km. Nadalje si ustvarjajo krepko industrijo vse južne, neruske zvezne republike. Prav tako je zasnovana in deloma že izvršena industrijska osamosvojitve Daljnega vzhoda.

Celotna industrijska produkcija Sovjetske Rusije se je stopnjevala nedvomno z orjaškimi koraki. Današnja njena produkcija je nekako devetkrat večja kakor je bila ona carske Rusije tik pred svetovno vojno. Še l. 1928., pred pričetkom prve petletke (t. j. obveznega petletnega gospodarskega načrta), je bila Rusija v industrijski produkciji na petem mestu na svetu, danes že tekmuje za tretje odnosno za drugo. Ni se v tem času samo silno razširila industrializacija tudi na one predele Zveze, ki se jim prej o lastni industriji še sanjalo ni, temveč tudi industrija v svojem starem predvojnem evropskem središču je

silno narasla, se prilagodila sodobnim zahtevam ter krepko stopnjevala svojo produkcijo. Dasi to področje danes ni več kak osamljen otok industrije sredi čisto poljedelskega morja ostale Rusije, je vendar tudi ono do danes več ko podvojilo moč svoje industrije, dočim se je moč industrije v azijskih predelih potrojila ali celo počtvorila.

Kar se tiče pogonske sile za industrijo, je znano, da Rusija zlasti glede premoga in petroleja nikakor ni revna. Poleg že omenjenih silnih zalog premoga ob Doncu v Ukrajini, ki je iz njih predvojna Rusija pridobivala 87% vsega svojega premoga, so se odkrila in pričela uporabljati nova, še neprimerno bogatejša ležišča tako, da tvori danes produkcija Donbasa (okrajšava za Donec-Basen) kljub pospešeni izrabi le še okrog 60% celotne produkcije premoga v SSSR, ki se je več kot potrojila. Predvsem je treba omeniti premogovna slojišča v Kuznjecku pod Altajem (okrajšano Kuzbas), ki so šestkrat obsežnejša od ukrajinskih in dajejo že danes 13% vsega ruskega premoga. Njihova važnost je posebno velika, ker so razmeroma blizu velikih industrijskih področij ob Uralu, kakor smo že zgoraj omenili. V zvezi s »Kuzbasom« so vzrasla cela nova mesta, v katerih živi nad 1/2 milijona ljudi. Še bližja uralski industriji so silna premogišča sredi sicer dokaj neplodnih kazaških step — pri Karagandi. V najnovejšem času se pričenjajo izrabljati tudi premogovniki na Daljnem vzhodu, ki bodo šele omogočili razvoj tamošnje kovinske industrije, ki brez premoga nikjer nima pogojev za obstanek. Končno je moskovsko mestno in industrijsko področje pričelo izrabljati na veliko svoj lastni lignit (mladi premog) in ni več navezano na nesmiselni dovoz premoga iz dokaj oddaljene Ukrajine.

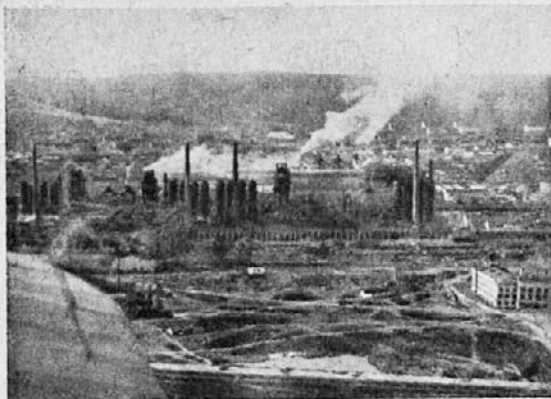
Glede petroleja je bila že stara Rusija znana po svoji pomembnosti, ki se je v povojni dobi spričo porasta važnosti petroleja ter spričo odkritja novih nahajališč še stopnjevala. V tem pogledu je SSSR druga na svetu, takoj za ameriškimi Združenimi državami. Ogromna večina produkcije je omejena na Kavkaško področje, kjer so samo petrolejska polja v Bakuju ob Kaspiškem morju dajala že pred vojno nad 80% vsega ruskega petroleja. V povojni dobi so se pričela izrabljati tudi druga petrolejska polja, katerih produkcija je narasla že na okrog 12% vsega sovjetskega petroleja. Ta nahajališča se vrste v dolgi vrsti od severne Rusije vzdolž Urala proti jugu in dalje proti Kaspiškemu in Aralskemu jezeru, imamo jih pa tudi na Daljnem vzhodu, na primer na otoku Sahalinu. Povsod imajo silen pomen za razvoj bližnjih industrijskih področij, ki niso več navezana izključno na dragi dovoz iz kavkaških dežel; še posebno pa so važna z vojaško-obrambena stališča, saj je kavkaški petrolej v dobi modernega letalstva le preblizu državne meje. V smislu načrtnega gospodarstva se je v bližini petrolejskih polj osnovala tudi industrija za rafini-

Žitni silosi v Aškabadu

ranje nafte tako, da na primer z Daljnega vzhoda ni več treba daleč prevažati surovega petroleja v rafinažo.

Še posebno važna kot pogonska sila za industrijo v Rusiji je izraba vodnih sil za elektrifikacijo. To iz dveh vzrokov. Prvič ima SSSR obilo zelo močnih rek na razpolago; njihova sila pa je tem dragocenejša, ker prenos pogonske energije po daljnovodu, prihrani sila mnogo na dragem prevozu, kakršen je potreben za druga pogonska sredstva. Dočim predvojna Rusija skoraj ni poznala hidrocentral, je te vrste izraba vodne sile dosegla v SSSR tako stopnjo kakor malokje drugod. Danes proizvaja SSSR desetkrat več električne energije kakor svoj čas. Od industrije so že skoraj tri četrtine elektrificirane. Pri elektrifikaciji se seveda še prav posebno pozna ugodni vpliv velikega načrtnega gospodarstva. Moskva in bližnja industrijska področja so zvezana v krepko mrežo elektrifikacije, največjo v Evropi. Poleg vodnih sil pride tu za proizvajanje električne energije močno v poštev tudi lignit, dalje na severu pa še šota. Na Krimu in v Turkestanu se poskuša v to svrhu izrabljati celo energija vetra in pa energija sončne toplote. Od hidrocentral so zlasti znamenite tiste pri Leningradu, v Kareliji, vse pa prekaša ogromna vodna centrala na Dnjepru blizu mesta Dnjepropetrovsk, ki izrablja tamošnje velike brzice reke ter je po

Jeklarne v Kuznjecku

svojem obsegu nadkrilila vse naše dosedanje pojme. Nove hidrocentrale so vzrasle tudi na Uralu, v industrijskih področjih zapadne Sibirije ter na Daljnem vzhodu. Še skoraj neizrabljena pa je moč največje evropske reke Volge, pa tudi tu že obstajajo načrti za gigantsko proizvodnjo energije.

Od industrije je za Rusijo zlasti važna kovinska industrija, ki je dosegla v najnovejši dobi že visoko stopnjo razvoja. Kakor znano, je ozemlje SSSR sila bogato na železni rudi. Po tem bogastvu prekaša Rusija po današnjem mišljenju Anglijo in Francijo in zaostaja morda edino le za Ameriko. Produkcija železa se je od predvojne dobe potrojila ter jo danes prekaša poleg Amerike edino še Francija. Najstarejša železna rudišča so v Uralu, ki je svoj čas oskrboval z železom vso Evropo. Ali danes so poleg njega prišla do veljave še druga izredno bogata najdišča: močno se je okrepilo pridobivanje železa v Krivem Rogu v Ukrajini, ki je — poleg premoga — že od nekdanj odločilni predpogoj za razvoj tamonjše industrije. Od uralskih rudnikov je napravil ogromen korak naprej zlasti oni v Magnitni v južnem Uralu, eden največjih na svetu, ki je osnova že omenjenemu industrijskemu kombinatu Ural-Kuznjeck, slonečemu na smiselni skupni uporabi uralske kovine in premoga Kuzbasa. Velike topilnice železa v Magnitogorsku so po velikosti druge na svetu. Vse to v predelu, ki je še pred kratkim poznal kvečjemu male zastarele tovarne, ki so uporabljale za proizvodnjo pogonske sile še oglje iz sibirskih gozdov. Tudi na Daljnem vzhodu, ki je za razvoj svoje lastne kovinske industrije od nekdanj zelo pogrešal lastne železne rude, so temu zdaj odpomogla nova raziskovanja ob reki Amur.

Manj ugodno je stališče Sovjetske Rusije glede ostalih kovin bodisi da so njihova ležišča še manj znana ali so sploh manj bogata. Zato je glede bakra, nikla in cinka Rusija še danes deloma navezana na uvoz iz tujine. Ni pa dvoma, da

bo tudi v tem pogledu kmalu dosegla samostojnost, saj se zlasti ležišča bakra na Uralu ter v Kazakstanu vedno skrbneje izrabljajo. Važno pa je, da je SSSR takoj za južnoafriško Unijo država, ki razpolaga z najobilnejšimi zalogami zlata, in sicer na Uralu, v Sibiriji, na Altaju in na Daljnem vzhodu.

Silno je narasla v povojni dobi ona vrsta kovinske industrije, ki izdeluje najrazličnejše stroje. Carska Rusija je bila v tem oziru navezana še skoraj izključno na uvoz. Danes se izdelujejo doma že stroji vseh vrst od enostavnih poljskih strojev preko traktorjev do lokomotiv, avtomobilov, avionov. Tovarne strojev se ustanavljajo povsod, tudi sredi nekdanj čisto poljedelskih krajev, ki si morejo torej danes svoje poljedelske stroje nabaviti v neposredni bližini. Celotna produkcija strojev in kovinskih izdelkov je danes skoraj 20 krat večja, kot je bila pred svetovno vojno. Razen osrednje evropske Rusije in Ukrajine poznajo velike tovarne te vrste danes tudi Sibirija, Daljnji vzhod, pa kavkaške pokrajine.

Od ostalih industrijskih panog se razvijajo in pospešujejo prav vse. Velik razmah je doživela zlasti kemična industrija; znan je posebno veliki industrijski kombinat pri Stalinozsku blizu Moskve. Še posebno značilna pa so prizadevanja za izdelovanje umetnega, t. zv. sintetičnega kavčuka; zakaj, kakor se navaja, je kavčuk edina neobhodno potrebna surovina modernega gospodarstva, ki ga Sovjetska Rusija sploh nima v prirodi na razpolago. Od tekstilne industrije je posebno važna industrija bombaža, ki ga ima SSSR v svojih južnih krajih tudi dovolj na razpolago; zato so tudi glavne industrijske naprave te vrste osredotočene v južne, zlasti v osrednje-azijske predele. Pridobivanje lana, ki je že stara značilnost severne Rusije, je tudi te vrste industrijo pritegnilo bolj na sever. Svila je doma v osrednji Aziji in v Transkavkaziji, industrija papirja na severu, v gozdnati Sibiriji, na Uralu. Industrija živil je razporejena enakomerno po skoraj vseh področjih ter je med najnaprednejšimi in najproduktivnejšimi v Evropi. Da sta v Rusiji, ki zavzema tretjino vseh gozdov na svetu, lesna industrija in trgovina ogromnega pomena, se razume samo po sebi. Gozd ni velike važnosti le za domače gospodarstvo, temveč vedno odločilneje posega tudi na svetovni trg, kamor se pošilja po nizki ceni mehak les iz severnih krajev prav kakor orehov iz Kavkaza, pa cedra iz Daljnega vzhoda. Posebno severnosibirski les, nekdanj težko dostopen po rekah, ki so v zimi zamrznjene ter se izlivajo v Severno Ledeno morje, je z modernimi prometnimi sredstvi, zlasti z lomilci ledu, postal mnogo uporabnejši.

Rusko kmetijstvo je z novim redom doživelo prav tako temeljit preobrat. Ta panoga, ki je še vedno najosnovnejša panoga ruske zemlje, je danes vedno bolj kolektivizirana, to se pravi, zemlja je skoraj v celoti last skupnosti, se obde-

luje po skupnem načrtu in s skupnimi sredstvi, kar ima nedvomno za posledico bolj smiselno in načrtno gospodarsko izrabo tal. Ruski kmet je postal delavec v poljedelskih industrijskih obratih, ki delajo na veliko, v okviru velikih gospodarskih načrtov, s širokopoteznimi sredstvi na obsežnih površinah, kjer so stroji, predvsem traktor, povsem izpodrinili nekdanje preprosto ročno odnosno pluzno obdelovanje. Res je sicer, da je na drugi strani zašla kmetijska proizvodnja v nujno in tesno zavisnost od pogonske sile, predvsem od petroleja in olja, ter od možnosti njihovega dovoza.

Te kmetijske skupnosti so dveh vrst: najprej velika državna kmetijska podjetja, t. zv. *sovkhozi*, potem pa nekake velike kmetske zadruge, t. zv. *kolhozi*.

Produkcija kmetijstva se je sicer na zunaj manj vidno, pa vendar nezadržno stopnjevala. Predvsem se je obseg obdelane površine razširil približno za tretjino tako proti severu s krčenjem gozda kakor proti vzhodu z novo kolonizacijo. Pridelek se je po načrtu stopnjeval po količini in kakovosti. Razen žitnega pridelka so se sistematično pričele gojiti tudi krmilne in industrijske rastline, kar je oboje bilo nekdanj najbolj zanemarjena stran ruskega kmetijstva. Pričelo se je tudi z ogromnimi izboljševalnimi deli, ki so seveda spričo primitivnih razmer šele v povojjih. Osuševanje močvirij, predvsem na severu in na zapadu (v Beli Rusiji), je vendar pridobilo že 2 milj. ha. nove obdelovalne zemlje, kar pa pomeni še nezaten odstotek za to sposobnega sveta. Dozdaj neobdelane stepe in puščave na jugu (v Turkmeniji jih je n. pr. 85%) se skušajo pridobiti za kulturo z velikimi deli namakanja: pričenjajo se uresničevati veliki načrti, po katerih se bo uporabila v take namene voda spodnje Volge pa reke Amu-Darja v osrednji Aziji. V starih in puščavah se skušajo saditi in sejati rastline, ki jih doslej tu ni bilo, ki pa prenesejo take prilike. Med njimi zlasti saksaul, t. zv. drevo puščave, ki je precejšnjega gospodarskega pomena kot kurivo, razen tega pa ugodno vpliva na boljše kakovost in večjo vododržnost tal. Vse te rastline se v ogromnih področjih suhega sveta (SSSR obsega nekako $\frac{1}{4}$ vseh puščav na svetu) sejejo iz avionov. Neizprosni boj s sušo mora bojevati rusko kmetijstvo tudi v onih področjih, ki so sicer bogate žitnice. Posebne podnebne razmere povzročajo ravno tam nekatera leta silne suše, ki pomenijo obenem katastrofalne lakote.

S temeljitejšim obdelovanjem zemljišča, ki omogoča večjo vododržnost, pa s prilagoditvijo posebnih rastlinskih vrst, z umetnim zadrževanjem snega ter z zgodnjim spomladanskim sejanjem še v blatna tla s pomočjo avionov, končno z umetnim namakanjem se skuša odpomoči tudi tej nadlogi. Vsa ta prizadevanja, zlasti pa razširitev obsega obdelane zemlje v predele, ki so doslej poznali le malo poljedelske proizvodnje, pomenijo

Hydrocentrala Dnjeprprogres

krepeke korake naprej. Kultura žita se je zlasti v evropski Rusiji močno razširila proti severu, ki je nekdanj večino poljskih pridelkov dovažal z juga, z ozemlja rodovitnega »černo-zjoma«. Poljedelstvo se je nadalje silno razmahnilo na Daljnem vzhodu. Na jugu je poudarek novega časa zlasti na posebnih industrijskih rastlinah: v kavkaških predelih in v osrednji Aziji na bombažu, v severnih krajih na lanu, v Ukrajini in na Daljnem vzhodu na sladkorni pesi. Kultura riža prodira vedno bolj od juga proti severu. Celo polarni sever je s svojimi novimi rudarskimi in industrijskimi kraji pa z novimi pristanišči zahteval svojim prilikam primerno poljedelsko izrabo tal, zlasti gojenje zelenjave in sočivja. Te vrste kulture so se razširile celo na skrajni severovzhod SSSR, na polotok Kamčatko in na otok Sahalin.

Eden najvažnejših problemov vsake države tako v gospodarskem kakor v vojaškem pogledu je vprašanje *prometa*. Za državo s silno velikimi razdaljami, kakor je Rusija, velja to še prav posebno. Kakor ima njen ogromni prostor svoje dobre strani, tako ima zlasti v prometnem pogledu tudi svojo zelo občutljivo slabo stran. Nagli povojni gospodarski razvoj stavlja v tem pogledu silne, skoraj neizpolnjive zahteve. Osebni promet na ruskih železnicah se je od predvojne dobe povišal več kot šestkratno, tovorni pa trikratno. V primeri s tem je razširitev železniške mreže, ki znaša le 47% predvojne dolžine (pred vojno 58.500 km, zdaj 86.000 km) še nezatna in nezadostna. Železnice so se sicer zelo modernizirale in izpopolnile, so do ene tretjine dvotirne, vendar pa niti še zdaleč ne zadostujejo ogromnim potrebam, ki jih nalaga nagli gospodarski razvoj oddaljenih južnih in vzhodnih pokrajin. Daljnji vzhod je na primer še danes zvezan z evropsko Rusijo po eni, še v stari Rusiji zgrajeni progii, t. zv. transsibirski magistrali. Druga, vzporedna črta dalje proti severu se šele gradi in sicer po-

stopoma po posameznih odsekih. Tovorna nosnost ruskih železnic pa je spričo intenzivnosti prometa in večje širine tira jačja od vseh ostalih železniških mrež na svetu. Železnice so v veliki meri danes že tudi elektrificirane, zlasti v goratih kavkaških področjih. Silno se je razširila železniška mreža v vzhodnih predelih, na katere odpade 80% vseh novo zgrajenih prog, ki se vse grade tako, da omogočajo čim bolj smiselno, načrtnemu gospodarstvu prilagojeno dvostransko izmenjavo tovorov. S področja Kuznjeka vozijo vlaki premog pod Ural, vračajo se napolnjeni z železom. Z zapadne Sibirije gre les in žito v osrednjo Azijo, vrača pa se bombaž za tekstilne tovarne in podobno.

Promet po vodnih poteh v Rusiji še zdaleč ne ustreza potrebam in možnostim, ki jih nudijo velike ravninske reke. Te imajo to prirodno neugodnost, da so velik del leta zamrznjene, poleg tega pa tečejo večinoma proti severu, torej v smeri, ki ni gospodarsko najbolj pomembna. Zelo malo izrabljena je še vodna pot Volge, ki sicer pomeni skoraj polovico tovrstnega ruskega prometa; toda petroleja, za čigar prevoz je videti ta pot vzorna, transportira komaj četrtino. Promet na vodah se je od predvojne dobe povečal komaj za 40%. V načrtu je sicer velikopotezni sistem velikih prekopov in kanaliziranih rek, ali uresničenega je še razmeroma malo tako, da se slika še ne razlikuje bistveno od predvojne. Od dovršenih del je najznamenitejši Stalinov prekop med Belim in Baltskim morjem ter med rekama Volgo in Moskvo, dočim stari sistem kanalov med Volgo in jezerom Onego ne ustreza več sodobnim zahtevam.

Cestni promet je bil v Rusiji že po prirodi tal od nekdanj močno zapostavljen za železniškim. Danes se seveda mora z razvojem avtomobilizma ter motoriziranih vojnih sredstev polagati primerna važnost tudi na izgradnjo prometne mreže te vrste, ki pa je nedvomno še daleč za razvojem v ostali Evropi.

Tudi pomorska plovba je še vedno ena slabih strani Rusije, ne toliko zaradi slabosti mornarice, ki dozdevno ustreza sodobnim zahtevam, temveč zaradi geografskega položaja Rusije, ki skoraj nima prostega izhoda v svetovna morja. Promet na severu, po Severnem ledenem morju, je sicer danes že dokaj živahnejši, možnosti so čedalje večje, vendar pa je povsem neoviran po ledu le v pristanišču Murmansk na polotoku Kola blizu finske meje, kar nam razloži silno važnost te luke, pa nedavna prizadevanja SSSR, da si s pridobitvami proti Finski zavaruje ozadje železnice proti Murmansku. Vendar je treba pripomniti, da nastajajo nova pristanišča tudi dalje proti vzhodu, kjer je sovjetsko obalno proučevanje in prizadevanje za uporabnimi prometnimi potmi s pomočjo lomilcev ledu doseglo že lepe uspehe. Na jugu pa se itak pred našimi

očmi vrši prizadevanje SSSR, da si pribori skozi carigradske morske ožine prosto pot iz Črnega morja v svet.

Silno važen za Rusijo je avionski promet, ki je v današnji dobi za nekatere njene razdalje edino sposobno in produktivno prometno sredstvo. Glede obsega in kakovosti avionske gradnje in intenzivnosti zračno-prometne mreže v SSSR krožijo sicer po Evropi še najrazličnejša mnenja. Nesporno pa je, da se je tudi s te strani Sovjetska Rusija že v precejšnji meri izpopolnila.

Vsemu opisanemu gospodarskemu razvoju primerno se je spremenila tudi struktura prebivalstva v Rusiji, kar je posebno važno, ker pomeni prebivalstvo SSSR več ko 8% vsega človeštva. Odstotek prebivalstva, ki živi od industrije, se je podvojil ter znaša danes 28%. Skoraj polovica prebivalstva (nad 45%) pripada delavcem v kolektivnem (zadružnem) kmetijstvu, t. zv. kolhoznikom. Značilno je tudi silno pomanjšanje števila nomadskega prebivalstva, ki ne roma več sem in tja po stepah, temveč se je v veliki meri že ustalilo spričo poboljšanih razmer, ki jih je v stepnih predelih ustvarilo načrtno gospodarstvo. Važno je nadalje pomikanje prebivalstva proti vzhodu, ki je bilo sicer značilno že za carsko Rusijo, a je tedaj imelo pretežno značaj poljedelske kolonizacije, danes pa je pritegnjeno po naglem industrijskem razvoju vzhodnih pokrajin. Za celotno strukturo je nadalje razumljiva značilnost, da se je razmerje med mestnim in podeželskim prebivalstvom, ki je svoj čas znašalo 1:8, spremenilo do danes na 1:4. Število mest z več ko 50.000 prebivalcev se je več ko podvojilo, v industrijskih področjih so povsem na novo vrasla številna mesta. Moskva je narasla na več ko 3 in pol milijona, Leningrad skoraj na 3 milijone.

Zaključim naj ta kratki opis današnje Rusije z naslednjo pripombo. O vrednosti, obsegu in kakovosti vsega razvoja SSSR vladajo po svetu, pa tudi pri nas, najrazličnejša mnenja. Eni jih, z namenom ali brez namena, povzdigujejo v nebo, drugi nočejo vedeti zanje. Kakor običajno v življenju, se zdi, da je resnica nekje v sredi. Nedvomno nosi ves ta razvoj v sebi še marsikatero kal nezrelosti in naglice, pa nesolidnosti, kot posledico pomanjkanja zadostnih lastnih strokovnjakov in lastnih tradicij, v nasprotju z ostalim kulturnim svetom, kjer je ves ta razvoj šel bolj počasno, umerjeno, organsko pot. Marsikak v naglici zasnovan velikopotezni gospodarski načrt gotovo zgreši svoj cilj. Prav tako pa ga nedvomno marsikateri med njimi tudi doseže. Nihče pa ne more zanikati tega naglega razvoja ter njegovega naraščajočega vpliva v svetovnem gospodarstvu ter seveda tudi v svetovni politiki. Države tako ogromnega obsega in tako velikih gospodarskih možnosti pameten človek ne more prezreti. Treba je računati z dejstvi; zato pa jih je treba seveda poznati. V to svrhu so napisane naše vrstice.

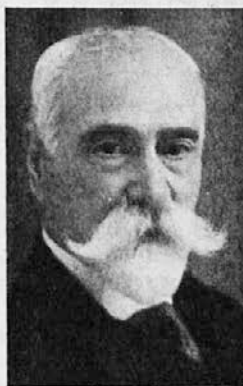
GROB SE ZA GROBOM VRSTI...

Francè Košir,
akad. slikar,
umrl 1. oktobra 1939

Olga Balonova,
narodnoobrambna delavka,
umrla 19. oktobra 1939

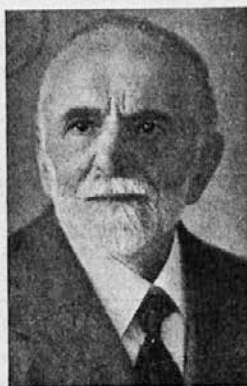
Josip Vilfan,
prokuist KID in mecen,
umrl 14. novembra 1939

Prof. Viktor Jaklič,
šolnik,
umrl 8. januarja 1940

Dr. Pavel Grošelj,
prirodoslovec — poet,
umrl 26. januarja 1940

Emilijan Lilek,
vl. svetnik in zgodovinar,
umrl 19. februarja 1940

Ivan Drančič,
podpreds. kasac. sodišča,
umrl 25. februarja 1940

Dr. Valentin Korun,
gimn. ravnatelj in pisatelj,
umrl 7. marca 1940

Dr. Vladimir Travner,
sodnik in publicist,
umrl 14. aprila 1940

Ivo Naglič,
novinar,
umrl 18. aprila 1940

Dr. Riko Fux,
sokolski prvak,
umrl 6. avgusta 1940

Nadz. Andrej Rapè,
mladinski pisatelj,
umrl 11. septembra 1940

PODNEBJE IN KULTURA

Prvotni pomen besede kultura je značil obdelovanje polja. Danes pa pomeni kultura zlasti pri nas v Srednji Evropi obdelovanje duhovnih dobrin, omiko, prosveto, izobrazbo. Ostro ločimo pojem kulture od pojma civilizacije. Civilizacija nam lajša človeške potrebe in nam nudi ugodnosti tako v oblačenju, hrani, stanovanju, prometu in zlasti v tehniki. Civilizaciji se moramo zahvaliti, da živi danes človeštvo skoro 20 let dalje kakor pred sto leti.

Kultura in civilizacija pa korakata tesno druga ob drugi. Kulturni napredek ustvarja civilizacijo in samo civiliziran človek si more razširiti svoje kulturno obzorje. Duševno stanje v kameni dobi je bilo drugačno kakor danes. Z iznajdbo tiskarstva se je naše duševno obzorje zelo razširilo. Vendar je tiskarstvo mogel iznajti samo kulturn človek. Vprašanje je sedaj, kaj bolj zavisi od klime (podnebjja), kultura ali civilizacija? Ker smo mnenja, da samo kulturni ljudje ustvarjajo civilizacijo, moramo priti nujno do ugotovitve, da je v prvi vrsti kultura zavisna od klime. Klime je del prirode in prirodne sile so tiste, ki vladajo in diktirajo v našem življenju.

Vzemimo, da je zakonodajca kulturna zadeva. Politično življenje antike se je vršilo na prostem. V starih Atenah so imeli trg »ἀγορά«, kjer so zborovali politiki in državniki, v starem Rimu je bil »forum«, kjer je Cicero imel svoje neumrljive govore. Da se je vse to življenje vršilo na prostem, ima gotovo svoj klimatični vzrok. Samo v mili in topli klimi je kaj takega mogoče. Na severu, kjer vlada skoraj tri četrti leta nemilo, hladno vreme, kaj takega ni mogoče. Vse javno življenje se prenese v notranjost poslopij, v dvorane. Pa tudi vse ostalo družinsko življenje ima v severnih krajih bolj zimske, na jugu bolj poletne poteze.

Kadar se pogovarjamo o božičnih praznikih, si nehotе predstavljamo pri tem tudi nekako klimatično obeležje. Po pojmih severnjaka nujno spada k božičnemu praznovanju določeno vreme, sneg in mraz. Saj vidimo na vseh slikah, ki predstavljajo božično noč, kako ljudje, zlasti na deželi, zaviti v tople kožuhe, stopajo po ozki snežni gazi v cerkev. Popolnoma drugače si predstavljajo božično razpoloženje južnjaki. O božiču pri njih ni ne snega ne mraza. Kljub temu, da sta Bavarec in Sicilijanec iste vere, vendar sta si glede božičnih čustvovanj tuja. Na jugu ni snega, mraza in smrečice, ki je severnjaku simbol božičnega večera. Nasprotno pa vidimo, da so si ljudje tujih ver mnogo bližji, če jih obdaja enaka klima. Praznovanje božiča je nemškemu katoliku in protestantu bolj sorodno kakor Nemcu in Italijanu. Oba božiča v Nemčiji se

razlikujeta samo po cerkvenih obredih, ne razlikujeta se pa po praznovanju v družinah. Italijanski in nemški božič pa se po cerkvenih obredih ne razlikujeta, zato pa tem bolj po družinskem načinu. Tu zelo lepo vidimo, kako da določena klima enoten kulturni pečat ljudem, ki se celo po verskem mišljenju razlikujejo.

Vsako živo bitje ima svojo adekvatno (primerno) klimo, to se pravi tako klimo, v kateri najbolje uspeva. Če se kako bitje preseli v kako drugačno klimatično pokrajino, se lahko tam bolje ali pa slabše počuti, se siromašno ali pa bogato razvija. Lep primer za to so planinske cvetice. Njihovi lističi in cveti so splošno majčkēni. Nad gozdno mejo se jakost vetra poveča, ker se mu ne stavlja več drevje nasproti. Jačji veter ne dovoli, da bi cvetke visoko nosile svoje glavice. Ker se pa nad gozdno mejo poveča jakost sončne svetlobe, so barve cvetic bolj žive. Lističi so temnozeleni, cveti pa v izrazito rdečih, rumenih, modrih, belih in drugih barvah. Čim prestavimo planinsko cvetko v doline, se povečajo vsi njeni deli v vseh izmerah, zato pa izgube na lepoti barv.

Sprememba klime ima za posledico tudi spremembe posameznih funkcij (delovanj, opravil). Ugotovljeno pa je, da se spremenjene funkcije ne podedujejo. Najlepši primer za to je človeška koža. Če se belokožec izpostavi močnejšim sončnim žarkom, mu koža počrni. Lahko ostane po več let tako počrnen, vedno bo nekdanji belokožec s tudi počrnenjo belokožo rodil samo bele otroke. Šele pod vplivom sončnih žarkov more otrok tudi počrneti. Ugotovljeno je dejstvo, da zamorski novorojenčki niso takoj po rojstvu tako črni kakor starši. Šele pozneje postanejo bolj črni. Mnoga bitja pa imajo v sebi neke lastnosti, ki se razvijejo šele v posebni klimi, imajo tedaj neke latentne (skrite) lastnosti. V Kini je poznana neka primula (trobenčica), ki pa je rdeče barve; pri nas so rumene. Čim prenesemo kitajsko primulo v kraj z zračno temperaturo nad 30° C, prične cveteti belo. Obe primuli se v ničemer ne razlikujeta, kajti obe imata lastnost cveteti belo ali rdeče, kar pa zavisi samo od zračne temperature. Naš škrlatno-rdeči seranium (roženkravt) pa cvete pri vseh stopinjah, 30°, 50°, 60°, rdeče, kvečjemu uvene in usahne.

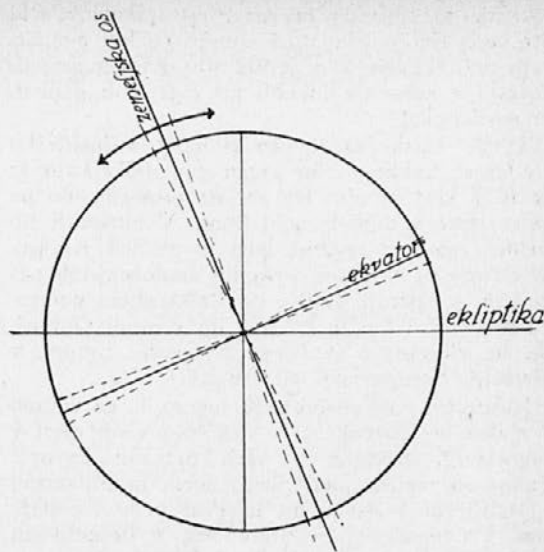
Najbolj tragičen primer je pri takih bitjih, ki v neki klimi razvijejo vse svoje razkošne sposobnosti, istočasno pa izgube sposobnost ploditi se. Tako se dogaja s kraljico naših kulturnih cvetk, z vrtnico. Bujno cvete, nima pa plodnih semen. Te botanične primere lahko prenesemo na človeka in na cele narode. Narod, ki živi v

najbolj ugodnih klimatičnih pogojih, razvije vse svoje sposobnosti, izgublja pa na moralni in vitaliteti (žilavosti), dokler ga sosedni bojevitější narod, ki se mora boriti s prirodnimi silami, ne pogubi. Tako se danes dogaja s Francozi.

Klima je tista, ki da vsakemu narodu svojstveni pečat. Močne in trdne države so tiste, ki se krijejo z enotno psiho (dušo) raznih narodov. Ni bila samo raznolikost jezikov v stari Avstriji vzrok, da je ta država propadla. Avstrija tudi klimatično ni bila enotna država. Kaj pa družni enotnost švicarske države, če ne enotnost planinske klime. Povsod v Švici najdemo podobno družinsko življenje kakor pri nas na Gorenjskem. Vsakdanji opravki, kulturno izživljanje, narodne pesmi so bolj ali manj enotni pojavi. Naj alpske ljudi loči govorica ali vera, vedno so si vsi duševno sorodni.

Vzemimo na primer našo koroško narodno pesem, ki velja za najizvirnejšo slovensko pesem. Če poslušamo alpsko nemško pesem, bomo videli, da ima podobne melodije. Ti tipični alpski napevi pa niso ne slovenski ne nemški. Obstajali so v alpskih pokrajinah že pred prihodom Slovencev in Nemcev. Ti-le jih niso s seboj prinesli, ampak so se jih šele v Alpah navzeli in jim dali svoje narodno besedilo. Tipično za alpsko pesem je nemško jodlanje, ki ga poznajo tudi Francozi v Savojskih Alpah. Jodlanje pa ni nič drugega kakor posnemanje odmeva, ko se vrisk odbije na planinskih skalnatih stenah. Seveda ne da svojstvenega pečata kakemu ljudstvu samo klima, temveč tudi svojevrstna tla. Tla in klima sodelujeta vsak s 50% v gradbi kulture kakega naroda.

Celotno Slovenijo lahko razdelimo s klimatičnega stališča v točno opredeljena tri območja. Goriška, Kras južno od Postojne in severna Istra imajo izrazito morsko, sredozemsko podnebje. Gorenjska z Ljubljansko kotlino, Koroška, Savinjska dolina in Dravska dolina od Maribora navzgor imajo izrazito gorsko, alpsko podnebje. Ves ostali del Slovenije, to je Dolenjska z Belo Krajino, Dravsko polje s Halozami in Slovenskimi goricami ter zlasti Prekmurje imajo srednjegorsko, celinsko podnebje. Ta trojna klima je povzročila tudi trojno različno kulturo in trojni karakter (značaj) v slovenskem narodu. Če primerjamo ekstreme (skrajnosti) teh treh karakterjev, n. pr. tipičnega Kraševca iz Tržaške okolice z Gorenjcem iz Rateč ali Bohinja ali pa z Belokrajincem odnosno Prekmurcem, nam takoj pade v oči trojna slovenska kultura. V kulturnem izživljanju sta si Dolenjec in Štajerc mnogo bolj sorodna kakor Dolenjec in Gorenjec. Velik antagonizem (nasprotstvo) obstoja zlasti med Primorci in Ljubljančani, med katere štejem v širšem smislu vse prebivalce Ljubljanske kotline. Vsa ta nasprotja imajo samo v klimi svoj izvor. Mrzle zime (do -26°), megla (125 dni na leto) in sneg prisilijo Ljubljančane, da

Nihanje zemeljske osi in ekvatorja

(Velikost nihanja kažejo črtkane osi)

se zapirajo v tople sobe. Posledica tega je tih, sam vase zaprt karakter, ki napravi človeka tihega in miselnega. Prisiljeni so, da se družabno izživljajo v sobah pri mizah. Kot tipičen primer naj navedem, da so Ljubljančani izvrstni šahisti in globoki misleci.

Kako je pa na jugu? Najhujši mraz doseže v Gorici in Trstu komaj -10° , snega in megle sploh ni, zato pa je mnogo sonca. Posledica tega je vesel in živahen karakter, ki v skrajnem primeru zaide celo v lahkomiselnost. Znani so maškeradni korzi na prostem. Ravno Primorci je bilo treba, da so v Ljubljano prinesli najelitnejšo pustno prireditev, Črno-belo reduto. Če niso Primorci globokomiselnih ljudi, so pa zato blage duše, ki streme za lepoto srca. Kiparstvo, glasba, dramatika, operno petje in plesna umetnost so skoraj izključno domena južnih, obmorskih Slovencev.

Vzhodni Slovenci, ki gravitirajo v Panonsko ravnico, nosijo recimo že bolj madžarski poudarek. Način njihove zidave hiš, obdelovanje pšeničnih polj, narodne noše in tudi pesem že niso pečat madžarske puste.

Kar vidimo v Sloveniji v malem, vidimo v naši državi v velikem. Nasprotje med severnjaki in južnjaki, ki se v Jugoslaviji vleče že ves čas njenega obstoja, nima samo svojega zgodovinskega izvora, temveč moramo iskati vzrok tudi v klimatičnih posebnostih, ki sodelujejo pri zgradbi človeškega značaja in miselnosti. Tako zvano »hrvatsko vprašanje« ne bo po mojem mnenju nikdar rešeno, ker klimatične razmere tega ne dovoljujejo. Zlasti se Beograjčan ne bo mogel nikoli vživeti v mentaliteto Ljubljančanov. Mi ljubimo mir, pogovore v zaključenih družbah,

nikakih manifestacij in zunanjega pompa. Južni Srbijanci ljubijo skupno življenje velikih množic, zato radi zborujejo in politizirajo. Zvečer se radi shajajo v zabavnih lokalih pri ciganskih godbah in sevdalinkah.

Ravno cigani so tipičen primer za južnjaško življenje. Lahkomiselni cigan rad pohajkuje iz kraja v kraj in živi ter spi na prostem. To pa more samo v topli in suhi klimi. V Sloveniji jih najdeš samo v severni Istri in v Beli Krajini. V Evropi so naseljeni v toplih sredozemskih območjih, v Španiji, Italiji, na Balkanskem polotoku in v južni Rusiji. Pri nas jih v mrzli Gorenjski ne vidimo in tudi ne v severni Evropi, v Nemčiji, Skandinaviji ali Angliji.

Nasprotje med severom in jugom, ki ga vidimo v malem v Sloveniji in v nekoliko večji meri v Jugoslaviji, srečamo v vseh državah Evrope. Znane so razlike med Sicilijancem in Milancem v Italiji, med Bavarcem in Prusom v Nemčiji, med Provansalcem in Bretoncem v Franciji ali med Angležem in Skotom v Angliji.

Največja razlika je seveda med narodi visoko na severu in onimi, ki bivajo pod zenitalnim ekvatorialnim soncem. Visoko na severu, recimo v severni Skandinaviji ali Sibiriji, vlada v splošnem mrzlo in suho podnebje, nato sledi deževno podnebje v zmernem pasu, kamor spada tudi naša Slovenija. Južno od nas pričinja toplo in suho, tako zvano sredozemsko podnebje, ki prehaja v severni Afriki polagoma v puščavsko klimo. Južno od Sahare imamo končno zopet deževno, vlažno-toplo ekvatorialno podnebje.

Na najvišji stopnji kulture in civilizacije so severni narodi. Podnebje je silno neugodno, kajti sestavljajo ga večinoma megle, mraz in sneg. Sonca je razmeroma zelo malo. Ljudje so prisiljeni, da svoje vsakdanje življenje preneso v notranjost hiš. V borbi z ostrimi klimatskimi elementi se njihov duh zelo poostri in postane iznajdljiv. Iskati morajo samopomoč proti snegu in mrazu. Skrbeti morajo za toplo stanovanje in primerno obleko ter za dovoljno hrano. Ker žive mnogo v notranjosti hiš, se jim razvije čut do snage, reda in discipline. Kot prototip takega severnjaškega discipliniranca je na primer pruski vojak. Pruska vojaška disciplina pomeni višek reda. Mnogokrat zabavljamo čez pruske Nemce, češ da so militarističen narod. Toda njihov vojaški red ni koncem koncev nič drugega kakor posledica klime, ki jih silj k snagi in redu.

Morda bi kdo ugovarjal, da v Angliji ni militarizma. Res je, da nimajo suhozemne vojske, zato pa je pri njih disciplina v mornarici na takem višku kakor pri nobenem drugem narodu. Nasprotno pa bi lahko kdo trdil, da v Rusiji ne poznajo tako organiziranega reda kakor v Nemčiji, kljub temu da leži Rusija celo v višjih geografskih širinah. To pa ima svoj vzrok v drugem elementu, ki ravno tako vpliva na kulturo, namreč v zemeljskem površju. Nemčija in zlasti An-

glija sta obdani od morja, ki nudi novo borbo za življenjski obstanek. Širno in pogostoma razburkano morje zahteva od mejnih narodov zopet trdne volje in prebrisanosti, če hočejo preko njega zaploviti v širni svet. Podobne razmere kakor v Nemčiji in Angliji vladajo tudi v Sev. Ameriki in v Aziji na Japonskem.

Čim bolj se bližamo z mrzlega severa proti toplejšemu jugu, tem bolj se spreminja kulturno življenje. Sredozemska klima je karakteristična po izobilju sončnih žarkov, jasnem nebu in razmeroma toplem zraku. Snega in megle, lahko rečemo, skoraj ni. V taki klimi je ljudem bolj omogočeno živeti na prostem pod milim nebom. Ljudje niso navezani živeti toliko v notranjosti, v zakurjenih sobah. S tem jim pa že odpade skrb za lepo urejenost stanovanj in skrb za tople obleke. S tem seveda gineva čut za red in snago. Pomanjkanje reda in discipline je zelo karakteristično za južnjake. Ker prežive velik del dneva na prostem, je nujna posledica, da ponesnažijo ulice in druge javne trge. Zelo karakteristična je za južna mesta počestna mladina, ki se potepa okrog brez nadzorstva. Poznamo jo pod imenom »mularija«.

Sredozemska klima ima tudi svojevrstni fiziološki vpliv na južnjaški karakter. Sredozemski zrak je suh. V suhem zraku izpariva iz našega telesa mnogo vode, kar poznamo pod imenom »dihanje skozi kožo« (perspiratio insensibilis). Posledica tega je, da vsebuje kri južnjaka manj vode kakor kri severnjaka. Južna kri je bolj gosta, medtem ko je severna bolj »vodenak«. To se zelo močno pozna pri značaju teh ljudi. Že izraz »sanguinik«, ki pride od latinske besede sanguis (kri) pove, da so ljudje z veliko količino prave krvi, tedaj ne vode, zelo živahni, razdražljivi, jezljivi in prepirljivi. Razburkana kri in nagla jeza pogosto južnjaku zatemnita razum, da se sploh ne zaveda več, kaj dela. Mnogo napadov, ubojev in umorov gre na ta račun.

Seveda ima južnjaški karakter tudi marsikaj lepega na sebi. Sončni žarki na jasnem nebu napravijo narodo lepo in zato imajo južnjaki smisel za lepoto. Brenkanje na kitare, melodiozne popevke, da celo žvižganje po cesti so znaki vesele duše, ki mora dati duška notranjemu veselju razpoloženju v lepem sončnem dnevu. Ravno pri komponistih se pozna južni in severni stil. Primerjajmo na primer Verdija in Wagnerja. Medtem ko ima Verdi krasne melodije na lahko besedilo, ima Wagner težko, mnogokrat skoraj neprebavljivo glasbo na zelo globokomiselnem tekstu.

Razlika med severom in jugom se pozna tudi v zunanjem izražanju verskih čustvovanj. V splošnem so severnjaki Luteranci, medtem ko je ozemlje ob Sredozemskem morju katoliško, bodisi rimsko-katoliško ali pravoslavno-ortodokсно. Ustrezajoč svojim klimatičnim razmeram so verski obredi Luterancev hladni in brez vsakega

zunanega pompa. Njihova maša obstoji samo iz pridige in skupnega petja. Luteranska vera zahteva od svojih duhovnikov, da so pred vsem globoki in filozofski govorniki. Smisel njihove pridige je razmišljanje nad kakim izrekom svetega pisma. Nato sledi petje, ki pa je enoglasno in zelo enostavno. Eni in isti takti se stalno ponavljajo. Tudi oprema cerkve in duhovniško oblačilo je zelo skromno. Vse je v skladu z njihovo mentaliteto. Na zunanost ne polagajo nikake važnosti, temveč samo na umsko razmišljanje.

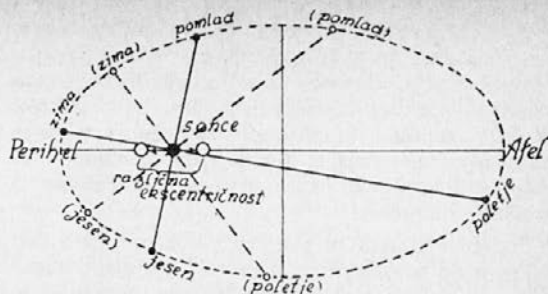
Katoliška cerkev pa da bolj viden izraz svemu čustvovanju. Veliko važnost se polaga na ceremonije, na duhovniška oblačila in na opremo cerkve. Južnjaki ne bi bili sami sebi zvesti, če bi ne imeli tudi v cerkvi smisla za lepoto. Pogosto je poslušanje večglasnega petja mešanega zbora s spremljevanjem orgel pravi umetniški užitek. Dalje krasi katoliške cerkve vrsta umetniških kipov. Stropi in stene so poslikane s freskami, ki so jih izdelali priznani umetniki.

Tudi na zunanji arhitektonski zgradbi cerkva se močno pozna vpliv klime. Katoliška cerkev ima svoj sedež v Rimu, tedaj v kraju, ki leži absolutno pod vplivom sredozemske klime. Tu je malo dežja, malo oblakov, nobene megle, jasno nebo in mnogo sonca. Ljudje so celo prisiljeni, da se skrivajo pred sončnimi žarki. V mediteranskih krajih cerkev ne potrebuje oken, kajti ljudje si želijo v cerkvi hladu in teme. Le čisto zgoraj pod stropom je eno ali dvoje oken, zgrajenih v obliki polkroga, in še ta so čisto pokrita z barvanim steklom. Tudi strehe imajo bolj ravno obliko, mnogokrat celo terase, kakor cerkev sv. Petra v Rimu. Zlasti zvoniki pogrešajo strmih in špičastih streh. Podobno zgradbo vidimo tudi pri pravoslavnih cerkvah z nešteti kupolami in silno ozkimi okenčki.

Nekaj popolnoma nasprotnega opazimo pri gotških cerkvah v severnih krajih. Streha je silno strma in visoka, zato da deževje in zlasti sneg hitro odtečeta. V najlepši gotški cerkvi v Sloveniji, na Ptujski gori, je strešno sleme od podstrešnih tal ravno tako visoko oddaljeno kakor strop od cerkvenih tal. Dalje so za gotški slog karakteristična mnoga in zelo visoka okna. Skozi nje prihaja v notranjost cerkve mnogo svetlobe, kajti v severnih krajih je mnogo oblakov in megle ter malo sonca.

Kakor so južnjaki prenesli svoj pustni korzo na prosto, tako je prenesla tudi katoliška cerkev praznovanje mnogih svojih praznikov na prosto, tako na primer velikonočno procesijo ali češčenje Sv. Rešnjega Telesa.

Vzhodna pravoslavna cerkev v marsičem sliči katoličanom. Saj je bil do nedavna njen sedež v Carigradu, tedaj v območju Sredozemskega morja. Seveda ne smemo vsega razlagati s klimo. Mnogo je doprinesel tudi zgodovinski razvoj. Če bi prav vse hoteli razložiti s klimo, bi zašli po-

Nihanje ekscentričnosti kažejo neizpolnjeni krogi sonca. Različno lego zemlje do sonca v določenem letnem času (menjavanje perihela) kažejo neizpolnjeni krogi zemlje

gosto do absurdov (nesmisla). Toda glavno obelžje vsega kulturnega izživljanja ima le svoj vzrok v klimatičnih posebnostih.

Zapustimo toplo in suho klimo ob Sredozemskem morju in podajmo se v vlažno in deževno, toda toplo klimo na ekvatorju. Ekvatorialno in mediteransko klimo loči puščavski pas, v katerem ni zaradi pomanjkanja dežja nikakega kulturnega življenja. Za ekvatorialno klimo je karakterističen zelo tople zrak, ki vsebuje mnogo vlage. Takemu zraku pravimo soparica. Vsak kubični meter takega soparnega zraka vsebuje do 30 gramov vode v izhlapelem stanju. Že kadar pri nas zapihajo z Jadranskega morja toplo-vlažni vetrovi, postanemo leni in nesposobni bodisi za duševno ali telesno delo. Temu vplivu so ljudje v ekvatorialnih krajih stalno podvrženi. Zato so zamorci priznani najbolj leni ljudje. Ker v ekvatorialnih širinah ne poznajo letnih časov, zlasti ne mrzle in snežne zime, nimajo ljudje nikake skrbi niti za stanovanja niti za oblačila. Ker je tam stalno toplo in tudi v vsem letu dežuje, nudijo rastlinstvo stalno hrano. Sicer poznajo tako zvano suho in deževno dobo, toda suha doba ni absolutno suha, temveč v njej samo manj dežuje kakor v deževni dobi. Ljudje imajo tedaj malo skrbi. Posledica tega je, da malo mislijo in jih vsak napredek prav malo briga. Jasno je, da je njihovo kulturno življenje na zelo nizki stopnji. Najbolj občutijo pomanjkanje higijene. Vlažno-topla klima je namreč zelo primerna za razširjanje nalezljivih bolezni. Zlasti razsaja tod tako zvana spalna bolezen, ki jo povzroča komar »Ce-ce«. Šele s prihodom belokožcev so se razmere nekoliko zboljšale.

Pri črncih je tudi zunanja oblika glave izraz lenega mišljenja ali celo sploh nikakega mišljenja. Nazaj potlačeno in nizko čelo je znak majhne količine možganov in majhnega razuma. Zato pa sta tem bolj razviti čeljust in vrsta belih zob. Hranijo se povečini s surovo in rastlinsko hrano, ki ohrani zobe zelo zdrave. Visoko čelo in piškavci zobje so znak zapadnega evropskega intelektualca. Zlasti Angleži imajo zelo pokvarjene zobe, ker jedo mnogo čokolade.

Glede izražanja verskih čustvovanj polagajo črnici važnost izključno na zunanji toda zelo primitivni pomp. Častijo vrsto različnih bogov in vsakega posebej upodobijo. Hudobne duhove skušajo izraziti z izpačenimi maskami. Kar pa je kulturnega življenja v teh krajih, je samo plod dela belih ljudi, ki pa so prišli sem večinoma iz sebičnih namenov.

Podoben klimatični prerez, kakor smo ga videli na potu od severa proti ekvatorju, najdemo zopet na potu od ekvatorja proti južnim geografskim širinam. V Afriki pridemo v Južno Afriko, ki je že zelo civilizirana pod vplivom evropskih severnjakov, zlasti Holandcev, Angležev in tudi Nemcev. Tudi v zmernih geografskih širinah Južne Amerike najdemo podobne pojave, vendar pa tam niso tako naglo napredovali kakor v Južni Afriki. V posesti jo imajo ljudje španskega porekla, tedaj evropski južnjaki, ki se glede kulture ne morejo kosati s severnjaki. Zlasti so Portugalci znani kot slabi kolonizatorji. Njihovi koloniji Mozambik in Angola v Afriki sta še na silno primitivni stopnji.

Popolnoma drugače se nam predstavljata Avstralija in Nova Zelandija. V teh dveh angleških dominionih vladajo popolnoma evropske razmere, kajti prvič je tamkajšnja klima povoljna in drugič jih upravljajo evropski severnjaki. Znano je, da se anglo-saška rasa zelo izogiblje evropskih južnjakov tako romanskih kakor slovanskih. Saj so znani zakoni Severo-ameriške Unije, ki so za časa najhujšega doseljevanja Evropecev prepovedali dohod evropskim južnjakom. Teh neresnih in malo sposobnih prepirljivcev so se povsod bali.

Iz navedenih dejstev vidimo, kako globoko sega vpliv klime na naše vsakdanje življenje. Naše stanovanje, hrana, oblačila, kulturno izživljanje, da celo politični zakoni so v marsičem zavisni od klimatskih pogojev, ki neusmiljeno pritiskajo svoj pečat na ljudstvo v kateri koli pokrajini.

Uspevanje rastlin, ki nam dajejo potrebni živež, pa ne samo ljudem, temveč tudi domačim in divjim živalim, zavisni od dveh klimatičnih pogojev: od temperature zraka in od dežja. Če so klimatične razmere take, da nastopijo zaporedoma po več let zelo nizke temperature, rastline pomrznejo, če ne popolnoma pa vsaj njihov zarod in sadež. Če so temperature zelo visoke in jih navadno spremlja pomanjkanje dežja, nastopijo suše in rastline malo in celo nič ne rode.

V mnogih pokrajinah, kakor v Egiptu, Turkestanu, Indiji, si ljudstvo pomaga z namakanjem polj z vodo, ki jo umetno spelje po kanalih iz bližnjih rek. Toda tudi množina vode v rekah zavisni od množine dežja. V tropičnih puščavskih pokrajinah, kjer zelo malo dežuje, je reka edini vir za vodo. Reka črpa svojo vodo v planinah, kjer leže ogromni skladi snega in ledu, ki se poleti topi. Kajti ravno poleti je potrebno največ vode za namakanje njiv. Toda če je pozimi padlo

v gorah malo snega, je tudi poleti v rečnih koritih malo vode in ljudje nimajo s čim namakati. Ravno v Aziji za Uralom, v Turkestanu, od koder so nomadski narodi prodirali v Evropo, se je to večkrat dogajalo. Reke imajo tam svoje izvire v visokih gorah Pamirja in Tienšana, ki so stalno pokrite z snegom in ledom. Podobnih primerov najdemo po vsem svetu.

Nastane sedaj vprašanje, kdo je tisti, ki uravnava temperaturo zraka in množino padavin. Klimatologi so skušali po raznih poteh priti do jedra teh klimatičnih sprememb. Eno razlago, ki je — kar s ponosom ugotavljam — izpodrinila vse ostale, je postavil tudi beograjski univerzitetni profesor Milanković. Naj v naslednjem na kratko podam njegovo teorijo.

Vse naše življenje, vsako naše dejanje na zemeljskem površju zavisni v končni odvisnosti od sonca. Sonce s svojo neizčrpno zalogo toplote je vir vsega življenja na zemlji. Ko padejo sončni žarki na zemeljsko površje, se spremene v toploto, ki segreva zemljo in vse ostale predmete na njej. Če bi naša zemlja imela vedno enak položaj nasproti soncu, bi dobivala v teku leta enako množino toplote in ravno toliko bi je oddajala nazaj v vsemirje. V naših krajih bi se menjavale stalno enako tople odnosno mrzle zime in poletja.

Vemo pa iz lastnega življenja, da doživljamo mrzle in tople zime in ravno tako bolj hladna ali zelo topla poletja. Iz tega sledi, da naša Zemlja ne dobiva od leta do leta vedno enakih množin toplote. Astronomi so dognali, da se menja v teku časa tako zvana ekscentričnost zemeljskega tira in s tem razdalja Zemlje od Sonca. Čim bliže je Zemlja Soncu tem več toplote dobi. Astronomi imajo formule, s katerimi morejo vsako leto točno izračunati to razdaljo.

S časom se menja tudi naklonski kot zemeljske osi nasproti ekliptiki ali zemeljski poti okoli sonca. Dognano pa je, da se menja v mejah 21° do 24°. Menjavanje tega kota sicer ne vpliva na zmanjšanje ali večanje sončne toplote, pač pa na sezonska nasprotja. Če se na primer večja, dobimo mrzle zime in zelo vroča poletja, zato se pa zmanjša toplotno nasprotje med polom in ekvatorjem. Popolnoma nasprotno se dogaja, če se kot manjša.

Tretjič je dognano, da Zemlja ni na svoji poti okoli Sonca vedno pozimi v perihelu. Kadar je namreč Zemlja v teku leta najbližja Soncu, pravimo, da je v perihelu. V sedanjem času je v perihelu pozimi. Zemlja kot planet dobi tedaj v naši zimi (severne poloble) več toplote ko poleti. V nizu dolgih let pa se dogodi, da se Zemlja poleti nahaja v perihelu. Menjavanje perihela ne vpliva na letno množino toplote, ki jo pošlje Sonce Zemlji, pač pa na dolgot poletja in zime.

Vsi ti trije elementi nebesne mehanike, tedaj naklonski kot zemeljske osi, zemeljska ekscentričnost in menjavanje perihela, vplivajo istočasno

na množino in na razdelbo sončne energije na zemeljskem površju. Izračunano je, da se ciklus spreminjanja naklonskega kota zemeljske osi izvrši v 40.000 letih. Ciklus spreminjanja ekscentričnosti zemeljskega tira traja okrog 92.000 let, med tem ko traja ciklus menjavanja perihela 21.000 let.

Ti trije elementi nebesne mehanike morejo pri segrevanju in razdeljevanju sončne toplote na zemeljskem površju drug drugemu pomagati ali pa drug drugega uničevati. Tako nastopi zelo hladno poletje na severni polobli naše Zemlje, če je zemeljska ekscentričnost velika, če je Zemlja poleti v afelu, to se pravi: najbolj oddaljena od Sonca, in če se naklonski kot manjša od $23\frac{1}{2}^{\circ}$.

Zasluga prof. Milankovića je, da je računal s pomočjo astronomskih formul, koliko toplote so dobile posamezne geografske širine, bodisi poleti ali pozimi, v nekem določenem letu. Začel je z letom 1800. po Kr. in je računal 600.000 let nazaj, tedaj za leta, ko je že živel tako zvani diluviaini človek. Sledovi zgodovinskega človeka gredo samo do 4000 let pred Kristom. Njegovi računi so pokazali, da je bilo v tej dobi 600.000 let devet zelo hladnih period ali tako zvanih ledenih ali glacialnih dob.

Če nastane na naši severni polobli ledena doba, tedaj se polarni led, ki stalno pokriva severni pol, razširi v nižje geografske širine, vse nekako do 65° g. š., tedaj do severne Evrope. Visoka gorovja, kakor Alpe, se tudi pokrijejo s snegom in ledom, ki sega s svojimi jeziki globoko navzdol v doline. V ledeni dobi padejo padavine večinoma kot sneg, ki ga šibko poletno sonce ne more vsega raztopiti. Sneg se pretvori v led in ledena pokrivača se vse bolj širi, dokler niso položaji elementov nebesne mehanike zopet taki, da postanejo poletja zopet vroča. V ledenih dobah se morajo ljudje umikati pred ledom s severnih širin v južnejše in iz gorskih dolin ven v ravnine. Narodi so prisiljeni, da se selijo in si poiščejo ugodnejšo klimo na jugu.

Da so Milankovićeve računi točni, potrjujejo dejstva, da so drugi znameniti avtorji, kakor je prof. Penck na univerzi v Berlinu, prišli do istih rezultatov na popolnoma drug način. Kadar se led umika, se topi in nastanejo mogočne reke, ki nosijo mnogo materiala in blata s seboj. Izračunal je, koliko blata nanese ena reka v enem letu in tako je izračunal starost nanesenih prodnatih slojev. Penckovi računi se točno ujemajo z Milankovićevimi in s tem je njegova teorija o postanku ledenih dob potrjena.

Kadar dobi naša severna polobla mnogo sončne energije, padajo padavine v obliki dežja in nastanejo v naših in višjih širinah ugodni klimatični pogoji in ljudstvo ter z njim kultura se seli proti severu. Seveda se to ne zgodi v enem letu, temveč je potrebna ena cela zgodovina človeštva, tedaj nekaj tisoč let.

V vročih dobah se zelo razširijo klimatični pogoji, ki vladajo v puščavah. Puščavsko območje se širi proti severu in podi ljudstvo, ki biva ob njegovih parobkih proti severu. Ni izključeno, da bi lahko na ta način mogli razložiti uničenje babilonske kulture ali pa pohod mongolskih in otomanskih plemen iz današnjih puščavskih predelov proti severu.

Ne bom trdil, da so to edini vzroki propadanja starih in nastajanja novih kultur. Ne moremo pa preko dejstva, da ima klima v kulturnem življenju in v izoblikovanju človeškega karakterja če že ne odločilnega pa vsaj zelo važen pomen.

Vsak umni državnik, ki presoja življenjske pogoje svojih državljanov, vsak narodni gospodar in koncem koncev tudi politik, to se pravi, človek, ki naj skrbi za javni blagor, mora biti poučen o vplivu ozračja na svojo domovino. Ob zaključku svojih izvajanj ponovno poudarjamo, da je človeštvo zavisno samo od dveh življenjskih činiteljev. Prvič od zakladov, ki leže v naročju naše zemlje, in drugič ter slednjič od sončne energije, ki ustvarja na tistem koščku zemlje svojevrstne klimatične pogoje.

M a r a N o v a k o v a

ZAKAJ ZELENJAD KUHAMO

Čudno je, da vso zelenjad razen solate (včasih pa tudi to) redno le kuhano nosimo na mizo. In vendar je nekuhana ali presna zelenjad nekaj povsem drugega kakor mrtva stvar, ki jo dobimo s kuhanjem, saj je oropana skoro vseh svojih najboljših lastnosti. Le nekatero zelenjad (kakor grah, fižol, artičoke, krompir in pastinak) moramo kuhati, ker ima obilo škroba. Toda zakaj bi kvarili zelje, kolerabe ter drugo mnogovredno listnato in korenasto zelenjad?

Razen zdravstvenega ima nekuhana zelenjad za gospodinje še drug pomen. Vsakdo, ki ima

količkej izkušenj, ve, da je s pripravljanjem kuhane zelenjadi mnogo več dela kakor z drugimi jedili, n. pr. z mesom. Kako je odveč to delo šele poleti, ko se mora gospodinja pariti pri vročem štedilniku, namesto da bi v hladu pripravljala surovo zelenjad in nudila tistim, ki jih prehranjuje, res zdravo in redilno hrano. Kot sužnja starih navad snaži, trebi in lupi zelenjad in jo že pri tem oropa mnogih dragocenih sestavin, ki jih je največ tik pod kožo (redilne soli). Potem jo kuha v obili vodi dolgo časa. Ravno rudninske soli vse zelene zelenjadi pa so večinoma topljive

v vodi in se tako izgube. Poleg tega je kuhana ali pražena zelenjad težko prebavljiva ter neokusna, če ji namreč okusa ne popravimo z raznimi dodatki. Tako dobimo končno neko, prvotni zelenjadi kaj malo podobno jed, ki ima okus največ po raznih dodatkih, vrednost pa zelo majhno.

Kako se nekateri ljudje trudijo, da sploh jedo, na primer, kuhano zelje ali ohrovt. Tudi otrokom v splošnem kuhana zelenjad ne gre nič kaj v slast. Silimo jih in jim prigovarjamo, naj jedo, namesto da bi jim dali surove zelenjadi, ki jo vsi z veseljem jedo. Kako okusni so surov korenček, repica, špinača, koleraba in drugo. Namesto tega je za kosilo vedno le ta ali ona kuhana zelenjad, ki smo jo mrevarili kar po več ur na štedilniku. Poglejmo, na primer, kaj delamo v kuhinji s špinačo!

Špinača je zelo dragocena vrsta zelenjadi, njena beljakovina je popolna, ima veliko rudninskih snovi, apna in vitaminov. Vse to pa nam pride v prid le, ako jo uživamo pravilno pripravljeno. V splošnem se glede pripravljanja špinače in zelenjadi naše gospodinje sploh drže enega samega zastarelega načina, namreč, da jo skuhamo, vodo ponajveč odlijejo, kuhano špinačo sesekljajo ali pretlačijo ter ji končno pridenejo prežganje, malo smetane ali mleka in začimbe. Ta način je napačen, potraten in vrhu tega še zelo dolgotrajen.

Kuhanje je najslabši način pripravljanja zelenjadi sploh in ga uporabljamo samo takrat, kadar je ta že stara in lesnata. Mlade špinače nikakor ni treba kuhati. Hitreje se zmežha, okusnejša je ter ji ostanejo ohranjene vse snovi, če jo samo dušimo v presnem maslu ali masti. Tako narejena špinača ohrani svoj pravi okus, da res jemo špinačo, ne pa nekaj, kar le na zunaj spominja nanjo. Jejmo p r e s n o, samo zimske vrste včasih za spremembo dušimo. To špinačo napravimo celo ali pa sesekljamo in pri tem ravnajmo takole: Špinačo temeljito operimo v več vodah. Pecljev ne odstranjamo. Komur pa bi bili tako odveč, da jih nikakor ne bi maral pri špinači, naj jih ne zavrže, ampak porabi za zelenjadno juho. Nato si v kozici razgrejemo presno maslo ter opravimo v njem malo čebule, trohico moke in potem prideneemo cele surove špinačne liste in jih dušimo pet minut. Nato jed malo osolimo in ko se je tekočina precej izparila, prilijmo še kisle smetane, pa je špinača gotova.

Največ pa nam koristi špinača, če jo uživamo surovo ali presno. Pripravimo jo takole: špinačne liste brez pecljev dobro operimo, ocedimo in zrežimo na drobne rezance (ali pa sesekljamo) in jo zmešajmo s solatno omako. To solato iz špinače imenujemo lahko pravo zdravilno jed, polno živih sil in sončne energije.

Podobno kakor špinači se godi zelju in drugi zelenjadi. Kdo ne mara izvrstne in osvežujoče zeljne solate? Pa vendar je zelje tolikokrat na

mizi kuhano in oropano vseh dobrih lastnosti in seveda tudi svojega dobrega okusa. Zato nič čudnega, če se ga mnogi branijo.

Tudi kumar ne ožemajmo, če jih dajemo kot solato. Nastružimo jih tik pred kosilom in zabelimo, kakor delamo to pri navadni zeleni solati.

Pri pripravljanju nekuhane zelenjadi bi bilo paziti na tole:

Pred vsem velja pri izbiri presne hrane pravilo, da vzamemo zanjo samo boljše, svežo zelenjad. Slabega, ovelega, nagnitega, objedenega, črvicega ali kakor koli pokvarjenega pridelka ne dajemo nekuhanega na mizo! Izbiramo svežo, čvrsto in zdravo zelenjad ter lepo namizno sadje brez napak. Pa to še ni vse! Ta skrbno izbrana živila je treba pred uporabo še zelo natančno očistiti, na kar gospodinje včasih pozabijo. Večina živil je bolj ali manj onesnažena. Če zelenjad ali sadje skuhamo, se te snovi pri kuhanju uničijo. Pri surovi hrani pa jih je treba odstraniti s temeljitim čiščenjem in pranjem.

Začnimo s solato in ostalo zelenjadjo, ki jo uživamo surovo. Pri tej odstranimo najprvo vse, kar je ovelega, nagnitega ali že pretrdega (ole-senelega). Nato denemo tako otrebljeno zelenjad za nekaj časa v slano vodo in jo potem še skrbno (pri solati listič za lističem) operemo v tekoči vodi ali pa vsaj v veliki skledi vode. V slani vodi naj se namaka zlasti vsa tista zelenjad, v kateri so lahko črvi, gliste in druga golazen (na primer zelje, karfijola, solata itd.). Potem ko smo vzeli to zelenjad iz slane vode, jo moramo seveda splakniti v več čistih vodah, da odstranimo iz nje sol. Za pranje zelenjadi vzemimo čim večjo skledo, ki naj bo polna vode, tako da je zelenjad narahlo v njej. Najbolje je uporabljati za to vedno eno in isto posodo, ki je ne uporabljamo za kaj drugega. Ko mislimo, da je zelenjad zadosti oprana, jo pustimo še nekaj minut v vodi ter jo končno prav previdno poberemo iz nje. Na ta način ostane vsa nesnaga, ki se je medtem usedla, na dnu in jo z vodo vred odlijemo. Z vodo torej pri pranju zelenjadi nikakor ne smemo štediti. Popolnoma napačno je tudi, če samo odcedimo vodo in nalijemo nanjo drugo, namesto da bi vzeli zelenjad iz posode ter odlili nesnago z vodo vred.

Pripravljeno zelenjad zabelimo najbolje z oljnatno omako ali majonezo, ki je nekaj denemo na vrh ali pa zmešamo vmes. Dobra je tudi smetana. Kot začimbo uporabljamo razna domača kuhinjska zelišča, ki jih drobno sesekljamo (za zimo jih nasušimo in razdrobimo) in primešamo po okusu. Presno zelenjad prinesemo na mizo posamezno ali več vrst skupaj. Lepo in okusno postrežemo z njo, ako jo naložimo v majhnih odmerkih (porcijah) v lepo zaokrožene notranje solatne liste, v izdolbene pol pomaranče ali kumare. Tako pripravljena zelenjad je vabljava za oko, zdrava in čisto drugega okusa kakor kuhana in zato navadno mnogo bolj zaželeno.

FRANJO ČICEK:

GOSPOD ŽAJBELJ NA LETOVIŠČU

»Holaj, Špela,« je zaklical živinozdravnik gospod Žajbelj svoji boljši polovici ter si naravnal očala, »imenitna misel mi je padla v glavo. To ti rečem, motor si kupim ter se popeljeva v Split na letovišče. Sakra, stara, ali veš, da to ni od muh!«

Gospod Žajbelj se je potrepljal po okroglem trebuhu ter se imenitno držal. Potem je vščipnil Špelo v masten podbradek ter odšel h Koruznikovi Micki na polič vina. To je napravil vedno, kadar je pogruntal kako pametno. Ni pa še spil polovice, že so ga klicali k Oniču onstran brega. Kravo da nekaj drži v trebuhu in se šent napenja kakor šenklaški župan, kadar ima volilni govor. Jezno je odracal gospod Žajbelj navkreber in se spotoma petkrat pridušil, da gre danes zadnjič peš. Le kako, da mu ni že prej šinila taka misel v možgane, da si nabavi motorno kolo. Toda glej srečo v nesreči! Kaj vidi nankrat gospod Žajbelj? Na sredi ceste stoji pravo in pristno motorno kolo, zraven možakar, ki vneto povprašuje začudenega živinozdravnika, kje da bi bil najbližji mehanik. Defekt da ima v motorju.

»Prava reč,« pravi gospod Žajbelj, »kaj vam svetujem, spoštovani gospod tujec? Prodajte ga meni, pa ne potrebujete mehanika!«

Hitro je tujec spoznal bistroumnost gospoda Žajblja in kupčija je bila sklenjena pri priči in na licu mesta. Za šest jurjev je motorno kolo menjalo lastnika v splošno zadovoljnost in tujec se je lepo poslovil ter odšel z bogom peš naprej. Gospod Žajbelj je obrne kolo navzdol ter sede nanj. Imenitno je šlo po bregu. Niti kaplje bencina ni porabil. Toda pri kovaču je bilo klanca konec in kolo je obstalo.

»Čuj, kovač Matic,« je zakričal Žajbelj v kovačnico, »poglej no malo tega hudirja, kje da pušča sapo!«

Kovač Matic pa ni bil samo kovač, ampak tudi mehanik. Še celo ure je znal popravljati. Ročno je našel napako in za dva jurja je bil voljan, da jo popravi. Kaj je hotel gospod Žajbelj? Saj ima denarja ko toče. Pri zadnjih konjskih dirkah je Priskovi kobilici samo nogo pogledal, pa je že zaslužil pet jurjev. Prisk pa se je za nagrado lepo obližnil. Ali tega ni bil kriv gospod Žajbelj. Saj ni on dirkal, ampak kobila. Tako mu je tudi dejal pri slovesu.

»Čuj, Matic, pa naj bo!« de sedaj kovaču. »Če je šla krava, pa naj gre še tele.« Mirno je sedel na štor v senci ter potrpežljivo čakal, kdaj bo kovač gotov s popravilom. Medtem je Oničeva krava odšla na oni svet, ali to Žajblja ni bolelo. Ko je bilo kolo nared, mu je še pokazal Matic to in ono, kdaj naj potegne ta vzvod in kdaj onega, in že je sedel gospod Žajbelj zopet v sedlu ter drvel naprej. Bencina je imel dovolj in bi lahko pridirkal do same Ljubljane. Navadnega kolesa je bil gospod Žajbelj dobro vaje, toda na motornem se je peljal danes prvič. Zato ni čuda, da je bil ves navdušen in še opazil ni, da mu je že za prvim ovinkom odneslo klobuk. Ko privozi domov, ga prime neodoljiva želja, da pokaže tudi ljubeznivi ženki svoje novo znanje. Rečeno storjeno. Toliko da si je milostiva še nataknila širok klobuk z zreliimi češnjami in že jo je posadil gospod Žajbelj za svoj hrbet ter spustil motor.

»Preteto, Špela, moje zlato,« ji gruli med brenčanjem motorja, »to bo poizkusna vožnja za Split. Ali vidiš sedaj, kaj vse zna

tvoj mož? Pri trebušni slinavki ti rečem, mojdun, marsikatera bi si obliznila vse prste, če bi me imela. Pa me imaš samo ti, tako ti povem!»

Vse je šlo gladko in gospa Špela kar ni mogla do sape, tako se je divila. Gospod Žajbelj je postal mladeniško navdušen ter je pričel prepevati na ves glas: »Je bela cesta uglajena...« Tedaj pa dohitita voz s senom, ki se je leno pomikal dalje.

»Poznam predpise in cestni red imam v malem prstu,« razlaga korajžni Žajbelj, »na levo krenem ter ga prehitim.« Ali tedaj zasliši gospod Žajbelj hupo avtomobila, ki se je pravkar srečal s senenim vozom.

»Kam pa sedaj?« spreleti namah Žajblja in vroče mu postane. »Na desno? Ne, tam je jarek. Ne bi ga rad potipal. Že vem, tale vzvod potegnem in zmanjšam brzino. — Vidiš, Špela, tako!« Toda je bil v tem hipu malo neroden. Namesto da bi zmanjšal brzino, jo je šele pospešil. Dalje mu ni bilo treba več razmišljati in rokovati. Kajti v elegantnem sunku se je zakadil v seneni voz in oba je vrglo kvišku in naprej. Ko se je gospod Žajbelj zopet zavedel, kaj in kako, je lepo sedel vrh voza na mehkiem kupu in poleg njega gospa Špela, ki pa se je držala, kakor da je padla iz onostranstva in nima nič zemeljskega na sebi. Gospod Žajbelj bi še bil imel srečo, da ni bilo na vozu salamenske žrdi. Niti las bi se mu ne bil skrivil. Toda z zaletom na voz je bil gospod Žajbelj toliko nepreviden, da je s čelom povahal žrd in posledice so se takoj pokazale v obliki ogromne bunke sredi glave. To ga je tako razkačilo, da je pri priči prekinil sicer prijetno vožnjo na senu ter ustavil preplašenega voznika, ki se je čudom čudil in se ni mogel načuditi, odkod ima naenkrat kar dva gosta vrh voza. Hitro je ustavil in v bližnjem potoku je izmila skrbna Špela možu glavo ter jo tako prevezala, da je mogel gospod Žajbelj gledati le s polovico očesa.

Še tisto uro in minuto je Žajbelj obračunal s svojim motornim vozilom. Pustil ga je kar kovaču za dva jurja in štirinajst dni ni rekel ne bev ne mev. Ali gospod Žajbelj je bil dober mož in je hitro pozabil nevšečnosti.

»Tako ti pravim, dobra ženka,« prične nekega jutra, »na letovišče morava, pa če se svet podere! Tuhtal sem in tuhtal in mislim,

da bo najpametneje, ako se potegneva z vlakom do morja. V vagonu menda ne bova skakala na senene vozove.« Je bil gospod Žajbelj mož beseda. Že čez nekaj dni si je nagrmdil pet kovčegov ter s Špelo krenil na kolodvor.

»Dve v Split, drugi razred«, je siknil skozi okence ter si obrisal potne srage. V kupeju je kmalu zadremal ter pričel vleči dreto. S tem pa se seve ni prikupil stari gospodični učiteljici, ki je sedela nasproti. Ali kje se je gospod Žajbelj brigal za take malenkosti. Sanjal je imenitne sanje, kako se vozi z barko po vesoljnem morju ter sredi delfinov objema svojo prelestno Špelo. So ga sanje tako navdušile, da jih je hotel tudi uresničiti na licu mesta. Neljubeznjiva gospodična učiteljica je namreč tako vpila vanj, da ga je vzbudila in ker je bilo precej temačno in ni gospod Žajbelj dobro videl, ampak še bedé sanjal o morski ljubezni, se je malo zmotil ter zamenjal svojo Špelo z gospodično. Tisti hip ga je prijela taka ljubezen do Špele, da se je sunkoma dvignil kakor mlad Arnavt ter prižel svoj ljubeznivi vis-avis na svoje junaške prsi. Toda ta ganljivi stik v kupeju je izbil sodu dno. Razjarjena gospodična je pričela vreščati ter klicati na pomoč in je vik in krik vzbudil tudi gospo Špelo, ki je smrčala v drugem kotu. Ali to še ni bilo vse. Žajbljev objem je spravil ves vagon pokonci in konec je bil tak, da je moral gospod Žajbelj v samotni kupe, kjer ni bilo možno objemati svojih sopotnic. To ga je kajpada hudo razžalostilo in od same tuge je gledal vso noč skozi okno, čeprav je bila zunaj tema kakor v rogu.

Kar oddahnil se je, ko je srečno prispel s Špelo v Split. Najel je sobo ter obrnil vso prtljago narobe. Nato sta šla obedovat. Pod košato palmo si je izbral gospod Žajbelj mizo ter obrnil pozornost na muhe in komarje, ki so se mu zdeli, da jih vidi. Kajti gospod Žajbelj je bil naobražen mož in je takole razlagal Špeli, ko je čakal na juho:

»Draga moja, ti še ne veš, da živi v teh krajih komar anofeles, ki ti prinese malarijo prej kakor ta naš natakár juho. Zato obrni vso pazljivost na to zalego in skrbno pazi, da te kateri ne piči. Spoznaš ga po tem, da sede na podlago tako, da dela njegov trup s podlago oster kot. Zadek je bolj oddaljen kakor glava, dočim sedi navadni komar vzporedno s podlago. Le zapomni si! To je zelo važno, da se ne nalezesh malarije.«

V tem je prinesel natakaro juho. Gospod Žajbelj je hotel še nekaj ziniti, kar zagleda na palminem listu nestvor, ki se mu zdi, da je anofeles. Pa dvigne naglo roko, da uniči krvosesa. Toda roka je sunila v natakarjev pladenj in gospod Žajbelj je dobil svojo juho na glavo in na hrbet. Od takrat ni črhnil nobene več o komarjih in se je celo sprijaznil s trditvijo, da v Splitu malarije sploh ne poznajo.

Naslednji dan kreneta z ženko v kopališče na Bačvicah. Gospod Žajbelj se je oborožil z ogromnim gumastim balonom, da bo brez nevarnosti in da se laže nauči plavati. Gospa Špela ni imela tako visokih ciljev. Sončila se bo bolj in le noge bo tu pa tam namakala v vodo. Toda uboga gospa Špela je imela že kar prvi dan smolo. Vsevedni in ljubeznivi gospod soprog jo je namreč gnal na plažo, a kmalu se je premislil ter se odločil za mostišče daleč v vodi. Tam se je posadila Špela tako, da je molela noge v vodo in tudi gospod Žajbelj se je odločil, da prisede k njej. Mladeniško razposajen je poskočil ter se posadil poleg nje. Ali pri tem gospod

Žajbelj ni računal, da je deska pod njim trhla in da ne prenese take teže, ki sta jo ji naložila idilična zakonca. Prelomila se je in gospa Špela je zdrknila v vodo kakor mlada mačka. To pot je imel Žajbelj srečo. Ujel se je za držaj ter tako obvisel na mostišču. Špela pa je krilila z rokami ter vpila na pomoč.

»Vpitje nič ne pomaga,« jo hrabri gospod Žajbelj z mostišča, »s tem porabiš po nepotrebnem mnogo energije, ki bi ti drugje prav prišla. Drži mirno glavo pokonci ter zapri usta. Dihaj samo takrat, kadar si izven vode. Skušaj se držati na površini, posebno noge porivaj kvišku, da ne stopiš na morskega ježa. Tak vbodljaj povzroča hude otekline. Poznam tovariša, profesor je v Sremski Mitrovici, ki je stopil nekoč na morskega ježa.« Dalje gospod Žajbelj ni prišel. Kajti kopalci so mu porinili prestrašeno ženko v naročje in Žajbelj niti opazil ni, da so mu jo tik pred nosom potegnili iz vode.

Zdaj je prijelo Žajblja, da pokaže ženki, da se on prav nič ne boji vode. »Tu me počakaj in glej, kako junaško se bom boril z

valovi!« je dejal ter se opasal z gumastim balonom. Spustil se je v vodo in balon ga je imenitno držal na površini. Da je bil gospod Žajbelj sam, bi zavriskal na vse grlo, tako se je zabaval. Junaško je rezal valove skozi neštete kopalce, ki so se čudili njegovemu balonu. Otepal je z nogami, da je brizgala voda na vse konce in kraje ter se penila kakor da se vozi po njej kak som. Naenkrat pa se balon odveže in gospod Žajbelj je napravil krepak požirek morske vode. Skušal je ujeti pobegli balon, a ta se mu je spretno umikal. Hotel je zavpiti na pomoč, a takrat je dobil ponovno porcijo slane pijače. Saprilot mu je postalo v vodi vroče. Iskal je z nogami tal, toda bog vedi, kje so bila. Znova ga je zasukalo in gospod Žajbelj se je že napil toliko vode, da je videl ves Split narobe.

Tedaj priplava mimo njega brhka Dalmatinka. Prešerno in nalahno kakor galeb se je vozila po morski gladini. Gospod Žajbelj, ki se je premetaval v vodi kakor riba na suhem in je kazal vse dele iz vode, le glavo bolj redkokdaj, je naenkrat zagledal njeno peto tik pod svojim nosom. Krčevito so se oprijeli njegovi prsti te prelestne pete. Ali poredni krasotici ta prijem najbrže ni ugaljal, kajti je sunila z nogo daleč navzdol in vrlji gospod Žajbelj se je znašel naenkrat globoko pod morsko gladino. Tedaj je ugotovil gospod Žajbelj, da mu je ta peta premajhna rešilna deska. Urno kakor veriverica je splezal po nogi naprej ter se ovil mlade kopalke kakor slak ovsene bilke. Lahko si mislite, kakšne občutke je imela pri tem brhka Hrvatica. Kričala je na vse mile viže ter suvala ubogega Žajblja od sebe. Toda gospod Žajbelj je ponižno prenašal vse udarce, tudi za edini šop las, ki jih je še imel in ki so sedaj veselo plavali po vodi, se ni zmenil, samo da je imel usta izven vode in da je lahko dihal. Tedaj si zmisli neljubezniva gospodična drugo vižo. Obojeročno je pograbila Žajbljevo glavo ter jo z vso silo tiščala pod vodo. Ta eksperiment je dal ubogemu Žajblju zopet vetra. Vode je bil že itak sit več ko preveč, zato se je temu pozikusu zoperstavil na celi črti. Z zadnjimi močmi je iztrgal svojo glavo iz nežnih rok in, da se mu spet ne pripeti kaj takega, je urno splezal gospodični na hrbet. Tu se je počutil varnega in glavo je imel izven vode.

Ta prizor pa je spravil vse Bačvice pokonci. Klici na pomoč so obrnili pozornost

vseh kopalcev na čudnega možakarja z velikim trebuhom in na lepo deklško glavico pod njim. Še tisti hip je zgrabilo gospoda Žajblja nešteto krepkih rok ter ga vleklo naravnost pred stražnika. Stroge matrone, ki so se sončile na plaži, so srdito gledale pohotnega starca z ogromnim trebuhom. Ali gospod Žajbelj je bil nedolžen kakor Abel in se mu še niti sanjalo ni, kakšne pregrešne misli da roje po glavah častitih dam na obali. Še celo dobra gospa Špela si ni mogla kaj, da ni zinila:

»Glej ga, dedca nemarnega! Druge bi vlačil okrog, mene pa prezira! Le počakaj, zdaj boš pihal ričet!«

Toda vrlji gospod Žajbelj ni pihal ričeta. Stražniku je vse natanko in po resnici povedal, kako je bilo in da je bil tisti nesrečni balon vsega kriv, da je bil že tako rekoč z obema nogama v grobu, a ga je v zadnjem hipu rešila dična gospodična, ki ji bo do smrti hvaležen in še onstran groba je ne bo pozabil. Vse mu je sedaj verjelo in nekateri so mu celo čestitali k srečni rešitvi. Le ljubka ženka Špela je še malo podvomila.

»Če je le vse res, kar praviš, dedec navihani?« je dejala ter se pričela oblačiti. Isto je storil tudi gospod Žajbelj. Ves čas je lepo molčal in šele na ulici se je spet oglasil:

»Saj pravim, da je na svetu vse narobe in da ni enakopravnosti ter pravice. Poglej, v naši kopalnici je vode premalo, tu pa je je preveč. Potem pa naj bi bili ljudje zadovoljni in se ne bi vojskovali?«

»Čuj, možiček,« se oglašal zdajci Špela, »čemu pa nisi uporabljal sam tistih navodil v vodi, ki si jih prej dajal meni?«

Ali gospod Žajbelj ni imel časa dajati odgovor. Pred seboj je opazil namreč ogromen plakat, kjer vabi Jadranska plovitba na izlet v Modro špiljo na otoku Biševu.

»Čuj, Špela,« je dejal gospod Žajbelj, »tole si bova še ogledala, v morje pa ne grem več. Modra špilja, rečem ti, to je nekaj čudovitega. Bral sem v časopisih in vem« Še tisto minuto je kupil vozni listek in naslednji dan, bila je preimenitna nedelja, sta se znašla oba na parniku. Elegantno se je pozibavala ladja in gospod Žajbelj je bil naravnost pesniško navdahnjen. Odpel si je srajco ter visoko dvignil svoj slamnik rekoč: »Pozdravljam te, ti morska stran!«

Pri Modri špilji pa je bil zopet malo neroden. Sicer ni bil on kriv, da je morje tako

razburkano in da se je čoln, v katerega bi naj stopil, tako nesramno gugal, da je že trikrat stopil v prazno, a se je še k sreči držal ladje. Menda bi gospod Žajbelj čakal ves božji dan, kdaj bo ugodna prilika, da lahko stopi v čoln, da ga niso rinili drugi izletniki k nagli odločitvi.

»Zdajle!« mu ukaže stasit in zagorel brodnik, ko se je čoln spet približal Žajbljevi nogi. Tedaj se je gospod Žajbelj odločil ter junaško stopil naprej. A zadel je ravno v prazno ter kakor kamen štrbunknil v morje, kjer je namah izginil pod ladjinim trebuhom in so imeli mornarji precej truda, preden so ga privlekli za pete nazaj na krov. Tedaj je imel vrli gospod Žajbelj vsega dovolj. Ponižno se je sušil na južnem soncu ter zraven razlagal svoji ženki:

»Kakor vidim, bova morala kmalu domov. Zdi se mi, da se je v tem času, kar sem z doma, nemarno razpasla parkljevka in da so postali bacili nesramno predrzni v moji odsotnosti. Čut dolžnosti me kliče nazaj.«

Ali še prej ga je poklical neki drugi čut. Morje je postajalo čim dalje bolj razburkano ter je zibalo ladjo v takem obsegu, da je šlo pred gospodom Žajbljem vse naokrog. Čutil je, da bo moral žrtvovati morju svoj obolus, pa je bil zelo diskreten ter je silil

v stranišče. Pri tem pa se je zaletaval v sopotnike, jim stopal na noge in na kurja očesa, da je nastal na krovu pravcati vik in krik. Z enim samim zamahom je podrl naslonjač, v katerem se je sončila kapitanova žena, ter se je nazadnje znašel v naročju neke Dunajčanke, ki je vpila v vseh jezikih na pomoč. Tam je tudi odložil svoj obolus kljub vsem protestom in brcam, ki so ga dohitele. Strežniki so imeli z njim precej posla, preden so ga spravili zopet v red.

Naslednji dan je bil gospod Žajbelj ves betežen. Tičal je v svoji sobi ter od daleč gledal morje. Špeli pa je pravil tako:

»Le verjemi mi, ljuba ženka, da bo vsa živina okužena, ako se takoj ne vrnem domov.«

Še tisti večer je potegnil brzovlak oba dična letoviščarja nazaj v domovino mili kraj.

Lojze Koželj

REKLAMA V STAREM VEKU

Meščan Sirikus si je s kupčijami pridobil znatno premoženje. Sezidal si je v Pompejih veličastno palačo. V prag hiše si je dal vstaviti v mozaik svoje geslo: »Salve lucrum«, to se pravi »Pozdravljen, dobiček«.

Dobička pa ni bilo tako lahko napraviti v tistih časih. Trgovci in obrtniki so bili sicer združeni v različnih cehih, živeli so pa med seboj v stalnem nasprotju. Zaradi tega so se posluževali vseh mogočih reklam.

Gosposke velikomestne trgovine starega Rima so se nahajale ob Sveti cesti (Via sacra) in ob Marsovem trgu. Tu je mrgolelo rimskih denarnih mogotcev, kupil si lahko najlepše drage kamne, bisere, zlatino, svilo, dišave, pohištvo, sužnje itd.

Že v 1. stoletju po Kristu niso zavzele prodajalne samo pritličja hiš, temveč so trgovci razširili svoje trgovine tudi na hodnike pred hišami. Zgradili so si izložbe, postavili mize in stebre. Od zgodnjega jutra do pozne noči so hvalili svojo robo z glasnim vpitjem. In če se je

lastnik trgovine utrudil, so opravljale isto delo pisano poslikane platnene zavese pri vходу v trgovino in deske z naslovom firme.

Zlasti mnogo so imeli opraviti z napisnimi tablami. Imenitnejši trgovci in obrtniki so imeli reliefne napisne table. Kdor si pa ni mogel privoščiti take reklame, je napisal svoje ime in vrsto blaga kar na zid hiše. Imena lastnikov na tablah le redkokrat najdemo, tem pogosteje pa vidimo smiselne in celo umetniško naslikane prizore in besedila, ki se nanašajo na kupčijo in podjetje. Znana je na primer napisna deska neke klavnice. Na levi strani sedi žena — gotovo žena lastnika — in piše v knjigo; v sredi pa visi na lesenem tramu lepo po vrsti različna mesna roba: svinjske glave, klobase, gnjati itd.; na kladi pod tramom pa seka bradati mesar meso. Na desnem robu deske je narisana še tehtnica.

Drug umetniško izdelan izvesek predstavlja trgovino z ročnim delom. Dva kupca — zakonski par — sedita na klopi, za njima pa stoji lastnik

trgovine. Nad njimi vise na drogu vezena oblačila, tri blazine in pas. Dva pomočnika razkazujeta blago, dva pa stojita ob strani.

Te table pa niso zanimive samo kot reklamni dokumenti, temveč imajo tudi kulturno-zgodovinsko vrednost.

Lucij Kornelij Atimet je bil, na primer, nožar in njegove napisne table hranijo v muzeju v Vatikanu. Ena predstavlja neke vrste predalnik, na katerem je videti kasete s kirurgičnim orodjem. Na levi strani pred tem pohištvom stoji kupec, na desni pa nožar. Nad predalnikom visijo v dveh vrstah noži, srpi, sekire, dleta itd. Druga tabla prikazuje delavnico. V sredini je nakovalo; levo stoji mož, ki drži s kleščami na nakovalu ležeč kos kovine, medtem ko na desni drugi mož tolče s kladivom po njej. V ozadju opazimo ogenj, kovaški meh in nekaj na pol izgotovljenega orodja.

Zanimiva je tudi gostilnica na izvesku Gaja Klodija Eufema. Za visoko mizo stoji gostilničar in vliva vino v z žigom opremljene merilnike, ki so vdeleni v mizno ploščo. Ko je zaželeno mera polna, odpre sluga neko pod mizno ploščo nameščeno pipico in pusti vino izteči v posodo kupca.

Prodajalci in obrtniki so delali skoraj vse leto kar naprej, ne da bi si privoščili vsaj malo počitka, kajti trgovine so bile zaprte le v žalnih dnevih cesarske rodbine in v dnevih, ki prinašajo nesrečo, kar je bilo posebej označeno v koledarju.

Pa ne samo v Rimu, tudi v drugih podeželskih mestih je vladalo živahno trgovsko življenje. V Ostiji je bil promet mogoče neznatnejši, ker se je trgovsko poslovanje vršilo v pisarnah veletrgovcev, zato pa je bil tam promet bolj mednarodni, kajti v Ostiji so bili takrat zastopani skoro vsi narodi velikega rimskega cesarstva.

Prilčno zelo mirno življenje je bilo v Herkulanumu, ker je bil ta kraj od bogatih Napolitancev izbran za odpočitek in ker so si bogataši že takrat želeli miru, če so šli na počitnice.

Toliko bolj glasni in živahni pa so bili Pompeji. Osnovni ton tamkajšnjega življenja je bil ropot in hrup, ki so ga delali kmečki krošnjari, prodajalci sadja, perutnine, rib, zelišč, zelenjave, ko so ponujali svoje blago. Zopet izkopane ulice v tem mestu nam dokazujejo, da so bile prodajalne druga poleg druge. Te so se posluževale enake reklame kakor rimski trgovci in obrtniki.

Verekund je bil vrl tovarnar sukna. Njegovi trije prodajalni prostori na ulico so imeli izmero pravnice trgovske hiše. Izložbe so bile zavarovane pred vročim južnim soncem z velikimi, daleč ven štrlečimi strehami. Delavnice so bile v notranjosti hiše. Vhod srednjega poslovnega prostora je obdan s stebri, ki so poslikani z verskimi prispodobami in s prizori, ki se nanašajo na suknersko obrt. Zidovje hiše je bogato okrašeno s slikami v mozaiku.

Reklamna slika bančne poslovalnice je bil krožnik menjalca, mlekarna je imela na izvesku upodobljeno kozo, prodajalno vina sta označevala dva moža z vrčem. Na neki hiši označujeta slika zidarskega orodja, vklesanega v zid, in ime poleg slike »zidarja Diogena«. Zgraditelj velikega pompejanskega gledališča je vklesal svoje ime »arhitekt Mark Artorij Prim« v zidovje gledališča samega.

Izveski gostilnic in krčem so nosili podobna imena kakor dandanes, n. pr.: »Pri slonu«, »Pri velikem orlu«, »Pri žerjavu«, »Pri meču« itd. Poleg izveska najdemo tudi reklamne napise. Tako, na primer, vabi neka gostilna goste »z odlično postrežbo, kopelmi in velikomestno udobnostjo«; neka krčmarica je kar z verzi privabljala pivce: »Jaz, Hedona, pravim: Če plačaš 1 as, dobiš vino, če plačaš 2, dobiš boljše vino, za 4 ase pa se lahko sladkaš s pravim falerncem.«

»Male oglase« so slikali kar na stene. Tako ponuja gospod mestni svetovalec Alej Nigidij Maj za 1. julij krasno opremljeno stanovanje in poslovne prostore; podrobnosti pove hišni oskrbnik. — Julij Feliks oglašja za dobo 5 let poslovne prostore in lepo etažno stanovanje s kopalnicami za plemenitaše. — Neki oglas se glasi: »Kdor je izgubil osedlano kobilu, naj se obrne na najemnika Decija Hilarija na posestvu Mamia.«

Znameniti tovarnar ribjih omak Umbricij Skaurij je prodajal svoje proizvode v glinastih vrčih, v katere je bilo vžgano ime tvrdke in kakovost vsebine. In ker je živel v Pompejih tudi mnogo Židov, je prodajal kupčije večji Umbricij posebne vrče zanje z bolj »krepko omako« in ti vrči so nosili dodatni pripisek »Garum castum«.

Ker so volili v Pompejih mestni svet in uradnike vsako leto na novo, je tvorila volilna propaganda največji del oglasov. Med izkopanimi oglasi so našli 1800 volilnih, na katerih je bilo možno razbrati 100 imen. Ti napisi nam prikazujejo način nabiranja volilcev včasih tudi v precej humoristični obliki: »Volite za policijskega načelnika Julija Polibija! On bo že skrbel za to, da boste dobili dovolj dobrega kruha.« — Volilni boj proti kandidatu za policijskega načelnika Marka Cerinija Vatija je vodil neki njegov nasprotnik s temile sarkastičnimi volilnimi oglasi: »Vatija naj volijo le zaspanci« in »Vatija predlagajo za policijskega načelnika razbojnik«. Morda je bil pa Vatij le izvoljen?

Volitve niso samo odlično vplivale na kupčije, ki so jih delale gostilnice, temveč tudi slikarji in risarji so dobro zaslužili. Zato tudi niso starih oglasov odpraskali z zidu, temveč so nove naslikali kar preko starih, kar je običajno uporabljena rdeča barva zelo dobro omogočila.

Da so povečali učinek volilnih oglasov, so jih izdelovali ponoči. O tem poroča opazka, ki jo lahko čitamo na nekem zidu: »Naslikal Emilij Celer, sam, ob luninem svitu.«

ŽELODČNE TEŽAVE

Želodčne težave so zelo pogoste, bodisi da gre za navadne katarje želodca pri dojenčku ali katarje želodca pri odraslem zaradi nezmernosti v hrani ali pijači, bodisi da gre za težja obolenja želodca, kakor sta na primer čir (izjeda) želodca in rak. Težave so torej raznovrstne. Raznovrstna je tudi presoja in raznovrstno je zdravljenje: od navadne diete preko zdravil in obsevanja z Rentgenovimi žarki do operacije. Število teh obolenj raste, to jasno kažejo statistike. Zdi se pa, da gre ta porast deloma tudi na rovaš boljše diagnostike, s katero razpolaga moderna medicina.

Za boljše razumevanje kasnejših odstavkov se mi zdi potrebno, da najprej opišem položaj, obliko in funkcijo (delovanje) normalnega želodca.

Želodec novorojenčka je še zelo majhen. Dolg je 5 cm, širok 3 cm, njegova vsebina pa znaša vsega 30 kcm. Pri odraslem so razmere povsem druge. Vsebina želodca znaša približno 2,5 litra. Dolg je 25–30 cm in 12–14 cm širok. Dve tretjini želodca se nahajata na levi strani, ena tretjina pa na desni strani gornje polovice trebuha. V glavnem leži želodec v območju tako zvane žličke. V sosedstvu želodca se nahajajo: na desni strani jetra, ki ga deloma pokrivajo, zgoraj srce, ki ga loči od želodca prepona, to je mišica, ki loči trebušno in prsno votlino, na levi vranica, spodaj široko in ozko črevo in za njim trebušna slinavka. Želodec se nadaljuje v dvanajstnik, ta pa v ozko črevo. Tam, kjer prehaja ozko črevo v široko črevo, se nahaja slepič (to je približno 4 prste desno in nekoliko pod popkom). Široko črevo prehaja končno v danko.

Želodec sestoji iz raznih plasti. V sluznici se nahajajo žleze, ki izločajo želodčni sok. Ta vsebuje razne za prebavo potrebne snovi, med drugim tudi solno kislino. Hrana se pod vplivom soka spremeni v nekako kašo, ki jo močna mišična plast dobro premeša. Mišična plast je zlasti na izhodu želodca krepko razvita in ima obliko obroča. To plast imenujemo tudi vratarja želodca. Od časa do časa se vratar odpira in prepušča posamezne zalogaje deloma že prebavljene in premelete hrane v dvanajstnik. Tu se prebava nadaljuje s pomočjo izločka trebušne slinavke in izločka jeter, to je žolca. Ti žlezi se namreč izlivata v dvanajstnik.

V primeru bolezni je ves ta fini mehanizem pokvarjen. Imamo preveč ali premalo kisline, želodec se izpraznjuje neredno, imamo krče želodca itd.

Preiskava želodca je za marsikoga precej neprijetna stvar. 20 minut po tako zvanem poskusnem zajtrku, ki obstoji iz čaja in žemlje in ki ga mora bolnik použiti na tešče, izpraznimo želodec z gumijasto cevko in nato preiščemo vsebino,

predvsem na kislino, ki jo je lahko preveč ali premalo, pa tudi ravno prav. Pri tem najdemo včasih tudi kri ali pa ostanke napol prebavljene hrane od prejšnjega dne. Važen je nadalje rentgenološki izvid. Tudi temu se mora bolnik podvreči tešče. Večina bolnikov tega ne ve. K preiskavi pridejo s polnim želodcem, zato jim ni mogoče preiskati želodčnega soka ali jih pregledati rentgenološko. Vse to pa pomeni izgubo časa in s tem denarja, kar velja posebno za bolnike, ki pridejo z dežele v mesto. Važni so nadalje podatki o začetku in poteku bolezni, ki jih navede bolnik sam, kakor tudi običajna preiskava, ki jo izvede zdravnik brez posebnih pripomočkov. Poleg tega pridejo v primeru nejasnosti še druge preiskave v poštev. Taka preiskava traja 2–3 dni. Nesmiselno je, bolnika samo rentgenološko pregledati ali pa pregledati samo želodčni sok ali pa mu celo brez točnejše preiskave kar odrediti običajno mlečno dieto. Rentgenski izvid ni vedno točen. Isto velja tudi za druge člene preiskave. Edino če rezultati vseh ali pa večine preiskav pokažejo, da boluje kdo na čiru ali pa kateri drugi bolezni želodca, moremo pravilno presojati stanje bolnika in odrediti ustrezajoče zdravljenje.

V naslednjem prehajam na opis važnejših obolenj želodca.

Zoženje izhoda želodca pri dojenčkih

Otroci so v začetku zdravi in uspejajo prilično dobro. V 2. do 3. tednu pa prično pogosto bruhati, ker zožen prehod ne prepušča skoraj nobene hrane. Pri tem seveda otroci naglo propadajo in hirajo.

Le redko je možno z zdravili doseči kaj prida uspeha. Večinoma je treba operirati. Uspehi operacije so dobri.

Omenil bi, da v teh primerih ne gre za čir, temveč samo za izredno razvito mišično plast na izhodu želodca.

Povešen želodec

Želodec zdravega človeka ima odrejen položaj in določeno napetost. V nekih primerih napetost želodčne stene popusti, stena postane mlahava. Želodec sam pa se povesi in sega globoko v medenico. Pri tem ne gre za čir želodca, ki bi zoževal prehod, zaradi česar se tudi želodec razširi. Običajno je prizadeto še drugo drobovje, zlasti ledvice, ki se pomaknejo iz svoje lege navzdol.

Prizadete so večinoma ženske, ki so blede, s slabo razvitimi mišicami in slabo razvitim prsnim košem. Ista slika nastopi včasih pri naglem hujšanju ali pa po težkih porodih.

Bolniki razen pomanjkanja apetita in trdovratnega zaprtja skoraj nimajo nikakih težav. Le sem in tja bruhaajo. V ležečem stanju se počutijo mnogo bolje.

V pogledu zdravljenja pridejo v poštev redilne kure, ki pa pomagajo samo v nekaterih primerih in do neke meje. Slično vlogo imajo nalašč za to konstruirani pasovi, ki jih je treba nadeti leže. Pri težkih obolenjih pa je potrebna operacija, ki pomore želodcu do normalne lege.

Akutni katar želodca

nastopi nenadoma in ravno tako hitro tudi poneha, ako mu izločimo vzrok ali ga ustrezajoče zdravimo.

Do katarja vodi največkrat pokvarjena, že razkrajajoča se hrana (mleko, meso, kruh), nezmerčnost v hrani, zlasti prekomerno uživanje mastnih jedi. Tudi po prekomernem pijančevanju odpove želodec svojo službo.

Splošni znaki akutnega katarja so: pritisk in neugoden občutek v želodcu, riganje, smrad iz ust, pomanjkanje apetita in obložen jezik. Bolniki pogosto bruhaajo. Iztrebljenje je različno. Proliv se menja z zaprtjem. K vsem tem znakom se često še pridruži močan glavobol, dočim telesna toplota običajno ni povišana.

Najuspešnejše zdravilo je dva do tridnevni post. Med tem časom naj uživajo bolniki samo čaj in kislo vodo ter naj le polagoma preidejo na običajno hrano. S pomočjo odvajalnih sredstev spravimo stolico zopet v red. V zelo težkih obolenjih je potrebno celo izpiranje želodca. V takih primerih dajemo bolniku tudi črno kavo, važno poživilo za srce, ki je često tudi prizadeto, kar se odraža v tem, da žila neredno ali pa slabo bije.

Kroničen katar želodca

Prej opisano bolezensko stanje traja običajno samo nekaj dni. Kroničen katar pa traja dalj časa, mesce, pa tudi leta.

Nezmernost v jedi (mastna jedila) in nezmerčnost v pijači (zlasti močno žganje) sta glavna vzroka kroničnega katarja. Na istem pogosto trpe tudi strastni kadilci pipe in tisti, ki tobak žvečijo (čikajo). Uživanje postane, premrzle ali prevroče hrane je nadaljnji vzrok. Opasnosti, da obole na kroničnem katarju, so podvrženi tudi vsi tisti, ki hrano kar požirajo, namesto da bi jo dobro prežvečili. Prebava začne namreč že v ustih in ne šele v želodcu. Kroničen katar želodca spremlja končno razne bolezni srca, pljuč in žolčnika.

Znaki so skoraj isti kakor pri akutnem katarju, samo da nastopajo polagoma in ne s tako silovitostjo. Bolnike torej tišči v želodcu, riga se jim in peče jih zgaga. Značilno za pijance je, da zlasti zjutraj bruhaajo. Izbruhanost obstoji v glavnem iz sluzi in kisline, pa tudi iz žarke, neprebavljene hrane.

Splošno se počutijo bolniki slabo. Jako so razdražljivi, sposobnost za delo pada, trpe na nepečnosti. Jezik je obložen. Trebuh je napet in občutljiv pod žličko. Iztrebljenje je neredno. Vse to odseva že na obrazu, ki je upadel, blede.

Ni pa ravno treba, da bi želodčni sok vseboval preveč kisline. Možen je lahko tudi nasproten primer, da je premalo kisline.

Zdravljenje se v glavnem omejuje na dieto. Jedilni list za takega bolnika bi bil naslednji: umetne in sluzaste juhe, mleko, perutnine, telečje meso, mehko kuhana jajca, pire krompir, pasirane prikuhe, različni kompoti in sadni sokovi. Namesto svežega kruha naj uživajo bolniki prepečenec odnosno kekse. Izogibati pa se morajo preveč slanih in papriciranih jedi. Po možnosti naj povsem opuste oziroma vsaj omeje na skrajno mero uživanje alkohola in kajenje.

Če pa vsebuje želodčni sok premalo kisline, dovoljujemo bolnikom tudi pikantna, papricirana jedila. V takih primerih manjkajočo kislino celo umetno dovajamo.

Brez dvoma je, da so uspehi s tako prehrano, ako se je bolniki drže vsaj nekaj mescev, zadovoljivi. Na drugi strani pa je tudi možno, da so opisani znaki samo predznaki želodčnega čira ali pa celo raka. Ako bolniki v kljub dieti naglo propadajo, je treba pač ponovno k zdravniškemu pregledu, ki bo odločil o nadaljnjem.

Čir želodca in dvanajstnika

Na čiru želodca obole pretežno moški med 20 in 50 letom. Možno pa je, da obole celo otroci od 14. leta dalje, pa tudi moški v starejših letih. Ženske so tej bolezni podvržene v manjši meri.

Nastanek odnosno vzrok nastanka čira nam ni še popolnoma jasen. Domnevajo, da so tu posredni motnje krvotoka v želodčni sluznici. Slabo prehranjena sluznica odmre in zapade prebavljalni sili želodčnega soka. Pa tudi sicer vodi lahko katero koli poškodovanje sluznice (pretopla, premrzla jedila) do nastanka čira. Okvare na žilju povzročata med drugim nikotin, pa tudi sifilis (spolna bolezen). Zanimivo je, da so nekatere družine posebno nagnjene k tej bolezni. Pravimo, da je nagnjenje k tej bolezni v rodu. Več članov družine lahko torej boluje hkrati na čiru. Čir se deloma tudi podeduje (20%).

Čir ima obliko okrogle rane, ostrih robov, ki je videti, kakor bi bila izbita z okroglim železom. Velikost je različna, od velikosti koruznega zrna pa do velikosti novca za 50 dinarjev. Običajno opažamo samo en čir. Pogosto pa imamo dva, pa tudi več čirov, ki kažejo vse mogoče stopnje razvoja. Imamo sveže čire, čire, ki krvave, pa tudi take, ki so prešli že v brazgotino. Čiri so lahko plitvi, površni, ali pa prejedo polagoma celo steno želodca. Na tem svojem potu često zadenejo na žile v steni želodca. Posledica je močno krvavenje. Kri, ki je temnordeča v nasprotju s svetlo-

rdečo in penasto, ki prihaja iz pljuč, bolniki bruhaajo. Mogoče pa je, da bolniki krvi sploh ne bruhaajo. Pač pa se pomeša kri z blatom, ki je v tem primeru črno kot smola. Razdiralna sila čira je včasih tako močna, da prejé celo steno želodca in se zajé globoko v jetra ali pa v trebušno slinavko. Močne zarastline, ki nastanejo okoli takih čirov, pogosto preprečijo, da se vsebina želodca ne izlije naravnost v prosto trebušno votlino, kar bi povzročilo seveda vnetje trebušne mreže in večinoma smrt. Kakor so zarastline v tem pogledu koristne, tako lahko na drugi strani zmaličijo želodec, da je prehod hrane vsaj zelo otežkočen, če že ne povsem nemogoč. Želodec je videti v takih primerih kakor preščipnjen. Ako je sedež čira na izhodu želodca in ako preide čir v brazgotino, zastaja hrana v želodcu, ker je prehod otežkočen. Želodec se zaradi tega močno razširi. Pri pregledu želodčne vsebine pa dobimo ostanke več dni stare, neprebavljene hrane. Na zunaj opazamo to, da bolniki, ki doslej niso bruhal, prično bruhati napol prebavljeno hrano. Istočasno hitro hujšajo.

Znaki čira želodca in dvanajstnika niso povsem enaki. Zato jih opišem ločeno.

1. Znaki čira želodca

Že po zunanem izgledu bolnikov, ki so upadli, bleedi in suhi, more izkušen poznavalec sklepati tako rekoč na daljavo, da boluje tisti na čiru želodca.

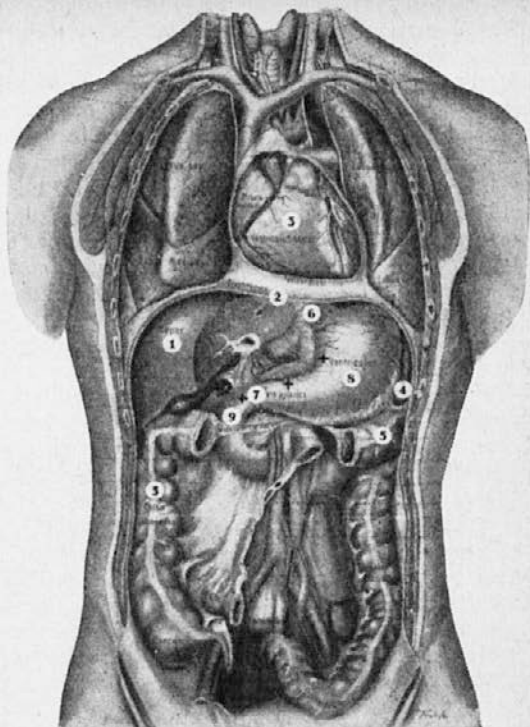
Bolniki tožijo, da začutijo kmalu po jedi bolečine pod žličko, ki včasih izžarevajo v hrbet. Pogosto jih peče zgaga. Bruhaajo predvsem oni bolniki, ki imajo od čira odnosno brazgotine stisnjen izhod želodca. Kakor sem že prej omenil, nastopa krvavitev v dveh smereh. Bolniki kri bruhaajo ali pa krvave na črevo. Pri enem in istem bolniku lahko nastopata oba pojava skupno. Za časa bolečin trpe bolniki običajno močno zaprtje. Omenjeno je lahko edini jasni znak, dočim so drugi znaki manj jasno izraženi. Značilno je, da nastopajo težave zlasti spomladi in jeseni, pa tudi v daljših presledkih. Med tem časom pa se počutijo bolniki popolnoma zdrave, brez vsakih težav.

Običajno imamo torej znake vsaj deloma izražene. Pogosto pa se zgodi, da prične bolnik nena doma bruhati kri, ali pa, da prodre čir v trebušno votlino, ne da bi se bolniki mogli spomniti, da so imeli kdaj težave z želodcem.

2. Znaki čira dvanajstnika

Tako glede presoje kakor glede končne usode bolnikov s čirom dvanajstnika je treba na istega gledati iz drugega stališča kakor na čir želodca.

Treba je podčrtati dejstvo, da so posledice čira dvanajstnika, če se sploh zaceli sam od sebe, kakor to često opazamo pri čiru želodca, daleko težje kakor pri slednjem. Brazgotinasti čir dva-

Položaj želodca pri človeku

Zaradi preglednosti je del jeter (št. 1), ki pokriva želodec, odstranjen. Na sliki vidimo prepono (št. 2), ki ločé prsno in trebušno votlino. V sosesčini želodca se nahajajo, začeniši od desne strani in v smeri urnega kazalca, jetra (št. 1), srce (št. 3), vranica (št. 4), široko črevo (št. 5). Široko in ozko črevo sta na sliki zaradi preglednosti tudi deloma odstranjena. Na želodcu samem vidimo vhod (št. 6) in izhod želodca (št. 7). Med obema se nahaja želodčni meh (št. 8). Dvanajstnik (št. 9) ima obliko podkve. V tej podkvi je videti del trebušne slinavke, ki leži v glavnem za želodcem. Sedež čira je najbolj pogost na mestih, ki so zaznamovani s križčkom. Spremembe oblike in položaja želodca, ki nastanejo pri opisanih obolenjih, si čitatelj na podlagi te slike lahko sam predstavlja

najstnika, če že povsem ne onemogoča, pa vsaj zelo otežuje prehod hrane iz želodca, dočim pri čiru želodca to redkeje opazamo.

Značilna je nadalje bolečina, ki nastopa nekako tri ure po jedi, kadar je človek lačen, in iz gine, ko bolnik vsaj nekaj malega použije.

Bolniki so najbolj občutljivi sredi pod desnim rebernim lokom, obratno kakor pri čiru želodca, kjer je največja občutljivost pod žličko.

Čir dvanajstnika je teže dostopen zdravljenju z dieto kakor čir želodca. Komplikacije, o katerih bo v naslednjem govoru, opazamo v poteku čira dvanajstnika bolj pogosto kakor pri čiru želodca in zato so tudi operativni posegi bolj pogosti.

Komplikacije z omejitvami, ki sem jih prej omenil, so obema čiroma skupne.

Najresnejša, življenjsko nevarna komplikacija je prodor čira v prosto trebušno votlino in temu sledeče vnetje trebušne mreže celotnega trebuha.

Le v primeru, ako je dovolj zarastlin okoli čira, je možno, da se omeji vnetje samo na oni del trebuha, pri čemer so izgledi na ozdravljenje seveda bistveno boljši tudi, ako se bolniki ne podvržejo operaciji v prvih urah. Sicer pa more samo takojšnja operacija rešiti bolnika pred smrtjo.

Bolniki začutijo nenadoma močno bolečino v gornji polovici trebuha. Nastopi bruhanje, kolcanje. Trebuh je trd ko deska in silno občutljiv na pritisk. Bolniki se zvijajo od bolečin. Obraz obliva mrzel znoj, dihanje je površno. Temperatura v začetku ni povišana. Obraz že v nekaj urah močno upade. Oči so udrte, s črnimi kolobarji izpod njih.

Takega bolnika je treba nemudoma oddati v bolnico. Vsako odlašanje je lahko pogubonosno. Operacija je namreč uspešna samo v prvih 5—7 urah. Izgledi kasnejše operacije pa so slabi. Pogrešno je, dajati bolniku hrano ali pa pijačo. Edino usta si lahko izplakuje z mrzlo vodo.

Krvavenje ni še daleko tako težka komplikacija kakor prodor čira. Krvavitve je redko kdaj tako močna, da bi vodila do smrti. Jasno pa je, da bolnike silno oslabi zlasti, ako se pogosto ponavlja. Poleg teh močnih krvavitvev imamo tudi skrivne krvavitve. Bolniki krvave na črevo, vendar v tako malih količinah, da ni barva blata skoraj nič spremenjena. Le točna preiskava blata na kri nam odkrije izvor bolnikove bledice. Domača pomoč pri krvavitvi obstoja v tem, da spravimo bolnika takoj v posteljo, kjer mora absolutno mirovati. Na trebuh mu damo mrzle obkladke ali pa v brisačo zaviti led, če ga imamo na razpolago. Dajanje hrane ali pa pijače je prepovedano. Žejo si gasi bolnik z malimi koščki ledu, ki jih pusti raztopiti v ustih. Šele po nekaj dnevih dovolimo lahko bolniku uživanje mrzle tekoče hrane. V takih primerih je potrebno poklicati zdravnika, ki more nuditi bolniku v prvem trenutku uspešno pomoč, dokler ne pride v bolnico, ki razpolaga še z drugimi sredstvi. Od teh bi omenil kot najvažnejše pretok (transfuzijo) krvi.

Kot zadnjo komplikacijo bi navedel zoženje želodčnega izhoda zaradi brazgotinastega čira.

Končno bi omenil, da se včasih čir želodca pretvori v raka.

Potek čirov ni vedno enak. Nikjer ni rečeno, da bi v vsakem primeru morala nastopiti ena izmed navedenih komplikacij. Gotovo je, da se nekateri čiri zacelijo brez večjih posledic.

Kakor je potek čirov različen, tako je različno tudi zdravljenje. V tem pogledu se držimo v glavnem tehle smernic.

Z malimi izjemami poskušamo pri vsakem bolniku najprej doseči uspeh z dietetičnimi merami. Bolniku odredimo tedaj sledečo hrano: umetne juhe, mleko, jajca, surovo maslo, prikuhe, močnate jedi, kompote. Prepovedano je meso, surovo sadje, zelo slana in papricirana jedila, alkohol in tobak. Take diete se mora držati bolnik več mesev. Brez dvoma je, da je možno s tako dieto

doseči uspeh zlasti, ako se nahaja bolnik v takem položaju, da si more privoščiti dovolj počitka. Od zdravlil se posebno mnogo uporablja soda-bikarbona poleg raznih injekcij in drugih medikamentov.

Ako večletno zdravljenje z dieto ni bilo uspešno, če je med tem časom bolnik večkrat krvavel, ako ima močne bolečine, ki mu ne dovoljujejo opravljati poklicno delo, potem svetujemo bolniku operacijo.

Nujno pa je potrebno operirati:

- ako prodre čir v trebušno votlino;
- ako je prehod popolnoma ali pa delno zožen;
- ako sumimo, da se je čir pretvoril v raka.

V vseh teh primerih so bolniki brez operacije izgubljeni. Pri operaciji odstranimo oboleli del želodca, ostanek pa spojimo z ozkim črevesom. Uspehi operacije so dobri. Posebno očitviden uspeh operacije je pri bolnikih, ki imajo zožen izhod želodca. Bolniki se vidno popravljajo in pridobijo z mesci 15—30 kg na teži. Nekaj mesev po operaciji se morajo bolniki še držati diete. Kasneje pa lahko uživajo zopet navadno hrano.

Rak želodca

Rak se bistveno razlikuje od čira želodca, in to ne samo po bistvu bolezni, po presoji in zdravljenju, temveč predvsem po svoji zahrbtnosti.

Bolniki, ki jih sila prižene k zdravniku, vedo povedati, da z želodcem, razen nekaj mesev sem, niso imeli nikakih težav. Pri bolnikih s čirrom pa trajajo težave običajno vsaj nekaj let, tudi do deset in več. Značilno je, da bolečine niso tako močne kakor pri čiru. Istotako je značilno, da kažejo včasih ti bolniki nepremagljiv odpor proti mesu.

Bolnike tišči po jedi v želodcu. Riga se jim. Pogosto bruhaajo. V izbruhanem najdemo često kri, ki je podobna sesedku kave. Pri tem bolniki hitro propadajo in bledijo.

Prizadeti so večinoma starejši ljudje, ki so bili, kakor že omenjeno, vedno zdravi, dasi tudi mlajšim rak ne prizanaša.

V poteku raka opažamo iste komplikacije kakor pri čiru, to je predor v trebušno votlino, krvavenje in zoženje izhoda, še bolj pogosto pa vhoda želodca.

Rak se naseli samo v želodcu. Na dvanajstniku raka ne opažamo. Po zunanem izgledu se razlikuje od čira. V splošnem pa ima tudi on podobno izgled, dvignjenih robov. Bistvena razlika pa obstoji v tem, da se rak hitro širi v sosednje organe, na primer v jetra in žleze, kjer nastanejo tako zvane podružnice raka.

V nekih primerih dobe bolniki zlatenico ali pa vodenico, ki pospeši mučen konec teh skrajno shujšanih bolnikov.

S pravočasno operacijo je mogoče bolnikom za več let podaljšati življenje zlasti, ako se bolniki po operaciji še redno obsevajo z rentgenom. Žal

so taki primeri zelo redki. Deloma zaradi nevednosti, še bolj pa zaradi zahrbtnosti poteka, ker bolniki v začetku ne čutijo nobenih večjih bolečin, se navadno zgodi, da iščejo zdravniške pomoči, ko je že prepozno.

Vendar se da tudi temu vsaj malo odpomoči.

Delna rešitev bi bila v tem, da bi se ljudje pri 50, odnosno še kasnejših letih podvrgli točni zdravniški preiskavi, da si nimajo nobenih težav. To velja zlasti za one, kjer je rak v rodu. Nekaj sličnega so podvzeli, na primer, v Nemčiji v borbi proti raku maternice, kjer so ponekod za-

čeli sistematično pregledovati žene v določeni starosti. Dejansko jim je uspelo odkriti raka maternice povsem v začetku, ko je operacija še uspešna in ko niso bolnice imele še nobenih, niti najmanjših težav. Zato pa so tudi uspehi dobri.

Na kakšen sistematičen pregled pri nas zaenkrat ni misliti. Dosti bi bilo doseženo, ako bi se bolniki javili vsaj prve tedne in bi ne čakali cele mesce. Treba je torej ljudstvo poučiti, da ne bi bila nevednost skoro edini vzrok neuspehov v borbi proti raku. In temu namenu naj služi tudi priučujoča razprava.

Leo Pettau er

STAREJŠI KRANJSKI GRADOVI

2. Gorenjsko

Marsikateremu posetniku Polhovgrajskih Dolomitov, domovine Blagajevoga volčina ali kraljeve rože, je sicer znano ime Jeterbeng (Hartenberg)¹; toda koliko jih je med njimi, ki so se pomudili na teh grajskih razvalinah nad Žlebi? Res pa je, da jih je le stežka opaziti, tako zelo jim je zob časa že zapel pesem o minljivosti vsega posvetnega; le večše oko bo tod sredi splošne zaraščенosti zazrlo kamnitne sledove visokega srednjega veka (13. stol.). Jeterbeng je bil ministerialni grad spanheimskega gospostva s središčem v Ljubljani.

Skočimo v kraj, ki je dal vsemu gorskemu področju, v katerega območju smo sedaj, svoje ime — v Polhov Gradec (Billichgraz). Na precejšnji vzpetini med ondukajšjo cerkvijo in graščino izumrlih grofov Blagajev je Stari grad s kapelico iz 12. stol. Zanimivo je, kako si ustno izročilo, povzeto iz Valvasorja, razlaga »polhov« v tem krajnem imenu: »Nekoč se je napolil v ta kraj neki škof. Noč ga je dohitela v gozdu, kjer je moral prenočiti. Prebudivši se naslednje jutro, je opazil, da gomaze po njegovem konju polhi, ki so živali skoro razgrizli sedlo. Tedaj je visoki pastir v nemškem jeziku zaklical: »Tukaj je vendar Poljši Gradec.« Kajpak je nemško ime nerodna izvedenka iz slovenskega imena. Gre za osebno ime Polh, osebo, ki je morala biti ena izmed prvih prebivalcev tega gradu, mogoče ustanovitelj sam. Vsekakor je bil to Slovenec.

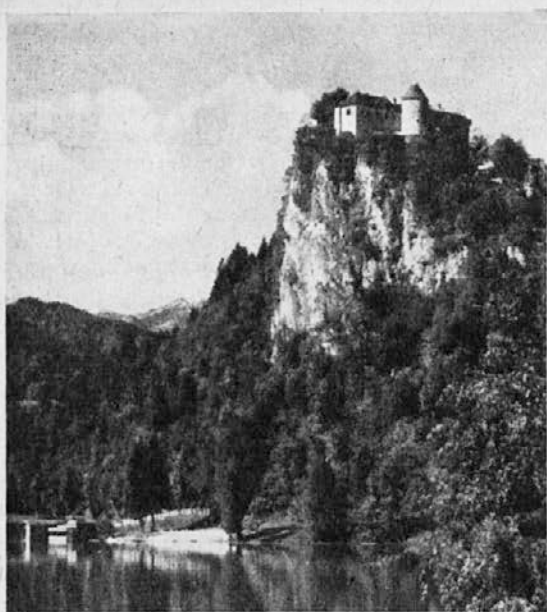
Blizu Medvod stoji škofijski grad Goričane (Görtschach) in ne daleč proč se je v davni nahajal grad istega imena. L. 989. se omenja neki plemenitaš Pribislav (Pribizslauus), ki je bil nedvomno slovenskega rodu in ki je dobil od cesarja Otona III. nekoliko posestev blizu sedanjih

Medvod. Če gre pri tem za stari grad Goričane, potem je ta fevdalni sedež obstajal že v 10. stol. Kakor koli že, eno je gotovo: slovenski živelj je bil tu tako jak, da je moral celó grad kot nosilec politične oblasti ne glede na narodnostno pripadnost njegovih posestnikov — sprejeti ime tukajšnje slovenske naselbine, kakor je razvidno iz nemških zapiskov. Takih primerov je nešteto, samó da tega ne bomo vselej posebej poudarjali.

Onstran Save kipe v nebo na prijaznem, daleč vidnem hribu še dokaj dobro ohranjene ruševine starega klativiteškega S m l e d n i š k e g a g r a d u (Flödnig). Najsi sega ta grad v prvo polovico 12. stol., tudi on izpričuje, da nosi na sebi pečat slovenske imenske tvorbe. Ali vam je znana pripovedka, kako je zadnji gospodar tega gradu s hudičem zaigral vse, celó hčer in dušo?

Ko korakamo ob sotočju Poljanščice in Sorice v starodavno Š k o f j o L o k o (Bischoflack), se ozremo tja na osamele grajske škrbine in jih, kakor smo storili to doslej drugod na svoji poti, vprašamo, da-li so one dale s svojim nastankom ali je dala vsaj predhodna naselitev bavarske cerkvene gospóde in njenih kolonistov ime temu častiljivemu mestu? Ne, že zopet je bil to njihov predhodnik Slovenec. Za ta naš kraj prihaja v poštev darilna listina iz l. 973., ki je osnovala brižinsko škofovsko gospostvo na Gorenjskem s središčem v poznejši Škofji Loki. Že l. 973. se imenuje locus (kraj) Lónca, pri čemer moramo misliti na poljedelsko naselbino Staro Loko poleg sedanje Škofje Loke, ki je nastala pod gradom, omenjenim prvič v začetku 13. stol. M'ogrede povedano je eden izmed teh brižinskih škofov, Leopold po imenu, l. 1381. zdrknil, ko je jezdit čez most, v Sorico in utonil. — Gospodje iz Loke so dosegli velik ugled in bili v sorodstvu z najodličnejšimi plemiči dežele Kranjske. V 15. stol. je ta rod izumrl. Že sredi 19. stol. je bil stari Loški grad okoli 300 let zapuščen. Sedaj je tu le še malo razvalin, obdanih z gostim grmičjem.

¹ V oklepaju navajam nemška imena, ki že davno niso več v rabi, samo zaradi medsebojne primerjave slovenskih in nemških imen in s tem izvora imen.

Blejski grad

Že spet smo na potu, da obiščemo visoko na terasi nad Savo ležečo metropolo Gorenjske, Kranj (Krainburg), starodavni Carnium, središče najstarejše Kranjske, Kranjske marke, sedež deželnega grofa. Na kraju, pod katerimi si hitita v sestrski objem Sava in Kokra, stopa Kranjski grad kot munitio (utrdba) Creine že v 11. stol. v areno naših najstarejših gradov. V 13. stol. vrše tu v Kranju kakor drugod službo gradiščani ali kastelani kot ministeriali deželne gosposke s primkom »de Chreinburch«.

Napotimo se ob Savi navzgor, vzdolž divje romantičnih krajev kraljice naših vodá. »Med skalami Sava šumi...« Tam pred Lancovem pri Radovljici zapustimo desni breg Save in se vzpemo na hrib, močno poraščen z iglastim drevjem. Tu štrli v zrak z Lipniške doline dobro videni visoki, že zelo oškrobani stolp Lipniškega ali Pustega gradu (Waldenberg). Ta grad je bil središče ortenburške posesti na Gorenjskem, Ortenburžanov, mogočnega plemiškega rodu na Koroškem, rodu, ki si je znal pridobiti zemljo in gospostvo ne le v svoji ožji domovini, marveč v znatni meri in na Kranjskem. Lipniški grad je bil razmeroma že zelo zgodaj zapuščen, ker so si lipniški gospodje že v 14. stol. sezidali prijaznejši gradič v Radovljici in so se poslej zadrževali bolj poredko, zlasti v nevarnih časih, med masivnimi, težko dostopnimi zidovi Pustega gradu. Na tem gradu je po ljudskem izročilu zastrupila zadnjega ortenburškega grofa lastna žena tako, da mu je dala polovico otrovanega jabolka. Nato je prišel Lipniški grad z bogato ortenburško dediščino vred v roke celjskih zvezdnikov. Nekaj-

krat je prebival v njem burnega življenja siti celjski grof Friderik II. in žaloval za svojo nesrečno drugo ženo, neznatno hrvatsko plemkinjo Veroniko Deseniško, ter tu in tam obiskal njen daljni grob na Štajerskem. V okrilju Lipniškega gradu, ki ga je čas odkritja Amerike videl že »pustega«, je polagoma rastla Radovljica v mesto.

Pojdimo po nadznožju Jelovce, ogromne alpske planote, po ponekod s plotom ograjenih tratih s prestopom Save Bohinjke malce nad sovodnjo obeh gorskih sestric in mimo kraja Mlinov in že se ti izza enega izmed osamelih strmih hribov prikaže velika božja solza — Blejsko jezero, »podoba raja«, ki slovi daleč po svetu. Ob sončni pripeki se na mirni, modri gladini jezera z visoke, navpične skale kaj rad koplje že skoro tisočletni **Blejski grad** (Veldes), sedež briksenških škofov, katerih gospostvo pri nas je bilo ustanovljeno z darilno listino iz l. 1004.; grad pa je dokumentarično izpričan za l. 1011. Sprva je bil tu prejkone le utrjen stolp. Potres 1511. je ta grad močno spremenil, tako da so ga temeljito prenovili in marsikaj prizidali. Tretjo gradbeno dobo Blejskega gradu je povzročil potres leta 1689., ki je bil na Gorenjskem zelo močan. Na Blejskem gradu se dogaja Josipa Lavtižarja zgodovinska povest iz 17. stol. »Bled in Briksen«.

Že od daleč, ko stopamo proti Begunjam, zagledamo pod strmo in nazobčano Begunjščico razdrte, v nebo kipeče zidine gradu **Kamna** ali **Lambergarjevega gradu** (Stein), drugega važnega oporišča ortenburškega jarma na Gorenjskem. Prav za prav sta bila tu v 13. stol. dva gradova ali bolje grad in opazovališče, straža, Kamen in Jama ali Zijalka. Jame so zelo stara bivališča, segajo daleč nazaj tja v prazgodovino. V 15. stol. se vselijo v grad Kamen Lambergi. Znan je vitez Lambergar, junak v boju za celjsko dediščino, kjer se je spoprijel s češkim vitezom Janom Vitovcem, ki je zastopal nasprotno interese; junak, ki ga opeva narodna pesem »Pegam in Lambergar«.

Iz Begunj krenemo po samotni poti v Tržič. Tam zgoraj sameva razvalina **Hudega gradu** (Gutenberg), ki ga je postavilo 12. stol. O prvih tržiških graščakih, ki so morda bili slovenskega rodu, ni dosti poročil. Mogoče vas zanima to, da je bila hči enega prvih gospodov s Hudega grada »lepa kot gavtroža, skopa pa tako, da še satanu ni privoščila vrvi, da bi se obesil«. V 15. stol. postanejo gospodarji Hudega gradu prej omenjeni Lambergi, ki pa se kmalu priselijo na Kamen. Na Gutenbergu je preživel mlada leta prvi ljubljanski škof Ziga Lamberg. Ta grad je bržkone razrušil potres l. 1511., ki je bil grobokop za marsikateri naš stari grad, podobno kakor je potres l. 1348. razvalil okoli 40 gradov samó na Slovenskem.

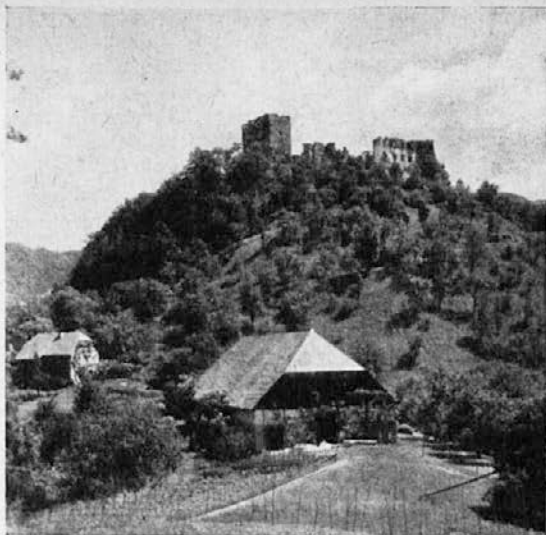
Mimo podznožja Kokovnice in mogotca Storžiča dospemo v **Predvor** (Höflein). Tudi ta tihi letoviški kraj je listinsko izpričana zgodovina

povezala z znakom fevdalne dobe z davno minulimi stoletji. Že v 11. stol. se navaja tu »novi dvorec« in že v 13. stol. zasledimo slovensko krajevno ime Predwor. Dvorec poznamo še iz dobe slovenske samostojnosti, poseben značaj pa jim je dal frankovsko-nemški čas.

Iz Preddvora smo kaj hitro v Velesovem (Michelstetten), po katerem so se nazivali domači plemiči že v 12. st. Njih grb: ptič z razpetima perutama. L. 1238. so trije bratje iz Velesovega ustanovili pod svojim gradom Kamnom samostan dominikank ali »belih nun«, v katerega so pošiljali svoje hčere najiminenitnejši plemenitaši Kranjske, Štajerske in Koroške. V drugi polovici 15. stol. so Turki grad v Velesovem porušili in odvedli s seboj zadnjega velesovskega viteza, nakar so dominikanke grad znova pozidale in od 1533. dalje se je jel uradno nazivati Frauenstein (Gospojin grad).

Naslednja postojanka je Kamnik. Zgodovinsko in turistično mesto. Kdo ne pozna kamniškega Starega gradu (Stein) na strmi in visoki Bergantovi gori, ki ji Bistrica in Nevljica deloma oklepata znožje? Po vseh znakih sodeč je stal na tej gori nekdanj pomemben, obsežen in skalovit grad, čuvar Tuhinjske doline, po kateri se je vršil promet med Gorenjsko in Štajersko, ker kot trgovska pot takrat, v 12. stol., z zelenim Štajerjem še ni služilo Zasavje niti Trojane. Na Starem gradu se je osredotočevala oblast grofov Andechs-Merancev na Gorenjskem. Gospodstvo, ki je obsegalo strnjeno ozemlje od gorskih prehodov pri Motniku in Trojanah na vzhodu, pa nekako do Kokre, Kranja in Smednika na zahodu. Andeški grofje so bili v sorodstvenih zvezah z marsikaterim evropskim dvorom. Ko so sredi 13. stol. Andečsi v moškem kolenu izumrli, prebivajo na starem kamniškem gradu Ostrovharji, zatem Galenberžani, Celjani, Turjačani in drugi. — Že v 13. stol. je obstajala na Starem gradu kapelica sv. Janeza Krstnika. V kapelici so maševali do srede 18. stol. Od celotnih ruševin, porastlih z drevjem, se je v naše stoletje ohranilo: troje portalov, nekaj strelnih lin, tako zvana »Vrtomirova ječa« in deloma obokan prostor na zgornji planoti; ta naj bi bil ostanek nekdanje kapele.

Drugi kamniški grad je Mali grad (Kleinfeste), ki je bil prav tako na strateški točki, braneč nepovabljen dostop iz predmestja Šutne v ožji mestni del, v trg. Izplača se povzpeti nanj in se razgledati naokoli. Je nekoliko mlajši od Starega gradu, vsekakor pa izpričan za začetek 13. stol. Po razsežnosti je bil majhen — zato ime Mali grad. Štirioglat razvalina je še kar dobro ohranjena. Z Malega gradu je bila doma tudi tista zakleta Veronika, ki je baje bila tako močna, da se odtis nje železne rokē še danes pozna v skali ob Malem gradu — kar moramo razumeti le na ta način, da so podložniki pripisovali vladajočemu sloju s politično oblastjo hkrati i nadnaravne telesne sposobnosti. Še eno, a izredno znamenitost

Gamberk pri Zagorju

hrani grajski grič: dvonadstropno cerkvico — kapelico na kapelici in kapelico na vrhu — redek spomenik cerkvene arhitekture v romanskem slogu na slovenskih tleh (12. stol.). Znanost trdi, da sta se uporabljala v daritvene namene le dva prostora, zgornja in srednja kapelica in sicer tako, da so se brale sv. maše v eni zgolj za gospodo, v drugi pa za služinčad, medtem ko je služil tretji, spodnji prostor za rodbinsko grobnico. Na podobno delitev naletimo še drugod po nemških grajskih kapelah. Po ljudskem izročilu pa je nastala ta dvonadstropna cerkvica v zvezi s tremi brati — novomašniki; tako bi se bil tudi spodnji prostor uporabljal v sakralne svrhe. Kapelica na Malem gradu je bila večkrat prenovljena, n. pr. v 15. ali 16. stol., v drugi polovici 18. stol. in proti koncu 19. stol.

Malo dalje proti jugozahodu je razvaljeni stari grad Volčji potok (Wolfsbach), ki je zrastel v 12. stol. Dobro je ohranjen stolp z udrti koničasto streho, zgrajeno prejkone v 16. stol. Ime Volčji potok priča, da so se morali v preteklosti zadrževati v ondotnih gozdovih v večjem obsegu volkovi in da so imeli v tamkajšnjem potoku svoja napajališča.

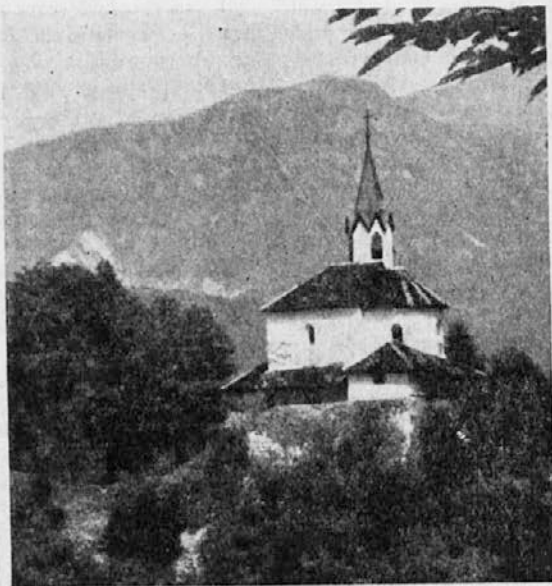
Prekoračimo širono Mengeško polje in se ustavimo v Mengšu (Mannsburg). Tudi tu nas pozdravlja sivina zidin, gradu, ki mu je bil rojstni vek vsaj pred osmimi stoletji. Pripovedka pa pravi, da je že v drugi polovici 8. stol. sezidal Stari grad v Mengšu slovenski knežič Mengo — od tod krajevno ime Mengeš! — mali vojvoda v Drohovi vojski, ki se je borila proti Valjhu. Vsekakor smo na tleh zelo starega slovenskega torišča, saj so v Mengšu našli staroslovenska grobišča. Bržčas je konec 15. stol. rod Mengeških v moškem potomstvu izumrl. Propast tega gradu

pa postavlja narodno izročilo v zvezo s prihodom Turkov v ta kraj. Tedaj je Mengeški grad grajska deva pognala v zrak s tem, da je vrgla svetilko v shrambo za smodnik. Pod razvalinami je našla smrt deva in mnogo Osmanov. Slovenski pesnik Ignacij Holzapfel je priobčil pesmico o Starem gradu v Mengšu v »Kranjski Čebelici«.

In zdaj tja k ruševinam starega Kolovca (Gerlachstein); bolj je znan mlajši grad Kolovec, kjer se delno vrše Jurčič-Kersnikovi »Rokovnjači«.

Iz Črnega grabna, nekdanjega zatočišča rokovnjačev, krenemo na Sv. Valentin ali Limbarsko goro, še obiskovano božjo pot. Pod vrhom samó čutiš iz sedaj prav nič več vidnih razvalin dih davnih stoletij v blagovonečem imenu gradu Limberka (Lilienberg), ki se je znašel na zgodovinski pozornici prvič v 12. stol. Ko je šlo 15. stol. proti svojemu zatonu, je bilo konec Limbarskih. Ta gospóda je bila precej grabežljiva in poslednji iz rodu Limbarskih je umrl nenaravne smrti: ubili so ga trije kmetje na pokopališču v Mekinjah. L. 1515. so borci za »staro pravdo« Limbarski grad močno pretresli.

Če se napotimo proti Zasavju, dospemo k pol ure od Vač oddaljenim grajskim razvalinam Ljubko se glasečega imena Ljubek (Liebeck) iz 13. stol. Grad ljubezni je to. Srednji vek ni bil ena sama veriga barbarstva, ob vsakem koraku »pravica pesti«; tudi smisel za prijetno zabavo, lepoto in umetnost je bil tedaj znan. Doba 12. in 13. stol. — križarske vojne! — je doba vrhunca viteštva, stanu, ki je bil tako čislán, da so se dali celó vladarji, kralji, cesarji poviteziti. Pravi vitez je vršil trojno službo. Vera, meč in modrice, kjer je bilo posebno mesto prisojeno ljubezni, to je moral biti življenjski ideal po krvi plemenitega človeka v minulih stoletjih. Imam vtis, da grajsko ime Ljubek ni izmišljeno, marveč da odseva iz njega — dokaza za sedaj še nimam — muza, v kateri se je vežbal idejni zasnovatelj tega imena, namreč pesništvo, trubadurstvo. — Toda poznejši gospodarji Ljubeka očividno niso bili nič kaj ljubeznivi ljudje, kajti drugače bi se ne bil dvignil proti njim njih lastni tlačán, iščoč svojo pravico. L. 1515. je oborožena pest ta grad do temeljev porušila.

Kapelica na Malem gradu v Kamniku

Malo vstran se zazremo v razdejani Bernek (Werneck), grad, ki budno pazi, stalno pripravljen na sprejem sovraga. In res je Bernek, kakor hitro je bil zgrajen, sredi 13. stol. kot lastnina oglejskega patriarhata posegel v odločilni boj v borbi za Kranjsko, v boj, ki ga je bojeval oglejski patriarh z zadnjim Spanheimom Ulrikom II., ki je bil združil v svojih rokah poleg ogromnih svobodnih posestev svoje rodbine še andeško-babenberška imetja in oblast, tako da je bil knezvojvoda brez enakovrednega tekmeča. V tem krvavem spopadu je bil ponosni Bernek razrušen.

H koncu naše poti po Gorenjskem obiščimo še grad v razvalinah tam pri Zagorju, v kotu med Gorenjsko, Dolenjsko in Štajersko, Gamberk (Gallenberg). Veličastne so njega razvaline, ki mrko zro na težko življenje zagorskega rudarskega okoliša. Vse kaže, da je bil Gamberk ustanova prvih Ostrovrharjev na Kranjskem; zato je verjetno obstojal že v 11. stol. Nad 200 let so Galenberžani imeli Stari grad nad Kamnikom. L. 1300. je Seifrid Galenberški ustanovil samostan klarisinj v Mekinjah pri Kamniku, ki je obstajal do cesarja Jožefa II. V mekinjski cerkvi je bila grobnica Galenbergov. Še vidiš tod njih nagrobne spomenike. V novem veku so Gamberžani dosegli visoka upravná in vojaška dostojanstva. Sredi 18. stol. je bil eden od njih poveljnik 17. polka.

Ob sklepu se mi zdi potrebno poudariti sledeče: Od 21 v tem članku omenjenih gradov na Gorenjskem jih ima tretjina pristna slovenska imena, to je, da jih je poimenoval Slovenec, kar kažejo celó najstarejši nemški zapiski. V to skupino spadajo še štiri imena starih gorenjskih gradov: Cerklje, Kolovrat, Poženik in Strmol. Pri drugi tretjini ne vemo, katero ime je prvotnejše, slovensko ali nemško, ker je eno ime lahko bolj ali manj točen prevod drugega imena. In le slaba tretjina imen starejših gorenjskih gradov spada etimološko zanesljivo v nemški jezikovni zaklad.

KAKO ČITAMO VOZNI RED

Predlanskim smo se razgovarjali v »Vodnikovi pratiki« o nastanku voznega reda ter ugotovili, da uravnava vozni red vlakovni promet po času in kraju. Iz voznega reda izvemo njegovo začetno in končno postajo, prihodne in odhodne odnosno prevozne čase v teh in vmesnih krajih.

Naše čitatelje zanimajo predvsem vlaki s prevozom potnikov. Kaj pa mi pomaga, če imam v žepu še tako popoln vozni red, a ga ne znam uporabljati in čitati.

Naj mi bo dovoljeno, da razložim pomen posameznih vrst vlakov. Za prevoz potnikov imamo: vlake, ki vozijo v oddaljene kraje; vlake ki posredujejo zveze med posameznimi kraji, in vlake, ki služijo prevozu okoličanov v neposredna središča. Slednji promet kratko imenujemo: lokalni. Dočim vlaki prve in druge vrste prevozijo manjše in manj važne postaje, postajajo lokalni vlaki na vseh vmesnih postajah in postajališčih. Take uravnave so potrebne pri današnjih razmerah. Zahtevata jih trgovina in industrija. Potnik mora čimprej dospeti na zaželeni cilj in opraviti potrebne posle v kratkem roku. To je pa mogoče doseči le s čim manjšimi in okrnjenimi postanki, ker je vlakovna brzina potniških vlakov na isti progi skoraj vedno ista ter se zmanjšuje potni čas le z izločitvijo postankov na vmesnih postajah.

Voznih redov imamo tri vrste: službene vozne rede, ki jih uporabljajo le železniški uslužbenci ter o njih ne bomo razpravljali, stenske vozne rede, ki jih tiska vsaka železniška uprava in so izvešeni v čakalnicah in v vežah železniških postaj, in tretjič vozne knjižice odn. tiskane vozne rede, ki jih izdajajo v posameznih državah železniške uprave same in poleg teh tudi privatniki. Pri zadnjih dveh vrstah se ustavimo, da se seznanimo z njima in da nam postaneta dobri spremljevalki na potu, kakor tudi pomočnici pred potovanjem, ki naj bo udobno, brez razburjanja, zanesljivo in točno.

Sestava enotnih voznih redov in uporaba enotnih znakov na teh za brze in potniške vlake je bila sklenjena na mednarodni evropski voznoredni konferenci junija 1929. v Veveyu, kjer so bile zastopane skoraj vse evropske železniške uprave. Ta sklep je obvezen za vso celino in se tudi strogo izvaja.

Stenski vozni redi nudijo potniku pregledno sestavo vlakovnih zvez na delnih progah, po progah v vsej državi in preko njenih mej ter navajajo odnosno ga seznanjajo z dohodnimi časi ter s postanki na vmesnih in zveznih postajah. Dalje vsebujejo podatke o razredih potniških voz, o vlakovni sestavi glede kurznih direktnih, spalnih in jedilnih vagonov, o obstoječih kolodvorskih

restavracijah s toplimi in mrzlimi jedili odnosno o okrepevalnicah.

Postajna imena ene proge so tiskana na progah z manjšim prometom le enkrat v sredini stolpa tako, da so voznoredni odhodni podatki ene smeri le na eni strani postajnih imen razporejeni od zgoraj navzdol, na drugi strani pa narobe, to je od spodaj navzgor, torej v obratni smeri vožnje. Smer nam pokaže tudi puščica, ki je spuščena vzdolž postajnih imen. Na progah z živahnim potniškim prometom pa slede postajna imena za vsako smer posebej. Poleg važnejših, praviloma izhodnih in priključnih postajnih imen so znaki v obliki kozarca, ki povedo, da lahko tam kupite mrzla jedila in okrepujočo pijačo, ali pa v obliki poševno položenih vilic in noža, ki značijo vsestransko oskrbovano kolodvorsko restavracijo s toplimi in mrzlimi jedili.

Posamezni stenski voznoredni listi so označeni z rimskimi, posamezne proge pa z arabskimi številkami. Praviloma naj bodo neposredne zvezne proge na enem listu, da je iskanje priključkov čim enostavnejše. Spodaj v desnem kotu vsakega lista najdemo pregledno karto železniških prog v območju posameznih direkcij. Tudi velikost in oblika teh listov sta predpisani.

Vozni redi jugoslovanskih državnih železnic so tiskani na 11 listih ter imajo kot pridevek še poseben list XII z geografsko karto. Ta skelet, sestavljen samo iz železniških prog z važnejšimi postajami, je pomembna orientacijska priloga ter se bomo nanjo še povrnili.

Naj pojasnim sedaj še posamezne znake. Vlakovni postanek v vmesnih postajah je označen z odhodnim časom, v priključnih zveznih postajah pa je naveden prihod odnosno tudi odhod. Ako vlak postaja odnosno postajališče prevozi, potem znači prevoz navpična črtica v vodoravni višini tiste edinice in v navpičnem stolpcu vlaka, ki z njim potujemo. Ako prevozi vlak več postaj zaporedoma brez postanka, potem je temu primerno navpična črta daljša. Zato moramo pred vstopom v vlak točno pregledati stenski vozni red, če se vlak na naši namembni postaji vobče ustavi. Večkrat vidimo v voznem redu navpičnega stolpca znak poševnega križa. Ta znak pomeni postanek vlaka samo po službeni potrebi. Praviloma v tako označenih postajah vstop in izstop nista dovoljena in potnik nima pravice do odprave z vlakom v tak kraj, kjer je postanek potreben iz prometnih ozirov.

V glavi označene proge je razvidna vrsta odnosno važnost izbranega vlaka: B pomeni brzi,

P potniški, M mešani, S izletni (šetni) vlak, Mot motorni vlak. Pod to oznako, ki lahko tudi izostane, se nahaja številka vlaka. Ker je v vsaki državi prestolno mesto tudi izhodna točka železniških prog, so tej bližje odcepne postaje praviloma začetne odnosno izhodne točke ostalih prog; kjer je konec posamezne proge, imenujemo zadnjo postajo končno točko proge. Po smeri vožnje iz izhodne proti končni postaji se številčijo vlaki s sodimi, v nasprotni smeri z lihimi števili. Še eno pravilo si zapomnimo: čim nižja je ednica, v sestavljenem številu tudi desetica in ednica, tem višji rang (vlakovno vrsto) ima tisti vlak. Stotice, tisočice odnosno stotisočice označujejo le nekatere proge, ki so porazdeljene v železniških strokovnih predpisih. Pod vlakovno številko najdemo razred potniških voz. Vsi vemo, da imamo pri nas tri take razrede, le v Bosni in Hercegovini je vpeljan tudi najnižji, četrti razred, toda le pri vlakih lokalnega pomena. Pri označki razreda najdemo — praviloma le pri brzih vlakih — znak, predstavljač posteljo, ki pomeni, da je v vlakovni garnituri uvrščen spalni voz (wagon-lits). Ako pa je poleg razredne številke še znak poševno položenih vilic in noža, vemo, da se moremo pokrepčati v jedilnem vozu (wagon-restaurant).

Ko izbiramo vrsto vlaka, s katerim nameravamo potovati, moramo vedeti, da so številke brzih in luksuznih vlakov in tudi vsi njihovi voznoredni podatki debelejšje in vidnejše tiskani kakor vsi drugi vlaki in njih navedbe. Ta označba je za potnika zelo važna zaradi voznih cen in tudi zaradi ugodnejše dosegljivosti cilja.

Za potnike, ki se vozijo v inozemstvo, je važen znak v obliki male hišice. Naravno je, da ga najdemo le v obmejnih postajah pri prehodu iz ene države v sosedno. Ta znak nas opozarja, da je tu obmejni policijski in carinski pregled. Zato moraš pripraviti vse predmete, ki spadajo pod carinsko revizijo, in je vsak potnik osebno odgovoren, da jih prijavi pregledujočim finančnim organom. Slično je treba pripraviti vse osebne dokumente, predvsem potni list, ako se obmejno-policijski pregled ni izvršil že spotoma. Če vsi potniki upoštevajo gornja navodila, se končajo vse obmejne formalnosti hitro in večinoma v zadovoljstvo obeh strank.

Kadar potujemo z železnico in potem z ladjami, bodisi po morju ali z rečnimi parniki, moramo paziti na znak, ki nas opozori na priključek z ladjo. Ker priključnih voznih redov za vožnjo po morju in rekah ne najdemo v železniških stenskih voznih redih, moramo iskati te podatke na posebnih voznorednih lepakih, ki jih izdajajo posamezne plovne družbe.

Če hočeš dospeti v oddaljenejši kraj, ki ga ne moreš doseči z vlakom, pač pa z redno avtobusno zvezo, te opozori na možnost nadaljevanja potovanja z avtobusom miniaturni avtomobilček.

Priključne odhodne čase teh treh naštetih prevoznih sredstev moramo iskati v voznorednih knjižicah ter se bomo o tem še razgovarjali pozneje, ker jih v stenskih voznih redih ni.

Pri postajnih imenih vzbujajo pozornost debelejšje in tanjšje črke sestavljanke in ležeče tiskana postajna imena. Vse začetne in končne postaje nove priključne proge so vidnejše, vmesne pa šibkeje tiskane. Naravno je, da najdemo te vedno le med vmesnimi vrsticami ostalih postaj po geografskem redu. Brezpogojno nahajamo še številko, ki nam pove, v katerem polju stenskega voznega reda najdemo podrobne podatke te nove priključne proge.

Prav nad glavo začetka voznorednih podatkov proge imamo tiskane najvažnejše železniške vozljaje tujine in domače v ležečih črkah, ker jih smatramo za priključne in prehodne postaje. Isti način navajanja voznorednih podatkov lahko najdemo na koncu vsakega polja ter nam pove priključne postaje za nadaljevanje vožnje.

Če opozorim, da pomeni okrajšanka »od« odhod in okrajšanka »prih« oziroma »dl« prihod (dolazak) vlaka iz postaje do prihodnje priključne postaje, smo te znake in opozorila pri postajnih imenih povsem pregledali.

Sedaj objasnimo še znake v navpičnih stolpcih posameznih polj stenskega voznega reda, znake, ki so važna opozorila pri nekaterih vlakih.

Če je potegnjena navpična vijugasta črta ob odhodnih časovnih podatkih, pomeni, da vozi ta vlak le v določeni dobi. Zato moramo paziti na ustrezajoče opazke z malimi abecednimi črkami. Včasih jih nadomestujejo tudi nižje številke. Ti vlaki so sezonski ter so v prometu le v potovalni sezoni, v času zimskega športa, za dobo šolskega pouka in podobno.

Pokončno stoječi križec nas opozarja, da vozi tisti vlak le ob nedeljah in praznikih. Če najdemo oba pravkar opisana znaka hkrati, potem vemo, da vozi vlak ob nedeljah in praznikih ter le v določeni dobi, kakor nam to navaja pridejana opomba.

Ako je potrebno, da vozijo vlaki le ob delavnikih, potem so označeni taki vlaki z dvema poševno položenima, križajočima se kladivoma.

Za mednarodne luksuzne vlake imamo znak več debelih in kratkih, sporedno ter navpično tekočih kvadratkov, ki spremljajo voznoredne podatke vlaka skozi ves stolpec tistega vlaka.

v vsej vodoravni rubriki. Vsi vemo, da leži postaja Križe-Golnik neposredno pred Tržičem. Sicer veljajo vse v prejšnjem primeru poudarjene opombe tudi za to vožnjo, vendar vidimo, da imajo brzi in tudi potniški vlak postanek v priložni postaji Kranj. Treba nam je še pogledati, ali imamo zvezo tudi proti Golniku.

Sedimo torej kar v prvi jutranji vlak! Odhod iz Ljubljane po podatkih v polju 60 a ob 5⁴⁰, prihod v Kranj ob 6³⁰. Presedlajmo v polje 60 b! Po enajstih minutah postanka odpelje vlak dalje ter dospemo na cilj ob 7⁰⁵. Po istem načinu iskanja pridemo tudi domov. Le dobro in natančno moramo pregledati vse obrazložene znake, da ne nasedemo morebitni pasti.

Še en primer za pot po Sloveniji! Morda iz Prevalj v Ljubljano? Pregledna karta pravi: polje 73 in 70, torej na listu VII. Ker je mogoče priti iz Mežiške doline na namembno postajo po dveh načinih, to je preko Maribora ali tudi preko Dravograda-Meže in Celja, bo treba pregledati za vožnjo po tej zadnji poti poleg podatkov prog v polju 73 in 70 še polje 71 na istem stenskem voznom listu, ki vsebuje potovalne vlakovne podatke na progi Dravograd-Meža-Celje. Začnimo s prvim jutranjim vlakom! Iz Prevalj odpelje vlak ob 5³⁸ ter dospe v Maribor ob 7²⁷. Tu je za smer Ljubljano priključek ob 9¹⁷, kar najdemo v polju 70; na to zvezo nas opozore priključni podatki nad številko vlaka, s katerim smo se vozili. Podatki v polju 70 nas vodijo v navpičnem stolpcu vedno bliže Ljubljani ter prijadramo na cilj ob 13²³. In sedaj preko Slovenjega Gradca-Celja! Odhodni čas iz Prevalj je isti. Ker moramo v Dravogradu-Meži prestopiti, čakamo tam do odhoda celjskega vlaka št. 9113 do 7²⁴ ter prispemo v Celje ob 10⁰³. Nato pregledamo polje 70 in ugotovimo priključek na isti vlak, s katerim bi se drugače vozili iz Maribora. Sedemo torej v Celju na vlak točno ob 11. uri ter se naša vožnja konča isto tako (to je via Maribor) kakor poprej ob 13²³. Ako lahko dosežemo isti cilj ob istem času s pomočjo več inačic, potem odločajo seveda o pravcu potovanja v mnogih primerih tudi cene, če smo sicer pripravljeni potrpežljivo prenašati prestopanja in čakanja na priključnih postajah.

(Navedene podatke sem posnel iz stenskih voznom redov, veljavnih od 19. maja 1940., ter so na ta način vsakemu bralcu dosegljivi.)

Seznamimo se zdaj še z voznom rednimi knjižicami odnosno z voznomi redi, tiskanimi v priročnih knjigah. Ti pripomočki so že dokaj časa v uporabi. Strokovne knjige pišejo o nastanku takih voznom redov ter ugotavljajo, da so bili v državah z živahnim potniškim prometom v rabi že v petem desetletju preteklega stoletja. V žel. muzejih sem našel voznom redne knjižice, ki so izšle leta 1844. Razvoj prometa, potreba ter veselje do potovanja sta pospešila take izdaje. V začetku samo enkrat v letu; pozneje so izhajale večkrat letno. Pred vojno so tiskale posamezne

države žepne vozne rede šestkrat v voznom redni dobi in celo mesečno.

Leta 1902. je izšla voznom redna knjiga, ki je vsebovala skoraj vse najvažnejše mednarodne zveze evropske celine. Tudi podatki železniških zvez v Srbiji, Bolgariji, Črni gori, Turčiji in celo v Egiptu so bili navedeni. Toda predebele knjige niso bile pripravne za potovanja. Kajti vozni red naj bo priročen ter v vsakem oziru točen. Zlasti zadnja lastnost mora biti na višku, ker se ravno s tem tiskom prav rad poigra znani tiskarski škrat. Zato je potrebno, da sestavlja vozne rede strokovnjak, ki dela na njih takoj pri prvi zamisli voznom rednih podatkov. Toda dandanes se — žal — tudi nepoklicani radi javljajo s svojimi negodnimi proizvodi.

Sestava voznom redov v priročnih knjigah zavisi največkrat od važnosti kraja in rojstnega mesta izdaje. V Sloveniji tiskani vozni redi imajo za izhodno točko Ljubljano, Hrvati naravno svoj beli Zagreb in naši južni bratje zopet skupno prestolico Beograd. Tako se vrste tabele, ki priložno ustrezajo poljem stenskih voznom redov v njihovi sestavi, nikakor pa ne v številčenju.

Povsem ustrezajoče značijo in se uporabljajo prav isti znaki, kakor smo jih čitali v stenskih voznom redih. Postajna imena so tiskana v začetku pred navpičnimi stolpci vlakovnih odhodnih in prihodnih podatkov odnosno v sredini. Tudi priključne postaje so tiskane ležeče, ob njih stoje številke tablic odcepne proge, kjer moramo iskati podatke za nadaljevanje svoje poti.

Vendar je iskanje podatkov za potovanje v bližnje in daljnje kraje dosti enostavnejše. Prve strani voznom rednih knjižic vsebujejo seznam abecedno urejenih postajnih imen, ki so v voznom redu. Poleg vsakega imena beremo številko ali tudi več števil, ki nam povedo zopet številko tablic = polj, v katerih najdemo postajo. Vzemimo, na primer, v roke pri nas najbolj razširjeni in najpopolnejši vozni red »Ekspres« letošnje poletne izdaje. V seznamu postaj poiščemo, recimo, postajo Jesenice, ki ima številko tablic 2, 3, 54 in 55, to je podatki prihodov in odhodov za Jesenice so vsebovani v tablici 2 (ne na strani 2!) za smer Ljubljana-Jesenice-Podbrdo, v tablici 3 za nasprotno smer, v tablici 54 za pot od Jesenic-Beljak-Solnograd-Monakovo in v tablici 55 (toda na strani 86) zopet za povratek. Tablice najdemo v skrajnem desnem ali levem kotu in so navedene v debelem tisku. Na tej strani so tudi polja proge, kakor so jih označile številke pri posameznih postajah v seznamu postaj na prvih straneh knjižice.

Poleg seznama postaj imamo priloženo železniško karto, ki je izdelana po istem načelu kakor pregledna karta k stenskim voznom redom, ter je važna in brezpogojno potreben priročnik vsake voznom redne izdaje. Vozni red brez te priloge je le polfabrikat in nadomestek, ki nikakor ne ustreza.

Napravimo nekaj primerov! Murskosobočan ima nujen opravek v Ljubljani. Kako si sestavi načrt potovanja? Priloga — žel. karta k voznemu redu »Ekspres« ga vodi po progi številka 16 od Murske Sobotice do Ormoža, po progi št. 15 od Ormoža do Pragerskega in od tu dalje do Ljubljane po progi št. 7. Tablica 16 na strani 48 pove poleg odhoda vlaka iz Murske Sobotice v svoji glavi ves program vožnje, ki jo lahko nastopimo ob 5¹⁸, ob 10²², ob 15⁰⁵ in 18²⁷ ter jo končamo v Ljubljani ob 12²³, 16⁵², 21⁵⁷ in 1¹². Izpustili smo vlak z odhodom ob 7¹⁰, ker nas priključni podatki v glavi opozarjajo, da v Ormožu nimamo ugodne zveze proti Ljubljani, pač pa obstaja zveza le proti Čakovcu, kar razberemo v tablici 15. Prihod tega vlaka v Ormož je ob 9⁰³, nadaljevanje proti Čakovcu pa je mogoče od tod ob 10⁰⁸. Toda taki pregledni priključni podatki niso navedeni na vseh tablicah. Zato predelajmo drug primer, na primer vožnjo iz Straže-Toplice na Vrhniko. Po navodilih žel. karte moramo pregledati tablice 20 od izhodne postaje do Novega mesta, od tu do Ljubljane tablico 19 in dalje do Vrhnike tablico 6. Za nastop potovanja smo se odločili ob 13¹⁸, tako da imamo priključek v Novem mestu ob 15⁵⁶ ter dospemo s tem vlakom v Ljubljano ob 18⁰². Tablica 6 pove, da lahko nadaljujemo vožnjo ob 19¹⁰ ter prispemo na cilj ob 19⁴⁵.

Morda ne bo odveč, če kombiniramo vožnjo po železnici z vožnjo s parnikom ter odjadramo v Makarsko! Iz Ljubljane do Splita se vozimo po progah v tablici 19, 24 in 25, če uberemo pot preko Dolenjske. Če pa hočemo potovati preko Zagreba, se seznanimo s podatki prog v tablicah 1, 24 in 25. Važno je, da določimo priključek v Splitu na vozni red plovnih okrožij. Naše letovišče Makarska leži v splitskem okrožju. Ker ladje ne vozijo vsak dan, moramo pazljivo prebrati tudi vse podatke o odhodnih dnevih. Po navedbah v tablici 25 našega voznega reda dospemo v Split ob 6⁵⁵, 7¹⁰, 9⁰⁵, 13³⁰ in 20⁰⁵. Na strani 100 istega pripomočka najdemo vozni red splitskega okrožja Jadranske plovdbene družbe. Ker potujemo iz Splita, je povsem naravno, da pregledamo v tem okrožju zvezo proti Makarski. Prva gornja tablica nas opozori, da vozi dnevno parnik z odhodom iz Splita ob 9²⁰ ter prihaja v Makarsko ob 11⁵⁰. Dnevno, razen ob nedeljah, odhaja parnik iz naše luške postaje tudi ob 14. uri in smo na cilju ob 17²⁰. Za nedeljske izlete imamo možnost za vožnjo že ob 7. uri s prihodom v Makarsko ob 16²⁰. Vožnja se sicer vleče dokaj dolgo, toda nudi se nam priložnost, da si dobro ogledamo kraje med potjo. Ob torkih in petkih pa odhaja parnik tudi vsakokrat ob 4. uri in se zasidra v Makarski ob 11³⁰. Pregledali smo vse podatke na nadaljnjih straneh 101, 102 in 103. Na naslednji strani 104 so voznoredni podatki potniških prog. To so dolge proge, ki jih prevozijo posamezni parniki. Ustavljajo se le v važnej-

ših lukah. Vožni red nas opozarja, da odhaja iz Splita sedemkrat parnik v smer našega cilja; toda v Makarsko moremo dospeti le ob četrtek in petkih z odhodom ob 4. uri. Vsi ostali parniki z odhodom iz Splita ob nedeljah ob 22. uri, ob ponedeljkih ob 12. uri, ob četrtek in petkih ob 5. uri, o polnoči od petka na soboto vozijo mimo Makarske. Tudi pogojno, to je, če ima potnike za to luko, parnik ne ustavlja. Zato moramo skrbno prečitati opombe pod voznorednimi podatki.

Pri iskanju priključkov smo pregledali le splitsko okrožje. Toda tudi parniki ostalih okrožij prihajajo v Split in v Makarsko. Po podatkih na strani 108 odhaja parnik ob nedeljah iz Splita ob 9⁴⁵ ter dospe v Makarsko ob 12²⁰, dočim parnik z istim odhodom ob sredah ne pristaja v tej luki. Listajmo zopet nazaj do 93. strani, kjer nahajamo Jadransko plovdbeno d. d. Sušak. Po natančnem pregledu ugotovimo, da se nam nudi prilika potovati iz Splita v Makarsko ob torkih in petkih, dočim ob nedeljah, četrtek in sobotah prav ob istem času za to smer odhaja parnik, ki pa se v Makarski ne ustavi.

Že samo ta primer veleva, da moramo razen voznorednih podatkov prav posebno skrbno pregledati tudi dneve, kdaj vozijo parniki, ter zasledovati, če parnik splošno pristaja na zaželenem cilju odnosno v luki.

Glede uporabe avtobusnih voznih redov mi ni treba navajati zgledov. Iskanje zvez je povsem enostavno. Na strani 111 »Ekspresa« najdemo seznam avtobusnih prog. Če smo potovali z železnico, moramo dognati predvsem priključek v končni žel. postaji in avtobusni izhodni točki odnosno obratno.

Slično kakor vozni red »Ekspres« moremo uporabljati tudi vse ostale izdaje voznih redov, ako so opremljeni v taki obliki in popolnosti, kakor sem jih navajal v posameznih odstavkih.

Končno si še dovoljujem opozoriti čitatelja, da mora biti pri sestavi potovalnega načrta skrajno natančen, da pregleda posamezne stolpce po vsem poteku. Lahko se dogodi, da vozi vlak le do neke postaje in nima nadaljevanja do namembne postaje, da jo vlak prevozi, da v priključnih postajah ni ugodne zveze. Vsaka površnost se lahko kruto maščuje, pokvari dobro voljo ter rodi neprijetnosti.

Za ugodno potovanje brez prestopanja je treba pregledati tudi podatke kurznih direktnih voz, ki jih najdemo v voznih redih. Pred vstopom v vlak preštudiraj napisne kurzne table, nameščene na posameznih vozovih v sestavi vlaka. Tako lahko ugodno in brez prekladanja prtljage dosežeš svoj cilj. V potniških vlakih nahajamo v več primerih direktne vozove, ki se prestavljajo in ranžirajo v priključnih postajah v ustrežajoče kompozicije. Taki direktni posamezni vozovi in tudi skupine nosijo orientacijske kurzne table s primernimi napisi. Če pa le nisi popolnoma prepričan, vprašaj sprevodnika ali kakega drugega železni-

čarja, ki je po službeni dolžnosti dolžan, dati potrebne informacije. Vprašanje pa stavi v takem tonu, v kakršnem želiš dobiti odgovor.

Voznoredne, neuradne knjižice, to je praktični vozni redi vsebujejo tudi še tarife za odpravo potnikov z vsemi vrstami vlakov, za odpravo psov in prtljage. Tozadevne vozne cene lahko izračunamo na podlagi oddaljenosti v kilometrih, ki jih najdemo v vsakem polju in v vsaki tablici poleg postajnih imen, ali pa dobimo celotno dolžino poti s seštevanjem kilometrov od izhodne postaje do priključne itd. Tudi vozne cene za vožnje

s parnikom so navedene v voznorednih podatkih plovnih okrožij. Na podlagi tako dobljenih podatkov lahko sestavimo proračun izdatkov za nameravano potovanje. Trdim pa, da spadajo v vozni red le navodila in podatki, ki so potrebni pred vožnjo, med vožnjo in na povratku. Vse drugo je odveč in je le navlaka, ki naj se tiska v žepnih koledarjih, notesih in podobnih izdajah.

Naj pripomre ta članek k prepotrebemu poznavanju voznega reda! Vsem pa, ki so črpali iz teh vrstic vsaj nekaj koristnih pojasnil, želim prav zadovoljno in srečno pot povsod in vsekdar!

Slavko Našič

PRĚGLED VAŽNEJŠIH IZUMOV IN ODKRITIJ IZ PRIRODOZNA NSTVA IN TEHNIKE

Acetilen (nečisti) je l. 1836. odkril angleški kemik Humphry Davy. Čistega je napravil francoski kemik M. Berthelot l. 1859., iz kalcijevega karbida ga je pričel izdelovati Nемец Friderik Wöhler l. 1862.; tehnično je acetilen izpopolnil Th. L. Willson l. 1892.

Akumulator. Prvi električni akumulator je izumil Francoz G. Planté l. 1859.

Aluminij, kovino, je odkril Friderik Wöhler l. 1827. Ustanovitelj aluminijeve industrije pa je francoski kemik Henri Sainte - Claire - Deville (1818.—1881), ki je dobil od Napoleona III. sredstva za poskuse.

Amonijak je odkril angleški teolog Joseph Priestley l. 1774.

Anastigmat (fotografični objektiv, neena-ke leče) je izumil P. Rudolph l. 1890.

Anatomija. Ustanovitelj novejšje anatomije je Andrej Vesalius (1543.). Ustvaritelj mikroskopične a. Italijan Marcello Malpighi (1662.), primerjalne pa francoski naravoslovec Georges Cuvier (1801).

Anilin, kemično spojino, ki se rabi v barvarski in lekarnarski stroki, je odkril Oto Unverdorben l. 1826.

Antisepsa. Z antiseptičnim zdravljenjem ran je pričel l. 1875. angleški kirurg Joseph Lister.

Aplanat (fotografični objektiv, dve simetrični leči) je izumil nemški fizik Karl Avgust Steinheil l. 1864.

Aspirin (acetilsalicilno kislino) je v zdravniški stroki prvokrat uporabljal H. Dreser leta 1899.

Astronomija. Kitajci so že l. 2697. pred Kr. opazovali sončni mrk. Utemeljitelj astronomije je Hiparkos iz Nikeje. Njegova astronomska opazovanja so nastala v l. 161.—126. pr. Kr.

Avtomobil. Prvi avtomobil na paro je napravil Francoz Cugnot l. 1769., bencinskega pa Gottlieb Daimler, nemški strojni inženir, l. 1885.

Bakelit (snov iz fenola in formaldehida) je izumil Anglež L. H. Baekeland l. 1909.

Bakterije je odkril l. 1675. nizozemski naravoslovec Antony van Leeuwenhoek, kot rastline jih je spoznal F. Cohn l. 1853.; kot povzročitelje bolezni pa Robert Koch l. 1876.

Balon. Prvi zračni balon s segretim zrakom sta napravila brata J. in E. Montgolfier l. 1782., z vodikom pa fizik Jacques A. Charles l. 1783.

Barometer. Prvi barometer je napravil l. 1643. italijanski matematik in fizik Evangelista Torricelli, višinskega je skonstruiral l. 1648. francoski filozof in matematik Pascal, živosrebrnega pa nemški fizik Otto Guericke l. 1661.

Bucike so začeli izdelovati v Nürnbergu l. 1365.

Celuloid. Za to tvarino se imamo zahvaliti bratoma J. S. Hyatt (1869.) v Albanyju, glavnem mestu države Newyork. Celuloid izdelujejo iz kolodijeve volne in kafre.

Cement so poznali že Rimljani, ki so mešali neke rudnine z gašenim apnom. Romanski cement je pričel izdelovati iz valizijskega apnenca Anglež Parker l. 1796.; portlandski cement pa J. Aspdin l. 1824., ki je dobil tega leta patent za izdelavo umetnega kamna in ga je imenoval po angleškem polotoku Portland, ker so se kamnine tega polotoka ujemale z barvo in trdnostjo njegovega gradbenega materiala.

Cink je odkril Bazilij Valentinus v 15. stoletju.

Črpalke (tlačilno) je iznašel l. 100. pred Kr. grški matematik Heron iz Aleksandrije; sesalno so poznali že l. 350 pred Kr., centrifugalno črpalke pa je izumil l. 1681. francoski fizik Denis Papin.

Daktiloskopija, Utemeljitelj moderne d. je angleški pisatelj, zdravnik in antropolog Sir Francis Galton, ki je l. 1892. pričel delati poskuse v tej stroki.

Daljnogled je izumil holandski izdelovalec očal Lippershey okoli l. 1608. Že eno leto pozneje so jih prodajali na debelo v Parizu. Popravljal ga je l. 1609. Galileo Galilei, prvi astronomski d. pa je napravil Johannes Kepler l. 1611.

Denar. Najstarejši srebrnik, ki ga poznamo, datira iz l. 269. pred Kr. Izdelovati kovance s strojem je pričel francoski medaljer Briot l. 1615.

Diamanti, umetni. Umetne diamante je v električni peči pričel izdelovati l. 1893. francoski kemik Henry Moissan, ki je prejel l. 1906. tudi Nobelovo nagrado.

Difterija. Bacil difterije je odkril l. 1884. higienik Fr. Löffler, sodelavec Roberta Kocha.

Dihanje. Francoski kemik Antoine Laurent Lavoisier je že l. 1777. tolmačil dihanje kot oksidacijski postopek.

Dinamit je izumil Alfred Nobel l. 1867. — Glej tudi razstreliva!

Dinamo, stroj za proizvodnjo električnega toka, je izumil l. 1867. nemški fizik in inženir Werner Siemens.

Elektrika. Tales iz Mileta (600 pred Kr.) poroča o lastnostih jantarja, ki privlačuje lahke predmete, če se ga drgne.

Eter je odkril l. 1540. Valerius Cordus.

Fonograf je izumil l. 1877. fizik Thomas Alva Edison v Ameriki.

Fosfor je odkril in napravil iz seča H. Brand l. 1669.; iz kosti ga je pridelal Scheele l. 1771., v električni peči pa J. B. Readmann l. 1891.

Fotografija. Prve svetlobne slike na poliranih cinastih ploščah, ki so bile prevlečene z asfaltno, za svetlobo občutljivo snovjo, je napravil Joseph Nicéphore Niepce l. 1816. Prvi postopek z razvijanjem jodiranih srebrnih plošč s parami živega srebra je pa odkril Louis Jacques M. J. M. Daguerre l. 1839. S trenutno fotografijo je pričel l. 1850. Anglež Fox Talbot, celuloidni film je izumil l. 1887. Amerikanec Goodwin, v fotografsko industrijo pa ga je vpeljal l. 1888. Eastman.

Galalit, plastično gmoto iz kazeina in formaldehida, sta izumila l. 1897. W. Krische in A. Spitteler.

Glicerin je odkril l. 1783. Scheele in ga imenoval »oljnato sfadko«.

Gnojenje (umetno) je vpeljal l. 1840. nemški strokovnjak za kmetijsko kemijo Just von Liebig. Gramofon je izumil nemški fizik E. Berliner l. 1887.

Gripa. Povzročitelja influence ali gripe je odkril l. 1893. R. Pfeiffer.

Helij (plin) sta odkrila Angleža John Strutt Rayleigh in William Ramsay l. 1894.

Higrometer (vlagokaz) je izumil l. 1490. italijanski slikar in genialni tehnik Leonardo da Vinci.

Influenca, glej gripa.

Insulin (zoper sladkorno bolezen). Z izdelovanjem tega preparata v zdravniško uporabni obliki sta pričela l. 1922. Banting in Best.

Jod je odkril Francoz Courtois l. 1811.

Kabel. Svinčeni kabel sta napravila l. 1845. Angleža W. Young in A. Mc Nair. Prvi uporabni kabel je izdelal Werner Siemens l. 1847. Prvi pomorski kabel je napravil l. 1850. Brett, transatlantskega pa l. 1858.

Kalcij je odkril l. 1808. angleški kemik Humphry Davy.

Kalij je odkril isti kemik l. 1807.

Kavčuk so spoznali Evropci po francoskem potniku in matematiku La Condaminu l. 1774. Vulkanizacijo je izumil l. 1839. ameriški tehnik Charles Goodyear.

Kinematograf. Francoz Plateau je opozoril l. 1832. prvič na princip kinematografije. Prvi kino je naredil Lumière l. 1895., zvočnega pa Vogt, Engl in Masolle l. 1922.

Kinin (sredstvo zoper malarijo) sta odkrila v lubju drevesa kina l. 1820. Pelletier in Caventou.

Kisik je odkril l. 1771. angleški teolog Joseph Priestley.

Klavir. Prvi klavir s kladveci je napravil l. 1711. italijanski izdelovalec glasbil B. Cristofori.

Klekkanje je vpeljala kot domačo obrt leta 1561. Barbara Uttmann.

Kleščice, porodne. Hugh Chamberlen je baje prodal skrivnost uporabe porodnih klešč leta 1693. v Amsterdam za 10.000 tolarjev, skrivnost, ki jo je varovala ta angleška zdravniška rodbina stoletja. P. Chamberlen pa je dal l. 1860. porodne kleščice splošno v uporabo zdravništvu.

Kloroform sta odkrila l. 1831. Just Liebig in Soubeiran. Glej tudi narkoza.

Kokain v listih grma koke je odkril Niemann l. 1859. Kot sredstvo za omrtvičenje so ga vpeljali v medicino l. 1884.

Kolera. Povzročitelja kolere je odkril l. 1883. Robert Koch.

Kolo. Prvo dvokolo je napravil l. 1817. Nemeec Karl von Drais (draisine = drezina), po poklicu gozdar. Poganjal ga je z odganjanjem od tal; s potiskalnimi pedali ga je opremil l. 1851. Francoz Michaux. Prosti tek in zavora pa je dobilo kolo l. 1875. Pneumatiko je iznašel škotski živinozdravnik Dunlop l. 1885.

Kolo, zobčasto. Ktezibios, grški mehanik in učitelj Herona, pozna zobčasta kolesa že okoli l. 250. pred Kr.

Kompas so baje izumili Kitajci l. 1120., v Evropi ga najdemo prvič l. 1181.

Kri. Krvni obtok je opisal angleški fiziolog W. Harvey l. 1628. v svoji knjigi »De motu cordis et sanguinis«. Rdeča krvna telesa je ugotovil v človeški krvi l. 1673. nizozemski naravoslovec Antony van Leewenhoek. Krvni tlak je prvi izmeril Anglež Stephan Hales l. 1726.

Kuga. Bacil kuge sta odkrila Aleksander Yersin, švicarski bakteriolog, in Shibasaburo, japonski zdravnik l. 1894.

Letalo. Leta 1842. je napravil prvi projekt zmajastega letala Anglež Henson, enako letalo, toda prosto leteče, je zgradil l. 1871. Francoz Pénaud. Jadrarno letalo je naredil l. 1891. Oto Lilienthal, prvi »leteči človek«, ki se je tudi pri poskusih l. 1896. smrtno ponesrečil. Kot prvi je preletel Kanal l. 1909. Blériot.

Linolej je izumil l. 1844. Anglež Galloway; iz plutne moke in lanenega olja ga je pričel izdelovati Walton l. 1862.

Litografijo ali kamnotisk je izumil l. 1796. Alois Senefelder.

Lokomotiva. Prvo lokomotivo je napravil l. 1814. Anglež George Stephenson.

Magnetnica, glej kompas.

Makadamiziranje. John London Mac Adam, angleški inženir, je izumil l. 1819. poseben način utrjevanja cest, ki se imenuje po njem še danes.

Malaria. Povzročitelje te bolezni je odkril l. 1880. francoski zdravnik Charles Louis Laveran, Sir Ronald Ross, angleški bakteriolog, pa l. 1897. prenos klic malarije po komarju anophelesu.

Mikroskop je izumil leta 1590. Zacharias Janssen.

Mostovi. Prvi železni most v Angliji pri Coalbrookdale je zgradil A. Darby l. 1779.; tudi prvi viseči most so naredili na Angleškem l. 1816.

Narkoza. Omrtničenje z etrom je vpeljal l. 1846. Jackson, s kloroformom pa Simpson l. 1847. **Nebotičnik.** Prvi nebotičnik je zgradil inženir Jenney v Chicagu l. 1883.

Nikelj je odkril švedski mineralog Axel Fredric Cronstedt l. 1751.

Nitroglicerín je odkril Italijan Sobrero l. 1847. Kot razstrelivo ga je uporabil Alfred Nobel.

Očala. Naočniki so baje doma v Italiji, kjer jih je prvi izdeloval Alessandro de Spina okoli l. 1300. V splošno uporabo so prišli konec 14. stoletja.

Orožje. Puška je nastala v 14. stoletju, izboljšana na podstavku in z zažigalnicami kakor majhen top v 15. stoletju. Puško na kamen omenjajo v Franciji l. 1630.; puško nabojko je izumil Francoz Chaumette l. 1751. Najboljši poznejši model je bila puška bratov Viljema in Pavla Mauerserja, ki je bila l. 1871. vpeljana v nemško armado (model 71); puško repetirko pa je izumil l. 1878. Ferdinand Mannlicher; ta je bila vpeljana kot vojaška puška v skoro vseh evropskih in izvenevropskih državah.

Padalo najdemo med tehničnimi risbami Leonarda da Vinci l. 1480. Francoz J. Montgolfier napravi že l. 1777. skok iz padala, ki ga je sam skonstruiral. Šele Garnerin, učenec fizika Charlesa, napravi prvo uporabljivejše padalo.

Parafin v premogovem katranu je odkril l. 1830. nemški naravoslovec Karl von Reichenbach.

Parnik. Prve poskuse s parnikom na kolo je napravil l. 1707. Denis Papin, parnik na lopatasta kolesa je izumil Robert Fulton iz Severne Amerike l. 1807.; parniški vijak pa tehnik Čeh Jožef Resel (1857 umrl v Ljubljani), ki je zgradil l. 1829. ladjo na vijak s hitrostjo 6 morskih milj na uro.

Peresa. Izidor iz Aleksandrije omenja peresa, ki so jih uporabljali namesto kamnitih pisal, že l. 630. pr. Kr. Iz medeninaste pločevine jih je izdeloval l. 1579. A. Ludwig, iz jekla pa Harrison l. 1780.

Petrolej. Prvič so ga navrtali v Pensilvaniji l. 1859.

Pisava za slepce. Prvi, ki jo je uvedel leta 1829., je bil slepi učitelj Francoz Louis Braille.

Platina. To kovino so poznali že stari Egipčani. Antonio Alfonso de Ulloa, španski general in fizik, jo omenja l. 1738. Kot kovino jo je prvič opisal Watson l. 1750.

Plima in oseka nastaneta zaradi privlačne sile lune in sonca in povzročata naraščanje in padanje morske površine. Zakone o tem pojavu je prvi tolmačil l. 1850. angleški filozof William Whewell.

Plin (pokalni) je odkril l. 1775. Joseph Priestley.

Plin (svetilni) je prvič uporabljal v razsvetljevalne svrhe Dundonald l. 1786. Prvo plinsko cestno razsvetljavo v Londonu so dobili leta 1814. na pobudo Samuela Clegya.

Plini (bojni). Francoski turpin l. 1914., klor l. 1915., francoski fosgen l. 1915., nemški klorpikrin l. 1917.

Plug izvira iz najstarejših časov. Prvi matematično izračunani plug je napravil l. 1730. Pashley. Prve poskuse s parnim plugom je delal leta 1830. Anglež Heathcoat.

Podmornica. Prve brezplodne poskuse je napravil Amerikanec Fulton leta 1800. Šele leta 1850. je napravil nemški inženir W. Bauer uporabljivo podmornico.

Porcelan. Porcelan so poznali Kitajci že stoletja poprej, preden je prišel v Evropo. Mehki porcelan je napravil leta 1695. Francoz Morin, trdi pa leta 1709. lekarnarski vajenec Johann Friderik Böttger.

Potapljanje. Zaprto potapljaško čelado je izumil leta 1837. A. Siebe. Potapljaške opreme za izredne globine sta pričeli l. 1925. izdelovati trdki Neufeldt in Kuhnhe v Kielu.

Pošta (železniška). Prvo, tkzv. »letečo pošto« so vpeljali l. 1837. med Liverpoolom in Birminghamom v Angliji.

Radij sta odkrila Francoz Pierre in Poljakiinja Marija Curie, roj. Sklodowska, l. 1898.

Razstreliva. Nitroglicerín je prvi uporabil l. 1863. Alfred Nobel, švedski kemik in ustanovitelj Nobelove nagrade za fiziko, medicino,

kemijo, literaturo in za pospeševanje svetovnega miru. Isti je iznašel dinamit l. 1867., pikrinovo kislino pa l. 1871. nemški fizik Herman Sprengel.

Rentgen. Rentgenove žarke, ki jih je imenoval spočetka žarke X, je odkril l. 1895. nemški fizik Viljem Röntgen.

Saharin (500 krat slajši od sladkorja) je odkril l. 1878. ruski znanstvenik Konstantin Fahlberg.

Salvarzan (sredstvo zoper sifilis) je odkril Nemeec Paul Ehrlich s sodelavci in Japoncem Hato (Erlisch - Hata 606) l. 1910.

Seizmograf je izumil l. 1784. Italijan Salzano. Prvi uporabni potresomer je napravil Anglež A. Ewing l. 1879.

Sifilis. Povzročitelja te bolezni (spirochaeta pallida) sta odkrila l. 1905. nemška znanstvenika Eric Schaudinn in E. Hofmann.

Sladkor v sladkorni pesi je odkril nemški kemik A. S. Marggraf l. 1747. Prvo sladkorno tovarno v Kureru v Spodnji Šleziji je ustanovil l. 1801. Fr. Karel Achard.

Smodnik je izumil l. 1313. frančiškan Berthold Schwarz iz Freiburga; brezdimni smodnik l. 1886. Francoz Vieille, balistit (nitroglicerinov smodnik) pa Alfred Nobel l. 1888.

Sonce. Sončne pege je prvi opazoval Averrhoes (prav za prav Ibn Rošd), znameniti arabski filozof iz Maroka, l. 1160.

Srebro. Amalgamiranje te kovine (spajanje srebra z živim srebrom) je vpeljal l. 1557. Bartholomeus de Medina.

Stearin (ponajveč v masteh, zlasti v koštrunovem loju) je odkril l. 1820. francoski kemik Michel Eug. Chevreul.

Steklina. Cepljenje zoper steklino je uvedel l. 1881. francoski kemik Louis Pasteur.

Steklo. Steklo so poznali že Feničani. Steklina ogledala so nastala okoli l. 1280. Optično steklo sta napravila l. 1813. Guinand in Fraunhofer, jensko steklo pa Schott l. 1880.

Steklo (povečevalno) je poznal že matematik in fizik starega veka Arhimedes l. 212. pred Kr.

Stereoskop. Prvi stereoskop z uporabo zrcal je napravil l. 1833. angleški fizik Sir Charles Wheatstone, stereoskop z uporabo leč pa škotski fizik Sir David Brewster.

Strelovod. Prvi strelovod je postavil v Filadelfiji l. 1752. ameriški pisatelj Benjamin Franklin.

Strihnin. Ta strup v rastlini strychnos nuxvomica iz Vzhodne Indije je odkril Francoz Pelletier l. 1818.

Stroj (parni). Prvega je konstruiral Johann Branca l. 1629., pozneje l. 1681. francoski fizik Denis Papin in l. 1764. angleški inženir James Watt.

Stroj (pisalni). Prvi tak stroj je bil stroj za slepce, ki ga je napravil Anglež Hill l. 1714. Sele l. 1873. je izpopolnil ameriški tehnik Philo Remington različne prejšnje izume in jih napravil uporabne.

Stroj (šivalni). Leta 1790. je dobil Anglež Th. Saint patent za stroj za šivanje podplatov, l. 1804. pa Anglež Duncan za stroj za šivanje blaga. Njegov stroj je izpopolnil l. 1851. Amerikanec J. M. Singer.

Sveče. Prve sveče iz stearina sta izdelovala l. 1818. v Parizu Braconnot in Simonin, iz parafina pa Selligie l. 1837.

Svetilka. Prvo petrolejsko svetilko je uporabljal Benjamin Silliman l. 1860., prvo svetilko s steklenim valjem pa omenja že Leonardo da Vinci l. 1480.

Svinčnik iz grafita je nastal v Angliji leta 1665. Izdelovanje svinčnikov iz mešanice grafita in gline v različnih trdotah pa je vpeljal l. 1795. Nicolaus Jacques Conté.

Tehtnica. Namizno tehtnico je izumil leta 1663. G. Persone de Roberval, mostno tehtnico pa l. 1822. Quintenz in Schwilgué.

Telefon je izumil l. 1861. fizik Filip Reis, prvi telefon brez baterije je vpeljal l. 1875. fiziolog Graham Bell, mikrofon pa je izumil l. 1878. David Edwin Hughes.

Telegrafija. Optično telegrafijo z lesenimi, daleč vidnimi vzvodi je izumil l. 1793. Claude Chappe, elektromagnetično l. 1833. Gauß in Weber v Göttingenu, telegrafski pisalni aparat leta 1837. Amerikanec Samuel Morse, po poklicu umetnostni slikar; telegrafski aparat s pismenkami pa l. 1855. angleški fizik David Edwin Hughes.

Termometer. Prvi termometer (zračni) je izumil l. 1597. italijanski fizik Galileo Galilei, živosrebrni pa nemški steklar Gabriel Fahrenheit leta 1714. Francoski fizik René Ant. F. de Réaumur je uvedel l. 1730. lestvico, ki se še danes imenuje po njem, ravnotako l. 1742. švedski astronom Ander Celsius.

Tiskarstvo z premičnimi pismenkami in tiskarsko stiskalnico je izumil l. 1440. Johann Gutenberg v Mainzu.

Topovi. Prve topove so baje uporabljali l. 1247. pri obleganju Sevilje. Granata je nastala koncem 17. stoletja. Šrapnel (tenek bakren ovoj, napolnjen s svinčenimi in jeklenimi krogli) pa je izumil okoli l. 1809. angleški polkovnik Šrapnel.

Torpedo. Prvi torpedo, ki pa se ni obnesel, je napravil l. 1776. Anglež Bushnell. Oče torpednega čolna in pomorske mine pa je postal l. 1801. Robert Fulton, ameriški inženir.

Tramvaj. Prvi tramvaj s konjsko vprego so imeli l. 1850. v New Yorku, prvi električni tramvaj pa je napravila v Lichterfelde nemška tovarna Siemens in Halske l. 1881.

Tuberkel. Bacile tuberkuloze je odkril leta 1882. ustanovitelj moderne bakteriologije Robert Koch.

Turbina. Turbino v obliki različnih vodnih koles so poznali že Indijci, Asirci in Kitajci, od koder je prišla v Evropo; prvo praktično uporabljivo je napravil l. 1775. Francoz de Girard in pozneje l. 1827. izpopolnjeno Angleš Fourneyron. Naslov turbina je iz leta 1824.

Ure. Vodno uro so poznali Asirci že leta 600. pred Kr., sončno uro je izumil l. 560. pr. Kr. grški filozof Anaksimander, uro na kolesje Pacificus iz Verone l. 850., uro z uteži Gerbert iz Rheimsa l. 980. Prvo zvonisko uro omenjajo v Angliji v stolpu v Westminsterhallu leta 1288. Zepno uro je izumil okoli l. 1500, Peter Henlein iz Norimberka. To uro so zaradi njene posebne oblike imenovali »norimberško jajce«. Električno uro je napravil l. 1839, nemški fizik Karl Steinheil.

Vija k pozna že l. 260. pred Kr. najgenialnejši matematik starega veka Arhimedes.

Vitamin. Kazimir Funk najde l. 1911. vitamin proti bolezni beri-beri, ki nastane, če se z oluščanjem odvzame rižu vitamin.

Vzvod in njegove zakone pozna že l. 350. pred Kr. grški filozof Aristotel.

Vžigalice iz fosforja je baje izumil l. 1832. Jakob Friderik Kammerer, v promet pa sta jih dala l. 1833. Römer in Preschel. Vžigalnik iz cerovega železa je izumil l. 1908. Karl Auer, ki je znan tudi po svoji plinski svetilki.

Zemlja. Da ima zemlja obliko krogle, je ugotovil l. 535. pred Kr. grški filozof Pitagora,

obseg ji je določil Arhitas l. 390. pred Kr.; da se zemlja vrti, pa je odkril atenski filozof Heraclides l. 325. pred Kr.

Zlato. Ločitev zlata od drugih kovin s pomočjo solitrne kisline je izumil l. 1260. Albertus Magnus, pridobivanje s pomočjo živega srebra pa Bartholomé l. 1557.

Znamka. J. Calmers, založnik »Dundee Chronicle«, je predlagal l. 1837. angleški vladi, naj uvede poštne znamke; v promet jih je vpeljal l. 1845. Sir Rowland Hill, reformator angleškega poštarstva.

Zamet. Prvič sta to tkanino napravila l. 1740. Angleža brata Havart.

Zarki (nevidni). L. 1896. je odkril francoski fizik Henri Becquerel nevidne žarke kovine urana in njegovih spojin.

Zarnica. Prvo obločnico sta skonstruirala l. 1848. Francoza Duboseq in Foucault, prvo žarnico je napravil angleški fizik Sir William Robert Grove l. 1840., izpopolnil pa jo je l. 1879. Thomas Alva Edison. Neonsko žarnico je izumil l. 1910. Francoz Claude.

Železnice. Prvo železnico s konjsko vprego so imeli l. 1825. v Stocktonu v Angliji, prva na paro je stekla na progji Stockton—Darlington l. 1825. (Stephenson), prva z lokomotivo l. 1830, na progji Manchester—Liverpool. Spalni voz je izumil Pullmann l. 1867., jedilni pa isti izumitelj l. 1872. Prvo železnico na elektriko je napravil Werner Siemens l. 1879.

Železo. Lito železo so poznali že Kitajci l. 700. pred Kr. Jeklo iz litega in kovanega železa je izumil l. 1722. francoski fizik René de Réaumur, čisto lito železo pa l. 1740. Huntsman.

Dr. Fran Göstl

STAROSTNA SLABOUMNOST

Stari znani latinski pregovor veli, da je starost sama ob sebi že bolezen. — Ta rek pa ima zelo omejeno veljavo. Res opažamo pri večini ljudi, ki dosežejo visoko starost, da jim pešajo telesne moči in slabé duševne zmožnosti, vendar srečavamo vsak dan tudi druge, ki so do skrajno visoke starosti povsem zdravi, in občudujemo njihovo telesno jakost in duševno čilost.

Znaki starostne dementnosti — slaboumnosti ali umobolnosti — se v svojih pričetnih stopnjah pojavljajo v razni starosti (včasih od 60 let, v drugih primerih po 70. ali 80. letu) bolj ali manj v zvezi s telesnim oslabljenjem. Bolezenski znaki se razvijajo sčasoma in polagoma. Spomin prične ginevati zlasti za dogodke zadnjih časov, dočim je za one iz mladih dni še dobro ohranjen.

Zapomnivost se zelo slabša. Večkrat se primeri, da kako stvar spravijo ali založe, a pozabijo

kam ter jo potem iščejo, a ne najdejo ter menijo, da so jo izgubili ali da jim je bila ukradena.

Vrzel v spominu si nadomeščajo z raznimi izmišljotinami. V poznejšem času so zelo sugestivni; ne ločijo več istine od bajke, pritrdijo vsemu, kar se jim pravi; tako na primer, da so bili ravnokar na sprehodu, dasi se niso ganili iz hiše. Blebečejo brezmiselno.

Zanimanje za dogodke med sorodništvom v domovini in po svetu se vedno bolj zmanjšuje, dasi so jih poprej zelo zanimali.

Zlasti naglušni postanejo nezaupljivi, menijo, da ljudje govore neprijazno o njih, da se jim posmehujejo; postajajo razdražljivi in prepirljivi, dasi ostanejo v svojem obnašanju dostikrat še povsem urejeni. Orientiranost v času in kraju zgineva, slednjič ne poznajo več dneva ne mesca, ne vedo za datum ne za leto.

Tudi krajevno se več ne spoznajo. Ako pridejo iz svojega bivališča ali stanovanja, kjer so prebili leta in leta, tavajo po cestah in ulicah ter ne vedo več poti nazaj.

Delazmožnost seveda ponehava. Ako spočetka morejo opravljati vajeno delo, se to vrši pozneje v vedno slabši obliki in končno povsem preneha. Bolniki postanejo povsem izgubljeni.

Seveda ne dosežejo vsi najvišje stopnje razvitka. Pri nekaterih ostane bolezen izražena v manjši meri, druge prehití poprej smrt, ki je posledica občega marazma (propada telesnih moči) ali kapi ali srčnega oslabljenja.

Umevno je, da v težji meri izražena bolezen zaradi duševnih in telesnih pojavov zahteva oskrbo v zavodu.

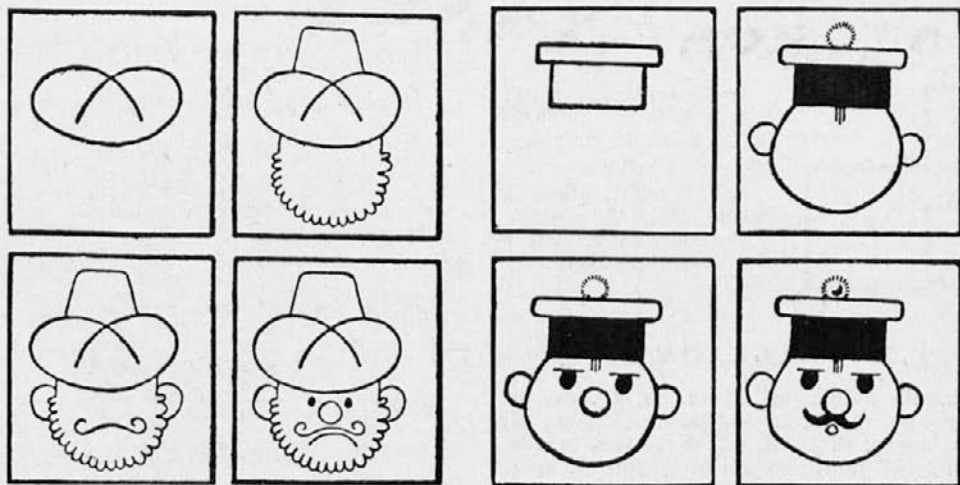
Telesni bolezenski pojavi so slabo, večkrat prekinjeno spanje ali celo nespečnost (proti temu se uporabljajo uspavalna sredstva), nemirnost pri razburjenih (proti njim služijo pomirjevalna sredstva), onečejanje s sečom in blatom, ki se pojavlja pri težko izraženi bolezni, ter občja naraščajoča telesna oslabeledost. Da je pri izrazitejši obliki bolezni treba staviti obolele pod skrbstvo, je umevno samo ob sebi, ker je samim nemogoče opravljati svoje posle, svoje gospodarstvo, obrt ali urad — ter samostojno razpolagati s premoženjem.

Poleg tega še mnogi drugi vzroki in dogodki zahtevajo sodniško presojo. V civilno-pravdnem

oziru nastanejo vprašanja o veljavnosti pogodbe, nakupa in prodaje. Sodišče naroči izvedencu točno preiskavo prizadetega in po njegovi presoji ter po izpovedbah prič, ki si pa dostikrat nasprotujejo, izreče svojo odločitev. Težka je večkrat odločitev o veljavnosti oporoke, ko se mora ta izreči le na podlagi izpovedi prič. Laiki si seveda mnogokrat, tudi če ne pridejo pri tem do nasprotujočih si interesov, ne morejo ustvariti pravilne sodbe o duševnem stanju in zato je naravno, da so njih naziranja različna. Izvedencu se včasih stavi od privatne strani tudi vprašanje, jeli more nekdo še skleniti veljaven zakon. — Tudi v starosti se mnogokrat pojavlja spolni nagon. Prizadeti sam obeta zakon, včasih pa ga drugi hočejo izkoristiti ter si pridobiti imetje. V kazenskem oziru naroči sodišče včasih preiskavo in izvedeniško mnenje — zaradi kake tatvine, pogosteje še zaradi pregreškov proti pravnosti. V poznejši dobi se namreč večkrat primeri, da starostni slaboumneži zagreše pohujšanje navzočih, zlasti mladine, da se razgaljajo na javnih prostorih, včasih tudi spolno zagreše z nedoraslimi; saj umobolen ne zna krotiti svojega nagona in je tudi nekazniv — a treba je vestne in nepristranske preiskave in presoje.

Da se večkrat pri starih ljudeh pojavijo tudi druge duševne bolezni, je naravno, vendar se na te nismo ozirali v tej razpravi, ker ne segajo v namen tega opisa.

KAKO V PETIH MINUTAH NARIŠEŠ

LOVCA

MORNARJA

NAŠI MARLJIVI POVERJENIKI

Anton Pirkovič,
Velike Lašče

Nande Tušar,
Šiška

Josip Križ,
Ljubljana

Vinko Brišnik,
Sv. Jurij ob Taboru

Ivan Pogačar,
Predtrg pri Radovljici

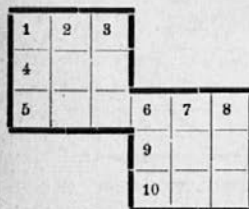
Leopold Burkelič,
Vrhovo pri Radečah

Ivo Šorli,
Gorenja vas nad Škofjo Loko

UGANKE

KRIŽANKA

Vodoravno: 1. obrtnik;
4. žensko ime; 5. slovenski književnik; 9. pesnitev; 10. poslanec.

Navpično: 1. ptica; 2. moško ime; 3. posoda; 6. del obraza; 7. dan v rimskem koledarju; 8. klica.

STOPNICE

	A	predlog,
	A C	osebni zaimek,
	E E E	krajevni prislov,
	I I I J	pijača,
	J K L N N	vojka,
	O O Š T V	darilo,
V V V V V V Z		vojak.

Zadnja navpična vrsta pové mesec.

ZLOŽILNICA

Iz črkovnih dvojic af, al, an, av, av, cv, dr, ej, ek, ge, gu, ič, id, ir, ja, ja, ka, ka, ke, kl, lj, lj, na, ni, re, ri, ri, st, ta, vs sestavi besede, ki pomenijo: 1. mesto v Julijski krajini, 2. upor, 3. mesec, 4. cvetico, 5. vino, 6. celino, 7. kovino, 8. glasbilo, 9. moško ime, 10. šolo. — Začetnice dobljenih besed tvorijo ime in priimek slovenskega pisatelja.

POSETNICA

Ivanka Stojec

V katerem slovenskem mestu prebiva ta gosposdična?

KVADRATNA TROJICA

Vodoravno in navpično:

1	A	A	A	A							
2	A	A	A	A							
3	A	B	B	B							
4	B	B	B	B	B	D	D				
5		E	I	I	I						
6		I	I	J	J						
7		K	M	M	O	O	O	O			
8			R	R	R	R					
9			R	R	R	T					
10				T	U	V	V				

1. gora pri Ljubljani,
2. povodna žival,
3. reka,
4. mesto v drav. ban.
5. zapredek,
6. kosilo,
7. moško ime,
8. mamilo,
9. rokodelstvo,
10. truma.

PREGOVOR

škarje — domačin — skala — gleženj — grad — omika — šimpans — strnad — dežela
(Vzemi iz vsake besede tri črke!)

ZNAMENJE

			1										
			2	3	4								
			5	6	7								
			2	8	3	2	3						
			9	10	4	11	12						
			10	7	3	11	13	11	1				
			14	4	11	15	7	16	14				
			16	15	9	5	9	17	9	18	5		
			12	11	6	14	16	1	5	9	3	19	11
			1	5	20	21	3	16	18	8	9	12	16

Francé Prešeren

Ključ:

- 1-9-4-5-6-7-9-12-15-2 vrh v Jul. Alpah;
3-2-10-7-6 osnutek;
17-20-8-10-16-19-2 strelica;
13-2-17-9-12-11-18 ukaz;
21-11-14-11-13-9 kovina.

Rešitev ugank iz lanske »Pratike«

1. MREŽA. Ključ: Oton Zupantič, Bela Krajina, smreka, zvezda. — Kuj me, življenje kuj! Če sem kremen, se raziskrim, če jeklo, bom pel, če steklo, naj se zdrobim.
2. TRIKOTNIK. O, ol, pol, polk, polka, Poldka.
3. ENACBA. (okraj — raj) + (torek — rek) + (berilo — ilo) = oktober.
4. KVADRATNA DVOJICA. 1. karp; 2. apel; 3. reka; 4. plauika; 5. Igor; 6. kolo; 7. Aron.
5. DOPOLNJEVALKA. Raglja, Arabec, Kórana, Evirat, kumara. — Rakek.
6. KRIZANKA. Vodoravno: 1. osa; 2. bat; 3. Karel; 4. i — lan — o; 5. pajek; 6. sel; 7. Eva; 8. nož. Navpično: A) kip; B) obala — sen; C) Sarajevo; C) Atene — laž; D) lok.
7. PREGOVOR. Zrno do zrna pogača, kamen do kamna palača.

Vse uganke so pravilno rešili:

Matevž Drašler, Goričica, p. Prešerje; Franc Brglez, Čadram, p. Oplotnica; Sabina Dobravec, Radovljica; Jože Vidmar in Nande Zeleznik, Verd, p. Vrhnika; Nežika Friškovic, Grajska vas, p. Gomilsko; Zorka Beguš, Tlake, p. Smarje-Sap; Anton Divjak, Jesenice-Fuzine; Ivica Tinta, Zora Adam, Ivan Jarc, Franc Kump, Vekoslav Lilija, Branimir Lamut in Majdica Vrtačnik, Novo mesto; Verena Nemec, Ščavnica, p. Gornja Radgona; Franc Rabuse, Kostanjevica na Krki; Alojzij Jazbar, Dol. Logatec; Milan Sprager, Beltinci — Prekmurje; Marija in Maria Krašovec, Smarje pri Jelšah; Vinko Sumrada, Podgora, p. Stari trg pri Rakeku; Anica Šega, Sv. Križ, p. Rog. Slatina; Stanko Globokar, Zalna, p. Višnja gora; Peterček Sotšek, Brdo, p. Lukovica; Alma Primožič, Straža pri Novem mestu; Josip Grebenc, Sodražica; † Janko Jerala, Božo Križnik, Franc Habicht, Martin Peternelj, Rudolf Likar, Doris Mayer, Avgust Vončina, Mihael Tischler, Milka Binder, Karel Valentincič, Lojz Rojc, Drago Črtek, Anton Pipan, Alfred Trwdy, Branislava Klembas, dr. Sčitimir Dolenc, Julij Kleinstein, Stano Bukovec, Milena Sušnikova, Ana Vidensek, Alojzij Babnik, Rudolf Izanc, Dragica Simenc, Jaka Koselj, Dušan Slana, dr. Rudolf Sajovic, Ludovik Zajc, Tomo Malé, Ciril Gantar, Oton Pelan, Ljubljana; Ivan Kalfou, Prevalje; Boža Kuharic, Ormož; Nuška Fistar, Prezid pri Rakeku; Jernej Crnko, Jarenina; Viktorija Siladji, Sv. Rok ob Sotli; Breda Rajhi, Marija Oslak, Mira Bajec, Zvonimir Krulc, Slavko Safar in Franjo Bole, Celje; Jožica Majaronova, Borovnica; Mira Gačnik, Guštanj; Matilda

Vrbič, Stična; Beta Habe, Trata, p. St. Vid pri Lj.; Anton Srebot, Medvode; Joža Kos, St. Lovrenc, p. Vel. Loka; Niko Pogačar, Radovljica; Vitomir Zemljak, Osilnica, srez Cabar; Franjo Znidaršič, Stefa Tumpej, Zdravko Zabačan, Vitimir Cilenšek, Miljutin Cilenšek, Jože Bačnik, Dušica Škerlj, Jože Hodnik in Peter Maroh, Maribor; Rudolf Veber, Kočevje; Drago Vončina, Crnomelj; Vilibald Trilar, Stražišče pri Kranju; Alojzij Weber, Zalna; Valburga Majnik, Hrušica, p. Jesenice na Gor.; Franjo Jug, Beograd; Jožef Kisovar, Rogoza, p. Hoče pri Mariboru; Vincencij Freljih, Ziri; Stanislav Horvat, Podgorje, p. Slovenj Gradec; Franc Langus, Gorjuše, p. Bohinjska Bistrica; Franjo Pavlinič, Sv. Peter pri Mariboru; Angela Stare, Logatec; Jože Srakar, Dev. Marija v Polju; Jože Gačnik, Vel. Lašče; Jospina Stirn, Kranj; Alojzij Trebše, Zidani most; Božidar Fable, Sv. Rok ob Sotli; Vekoslav Golob, Račica, p. Loka pri Zidanem mostu; Avgust Kain, Trnovlje, p. Celje; Albert Jenko, Covo (Bergamo, Italia); Danica Hočvar, Metlika; Franc Ambrožič, Podboršt, p. Komenda pri Kamniku; Janko Lešnjak, Stari trg pri Rakeku; Slavko Blatnik, St. Jernej na Dol.; Franc Verdinec, Gartinna, p. Muta; Josip Christof, Smarca, p. Kamnik; Franc Repas, Mežica; Zora Mlakar, Ribnica; Tilka Urdih, Sušak.

Nagrade

Zreb je izbral naslednje nagrajence:

1. Rudolf Likar, Ljubljana.
2. Vitomir Zemljak, Osilnica (srez Cabar).
3. Tilka Urdih, Sušak.
4. Vilibald Trilar, Stražišče pri Kranju.
5. Franjo Bole, Celje.
6. Stanislav Horvat, Podgorje, p. Slovenj Gradec.
7. Dušica Škerlj, Maribor.
8. Franc Ambrožič, Podboršt, p. Komenda pri Kamniku.
9. Stana Bukovec, Ljubljana.
10. Ivan Kalfou, Prevalje.
11. Jože Gačnik, Velike Lašče.
12. Zorka Beguš, Tlake, p. Smarje-Sap.
13. Franc Langus, Gorjuše, p. Bohinjska Bistrica.
14. Mihael Tischler, Ljubljana.
15. Nuška Fistar, Prezid pri Rakeku.

Vsi prejmejo dr. Ivana Laha »Drugo knjigo spominov«.

Prihodnje leto bomo razdelili spet 15 lepih knjižnih nagrad.
Rešitev ugank pošljite na naslov: Dr. Pavel Karlin, Ljubljana, Krakovski nasip 22, do 1. aprila 1941.

SEJMI

v dravski banovini leta 1941.

Pripombi: Sejem, ki pade na nedeljo ali praznik, se vrši — če ni izrecno drugače določeno — naslednji delavnik. Sejmi, pri katerih ni posebej označeno, so za živino in blago

SREZ BREZICE

Brežice: 14. febr.; ponedeljek po sv. Florijanu; dan sv. Antona (13. junija); dan sv. Lovrenca; dan sv. Lenarta; 19. dec.; vsako soboto v tednu samo za svinje, odn. dan prej, ako je v soboto praznik.
Blanca: 26. febr.; 23. jul.; 2. okt.; 18. nov.
Dobova: 2. jan.; 26. marca; 25. apr.; 10. jul.; 13. sept.; 9. dec.
Kapele: 17. jan.; 10. marca tudi za konje; 17. apr.; 7. jun.; 17. avg.; 17. sept.
Pišce: 19. febr.; 8. jul.; 6. okt.; 3. nov. Za govejo živino: 1. avg.
Podsreda: za živino 24. jun.; 21. sept. 18. okt.; 19. nov.
Rajhenburg: 29. jan.; 25. febr. za živino; veliki četrtek; ponedeljek po šesti nedelji po veliki noči; dan po sv. Petru in Pavlu; 26. avg.; 10. okt.; 20. nov. za živino.
Sevnica: 14. febr.; ponedeljek po tili nedelji; tretja sreda po veliki noči (samo za blago); 22. jun.; 16. avg.; 21. okt.; 6. dec., živinski (tudi za konje in svinje): 4. jan.; 2. maja; 15. jul.; 2. sept. in 20. nov.
Stara Sveta gora — občina Podsreda: Sobota pred tiho nedeljo; sobota pred binkoštni.
Sv. Lenart-Zabukovje: 3. apr.; 18. jul.; 20. sept.; 6. nov.
Veliki Dol: 25. jan.; 3. marca; 13. jul.
Videm: Za govejo živino in svinje 21. jan.; 20. febr.; 1. apr.; 21. maja; 3. avg.; 26. okt.; 16. dec.
Zdole-Pleterje: 15. marca; 24. apr.; 15. jul.; 15. sept.
Zigarski vrh: Za govejo živino 21. marca; 13. jun.; 1. sept.

SREZ CELJE

Celje: Vsako sredo in soboto (za prašiče), sobota sredi posta; 21. okt.; 30. nov.
Dobrna: Prvi ponedeljek po svečnici; kvatni četrtek v sep.; 6. dec.
Dramlje: 2. aprila; 22. okt.
Frankolovo (Vojnik, okolica): 17. marca; kvatna sobota v septembru.
Kalobje: 3. febr.; prvi ponedeljek po Velikem Šmarnu.
Nova cerkev: Ponedeljek po sv. Treh kraljih; četrtek po veliki noči; ponedeljek po sv. Rešnjem Telesu; 6. nov. (sv. Lenart).
Petrovče: 17. jan.; 4. marca; 2. jul.; 14. sept.
Sveina: 25. maja; 5. avg.
Sv. Lovrenc pod Prožinom: ponedeljek po angelski nedelji; sobota po Brezmadežnem spočetju Dev. Marije.
St. Jurij ob juž. želez., okolica: 2. jan.; 10. febr.; 12. avg.; 19. nov.; 10. dec.
St. Jurij ob juž. želez., trg: 12. marca; 24. apr.; 4. maja; 22. jun.; ponedeljek po letnih kvatrah; ponedeljek po jesenskih kvatrah; 28. okt.
St. Jurij ob Taboru: 10. marca; 21. nov.
Teharje: 21. jan.; 22. febr.; 26. marca; 12. maja; 26. jul.; 12. okt.; 24. nov.; 19. dec.
Trg Braslovče: Ponedeljek pred sv. Matijo; na cvetni petek; ponedeljek pred sv. Matevžem; ponedeljek pred sv. Martinom.
Trg Vojnik: Ponedeljek pred svečnico; 3. marca; ponedeljek po beli nedelji; 16. maja; 4. julija; 2. avg.; 7. sept.; 18. okt.
Trg Vransko: 3. marca (sv. Kunigunda); druga sreda po veliki noči; 29. sept.; 15. nov. (sv. Leopold).
Trg Zalec: 14. febr.; 13. jun.; 25. jul.; 29. avg.; 4. okt.; 13. dec.
Velika Pirešica (Zgoranja Ponikva-Pernovo): 21. marca.

SREZ CRNOMELJ

Crnomelj: Torek po prvi kvatni nedelji v postu; torek v velikem tednu (po cvetni nedelji); torek po binkoštni kvatni nedelji; torek po sv. Petru in Pavlu; torek po kvatni nedelji v sept.; torek po sv. Simonu in Judi; torek po kvatni nedelji v adventu; prvi četrtek v jan., febr., maju, avg. in sept. Če je ta dan nedelja ali praznik, se vrši sejem prejšnji delavnik, če je pa prvi četrtek prvega dne v mesecu, se vrši sejem prihodnji četrtek. Vsak četrtek tržni dan.

Metlika: Torek po sv. Treh kraljih; torek po svečnici; torek po sv. Matiji; torek po sv. Jožetu; torek po beli nedelji; torek po binkoštni; torek po sv. Alojziju; torek po sv. Marjeti; torek po Velikem Šmarnu; torek po sv. Mihaelu; torek po sv. Martinu; torek po sv. Miklavžu.
Gradac: Sobota po sv. Antonu; sobota po 40 mučenikih; sobota po sv. Gregoriju; sobota po sv. Cirilu in Metodiju; sobota po Malem Šmarnu; sobota po sv. Katarini.
Semič: Ponedeljek po sv. Valentinu; 15. marca; ponedeljek po sv. Juriju; ponedeljek po sv. Vidu; ponedeljek po sv. Jakobu; ponedeljek pred sv. Lukom; sobota po sv. Miklavžu.
Vinica: Ponedeljek po spreobrnjenju sv. Pavla; ponedeljek po tili nedelji v postu; drugi ponedeljek po beli nedelji; ponedeljek po vnebohodu (po 6. nedelji po veliki noči); ponedeljek po sv. Alojziju (samo za živino); ponedeljek po sv. Marjeti; ponedeljek po sv. Medardu v juniju; ponedeljek po nedelji, ki sledi Malemu Šmarnu in po po prvi adventni nedelji (samo za živino).

SREZ DOL. LENDAVA

Dolnja Lendava: 25. jan.; 16. febr.; 27. marca; 17. aprila; 16. jun.; 28. jul.; 28. avg.; 28. sept.; 28. okt.; 18. dec.; vsak torek za svinje in drobnico.
Beltinci: 20. jan.; 24. odn. 25. febr. (ako je prestopno leto); 25. apr.; 15. jul.; 5. nov.
Bogojina: 15. febr.; 20. marca; 19. maja; 20. jul.; 4. sept.; 16. nov.
Crenšovci: 14. marca (samo za živino); ponedeljek po 3. maju; ponedeljek po 14. sept.; 20. okt.
Dobrovnik: Torek pred veliko nočjo (samo za živino); prvi ponedeljek po Telovem; na praznik sv. Jakoba; 20. sept.
Dokležovje: 18. jun.; 27. jul. (v Beltincih); 21. avg. (v Dokležovju).
Turnišče: Četrtek pred cvetno nedeljo; drugi ponedeljek po veliki noči (prvi je že velikonočni ponedeljek); četrtek pred binkoštni; 12. jun.; četrtek pred veliko mašo; 9. sept.; 4. okt.; 15. dec.; vsak četrtek za svinje in drobnico.

SREZ GORNJI GRAD

Gornji grad: Na tiho nedeljo (kramarski sejem); 4. maja; 28. okt.
Ljubno: 19. marca; Konstancijeva nedelja konec avgusta in 19. nov. (samo kramarski sejmi). Živinski in kramarski: 1. maja in 24. junija.
Mozirje, trg: 22. jan.; 24. apr.; binkoštni torek; 15. jun.; 16. avg.; ponedeljek pred malo Gospojnico; 18. okt.
Radmirje: Binkošti, 21. jul.; 2. in 3. dec. (samo kramarski sejmi).
Rečica ob Savinji: 17. marca in 6. nov.
Smartno ob Paki: 22. marca; 11. nov.

SREZ KAMNIK

Kamnik: Kramarski in živinski sejmi vsak drugi torek v jan., marcu, jun., avg., okt. in dec. Živinski sejmi vsak drugi torek v mesecu febr., aprilu, maju, juliju, sept. in nov. Tržni dan vsak torek in soboto.
Blagovica: 25. jan.; 11. marca (živinski); 20. avg.; 28. okt. (živinski).
Dob: 14. febr.; 15. jun.; 10. avg.; 28. dec.
Domžale: 4. jan.; 4. maja; 26. jul.; 25. nov.
Krašnja: 5. avg. (sv. Ožbalt); 21. dec. (sv. Tomaž).
Lukovica: 3. febr.; 26. marca; 27. apr.; 9. sept.; 18. okt.
Mengoš: 9. febr.; 17. marca (na dan sv. Jere); 25. maja; 21. jun.; torek po sv. Jerneju; 11. nov. Tržni dan vsako soboto.
Moravče: 24. febr.; ponedeljek v velikem tednu; 16. maja; 21. jun.; torek po sv. Jerneju; 11. nov. Tržni dan vsako soboto.
Motnik: 12. febr.; tretji ponedeljek v postu; 22. aprila; 2. jun.; sreda po rožnenski nedelji v okt.
St. Gotard: Petek pred cvetno nedeljo; 5. maja; 25. maja; 2. jul.; 11. nov.
Zgornji Tuhinj: 20. febr.; 3. apr.; 12. jul.; 21. sept.

SREZ KOCEVJE

Kočevo: 20. jan.; 20. marca; 4. maja; 15. jun.; 25. jul.; 24. avg.; 16. okt.; 30. nov.; 31. dec.
Dobropole-Videm: 17. jan.; 1. maja; 31. avg.; 5. dec.
Dolenja vas: 16. avg.
Kočevska Reka: 16. maja; 2. jul.
Koprivnik: 12. maja.
Loški potok: 3. febr.; 4. apr.; 7. jun.; ponedeljek po Malem Smarnu.
Mala gora: 25. maja; 30. jun.
Mozelj: 25. apr.; 4. marca (če je ta dan nedelja ali praznik, prejšnji delavnik); 20. maja (če je ta dan nedelja ali praznik, naslednji delavnik).
Ribnica: 2. jan.; ponedeljek po beli nedelji; 24. jun.; prvi ponedeljek po 2. avg.; 21. sept.
Smuka: 1. marca.
Sodražica: 22. jan.; četrtek pred sv. Gregorjem; četrtek pred sv. Janezom Nepomukom; 22. jul.; 2. sept.; četrtek pred sv. Terezijo.
Stara cerkev: 5. apr.; 1. jun.
Stari log: 10. marca; 20. apr.
Turjak: Na dan sv. Gregorja; 30. nov.
Velike Lašče: Ponedeljek pred sv. Matijem (če je sv. Matija v ponedeljek, prejšnji ponedeljek); četrtek pred binškošmi; 21. jun.; 16. avg.; 9. sept.; 6. nov.
Zdenska vas, Pri Sv. Antonu (Videm): Ponedeljek po tih nedelji; 13. jun.; 17. jul.; sreda po rožnovenski nedelji.

SREZ SLOV. KONJICE

Slov. Konjice: 5. jan. (samo za živino); 9. febr.; 1. marca (samo za živino); veliki četrtek; križeva sreda; 24. jun.; 31. jul.; 31. avg. (samo za živino); ponedeljek po sv. Mihaelu; 4. nov. (samo za živino); 3. dec.
Oplotnica: Zivinski: 3. marca (sv. Kunigunda); 11. nov. Kra-marški: 25. apr.; 15. jun.; 28. jul.; 16. avg.
Vitanje: Sredpostna sreda; 25. maja; 20. julija; 14. sept.; 2. nov.; 27. dec.

SREZA KRANJ IN SKOFJA LOKA

Kranj: Prvi ponedeljek v maju, sept., okt., nov. in dec., sicer vsak ponedeljek sejmski dan. Ako pade na te dni kak praznik ali v mesecu nov. vernih duš dan, se vrši sejem prihodnji ponedeljek.
Cerklje: 17. jan.; petek pred cvetno nedeljo; 16. avg.; 21. okt.
Poljane: 4. maja; 11. nov.
Skofja Loka: 3. febr.; 17. marca; 24. apr.; 24. jun.; 16. avg.; 29. sept.; 25. nov. Če pade na ta dan praznik, se vrši sejem prejšnji delavnik. Tedenski sejem vsako soboto.
Tržič: Sobota po 20. marcu; sobota po 16. maju; sobota po 4. oktobru; 30. nov. Tedenski sejem vsako sredo in soboto.
Zelezniki: Tržni dan 30. nov.

SREZ KRŠKO

Krško: 3. febr.; 18. marca; 4. maja; 4. jul.; sobota pred angelo nedeljo; ponedeljek po sv. Luki; 25. nov.; goveji in svinjski sejem prva sreda v jan., apr., jun., avg. in dec.
Boštanj: Sobota po pustu; prva sobota po Vel. noči; 31. maja; sobota po sv. Urhu; petek po Marijinem imenu (v sept.); 22. sept.
Buča: Na dan sv. Matije; na dan sv. Marka; ponedeljek pred sv. Janezom; ponedeljek pred sv. Mihaelom; na dan sv. Martina.
Bušča vas: Torek po prvi nedelji po veliki noči; prvi tork po binškošmi; 9. sept.; 12. nov.
Drenovo: 12. marca; 24. jun.; 29. sept.
Kostanjevica: 17. jan.; ponedeljek po tih nedelji; 31. maja; ponedeljek po sv. Jakobu; ponedeljek po sv. Mihaelu; kvatrn ponedeljek v adventu.
Leskovec: Ponedeljek pred sv. Jurijem; 26. jul.; 14. avg.
Mokronog: Sobota pred tih nedeljo; sobota po prazniku Srca Jezusovega; sobota pred sv. Jernejem; tretja sobota v sept.; 28. okt.; 9. dec.; 12. mesecnih govejih in prašičjih sejmov vsak prvi četrtek v mesecu.
Radeče: 25. jan.; ponedeljek po pustu; ponedeljek pred sv. Jurijem; 25. maja; 27. jun.; 17. jul.; 9. avg.; 1. sept.; 11. okt.; ponedeljek po sv. Martinu; 27. dec. Vsi sejmi tudi za svinje.
Raka: 10. marca; 19. nov.
Slančji vrh: Ponedeljek po sv. Urhu.
Studenec: 24. febr.; 31. marca; 25. aprila; 16. maja; 8. avg.; 29. sept.; 30. okt. in 11. nov.

Sv. Jurij pod Kumom: 25. apr. in 24. jun. (oba samo za živino).
Skocijan: Četrtek v prvem, drugem, tretjem in četrtem kvatrnem tednu; 15. apr.; 15. jul.
St. Janž: Torek v prvem kvatrnem tednu; tork v tretjem kvatrnem tednu; prvi ponedeljek po 24. jun.
St. Jernej: Četrtek po svečnici; 12. apr.; ponedeljek po kvatrn nedelji v maju; na dan sv. Jerneja; ponedeljek po Vseh svetih.
Trebela: Sobota po veliki noči (za govejo živino).
Tržišče (Sv. Trojica): Ponedeljek po Vnebohodu.
Veliki Cirk: Prvi petek v postu.
Veliko Mraševo: 24. marca; 12. sept.
Veliki Podlog: 15. jan.; 5. junija; 6. okt.
Vesela gora - St. Rupert: 12. marca; 27. apr.; četrtek pred binškošmi; sobota pred 8. sept.; 27. okt.

SREZ LASKO

Laško: 14. jan.; 24. febr.; veliki četrtek, 5. maja; binškošni tork; 24. junija; 19. julija; 24. avg.; 21. sept.; 23. okt.; 11. nov. in 21. dec.
Hrastnik-Dol: 10. marca; ponedeljek po sv. Juriju; na dan sv. Ignacija; ponedeljek po sv. Mihaelu; vsaka sreda in sobota tržna dneva.
Jurkloster: 1. febr.; 1. julija; 4. okt. in 13. dec. (samo za govejo živino).
Loča pri Zidanem mostu: 13. marca; 3. maja; 22. maja; četrtek po Telovem; 5. avg.; ponedeljek po nedelji Imena Marijinega in 17. okt.
Sv. Krištof: 21. marca; 15. julija; 7. sept. in 9. okt.
Šmarjeta: 21. marca; 15. julija; 7. sept. in 9. okt.
St. Lenart nad Laškem: Zivinski in konjski sejem: Cvetna sobota; 5. julija; 16. sept. in 4. nov.
Trbovlje: 17. marca in 18. okt. Tržni dnevi za živila in prašiče: vsaka sreda, vsaka sobota, vsakega 1. in vsakega 15. v mesecu.

SREZ LITIJA

Litija: Ponedeljek po sredpostni nedelji; sv. Florijana dan; ponedeljek po sv. Rešnjem Telesu; ponedeljek po sv. Mihaelu; ponedeljek po sv. Nikolaju. Zivinski sejmi zadnji ponedeljek v jan.; 13. jul.; 22. avg.
Dole: Za živino: 26. marca; prva sobota po Malem Smarnu.
Javorje - občina Šmartno: 7. jan.; tork po sv. Valentinu; tork po tih nedelji; tork po kresu; ponedeljek po 25. juliju; 24. avg.; tork po 8. sept.; ponedeljek po 11. nov.
Krka - Podbukovje: Ponedeljek po beli nedelji; na dan sv. Kozme in Damjana.
Krka-Videm: Ponedeljek po sv. Treh kraljih; 1. marca; 16. maja; 5. avg.
Polšnik: Četrtek po veliki noči; ponedeljek po sv. Urhu, četrtek po Malem Smarnu.
Radohova vas: 2. jan.; pustni ponedeljek; tork po binškošmi; 18. okt.
Stična: Četrtek v velikem tednu; ponedeljek po Vnebohodu; na dan sv. Bernarda; na dan sv. Katarine.
Šmartno: Dan po sv. Treh kraljih; tork po sv. Valentinu; tork po kresu; ponedeljek po sv. Jakobu; tork po Marijinem rojstvu; ponedeljek po sv. Martinu.
St. Lambert: 14. febr.; (dogon neznatn).
St. Vid pri Stični: Sreda po veliki noči; 15. jun.; ponedeljek po Marijinem rojstvu; drugi ponedeljek po sv. Mihaelu; sobota pred sv. Martinom.
Tirna: 1. maja.
Vače: Ponedeljek po beli nedelji; tork po drugi kvatrn nedelji; 16. avg.; 30. nov.
Veliki Gaber: 30. apr.; 4. jul.; 26. avg.; 30. okt.
Višnja gora: 21. jan.; ponedeljek pred pustno nedeljo; ponedeljek po prvi kvatrn nedelji; ponedeljek po cvetno nedelji; ponedeljek po drugi kvatrn nedelji; 24. jun.; 26. jul.; 1. sept.; ponedeljek po tretji kvatrn nedelji; ponedeljek po Vseh svetih; ponedeljek po četrtni kvatrn nedelji.
Zagorje: 9. febr.; četrtek pred cvetno nedeljo; 12. maja; prvi ponedeljek v juniju; 30. jun.; 3. avg.; 29. avg.; tork po rožnovenski nedelji; 3. nov.; 2. dec.; 31. dec.
Zubna: 24. febr.; 21. okt.

MESTO LJUBLJANA

Vsako sredo in soboto. Zivinski sejmi: prva in tretja sreda v mesecu. Ako pade na ta dan praznik, se vrši živinski sejem dan poprej.
Sejem s kožuhovino: 21. jan. (na velesejmu).

SREZ LJUBLJANA

Dolsko: Ponedeljek po tih nedelji; 21. okt.
Grosuplje: 25. apr.; 29. sept.
Račna: 11. marca; 5. sept. (začasno ukinjena).
Senožeti (občina Dol): 20. maja; 18. nov.
Siudeneč-Ig: 27. febr.; 20. marca; drugi ponedeljek po beli nedelji; četrtek po binkoštih.
Šmarje: Torek po sv. Florijanu; na dan sv. Roka.
Št. Jurij pri Grosupljem (občina Št. Jurij): Prva sobota v aprilu; 19. okt.
Vrhnika: Živinski sejmi: torek po veliki noči; ponedeljek po sv. Trojici; 28. julija in 6. nov. Kramarski sejmi: 1. ponedeljek v postu; ponedeljek pred vnebohodom in 27. dec. Tržni dan vsak četrtek.

SREZ LJUTOMER

Ljutomer: Vsak kvatrnj torek in torek v cvetnem tednu so živinski in kramarski sejmi. V ostalih mesecih pa so vsak drugi torek v mesecu le živinski sejmi. Če pade sejem na praznik, se vrši drugi dan.
Apače: Četrti ponedeljek po veliki noči; 9. sept.; tretji ponedeljek v okt.
Gor. Radgona: 3. febr.; 25. maja; 30. jun.; 10. avg.; 15. nov.
Križevci: Kramarski sejmi: ponedeljek po tih nedelji; 3. maja; 26. julija in 6. nov.
Mala Nedelja: Kvatrnj četrtek po veliki noči; 13. junija in 21. okt. (vsi samo za živino).
Razkrižje: Bela sreda; 16. maja; 24. jun.; 10. avg.; 3. nov.
Štrigova: 17. marca; 21. jul.; 20. sept.
Trbegovci - Sv. Duh: 24. avg.; 13. dec.; samo za živino: tretji ponedeljek v mesecu aprilu.
Veržej: 7. marca (za živino); 6. maja; 29. sept.; 30. nov.

SREZ LOGATEC

Dolenji Logatec: 3. jan.; 12. maja; 24. okt.
Gorenji Logatec: 7. febr.; petek po Kristusovem vnebohodu; ponedeljek po rožnovenski nedelji; 13. dec.
Begunje: 18. marca; 8. okt.
Cerknica: 24. v prestopnem letu 25.) febr.; četrty ponedeljek po veliki noči ne v številni velikonočnega; 26. jul.; 2. nov.
Grahovo (občina Cerknica): 9. febr.; 22. marca; 17. aprila; 15. nov.
Hotedrsica: 5. apr.; 21. nov. (za blago).
Lož: 19. febr.; 15. marca; 4. maja (sv. Florijan); 10. jun.; 16. avg.; 28. okt.; 5. dec.
Nadlesk (občina Stari trg): 28. marca; 20. sept.; 15. okt.
Nova vas (Bloke): 1. marca; 24. maja; 22. avg.; 29. sept.
Planina: 24. apr.; 12. jul.; 30. nov.
Rakek: 30. jan.; 8. marca; 2. aprila; 18. maja; 30. junija; 12. julija; 12. avg.; 16. sept.; 16. okt.; 19. nov.; 23. dec.
Rovte: Ponedeljek po tih nedelji v postu; 24. jun.; 10. avg.; 29. sept.
Št. Vid: Ponedeljek po sv. Gregoriju; ponedeljek po svetem Vidu; ponedeljek po sv. Jerneju.
Unee (občina Rakek): 17. jan.; prvi ponedeljek v marcu.
Zerovnica (občina Cerknica): Ponedeljek po sv. Treh kraljih; 14. febr.; sreda pred binkošti; 20. jun. in 7. sept. (če je ta dan nedelja ali praznik, pa naslednji delavnik); 15. dec.
Ziri: Sredpostna sreda; sreda po veliki noči; 13. jun.; 4. jul.; 21. okt.

MESTO MARIBOR

Vsak drugi, četrty in peti torek v mesecu živinski sejem (če je v mesecu 5 torkov). Ako je v torek praznik, se vrši sejem dan poprej. Vsak petek sejem za svinje (drobnico). Ako je v petek praznik, se vrši sejem dan poprej. Ako je v četrtek božič, se vrši svinjski sejem v sredo pred božičem. Vsako sredo in soboto je tržni dan.

SREZ MARIBOR, desni breg

Fram: Samo za blago: dan sv. Rešnjega Telesa; 26. julija; nedelja po 26. juliju in ob cerkveni proslavi.
Poljane: Ponedeljek po kvatrnj nedelji v postu; ponedeljek po cvetni nedelji; ponedeljek po vnebohodu (Križevem); sobota pred sv. Janezom Krstnikom; 10. jul.; 29. avg.; sobota po rožnovenski nedelji; 15. nov.
Rače: Kramarski sejem: na binkoštni ponedeljek.
Ruše: Kramarski sejem: sobota in nedelja po prazniku Marijinega rojstva; tiha nedelja; nedelja, ki je prva po Telovem.

Slivnica: Kramarski sejem: 25. marca; 8. sept.; 8. dec.
Slov. Bistrica: 24. febr.; cvetni petek; 4. maja; 4. junija; 25. julija; 24. avg.; 24. sept.; 28. okt. in 23. nov. Samo za živino (tudi za prašiče): 17. jan.; 11. marca in 15. dec.
Sv. Marjeta na Drav. polju: Kramarski sejem: nedelja po sv. Marjeti meseca julija.

SREZ MARIBOR, levi breg

Selnica ob Dravi: Prvo nedeljo po 22. juliju in prvo nedeljo po vernih dušah (oba samo za blago).
Sv. Jurij v Slovenskih gorah: 22. apr.
Sv. Lenart: Sv. Sebastijana dan; 25. marca; ponedeljek po beli nedelji; 19. maja; 24. jun.; 2. avg.; 5. sept.; 4. okt.; 6. nov.
Sv. Trojica: 20. marca; ponedeljek po sv. Trojici; 28. avg.; ponedeljek po kvatrnj in sept. (Začasno ustavljeni).
Ščavnica (Sv. Ana na Krembergu): 17. jul.; 14. sept.
Zgornja Kungota: 1. apr.; 7. okt. (Se začasno ne vršita.)

SREZ MURSKA SOBOTA

Murska Sobota: Prvi ponedeljek v jan. (živinski); prvi ponedeljek v febr. (živinski in kramarski); prvi ponedeljek v marcu (živinski in kramarski); prvi ponedeljek v apr. (živinski); prvi ponedeljek v maju (živinski in kramarski); prvi ponedeljek v jun. (živinski); prvi ponedeljek v jul. (živinski in kramarski); 24. avg. (živinski in kramarski); prvi ponedeljek v sept. (živinski); 15. okt. (živinski in kramarski); prvi ponedeljek v nov. (živinski); 6. dec. (živinski in kramarski).
Gor. Lendava: 28. marca; 21. junija; 29. sept. in 30. nov.
Križevci: 16. apr.; 4. jun.; 27. okt. (živinski in kramarski); vsako prvo soboto v mesecu svinjski sejem (ako je ta dan praznik, prejšnjo soboto).
Martjanci: 23. maja; 6. avg.; 27. okt.
Prosenjakovci: 15. marca; 16. jun.; 2. sept.; 28. nov.
Puonci: 28. maja; 10. jul.; 10. sept.; 10. nov.
Rakičan: Za govejo živino 26. marca; torek pred binkošti; 2. jul.; 16. avg. in 8. okt.

SREZ NOVO MESTO

Novo mesto: Torek po sv. Antonu v jan.; torek pred sv. Jurijem v apr.; torek po sv. Jerneju v avg.; torek po sv. Lukežu v okt.; torek po prvi adventni nedelji; vsak prvi ponedeljek v mesecu; vsak ponedeljek sejem za prašiče.
Irča vas (občina Smihel-Stopec) — bivši kandijski sejmi: vsak četrtek po 15. vsakega meseca. Če pade četrtek na 15. v mesecu, se vrši sejem isti dan.
Lukovek (občina Trebnje): 16. maja; prvi ponedeljek po sv. Jakobu.
Mirna: 24. jun.; 2. nov.
Mirna peč: Ponedeljek po sv. Jožefu (če pade ponedeljek po sv. Jožefu na praznik, se vrši sejem prihodnji ponedeljek); 31. maja; 30. jun.; 29. sept.; 29. dec.
Šmarjeta: Vsak torek pred kvatrnj tednom.
Št. Lovrenc (Velika Loka): 10. avg.; 23. nov.
Toplice: Četrtek po sv. Matiji; četrtek po sv. Florijanu; 27. jul.; četrtek pred Velikim Smarnom; četrtek po rožnovenski nedelji.
Trebnje: 13. jun.; 13. jul.; 16. avg.
Velika Loka: 8. marca; 12. maja; 21. jun.; 25. jul.; 30. avg.; 16. dec.
Zagradec: Sobota pred belo nedeljo; dan pred Malim Smarnom (7. sept.).
Zužemberk: 3. febr.; 17. marca; 24. apr.; dan po Kristusovem vnebohodu; 9. jun.; četrtek po sv. Urhu v juliju; 9. avg., t. j. dan pred sv. Lovrencem; 14. sept.; 28. okt.; 6. dec. Vsako leto na cvetno soboto živinski in kramarski sejem.

SREZ PREVALJE (DRAVOGRAD)

Prevalje: Četrtek pred sv. Urbanom in četrtek po sv. Jeronimu (samo za živino), če na ta dva dneva pade praznik, se sejem vrši prihodnji četrtek. — Tržni dnevi: vsaka sobota.
Crna: Ponedeljek po sv. Florijanu; 5. avg.; 21. okt.
Dravograd: 20. marca; 9. maja (za živino); 15. jun.; 2. avg.; 21. sept.; 3. nov. (za živino). — 9. maja in 3. novembra samo za živino; ostali sejmi so kramarski in za živino. Vsak petek tržni dan.
Guštanj: 17. jan.; na tiho nedeljo; 24. apr.; 24. jun.; 1. sept.; 18. okt.; 25. nov. — 17. jan. in tiha nedelja samo kramarski sejem.

Kotlje: 25. maja in 13. junija.

Marenberg: Četrtri ponedeljek po božiču; 1. marca (samo za živino); ponedeljek pred cvetno nedeljo; binškošni torek; 21. jun. (samo za živino); 31. jul.; 29. sept.; 11. nov. —

Mežica: 25. jul.; 4. dec.

Muta: 14. marca; 1. maja; 17. julija; 29. avg.; 28. okt.

Ribnica na Pohorju: Na nedeljo po kresu, sv. Jerneju in sv. Uršuli samo kramarski; na ponedeljek po kresu, sv. Jerneju in sv. Uršuli samo za živino.

Vuzenica: Prvo postno soboto; 25. apr.; 4. jul.; 16. avg.; 10. okt.; 6. dec.

SREZ PTUJ

Ptuj (mesto): Kramarski sejem: 23. aprila; 5. avg. in 25. nov. Za konje in govedo: vsak prvi in tretji torek v mesecu; vsako sredo v tednu svinjski sejem. Tržni dnevi vsako sredo in petek v tednu, če je ta dan praznik, se sme vršiti en dan prej.

Koračice: 21. junija; 29. avg.; 28. okt. in 2. dec.

Ormož: Za rogato živino in kramarski sejem na cvetni petek; za rogato živino, konje in kramarski sejem prvi ponedeljek po sv. Jakobu in na Martinovo; za rogato živino vsak prvi ponedeljek v mesecih: jan., febr., marec, maj, junij, julij, sept., okt. in dec. (ako pade na katerega teh ponedeljkov praznik, se vrši sejem prihodnji ponedeljek). Svinjski sejem vsak torek, če je praznik ta dan, odpade.

Ptujska gora: Kramarski sejmi; 19. marca; šesto nedeljo po veliki noči; 2. julija; 15. in 16. avg.; 8. sept.

Središče: Kramarski sejem: 17. marca; 12. maja; 24. avg. in 5. nov.

Središče (podobčina): Svinjski sejem vsak drugi in četrti ponedeljek v mesecu.

Sv. Barbara v Halozah: Kramarski sejem 19. marca in v nedeljo po prazniku sv. Barbare. Tržni dnevi vsako nedeljo.

Sv. Tomaž pri Ormožu: 21. jun.; 29. avg.; 28. okt.; 3. dec. (ako pade na te dneve praznik ali nedelja, se vrši sejem naslednji delavnik).

SREZ RADOVLJICA

Radovljica: 12. marca; 24. apr.; binškošni torek; 26. jul.; 28. okt.; 13. dec.

Bitnje v Bohinju: Prva nedelja v okt., t. j. rožnenska nedelja (za blago).

Bohinjska Bela (občina Ribno): Kramarski sejem na dan sv. Marjete.

Bohinjska Bistrica: Zivinski sejem 1. maja in 18. okt.; kramarski 24. jun.; prvo nedeljo v okt. in 6. dec.

Bohinjska srednja vas: 11. maja in 11. nov. (oba za blago).

Dovje: 20. jan.; 29. sept. (oba za blago).

Gorje: Zivinski sejem cvetni petek in 11. nov.; kramarski nedeljo po sv. Juriju in rožnensko nedeljo.

Jesenice: Kramarski sejem 14. febr.; 19. marca; 4. maja; binškošni ponedeljek; prvi ponedeljek v okt.; 3. dec. Zivinski in kramarski sejem 6. nov.

Koroška Bela: Kramarski sejem prvo nedeljo po Velikem Smarnu. Kranjska gora: Kramarski sejem 20. marca in drugi ponedeljek v okt.

Kropa: Kramarski sejem veliki četrtek; nedeljo po sv. Marjeti (v jul.); nedeljo po sv. Lenartu (v nov.); nedeljo po sv. Lukežu; na dan sv. Barbare.

Lesce: Zivinski sejmi 24. febr.; velikonočni torek; 13. jun.; 16. avg.; 29. sept.; 21. okt.

Mojstrana: 23. nov. (za blago).

Rateče: Kramarski sejem tretjo nedeljo v okt.

Ribno: Kramarski sejem prvo nedeljo po sv. Jakobu in prvo nedeljo po sv. Simeonu.

SREZ SLOVENJ GRADEC

Slovenj Gradec: Zivinski in kramarski sejem 25. jan.; 12. maja; 10. avg.; 19. nov.; zivinski sejem drugo, četrto in šesto soboto v postu, prvi ponedeljek v septembru, prvi ponedeljek v oktobru.

Ložnica pri Velenju (kraj St. Ilij pri Velenju): Zivinski in kramarski sejm ponedeljek pred cvetno nedeljo; 4. avg.; 21. sept.

Mislinja (kraj Sv. Lenart): Zivinski sejem ponedeljek pred pustom; 1. jun.; zivinski in kramarski sejem 15. okt. (kraj St. Ilij pod Turjakom); 20. apr.; 2. jul.; sobota pred angleško nedeljo.

Pameče (za kraj St. Janž pri Dravogradu): 15. apr.; 9. okt.

Pameče, župna cerkev St. Janž pri Dravogradu (kraj St. Janž pri Dravogradu): 13. jun.; v sept. na ponedeljek po Imenu Marijinem.

Velenje: Prvi četrtek po postu; 1. maja; ponedeljek pred binškošni; 18. jul.; 24. avg.; 24. okt.

Sošianj, mesto: Četrtek pred pustom; torek po veliki noči; 22. jun.; 12. jul.; 29. sept.; ponedeljek pred sv. Katarino v nov.

SREZ SMARJE PRI JELSAH

Šmarje pri Jelšah: Ponedeljek po sv. Treh kraljih; 20. marca; tretji ponedeljek po veliki noči; 21. junija; 17. avg.; ponedeljek po prazniku Imena Marijinega in 4. dec.

Dobje: Sobota po veliki noči; 16. jul.; sreda pred Imenom Marijinim; 25. nov.

Golobinjek: 14. sept.

Kozje: 24. febr.; 26. apr.; 13. jun.; 25. jul.

Lemberg: Ponedeljek po sredpostni sredi; cvetni petek; 12. maja; sreda pred Telovim; ponedeljek po sv. Urhu; 5. avg.; 25. okt.; 25. nov.

Pilštanj: 9. febr.; 8. marca; 16. maja; 9. jun.; 31. jul.; ponedeljek po sv. Roku; 29. sept.; ponedeljek po Vseh svetih.

Planina pri Sevnici: 11. jan.; 1. marca; 12. maja; 15. junija; 13. jul.; sobota pred angleško nedeljo; 15. okt.; 3. dec.

Podčetrtek: 17. marca; veliki torek; 1. julija; 10. avg.; 1. okt. in 21. nov.

Polje: 8. maja in 6. dec.

Ponikva: 14. febr.; četrtri ponedeljek po veliki noči; 27. jun.; 1. avg.; sreda po rožnenski nedelji; sobota pred sv. Martinom.

Pristava: Torek po binškošnih in 17. okt.

Rogatec: 24. febr.; 24. avg. Kramarska sejma ponedeljek po beli nedelji in 14. sept.

Sedlarjevo (Polje): 16. febr.

Slivnica (Sv. Urban): Prvi četrtek po binškošnih; 22. jul.; 7. okt. Sv. Peter pod Sv. Gorami: 5. febr.; 6. marca; 23. maja; 21. okt.; 11. nov. in 13. dec.

Sv. Gora pri St. Petru pod Sv. gorami: 4. avg. in 7 sept.

St. Vid pri Grobelnem: 14. marca; 17. jun.; 20. sept.

Tinskò: 15. dan po binškošnih; 2. jul.; ponedeljek po angleški nedelji.

Verače (Sv. Filip): 14. jan.; 22. febr.; 1. maja; 25. maja; 17. jul.; 29. avg.; 16. okt.

Zusem (Loka pri Zusmu): 13. apr.; 20. jul.; 25. avg.; 12. sept.

★

Plemenski sejmi za selekcionirano rodovniško govejo živino

- Gorenjska cikasta (pincgavska) pasma: 15. maja v Kranju; 15. oktobra v Mengšu.
- Ormoška cikasta (pincgavska) pasma: 2. maja in 26. septembra v Ormožu.
- Sivopšenična (pomurska) pasma: 3. aprila in 3. novembra pri Sv. Juriju pri Celju.
- Svetolisasta (simentalska) pasma: 25. aprila in 26. oktobra v Beltincih.
- Dolenjska sivorjava (montafonska) pasma: 15. aprila v Velikih Laščah; 10. oktobra v Novem mestu; 22. oktobra v Velikih Laščah.
- Slovenska bela (marijadvorska) pasma: 3. maja v Smartnem ob Paki; 25. oktobra v Mariboru.

Ako pade določeni semanji dan na cerkveni ali državni praznik, se vrši sejem na prihodnji delavnik.

Nihče ni upravičen, prijati razen tu objavljenih še kake nadaljnje plemenske sejme.

Plemenske sejme vodi po začasnih sejmskih redih od kralj. banske uprave določeni živinorejski strokovnjak.

K A Z A L O

Rodovnik kraljevskega doma

Domnevno vreme leta 1941.
po stoletnem koledarju

Pratnikarski del

Astronomski podatki, prazniki in vremenski ključ

Katoliški in pravoslavni koledar (risbe Maksima
Gasparija, verzi k mesečnim vinjetam Pavla
Karlina)

Poštno pristojbine

Najvažnejše takse

Poučni in zabavni del

Novoletna. Po francoski narodni P. Karlin 33

Balkan balkanskim narodom (Dr. E. Turk) 34

Ivan Vajkard Valvasor (Alojzij Potočnik) . 42

Naš Cleveland (Dr. Pavel Brežnik) . . . 46

Priseganje oddavnaj do današnjih dni
(Dr. Metod Dolenc) 49

Ljubljana nepozabnemu kralju. Slike . . 52

Kako nastane Vodnikova pratika (Miroslav
Ambrožič) 57

Pri škofo Strossmayerju (Franc Rus) . . 64

Današnja Rusija — SSSR (Dr. Svetozar
Ilešič) 65

Grob se za grobom vrsti... Slike pokojnih 73

Podnebje in kultura (Dr. Oskar Reja) . . 74

Zakaj zelenjad kuhamo (Mara Novakova) 79

Gospod Zajbelj na letovišču (Franjo Čiček,
ilustriral Francè Podrekar) 81

Reklama v starem veku (Lojze Koželj) . . 85

Želodčne težave (Dr. Venčeslav Arko) . . 87

Starejši kranjski gradovi. 2. Gorenjsko (Leo
Pettauer) 91

Kako čitamo vozni red (Jože Jenko) . . . 95

Pregled važnejših izumov in odkritij iz pri-
rodoznanstva in tehnike (Slavko Našič) . 100

Starostna slaboumnost (Dr. Fran Göstl) . 104

Dve predlogi za risarje 105

Naši marljivi poverjeniki 106

Uganke, Nagrade 106

Sejmi v dravski banovini leta 1941. . . . 108

Kazalo 112

Zavaruje
vse!

»SLAVIJA«

Telefon: 21-76

22-76

31-76

JUGOSLOV. ZAVAROVALNA BANKA

Glavno ravnateljstvo v LJUBLJANI

Stoletne izkušnje govore za BAČKO APOTEKO in za njeno znano domače sredstvo „BILJNO ROSO“, rastlinsko tekočo blagodat. — Samo 3 kapljice, 3 čudodelne rastlinske solze, uporabljene zunanje ali notranje, odženejo bolečine, muke prenehajo in se takoj počutite svežega in prerojenega. 100% ona daje vse, kar tudi obljubuje! Treba pa je, da je samo *prava* „BILJNA ROSA“ iz stoletne BAČKE APOTEKE

MODNA IN MANUFAKTURNA TRGOVINA
A. PETEK, CELJE
PREŠERNOVA ULICA ŠT. 21

priporoča svojo veliko in bogato zalogo manufakturnega in modnega blaga vseh vrst po najnižjih cenah!

IVAN RAVNIKAR, Celje

priporoča svojo veliko zalogo

špecerijaškega, kolonialnega in delikatesnega blaga, poljskih in vrtnih semen, suhih in oljnatih barv in lakov, raznih čopičev in vseh vrst mineralne vode

Na drobno!

Na debelo!

F. HREHORIČ

manufakturna veletrgovina na veliko in na malo

LJUBLJANA

Tyrševa cesta 28 - Telefon 2404

Ljubljana

TYRŠEVA CESTA 2 (Hotel »Slon«)

Velika zaloga
briljantov,
švicarskih ur, draguljev (juvelov),
zlatnine, srebrnine; razna darila
(jedilni pribor, namizno orodje) itd.

Nakup
dragih kamnov, vsakovrstnega
zlata in srebra!

Eksportna hiša »LUNA«, MARIBOR
samo GLAVNI TRG 24 (novi avtobusni kolodvor)

PLETENINE lastnega izdelka

POSTELJINO PERJE od dln 12— naprej;
vzorci brezplačno

GALANTERIJA, predtiskarnica, prešanje gumbov,
kroji po meri, entlanje in plisiranje

Kaj vse dobite pri nas?

Pletenine
Trikotažo
Moško perilo
Damsko perilo
Ovratnike
Samoveznice

Steklo
Porcelan
Kuhinjsko posodo
Kuhinjske potrebščine
Aktovke
Damske torbice

Potne kovčege
Turistovske potrebščine
Toaletne potrebščine
Otroške igračke
Čevlje vseh vrst
Snežke

A. Krisper, Ljubljana, Mestni trg 26 — Stritarjeva ulica 1-3

Narodna tiskarna d. d.

izvršuje vsakovrstne tiskovine,
knjige, časopise, slike, diplome
in vrednostne papirje, delnice,
razglednice, revije, koledarje,
posetnice, poročna naznanila,
vabila, voščila, cenike, kuverte,
računske zaključke po zmernih
cenah / Enobarvni in večbarvni
tisk / Proračuni in ponudbe
brezplačno / Vsa dela izvršuje
y najmodernejši grafični izvedbi

*

Ljubljana, Knafljeva ul. 5

Telefon: od 31-22 do 31-26 • Račun pošt. hranil. 10.534

Tradicija jamči za kakovost!

Prosim tale zavitek!

Zelo ljubim dobro belo kavo. Mati mi je rekla: »Pravo Kneippovo sladno kavo dobiš samo v zavitkih s sliko in podpisom župnika Kneippa.«

Kneippova
SLADNA KAVA

DOBER NASVET!

Pogosto se pripeti, da postane človeku nenadoma in brez vidnega vzroka slabo.

Raznovrstna prehlajenja, slabline in s tem v zvezi bledost lica, malokrvnost kakor tudi kašelj, boleznj pljuč, trganje po udih, živčne bolezni itd. mnogokrat nastopijo nepričakovano.

Za take primere, kjer se ne more najti takojšnje zdravniške pomoči, je dobro, da ima človek pri roki vsaj kakšno preizkušeno zdravilno sredstvo.

Takšna preizkušena sredstva so po mestih kakor po vaseh že mnogo desetletij zares priljubljeni Thierry-jevi zdravilni izdelki.

Zahtevajte veliki cenik z žepnim koledarjem za leto 1941., ki se Vam pošlje zastonj in brezobvezno z navodilom Thierry-Balzama za želodec in razne prehlade, za Thierry-jevo Centifolijsko mazilo za različne sveže in zastarane rane, Thierry-jevo China železno vino, Zagorski prsni sok, Kri čistilni čaj, Thierry-jeve kri čistilne pilule, Thierry-jevo Revmatično mazilo in ostalih mojih zdravilnih izdelkov.

To naročite z Vašim točnim naslovom direktno v: Lekarni pri »Angelu Varuhu« Adolf-a pl. Thierry-ja nasl., Pregrada št. 220, Banovina Hrvatska, Jugoslavija.

**TEKSTILNA INDUSTRIJA
FRANJO SIRČ
STRAŽIŠČE PRI KRANJU**

izdeluje vse vrste molina,
inlete, oksforde, flanele itd.
100 % domače podjetje!

**TOVARNA KEMIČNIH
IZDELKOV V HRASTNIKU**

D. D.
TOVARNE V CELJU IN HRASTNIKU

proizvaja:

*Solno in žvepleno kislino
Kalijev in natrijev soliter
Kristalno sodo in pralni prašek
Glauberjevo in grenko sol
Ligano apno in klajno apno
Fosfatno žlindro in kostno moko
Rudninski in kostni superfosfat
Žel. oksidne barve in zeleno galico
Vodotopna olja za industrijske svrhe
Alkaloide opija in druge farmac. izdelke
Razna sredstva za desinfekcijo in za
zaščito rastlin proti škodljivcem*

Natančnejša pojasnila se dobe pri **TVORNICI
V HRASTNIKU.** — Medkrajevni telefon št. 2
Brzjaviti: Kemična Hrastnik

Telefon 23-12

UČITELJSKA TISKARNA D. D.

Tiska šolske, mladinske, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem in večbarvnem tisku; brošure, knjige v malih in večjih nakladah; časopise, jedilne liste, vabila, plakate. Okusna oprema ilustriranih katalogov, revij in cenikov. Šolski zvezki za vse šole in razne druge tiskovine v zalogi

V svojem fotokemičnem oddelku izdeluje diazo - amoniakov papir

» **Jasnit** «
za kopiranje načrtov

LJUBLJANA
FRANČIŠKANSKA ULICA 6

Račun pri poštni hranilnici št. 10.761

Naročila sprejemata tudi
podružnici knjigarne
v MARIBORU, Tyrševa c. 36
in v CELJU, Krekov trg 1

Naslov za brzojavke:
THIERRY - PREGRADA

JEDINO PRAVI BALZAM
IZ LJEKARNE KANGJELU ČUVARU
THIERRY, PREGRADA.
(JUGOSLAVIJA).

Thierry-Balzam, edino
pristen samo s to, z
zakonom zaščiteno
varstveno znamko

*Varajte se
pred ponaredbami!*

THIERRY-JEV BALZAM

se uporablja pri motnjah prebave, hlipkanju, kolcanju, želodčnih bolečinah, pomanjkanju teka, želodčnih krčih, črevesnih boleznih in driski. Nadalje pri oslabeledosti, onemoglosti, nezavesti, proti zobobolu, za grgranje, proti boleznim ust in grla ter kot blažilno sredstvo bolečin in trganja po udih.

Oglas po uver. min. nar. zdr. in soc. pol. S. br. 12.947 od 7. apr. 1934.

THIERRY-JEVO CENTIFOLIJSKO MAZILO (MAST ZA RANE)

Je znano mazilo za različne rane, ki ublažuje bolečine, izvleče iz rane nesnago, pospešuje zdravljenje rane ter se priporoča pri različnih svežih in zastaranih kakor posebno gnoječih ranah in turih, ker je razkuževalno sredstvo, znano že mnogim let v tu- in inozemstvu.

Thierry-jevi zdravilni proizvodi

(Thierry-Balzam in Thierry-jevo centifolijsko mazilo za rane) se dobivajo v lekarnah, a kjer jih ne dobite z zgoraj omenjenimi, z zakonom zavarovanimi znamkami, NAROČITE JIH NARAVNOST V

Lekarni »pri Angelu varuhu«

Naslov za brzojave:
THIERRY - PREGRADA

ADOLF-a pl. THIERRY-a naslednik PREGRADA 181, Banovina Hrvatska - Jugoslavija

Cene THIERRY-BALZAMA z zavojnino in poštino vred: 6 steklenic 72 din, 12 steklenic 126 din. 1 velika specialna steklenica 66 din. 2 veliki specialni steklenici 120 din.

Cene THIERRY-jevega CENTIFOLIJSKEGA MAZILA z zavojnino in poštino vred: 2 lončka 34 din, 4 lončki 57 din, 6 lončkov 78 din.

Pri večjih naročilih znaten popust!

Pošilja se po povzetju ali, če se pošlje denar vnaprej.

Oglas po uver. min. nar. zdr. in soc. pol. S. br. 12.948 od 7. junija 1934.

Veliki cenik, poučno brošuro in koledar l. 1941. pošljem na zahtevo zastonj!

Thierry-jevo Centifolijsko mazilo, edino
pristno s to, z zakonom
zaščiteno varstveno
znamko

*Varajte se
pred ponaredbami!*

Kmetski hranilni in posojilni dom

zadruga z neomejenim jamstvom

V LJUBLJANI, TAVČARJEVA 1

Žiro - račun pri Narodni banki Račun Poštne hranilnice 14.257 Brzojavi: Kmetskodom Telefon 28-47

SPREJEMA VLOGE

na knjižice in na tekoči račun - Daje kratkoročna posojila - Eskontuje menice - Nove vloge na knjižice in na tekoči račun, vsak čas razpoložljive, obrestuje po 4 do 5 % Za vse vloge nudi popolno varnost

Zaupajte domačemu denarnemu zavodu!

Najboljšo, najcenejšo zimsko športno opremo
in vse športne predmete kupite pri tvrdki

B. Kolb & Predalič

LJUBLJANA, KONGRESNI TRG 4

Oglejte si zalogo, pišite po cenik!

Priporoča se
GOSTILNA IN BUFFET

ROZA ZAMPARUTTI
CELJE, ul. dr. Gregorja Žerjava

ANTON HOFBAUER - CELJE

Gospodarska ul. 6 TRGOVINA Z USNEM Telefon 233

Čevlarske in sedlarske potrebščine, gonilno jermenje,
Koočegi, aktooke, damske torbice itd. lastnega izdelka,
znamke „Fenix“

OBREŠTUJEMO VLOGE na hranilne knjižice
in v tekočem računu z najugodnejšo
obrestno mero.

KUPUJEMO, prodajamo in posojujemo
vrednostne papirje.

OPRAVLJAMO VSE POSLE denarnih
zavodov.

DRAVSKA BANOVINA jamči z vsem svojim
premoženjem in davčno močjo za naše
obveznosti.

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

Ljubljana - Maribor - Celje - Kočevje

Fotografski aparati
svetovnih znamk vedno
v veliki izbiri na zalogi.
Filme, plošče, papirje
in vse amaterske po-
trebščine dobite naj-
boljše in po najugod-
nejših cenah pri znani foto-tvrdki

FOTO - TOURIST LOJZE ŠMUC

LJUBLJANA, ALEKSANDROVA 8
podružnica: Prešernova ulica 9

Foto - Galanterija
Parfumi - Kozmetika
Po skrajno konkurenč-
nih cenah galanterijski,
parfumerijski in kozme-
tični predmeti. Najku-
lantnejša zamenjava ra-
bljenih foto-aparatur

Najvljudneje se priporoča:
FOTO-TOURIST LOJZE ŠMUC

VINKO KUKOVEC nasl., CELJE-LAVA

MESTNI TESARSKI MOJSTER

Izvršuje vsakovrstna tesarska dela, moderne
lesene stavbe in zvonike, stropne, tla, pavil-
ljone, verande, stopnice, ledenice, ograje.
Prevzema gradnje mostov, mlinov in jezov.

SLIKARSKI, PLESKARSKI IN ČRKOSLIKARSKI MOJSTER

Izvršuje vsa v to stroko spadajoča
dela vestno in po zmernih cenah

CELJE, GLAVNI TRG 15

Dobravec
Mihael

Najmoderneje urejena

lekarna dr. G. Piccoli

LJUBLJANA - TYRŠEVA CESTA 6

(nasproti nebotičniku)

Velika zaloga tuzemskih in inozemskih specialitet
Oddajajo se zdravila na recepte za vse boln. blagajne

Priporoča:

malinovec, pristen, naraven, na malo in veliko,
norveško ribje olje, sveže, najfinejše vedno v zalogi

Naročila točno proti povzetju

Skrbni?

Obrnite se na grafologa

F. T. KARMAHA

ki se odlikuje posebno z analizo človeškega značaja, dela na strogo znanstveni bazi grafologije in daje vsakemu za nastopajoče dogodke pismene nasvete, ki Vam bodo koristili *vse bodoče življenje*. Kupec

knjige dobi *brezplačno življenjsko analizo*. Knjiga je velike važnosti in koristi za spoznavanje samega sebe in bližnjih. Pri brezplačni analizi lahko stavite grafologu 3 od teh 10 navedenih vprašanj, katera Vam razjasni:

F. T. KARMAH

svetovno znani eksperimentalni psiho-grafolog — pisec epochalne knjige „Naš život i okultne tajne“. Grandiozno delo ima preko 200 slik v luksuzni izdaji, ki jo lahko naročite pri piscu, njegov natančni naslov je:

F. T. KARMAH — ŽALEC

Denar se pošilja vnaprej na ček. račun št. 17455. — Cena knjigi je din 30.—

1. Vaš karakter, njegove kvalitete, njegove napake;
2. Vaše izgledе v ljubezni;
3. Vaše izgledе v kupčijah;
4. Vaše izgledе v podedovanju;
5. Vašo življenjsko dolgot;
6. Vaše prijatelje in protektorje;
7. Vaše sovražnike, zahrbtnost, kriv. obdolžitve itd.;
8. Potovanja, spremembe bivališča;
9. Zadeve v rodbini;
10. Vse, kar želite vedeti o loterijskih zadevah.

Savinjska posojilnica v Žalcu

registrovana zadruga z neomejeno zavezo

USTANOVLJENA LETA 1881.
BRZOJAV: „POSOJILNICA“

TELEFON ŠTEV. 2
Račun poš. hranilnice 10.994

nudi popolno varnost za vloge na hranilne knjižice in v tekočem računu ter jih obrestuje najugodnejše. — Hmeljarji! Nalagajte denar pri domačem zavodu!

Jakob Kos

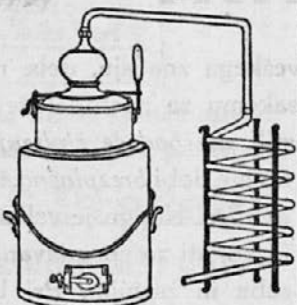
KOTLARSTVO

Maribor, Glavni trg 4

Prevzema vsa v to stroko spadajoča dela kakor kotle za kuhanje žganja in perila. Bakrene brzojarilnice „ALFA“ tudi s pripravo za kuhanje žganja. Brizgalnice za vino-graduate in stroje za sladoleđ

AVTOGENIČNO VARJENJE!

Konkurenčne cene! Prepričajte se!

O B I Š Č I T E

Slaščičarno ILICH

MARIBOR, Slovenska ulica 6
podružnica: Meljska cesta 2

Kdor hoče biti res dobro in poceni postrežen, ta naj obiše
hotel, restavracijo

METROPOL in kavarno

nasproti glavnemu *** MIKLIČ**

kolodvoru v Ljubljani

TELEFON: hotel 27-37, kavarna 30-22

A. Šarabon & Co.

LJUBLJANA — TELEFON 26-66

- Uvoz kolonialne robe
- Veletrgovina s špecerijo
- Velepražarna za kavo
- Mlini za dišave
- Glavna zaloga rudninskih voda

Brzjavljani: Šarabon Ljubljana

RAFAEL BATISTIČ

TRGOVINA S KOŽAMI IN LOJEM TELEFON

STRAŽIŠČE PRI KRANJU KRANJ 50

Moderno urejeni

BRIVSKI IN DAMSKI ČESALNI SALON

GJUD ALEKSANDER

LJUBLJANA, Kongresni trg 6

(Poleg kina Matice) Telefon 37-29

se priporoča za vsa v to stroko spadajoča dela
POSTREŽBA PRVOVRSTNA! CENE SOLIDNE!

KMETIJSKA DRUŽBA

R. Z. Z. O. Z.

V LJUBLJANI — NOVI TRG ŠT. 3

je najstarejša kmetijska korporacija, ki zastopa interese našega kmeta pred oblastmi ter ga štiti pred izkoriščanjem. Glavna njena naloga je sedaj, dobavljati svojim zadrugarjem najboljše in radi tega najcenejše kmetijske potrebščine ter vnovčevati kmetijske produkte, ki so jih zadrugarji pridelali. — Razen tega Kmetijska družba izdaja kakor do sedaj svoj strokovni list »KMETOVALEC«, ki naj bi ga imel vsak napredni kmet in vsaka kmetijska hiša. Kmetovalci, pristopajte kot člani h Kmetijski družbi, ker samo člani bodo v bodoče imeli korist od svoje stanovske organizacije. — Član Kmetijske družbe po novih pravilih je dolžni, ki je podpisal pristopnico in vplačal enkrat za vselej delež 10 din. Jamstvo znaša še 10 din. Novi člani plačajo razen deleža še vpisnino 30 din. Naročnina na »Kmetovalec« znaša letno 25 din.

Dolžan Franjo

Telef. 245 — CELJE — Za Kresljo

se priporoča za splošno kleparstvo, vodovodne instalacije, strel vodne naprave, izolacije streh s »CONCO«-izdelki, kritje streh, zvonikov itd. Avtomatične sesalke za hišne vodovode in za pojačenje vodnega pritiska. Solidno delo — Zmerne cene

LJUDSKA SAMOPOMOČ

Zavarovalna z. z. o. j., v Mariboru, v last. palači, Aleksandrova 47
 Zavaruje zdrave osebe do največ din 20.000 in sicer!
 1. Za posmrtno zavarovanje v starosti od 16 do 80. leta. Polna zavarovalna vsota se izplača v primeru smrti ali z dovršenim 85. letom. 2. Za posmrtno zavarovanje s skrajšanim plačevanjem na 10, 15, 20, in 25 let v starosti od 16 do 65. leta. Polna zavarovalna vsota se izplača ob smrti zavarovanca ali z dovršenim 75. letom. 3. Za doživetje in smrt v starosti od 16. do 60. leta na 10, 15, 20, 25, 30, 35 in 40 let. Polna zavarovalna vsota se izplača ob smrti zavarovanca oziroma po poteku dogovorjenih let. 4. Za otro od 1. do 16. leta in se polna zavarovalnina izplača z dovršenim 21. letom. — Do sedaj smo izplačali na zavarovalninah nad 42 milijonov din. Rezervni fond znaša nad 7 milijonov din. Zahtevajte brezplačno in brezobvezno prospekte! Sprejemamo zastopnike!

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

JE NAJVEČJI SLOVENSKI PUPILARNO
VARNI DENARNI ZAVOD

DOVOLJUJE POSOJILA
NA MENICE IN VKNJIŽBE

Za vse vloge in obveze hranilnice jamči

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

Neodvisno časopisje

najbolj izčrpno in nepristransko
pouči svoje bralce. — Zato naročajte

»JUTRO«

ki zavaruje svoje naročnike za 10.000 din

»SLOVENSKI NAROD«

ali pa tednik

»DOMOVINO«

Oglase pa naročajte v »JUTRU«,
ki dosega dnevno največ bralcev
in ima zato vsak oglas velik uspeh

Kadar koli hočeš si pomagati, moraš »BILJNO ROSO« uporabljati!

Na tisoče zdravnih rastlin s cvetočih livad, gostih gozdov in visokih planin daje svojo čudodelno moč znanemu domačemu sredstvu

»BILJNA ROSA«

blagodat prirode za vse in vsakogar!

Vsaka kapljica je vredna zlata!

Pri **glavobolu**, utrujenosti in potrtosti namažite senca in čelo s tremi kapljicami. — Pri **nahodu** in zamašenem nosu po eno kapljico v nosno votlino. — Pri hripavosti, kašlju in kataru vlijte 3 kapljice v krožnik vroče vode in paro globoko vdihavajte skozi usta in nos. — Pri **pokvarjenem želodcu**, bolečinah v želodcu, pehanju in krčih vzemite 3 kapljice na sladkorju. — Pri **zobobolu** je treba boleča mesta dobro nadrgniti. — Pri **revmatizmu**, gihtu, zbadanju, bolečinah v križu, trganju po udih dobro drgnjenje olajša bolečine. — 3 kapljice v kozarcu vode dajo izvrstno **vodo za spiranje** ust in grla.

»BILJNA ROSA« samo ena je,
potvorb zato čuvajte se!

Pravo »BILJNO ROSO« dobite v vseh apotekah in boljših trgovinah po *originalni ceni*. V nasprotnem primeru pa pišite naravnost na naš naslov:

100-letna Apoteka — Bač (Dunavska banovina)

in Vam homo po želji takoj poslali 4 stekleničice ali 8 stekleničice »BILJNE ROSE« po *originalni ceni*. Poštne ne zaračunamo. Ona gre v naše breme.

Reg. št. 1610/38

Zaščitni znak!

Jugoslovensko - češka
tekstilna industrija d. d.

JUGOČEŠKA

KRANJ

PROIZVAJA

barvano in tiskano blago iz
bombaža in umetne svile

ZAHTEVAJTE SAMO IZDELKE TE DOMAČE TVORNICE

Žitnik Rudolf splošno kleparstvo

specialna instalacija strelovodov in
izolacije »CONCO« za dravsko banovino

Ljubljana, Ambrožev trg 9

Telefon št. 31-46

Nekaj o postopanju z ranami in turi! Zdravljenje ran je eno med najstarejšimi sestavnimi deli zdravniške učenosti. Preden so čarovniki in duhovniki že izmrlih narodov poskušali zdraviti bolezni s čaranjem in zakletvijo, je cvetela kirurgija in s to v zvezi tudi ranarstvo. V starih časih so nekateri ljudje hodili v prirodo ter so iz rastlin napravljali zdravila, ki so pri ranarstvu čudežno delovala, a izognili so se škodljivemu delovanju, ki ga kemijski izdelki povzročajo, ako jih laiki rabijo. V prvi vrsti teh zdravil za rane je »Centifolia mast za rane«, ki jo že dolgo vrsto let izdeluje lekarna Thierry. To mazilo zaustavlja otekanje in razkužuje rane. Ono blaži bolečine ter čisti in hladi rane. To preizkušeno in glasovito sredstvo ne bi smelo manjkati v nobeni hiši, zlasti, ker se to mazilo nikdar ne pokvari in postaja vedno boljše. 4 lončki Thierry-jeve Centifolijske masti stanejo skupaj s pakovanjem in poštnino din 57,-. Naročajte to mast naravnos v: Lekarni pri »Angelu Varuhu« Adolf-a pl. Thierry-ja nasled., Pregrada št. 220, Jugoslavija, Banovina Hrvatska.

Cvetličarna »Split«

sprejema vsa naročila vsakovrstnih šopkov, žalnih in jubilejnih vencov ter vsa v to stroko spadajoča dela. — Za cenjeni obisk se priporoča

Ivanka Benedik, Ljubljana

Frančiškanska ulica 8 (nasproti kopalnišču »Slon«)

Telefon 3579 — Društva imajo popust!

»Obnova«

Telefon št. 29-05

E. NOVAK, Maribor

Jurčičeva ulica št. 6

Dobavlja kompletne stanovanjske opreme, posteljnino, preproge, linolej, tapetniške izdelke in pribor, železno pohištvo in otroške vozičke zajamčeno in najceneje

Restavracija in klet

»Zvezda«

Vedno sveže morske ribe

Odlična vina, izborna kuhinja

Priporoča se

Marjan

Šilović

Karl Loibner

CELJE (»PRI ZVONCU«)

KRALJA PETRA CESTA ŠT. 17

Trgovina špicerijskega in delikatesnega blaga.

Zaloga vsakovrstnega semenja in elektr. žarnic.

Razen koks in premog

domači in inozemski
za industrijo, kovače,
centralno in hišno
kurjavo nudi po kon-
kurenčnih cenah

PROMETNI ZAVOD ZA PREMOG D. D.

V LJUBLJANI
MIKLOŠIČEVA C. 15/I
Telefon: 25-70, 27-45

Visokovredni premog iz rudnika
Pečovnika pri Celju

TOVARNA KRANJSKEGA
LANENEGA OLJA IN FIRNEŽA

HROVAT & KOMP. LJUBLJANA

proizvaja:

laneno olje,

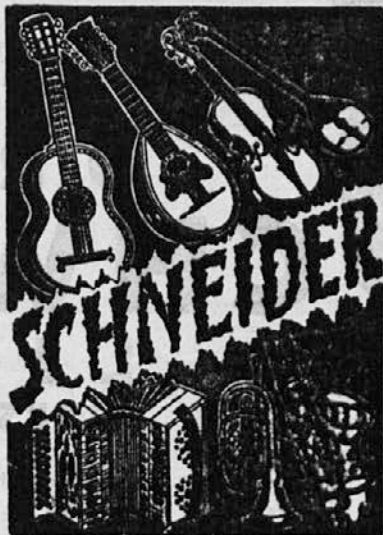
laneni firnež,

lanene pogače za krmo,

ricinovo olje,

pločevinaste sode.

Opozarjamo na te prvovrstne izdelke
in zlasti hišnim gospodarjem priporočamo,
da za pleskanje svojih hiš, ograj itd. zahte-
vajo vedno **samo Hrovatov firnež!**
Ne pozabite, da odpade pri pleskanju na
material komaj $\frac{1}{8}$ do $\frac{1}{4}$ stroškov, ostalo
pa na delo. Važno je torej, da je material
res dobre kakovosti.

●
NAJBOLJŠA GLASBILA
pri
največji
strokovni tvrdki v državi.

Danes je ime **SCHNEIDER** pojem
kvalitete, kjer kupujejo najboljši
godbeniki. Tudi Vi boste najbolje
in poceni kupili, ako zahtevate
brezplačni **glavni katalog**

kr. dvornega dobavitelja

F. SCHNEIDER

ZAGREB, NIKOLIČEVA 10

Dobavitelj prvih glasbenih za-
vodov in društev v Jugoslaviji

ZADOVOLJNI STE LE TEDAJ, KADAR STE DOBRO
OBLEČENI! — NE POZABITE, DA VAM VSE TO NUDI
DOMAČA TVRDKA

J DRAGO **SCHWAB** LJUBLJANA ALEKSANDROVA 7

Popolna zaloga vsakovrstnega blaga za obleke, suknjiče, površnike, zimske suknja, damske plašče; nadalje lepa izbira doma izgotovljenih oblek, površnikov, zimskih suknj, trenchcoat-plaščev, dežnih plaščev itd. za dame in gospode. Najnižje cene in solidne postržba vam omogočajo prvovrstno oblačenje. Zahtevajte vzorce! Vsa oblačila po meri izdelujemo v lastnem modnem salonu po najnovejši modi in v najkrajšem času

Za nakup vsakovrstne železnine, strojev, orodja za vsako obrt, kakor tudi vsega za stavbe potrebnega materiala: betonskega železa, železnih nosilk, cementa, strešne lepenke, vodovodnih cevi in armatur, štukaturja, železnih peči in štedilnikov s potrebnim priborom za kopalnice in stranišča kot: čučavce za industrijska podjetja, odtočne cevi ter ostale zraven spadajoče armature se Vam priporoča prva domača tvrdka

Schneider & Verovšek

trgovina z železnino,
vsakovrstnimi stroji in orodjem

v LJUBLJANI, Tyrševa (Dunajska) c. 16

pri največji izbiri v prvovrstni kakovosti
in najnižjih konkurenčnih cenah
na veliko in drobno.

I. JUGOSLOV. TOVARNA
TEHTNIC IN KLJUČAVNI-
ČARSKA DELAVNICA TER
KONCES. PODJETJE ZA IN-
STALACIJO VODOVODOV

IVAN REBEK **CELJE**

USTANOVLJENA LETA 1894.
BRZOJAVI: REBEK CELJE
TELEFON ŠT. 157

Dobavlja razne tehtnice, izvršuje vsa v ključavničarsko stroko spadajoča dela kakor štedilnike, ograje, železne konstrukcije itd.

Blagorodna gospa!

Vaš mož ne utegne misliti na temeljito pripravo kosila in večerje. On je prezaposlen v svojem poklicu, a pogostokrat slabo razpoložen.

Vaša iznajdljivost bo pripomogla, da bo zadovoljen in bo odhajal s prijetnim zdravstvenim občutkom od mize zopet na delo.

Toda tudi Vam, gospa, je težavno vedno uganiti, kaj bi prijetno iznenadilo moža. Zato naj Vam tokrat pomagamo pri iznajdljivosti in naj Vas spomnimo, da sodi h kosilu in večerji na mizo steklenica sveže, okusne

naravne Rogaške mineralne vode vrelca »Tempel«

ki vsebuje le naravni ogljikov dvokis (CO₂) v pravilnem in naravnem razmerju, da ne škoduje srcu.

V vodi raztopljene rudnine pa blagodejno vplivajo na prebavila. Od tod zadovoljstvo in prijetni zdravstveni občutek po rednem zauživanju

naravne Rogaške mineralne vode »Tempel«

Zahtevajte pri trgovcu samo

naravno Rogaško mineralno vodo »Tempel«

TVRDKA

»STAKLO« B. TOBER

ŠT. VID NAD LJUBLJANO
TELEFON 734

Vam ponuja steklo, porcelan in vse kuhinjske potrebščine

Zahtevajte ponudbe ali se osebno prepričajte o nizkih cenah in o kakovosti blaga!

TOVARNIŠKA ZALOGA ČEŠKEGA STEKLA

Mr. R. SUŠNIK

LEKARNA »PRI ZLATEM JELENU«
Ljubljana, Marijin trg

Telefon 21-15

Ustanovljena pred l. 1619

Račun pri poštni hranilnici št. 10.522

Kreditni zavod za trgovino in industrijo

LJUBLJANA, PREŠERNOVA ULICA ŠT. 50

TELEFON: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84

Brzjavi: KREDIT LJUBLJANA

PODRUŽNICA BEOGRAD, UZUN MIRKOVA UL. 10

TELEFON: 29-154, Brzjavi: KREDIT BEOGRAD

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja vsakovrstnih vrednostnih papirjev, deviz in valut, borzna naročila, predujmi in krediti vsake vrste, eskompt in inkaso menic, kuponov, nakazila doma in v tujino, safe-deposits itd.

Ljubljanska kreditna banka

V LJUBLJANI

Podružnice: BEOGRAD, CELJE, KRANJ, MARIBOR, PTUJ,
RAKEK, SLOVENJ GRADEC, SPLIT, ŠIBENIK, ZAGREB

se Vam priporoča
za izvrševanje
vseh bančnih poslov

Sprejema vloge na knjižlice in tekoče račune proti najugodnejšemu obrestovanju, finansira industrijo in trgovino, izvršuje nakazila v tu- in inozemstvo, kupuje in prodaja valute, devize, vrednostne papirje itd.

TEKSTILNA
INDUSTRIJA

**MARKO
ROSNER**

»JUGOSVILA«
DRUŽBA Z O. Z.

»JUGOTEKSTIL«
DRUŽBA Z O. Z.

MARIBOR

JOS. BENKO
MURSKA SOBOTA • TEL. 8

Tovarna mesnih izdelkov in
mesnih konzerv
I. jugoslovenska proizvodnja
bakonov in eksport. podjetje

*priporoča svoje priznane okusne
mesne izdelke in mesne konzerve*

ZAHTEVAJTE CENIK!

Prodajalne:

Marlbor, Glavni trg 16

Marlbor, Aleksandrova c. 19

Celje, Kralja Petra cesta 13

Celje, Glavni trg 8

Gornja Radgona

Plasče • Pavšniko • Obelke

krasne jesenske in zimске mode za dame in gospode nudi v največji izbiri po zadnjih modnih kreacijah in po nizki ceni

F. Lukič
Sritarjeva ulica

IVAN BIZOVIČAR

Urinarstvo / Cvetličarna

LJUBLJANA

KOLEZIJSKA UL. 16
MIKLOŠIČEVA C. 7

Ima v zalogi vedno sveže cvetlice v vseh barvah. Izdeluje najmodernejšo poročne šopke. V zalogi tudi razni trakovi. Dekoracije za dvorane. Cvetlice za balkone. Cepljene vrtnice, visoke in nizke.

TELEFON 26-18

Železnina
Jos. Zalta & Co.
Ljubljana, Tyrševa c. 9 • Telefon 34-71

NOSILKE — CEMENT — Betonsko železo — Strešna lepenka — Mreže za pesek — Ventilacijske vratice — Opreme za kopalnice: banje, peči, umivalniki, bideji, obešalniki za brisače, etagere, kozarci, vse vrste pip — Kompletne stranišča — Sesalke — Vodovodne cevi — Okovje za stavbe in pohištvo — Štedilniki — Trajnorečne peči znamke: ZEPHIR, „H“ in REKORD. „Sted-Regulator“ obroči in plošče za štedilnike, 50 % prihranka na kurivu — Orodje za vse obrtne stroke. Tehniški predmeti — Kuhinjska posoda in vse gospodinske potrebščine.

A. & E. Skabernè

LJUBLJANA

priporoča veliko izbiro manufakture in blaga za zavese

CIMEAN
ZOBNA KREMA

CELJSKA POSOJILNICA D. D.
CELJE (NARODNI DOM)

TELEFON 22 - POŠTNI ČEK. RAČUN 10.591

Podružnici: Maribor, Aleksandrova cesta 11, telefon 21-99
Šoštanj, Kralja Petra trg št. 6, telefon 3

Sprejema hranilne vloge proti najugodnejšemu obrestovanju in izvršuje vse bančne posle najkulantneje

Gospodinje, barvajte same doma
z znanimi

Brauns - ovimi barvami!

Vedno se sliši jadikovanje, da zaradi pomanjkanja denarja v gospodinjstvu ni mogoče nabaviti kaj novega. Klic: »Varčuj, varčuj!« se razlega od vseh strani, a kako naj varčujem? »O, draga prijateljica, varčevati ti pomaga BRAUNS. Z enostavnim barvanjem dosežeš, da sta obleka ali plašč zopet nova! Ali ti nikoli sama ne barvaš? Ali nimaš za to poguma? Barvanje je vendar tako enostavno!«

Prebarvan ostanek blaga dá lahko novo blazino. Stare pletenine se razpletó, operejo in prebarvajo ter iz njih znova lahko spletó jopice, obleke, blazine, odeje itd. Spretnne materine roke lahko naredijo iz že odloženih oblek zopet čedne oblekce in plaščke po najnovejši modi, ki so na novo prebarvani — kot novi!

Za nekaj dinarjev iz starega novo
z znanimi in priljubljenimi

Brauns - ovimi
barvami za obleke

P r i p o r o č a s e

Cenjenim
damam in
gospodom
nudimo
veliko
izbiro
volnenega
in pralnega
blaga
vseh vrst.

manufaktura
w
ZLENDER

L J U B L J A N A

Mestni trg 22

Tyrševa cesta

(palača Slavije)

Naše dobre kvalitete

Vam jamčijo

Vaše zadovoljstvo!

Veletrgovina žita in moke

A. VOLK

LJUBLJANA, Resljeva c. 24

Lastni avtomatični
valjni mlin

Priporočam po najnižjih cenah
razne mlevske proizvode in
vse vrste žita kakor tudi
pšenično moko iz prvo-
vrstnih banaških mlinov

Specialna trgovina krmil

Brzjavaj: VOLK LJUBLJANA
Telefon št. 24-49

Zahtevajte cenik!

Mnogo denarja prihranite in mnogo užitka
Vam daje sladna kava

»SLAST EKSTRA« in
ržena kava »SLAST«

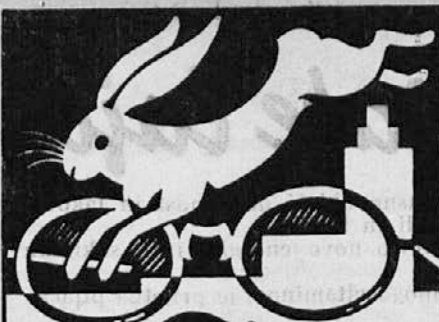
»SLAST EKSTRA« nadomešča pravo kavo,
ker ima pravi kavini okus in vonj.
Gospodinja! Zahtevajte pri nakupu sladno kavo
z imenom »SLAST EKSTRA«!

J. JELLENZ, Celje
TRGOVINA S KOŽAMI IN USNJEM

Zaloga vseh čevljarških, sedlarških, lapetarških potreb-
ščin in orvarških izdelkov, pasjih in zimskošportnih
predmetov, gonilnega jermenja in čorstege usnja. —

TELEFON INTER. ŠT. 92 — POŠTNI PREDAL ŠT. 68

Brzjavni: Jellenz, Celje — Ustanovljeno l. 1847
Čekovni račun pri Poštni hranil. Ljubljana št. 10.986

DIPL. OPTIK

Fr. P.

Zajec

LJUBLJANA, PASAŽA NEBOTIČNIKA

PRIVATNA KIRURŠKA KLINIKA
SANATORIJ EMONA

Opremljen z najnovejšimi klinično-diagnostičnimi in
terapevtskimi sredstvi, röntgenom, laboratorijem itd.

*Sprejema bolnike ob vsakem času.
Izbira operaterja prosta.*

Ljubljana, Komenskega ul. 4 — Telefon 36-23

VERITAS

Generalno zastopstvo
in skladišče

ANTON BREMEC
CELJE

Zahtevajte cenik!

Priporoča se Vam, da kupujete srečke
Državne razredne loterije
v glavni kolekturi

»VRELEC SREČE«

ALOJZIJ PLANINŠEK

LJUBLJANA

Beethovnova ul. 14

Telefon 35-10

PARFUMERIJA

»Venus«

LJUBLJANA, TYRŠEVA C. 9

se preseli

1. januarja 1941
v novo palačo **Bač'e**

Aleksandrova cesta

KOZMETIKA — HIGIENA
FOTOMATERIAL
FOTOAMATERSKE IZDELAVE
BRIVSKE POTREBŠČINE
FINA GALANTERIJA

10 prstov ne zadostuje, da Vam naštejemo vse vrline in koristi pravega

San Pedro Mate čaja

1. Pravi San Pedro Mate čaj vzpodbuja in istočasno ublaži utrujenost in lakoto.
2. Pravi San Pedro Mate čaj Vaše telo čisti, gradi in hrani.
3. Pravi San Pedro Mate čaj Vam da z novo krvjo novo energijo in s soki, ki čistijo, Vas naredi krepke in delovne.
4. Pravi San Pedro Mate čaj vsebuje izredno mnogo vitaminov, je prijetna pijača, gorka ali mrzla.
5. Pravi San Pedro Mate čaj ne vsebuje nikakih škodljivih snovi, Vam ne krati spanja in zato nadomešča kavo, ruski čaj in alkohol.
6. Pravi San Pedro Mate čaj deluje lahno odvajajoče in s tem regulira prebavo.
7. Pravi San Pedro Mate čaj je priporočljiva osvežujoča pijača za ženske v prehodni dobi.
8. Pravi San Pedro Mate čaj je odpočitek in okrepčilo vseh duševnih delavcev v najtežjih duševnih naporih.
9. Pravi San Pedro Mate čaj vzpodbuja delavnost ledvic in črevesja.
10. Pravi San Pedro Mate čaj se lahko uživa skoraj v vsaki količini tudi za žejo; saj ga pijejo v njegovi domovini Južni Ameriki kot narodno in edino pijačo.

PRAVI SAN PEDRO MATE ČAJ se dobi samo v originalnih zavojih po din 5.— in din 18.—

Glavna zaloga:
kr. dvorni
dobavitelj

Drogerija Gregorič

dr. z o. z.

LJUBLJANA, PREŠERNOVA ULICA 5

Klišeeje

VSEH VRST
IZDELUJE

JUGOGRAFIKA

DRUŽBA Z O. Z.

Ljubljana

SV. PETRA NASIP 23

SABA RADIO

Preciznost in kvaliteta!
Sodobni aparat
z najpopolnejšim glasom

Generalno zastop. in skladišče:

A. Bremec, Celje

Telefon 202

Zahtevajte brezplačne cenike!

Iščem zastopnike!

Velika izbira vseh vrst ur in budilk

OMEGA
MODADO
DOXA
BUREN
MARDIN

Popraviljam

ure in zlatnino

KAREL DVORŠAK, Celje (poleg podružnice -JUTRA-)

Preporočamo tvedke,
ki oglašajo
v Vodnikovi preatiki!

Vestnik Vodnikove družbe

Kraško poročilo o XIV. občnem zboru 12. aprila 1940

V klubski sobi kavarne »Zvezde« v Ljubljani zbrane ustanovnike, poverjenike, člane in zastopnike društev je otvarjajoč občni zbor pozdravil predsednik Vodnikove družbe rav. Rasto Pustoslavšek. Potem je podal splošni pregled preteklega leta, nakar so zborovalci stoji počastili spomin umrlega ustanovnika trgovca Karla Sossa iz Ljubljane in pokojnih poverjenikov Antona Pirkoviča iz Velikih Lašč, Josipa Križa iz Ljubljane, Nandeta Tušarja iz Ljubljane, Ivana Pogačarja iz Predtrga, Vinka Brišnika iz Sv. Jurija ob Taboru, Frana Cvetka iz Krčevine pri Mariboru in Frana Zličarja iz Sv. Andraža.

O notranjem poslovanju družbe je nato poročal družbin t. č. tajnik dr. Pavel Karlin, ki je med drugim omenil, da je pisarna tudi v minulem poslovnem letu pridno skrbela za čim ožje stike s poverjeniki in člani (3791 dopisov). Posebej se je nadalje zahvalil naprednemu časopisju, ki nudi Vodnikovi družbi zgledno oporo in znatno pomoč pri njenem propagandnem in organizacijskem delu. K sklepu je objavil, da je odbor VD na seji dne 8. aprila prisodil književno nagrado v znesku 5000 din, s katero je Vodnikova družba ob petletnici mučniške smrti viteškega kralja Aleksandra I. Želinitelja sklenila počastiti spomin svojega visokega ustanovnega člana, pisatelju Edu Deržaju za njegovo povest »Pod špiki«.

O finančnem položaju VD in njenih računskih zaključkih je pregledno poročal blagajnik nač. Milan Sterlekar, nakar je v temeljitem gospodarskem referatu prof. Fran Vrhovnik razgrnil zboru sliko o organizacijskem razvoju družbe ter o stanju in gibanju članstva. Iz zanimivega poročila omenjamo, da je imela Vodnikova družba lani 155 ustanovnikov in 13.221 članov in sicer 8223 v ljubljanskem in 4294 v mariborskem okrožju, izven dravske banovine 618, izven države pa 86. Zaradi nejasnega položaja in izrednih razmer v septembru je odbor sklenil znižati naklado knjig, toda pozneje se je izkazalo, da bi potrebovali vsaj še 2000 garnitur za vse, ki so še želeli lanski knjižni dar Vodnikove družbe, a jim pisarna žal ni mogla ustreči. Poverjenikov, prosvetnih pionirjev v vseh večjih krajih naše domovine, je imela Vodnikova družba v preteklem letu 478. Prof. Vrhovnik se jim je pristržno zahvalil za požrtvovalno sodelovanje.

Po razrešnici odboru VD, ki jo je predlagal član nadzorstva rav. Fran Jeran, je bil sprejet sklep, da ostane članarina v novem poslovnem letu navzlic podražitvi papirja in tiska nespremenjena (20 + 1 do 2 din odpravnine).

Iz sledečega poročila književnega referenta prof. dr. Pavla Karlina posnemamo, da bo Vodnikova družba za leto 1940. izdala naslednje štiri knjige:

1. **Vodnikovo pratio za leto 1941.**, ilustrirano ljudsko čitanko, ki bo spet skušala nuditi vsem in vsakemu obilico pestrega, zabavnega in poučnega čitana.

2. **Povest Eda Deržaja »Pod špiki«.** Je to zgodba iz kraljestva slovenskih gora. Odpira nam pogled v svojski svet ene naših velikih gorskih dolin. Klen rod gorjancev vstaja v pretresljivi resničnosti pred našimi duhovnimi očmi, bori se z elementi, z zemljo, s svojimi strastmi in s tujci, ki so stoletja gospodarili na naših tleh.

3. **Povest Ilke Vaštetove »Rožna devica«.** ki se godi v zadnjem letu francoske Ilirije. Pisateljica »Vražjega dekleta« in »Romana o Prešernu« razgrinja v njej tedanjo prestolico Ljubljano, njene ljudi in njih pestre doživljaje. Potek živahne povesti je osredotočen okrog blagega licejskega ravnatelja in pesnika Valentina Vodnika, ki s svojim iskrenim domoljubjem in idealnimi pogledi na življenje dobrodušno razpleta razgibano dejanje.

4. Ilustrirano poljudno-strokovno knjigo inž. **Jakoba Turka »O rastlinski, ljudski in živalski prehrani«**, v kateri nam ugledni avtor na lahko umljiv način razlaga iz obširnega področja živilske kemije poglavja, ki utegnejo zanimati kmeta in izobraženca, meščana, gospodinjjo, dijaka, obrtnika in sploh vse, ki uživajo hrano ali morajo zanjo skrbeti. S to tehtno knjigo otvarja Vodnikova družba vrsto poljudnih publikacij, ki bodo služile napredku naših najvažnejših gospodarskih panog.

V svoj bodoči književni program je odbor Vodnikove družbe uvrstil še naslednje povesti:

Mirana Jarca »Jalov dom«, **dr. Iva Šorlija »Pod zastrtim nebom«**, **Ivana Matičiča »Petri novo hišo«** in **Ine Slokanove »Begunce«**.

Po poročilu o književnem programu za letos in bežnem pogledu v prihodnja leta je predsednik zaključil uspeli občni zbor s prijaznim pozivom vsem prisotnim, naj v novem poslovnem letu požrtvovalno in marljivo delujejo za prosep Vodnikove družbe.

